

Glava X

OSNOVI I NAČELA

RATNE OPERACIJE

(Skica 9, 10)

Poslednje predavanje počelo je sa letimičnim primedbama o predmetu pomorskih pohoda uopšte, a zatim je ilustrovano pomoću dva posebna istoriska primera takvih pohoda.

Dužina ove digresije koja služi kao objašnjenje čini da moramo da potsetimo na pitanje koje je dovelo do nje: koja je prava strategiska upotreba pomorske snage kada bi ključ jedne pomorske oblasti, ili nekog isturenog položaja koji bi bio od odlučnog značaja za takvu oblast, zadobila jedna kombinovana ekspedicija? Dali smo na to odgovor: posebna ekspedicija, posle takvog jednog uspeha, pošto joj je idući korak da obezbedi i sačuva ono što je osvojila, prelazi iz ofanzive, kojom je počela, na defanzivu, i da je prava uloga mornarice u takvoj defanzivi ofanzivno-defanzivna. Kada se osvoji prvi cilj, mornarica se, dosada vezana za ostatak ekspedicije, oslobađa, kopnena vojska preduzima odbranu osvojenog terena, ili dalje osvajanje, a flota uzima na sebe brigu o komunikacijama, i tako se brine o svom elementu, moru. Ali ona može da ispuni taj zadatak jedino ako otera ili privuče na drugo mesto neprijateljske pomorske snage sa spornog sektora ili sa kritične tačke kampanje. Ako je jača, ona će da potraži, i, ako je moguće, primoraće protivnika na bitku; ako je slabija, ona će pokušati da odvuče neprijatelja i podeli njegove snage pretnjom drugim strategiskim tačkama od vitalnog značaja. Treba napomenuti da ovo baš i jeste zadatak mornarice u odbrani nacionalne obale ako se država nalazi u defanzivi na moru.

Početkom 1812 godine car Napoleon razmatrao je sličnu situaciju na kopnu u pismu sa uputstvima, koje je slao maršalu Marmonu koji je komandovao u Španiji onim delom francuskih snaga koje su se nalazile oko Salamanke i prema tvrđavi Ciudad Rodrigo (v. sk. 9). Ovu su, iako je bila jaka, Britanci pod Velingtonom nedavno bili osvojili jednom operacijom koja je svojom brzinom više ličila na prepad (*coup de main*) nego na opsadu. Zapadna Španija, na granici prema Portugaliji, bila je oblast koju su Francuzi prigrabili i iz koje su Britanci hteli da ih uklone; Francuzi u ovom

periodu bili su primorani na defanzivan stav u odnosu na Španiju zbog rata koji je pretio sa Rusijom, a koji je cara naterao da najveći i najbolji deo trupa kojima je raspolagao koncentriše za veliki pohod na Rusiju.

Na taj način pogranična oblast između Španije i Portugalije odgovarala je našoj pomorskoj oblasti: nije pripadala nijednoj strani, bila je pod okupacijom jedne dok je druga težila za njom. U njoj su bile dve glavne tvrđave koje su odgovarale utvrđenim lukama, — Ciudad Rodrigo na severu i Badahoz (Badajos) na jugu, a obadve su bili zauzeli Francuzi. Onaj koji je njih držao, držao je pod kontrolom celu oblast. Brzim pokretom Ciudad Rodrigo im je bio oduzet, kao što smo rekli. I Badahoz je bio u opasnosti; on je bio jedan od dva ključa pogranične oblasti a sada jedini koji je preostao Francuskoj. Pre zauzeća Ciudad Rodriga Velington ga je neko vreme pravilno opsedao, koristeći oslabljeno stanje Francuske posle teškog povlačenja iz Portugalije godinu dana ranije, 1811 godine.

Marmon je preuzeo komandu kada je Badahoz bio opsednut, a pre pada Ciudad Rodriga. Prikupivši trupe na položajima, svoju mobilnu snagu, koja je odgovarala mornarici u pomorskom ratovanju, on je krenuo na Badahoz. Velington je, ne mogavši da izdrži i opsadu i bitku, prekinuo opsadu, povukao se u Portugaliju i odatle krenuo severno od Taho (Tagus) do Almeide, našavši se tako prema Ciudad Rodrigu, i čekao je. Marmon se takođe vratio na sever, u Salamanku, i da je produžio da čeka u koncentrisanoj defanzivi, spreman za ofanzivnu akciju prema potrebi, prisustvo njegove snage privezalo bi Velingtona; ali njemu je palo napamet da pošalje pojačanje svom drugu maršalu Sišeu (Suchet), koji je tada opsedao Valenciju na istoku. Pošto se kretao na jug ka Tahou, Britanci su najpre mislili da hoće da prodre u južnu Portugaliju iz Badahoz: ali čim je odvojio 5.000 svojih vojnika za istok, Velington je uvideo da južnoj Portugaliji ne pretila opasnost. On je takođe primetio da je Francuska lišila trenutno severnu Španiju svoje efektivne snage, pošto je Marmon sa odredom poslao veliki deo svoje artiljerije i konjice. Onda su se Britanci sručili na Ciudad Rodrigo, zauzeli ga i poseli pre nego što je operativna vojska — mornarica — mogla da mu pritekne u pomoć. Prilika je bila jedinstvena i zato je izvršen juriš na tvrđavu i pre nego što je došao trenutak po svim pravilima inženjerije. »Juriš na Ciudad Rodrigo mora da se izvrši večeras«, pisalo je u Velingtonovom naređenju; a njegova je vojska shvatila ovaj poziv na njenu hrabrost kao znak da će se ubrzo vratiti francuska pojačanja.

Prema tome, Napoleonovo pismo sa uputstvima odnosi se na opšte stanje koje je odatle proisteklo. On piše Marmonu:

»Pošto je vaša vojska sada jaka, ponovo snabdevena artiljerijom za opsadu, sa oporavljenim *moralom* a ne samo brojno, nije više potrebno, da biste zaštitili Badahoz, da ga napadate. Držite

svoju vojsku u divizijama oko Salamanke na dovoljno širokom prostoru da bi joj bio obezbeđen opstanak, ali ipak na takvim rastojanjima da sve mogu da se sjedine u roku dva marša»; tj. za dva dana. »Neka vam sve mere budu takve da bude jasno da se spremate za ofanzivu i održavajte stalne demonstracije okršajima na isturenim položajima. Sa takvim stavom bićete gospodar svih britanskih pokreta. Ako Velington krene na Badahoz, neka ide. Koncentrišite odmah svoje trupe, pođite pravo na Almeidu i možete biti sigurni da će se on brzo vratiti da vas susretne. Ali on suviše dobro razume svoj posao da bi učinio takvu grešku«.

Ovde imate slučaj da francuska operativna vojska, mobilna snaga koja odgovara mornarici, štiti stečeni položaj, Badahoz, time što zadržava neprijateljevu operativnu vojsku; drugim rečima, što je odvlači ili drži daleko od onog cilja koji je pokazalo da želi da osvoji. U prvom primeru, Badahoz je spaslo Marmonovo približavanje, koje je oteralo Velingtona. U drugom, Siudad Rodrigo je izgubljen pogrešnim rukovođenjem i raštrkavanjem Marmonovih snaga; britanska operativna vojska otela je na taj način važan položaj. U trećem slučaju, Badahoz je zaštićen ne neposrednom akcijom, već posrednim uticajem jedne otegnute diverzije koja je pretila interesima bitnim za Britance.

Isti način diverzije zamislio je u džinovskim razmerama car Napoleon 1804 i 1805 godine, kada je hteo da odvuče veliki deo britanske flote iz Evrope i u njihovom odsustvu da koncentriše sopstvenu mornaricu u Kanalu Lamanšu da bi obezbedio napad na Veliku Britaniju. Setićemo se da je Francuska u ovom periodu bila u defanzivi što se tiče svoje obale. Po njegovom planu trebalo je da flote iz Tulona, Rošfora i Bresta pobegnu iz svojih luka, da se sastanu kod Zapadnoindiskih ostrva i da se sve zajedno vrate u Kanal. Očekivalo se da će Britanci poći u poteru, da će ih omesti neizvesnost o cilju Francuza, i da će ovi poslednji ponovo stići u Evropu na vreme da kontrolišu Kanal nekoliko dana. Plan je propao zbog raznih uzroka. Britanski glavni komandant pred Tulonom, Nelson, zaista je iz Tulona otpratio džinovsku flotu do Zapadnoindiskih ostrva; međutim, iako je pošao mesec dana kasnije, bolji kvalitet britanske flote omogućio mu je da se prvi vrati, protivno Napoleonom predviđanjima. Napoleon nije raspolagao onom čudnom intuicijom kojom je Nelson kod Antigve pogodio da se Vilnev (Villeneuve) vratio u Evropu; na taj način, pošto je isplovio iz Gibraltarskog Moreuza 31 dan posle saveznika, on je po svom povratku tamo pošao svega 4 dana posle njih, a vratio se nedelju dana pre nego što su oni ušli u Ferol.

Mogao bih dodati da je, pored glavne diverzije koju su vršile njegove flote okupljajući se kod Zapadnoindiskih ostrva, Napoleono-va korespondencija u to vreme puna shema za odvlačenje britanskih eskadri sa Biskajskog Zaliva i iz Kanala.

Kao što se vidi, francuska flota idući u ovom primeru ka Zapadnoindiskim ostrvima trebalo je da proizvede i zaista je proizvela baš onaj efekat, koji bi njen odlazak na Krf proizveo na stanje u Sredozemnom Moru u onom slučaju koji smo razmatrali u poslednjem predavanju. Britanska flota je odvučena u poteru ka Zapadnoindiskim ostrvima, tj. onoliko daleko od Doverskog Moreuza, strategiskog centra Napoleonovih planova, kritične tačke cele kampanje, koliko je Krf bio daleko od Aleksandrije i od linije komunikacija između te luke i Francuske. Da je Nelson bio kakav osrednji komandant, on bi ostao kod Zapadnoindiskih ostrva sve dok ne bi imao opipljivog dokaza da ih je francuska flota napustila. Ovo nije nikakva pretpostavka. Mnogi su ga uporno nagovarali da tamo ostane; sva težina javnog mnjenja bila je protiv njega; ali on je raspolagao onom neobjašnjivom mudrošću koja dolazi do pravih zaključaka a da se pri tome na prvi pogled ne vidi kako je do njih došao. Da je on ostao samo dotle dok nije dobio pouzdana obaveštenja, 20 savezničkih brodova u Evropi podržali bi Napoleonovu koncentraciju, a britanska koncentracija bila bi oslabljena odsustvom Nelsonovih 12 brodova, — sve u svemu razlika od oko 30 liniskih brodova.

Želeo bih ovde da obratim vašu pažnju na činjenicu da je Napoleonov plan u ovom slučaju bio vrlo sličan jednom planu koji je 1762 godine izradio tadašnji francuski pretsednik vlade¹⁾, a izgleda da je iz njega i proistekao. Napoleon je verovatno znao za to iz francuske arhive, ali nije verovatno da je to i Nelson znao.

Koji god od dva gore pomenuta kursa mornarica morala da prihvati, — proterivanje ili odvlačenje, — opet moramo napomenuti da je ona u defanzivi u pogledu opštih operacija, ali u ofanzivi što se tiče sopstvenih operacija. Ovo je, moramo dalje primetiti, tačno ono što je Napoleon preporučio Marmonu (v. sk. 9). »Opšti obrt događaja u Evropi«, pisao je, »primorava cara da odustane za ovu godinu od pohoda na Portugaliju«, tj. od ofanzivne kampanje. Zato on preporučuje opšti defanzivni stav, ali takav koji sadrži u sebi ofanzivnu pretnju, da bi na taj način zaštitio Badahoz i da bi obezbedio liniju komunikacija od Francuske do Madrida, koja je bila pod zaštitom Salamanke, ali kojoj je ser Džon Mur (John Moore) tri godine pre toga pretio tako poraznim posledicama po Napoleonove planove odvlačeći ga od njegovog strategiskog centra, kritične tačke kampanje, i to u trenutku koji je bio od vitalnog značaja za njegov uspeh.

Takvo stanje stvari stvarnog ili nameravanog osvajanja tačno ilustruje i odnos mornarice prema odbrani zemlje. U oba slučaja zemlja je po prirodi stvari u defanzivi; ali ako ona, iz potrebe ili pogrešnom politikom, drži i svoju mornaricu u defanzivi u lukama ili vezanu za njih, ona prepušta neprijatelju svoju trgovinu i svoje

¹⁾ Corbett, *Seven Years' War* (Sedmogodišnji rat), knjiga II, str. 302, 307.

komunikacije sa drugim zemljama. I Sjedinjene Države bile su primorane da ovo učine 1812 godine, pošto nisu imale mornaricu koju bi slale u druge krajeve, osim za uništavanje trgovine. Ovakvo prepuštanje ne mora da vodi do propasti, naročito ako je zemlja velika i može da se osloni na svoja unutrašnja sredstva, ili ima na svojim granicama neutralne zemlje preko kojih može da održava trgovinu zaobilaznim putem. Ona neće ni potpuno izgubiti trgovačke veze sa neutralnim zemljama ako je njena obala suviše dugačka za efikasnu blokadu; ali će trpeti poniženje i materijalan gubitak, što jedna velika zemlja ne sme da rizikuje. Prava dopuna svakog plana odbrane svojih obala je mornarica koja je dovoljno jaka ili da otera neprijateljsku flotu sa svojih obala ili da je drži na otstojanju odgovarajućim pretnjama neprijateljskim interesima. Tako upotrebljena mornarica je nesumnjivo najbolje sredstvo za odbranu obala.

U vezi sa ovim, i zato što mu je ovde mesto, ja bih želeo da unesem jedan komentar koji ću opširnije razviti u jednom kasnijem predavanju, naime to da obalske tvrđave ne treba smatrati, kao što to obično biva, kao primarno defanzivne po svojoj funkciji. Obalska utvrđenja, čiji se zadatak ograničava na držanje neprijateljskih brodova na otstojanju, koja su otvorena na kopnenoj strani, mogu da budu samo defanzivna; ali pravilno utvrđena luka, sposobna da pruži bezbednost mornarici, defanzivna je samo toliko koliko je defanzivna kakva tvrđava, kao naprimer Mec (Metz) ili Majnz (Mayence), u kojoj je smeštena vojska sposobna da pređe u ofanzivu, i ona time primorava neprijatelja da drži ispred tog položaja odred dovoljno jak da zadrži svaku ofanzivnu akciju koju posada može da preduzme.

Čak i naš bedan rat 1812 godine pruža primer ovog ofanzivnog karaktera luke u kojoj može da se smesti eskadra. Eskadra komodora Džon Rodžersa (John Rodgers), u Njujorku, bila je posada sposobna za ofanzivnu akciju; ona je tu sposobnost i iskoristila. Britanci su znali da je ona otplovila u kompaktnom sastavu, ali sa kakvom namerom, to nisu znali. Prema tome, pošto je njihova eskadra na američkoj obali bila mala, oni su morali da drže svoje brodove na okupu, da ne bi jedan od njih, usamljen, naišao na tu eskadru. Ova prisilna koncentracija, zajedno sa potrebom Britanaca da zaštite svoju trgovinu, ostavila je američke luke pod tako labavom kontrolom da je najveći deo američkih trgovačkih brodova koji su se vraćali stigao zdrav i čitav. Ovakav defanzivan rezultat postignut je, kao što se želelo, zahvaljujući Rodžersovoj ofanzivnoj plovidbi, koja je u zamisli i izvršenju skoro isključivo njegova sluga. Neprestano vršenje ovakve ofanzivne akcije zavisi od postojanja luka sposobnih za smeštaj flote. Inače će ona biti uništena, kao kod Port Artura, ili proterana, kao kod Santjaga.

U ovom pravcu možemo da tražimo i odgovor na pitanje koje veličine treba da bude jedna mornarica. Ona treba da je toliko velika i njene mogućnosti mobilizacije i snabdevanja treba da su takve

da jedna strana sila koja priželjkuje rat treba da oseti najveću brigu zbog neposredne opasnosti koja bi zapretila od mornarice, bilo njoj, bilo njenim posedima, bilo njenoj trgovini. To bi učinilo da ona strahuje od rata; zastrašivanje nije ništa drugo nego onaj drugi oblik diverzije. Ovo je istaknuto, vojnički kratko i odlučno, kao zvanični cilj koji je imala pred očima nemačka vlada u svom pomorskom programu 1900 godine. »Nemačka mora da ima flotu takve snage da čak i za najveću pomorsku silu rat sa Nemačkom pretstavlja takvu opasnost koja bi dovela u pitanje njenu nadmoćnost«. Nažalost, ovaj cilj, ako se ostvari u odnosu na Veliku Britaniju, ostaviće Sjedinjene Države daleko iza Nemačke kao pomorske sile.

Rečeno je, kao načelo strategije na kom bilo ratištu, da ključna tačka ili sistem tačaka — ključ situacije, da ponovimo poznatu frazu — treba da bude cilj svakog ofanzivnog pokreta. Drugim rečima, kao što je navedeno, operaciski front treba da je isturen što više napred, onoliko koliko dozvoljava ona povezanost komunikacija, između svih delova, koja povezuje sistem u celinu. Razlog za to jeste to što su svi delovi takvog jednog sistema, ili delovi u pozadini takvog operaciskog fronta, koji su pod vašom kontrolom, korisniji za vas nego za neprijatelja; opasniji za njega nego za vas. Ovo uvećava vaša sredstva; a ako ih mir zatekne u vašim rukama, imaćete prednost u onom cenkanju koje se obično ublaženo naziva »mirov-nim pregovorima«.

Klasičan primer takvog isturenog operaciskog fronta u pomorskom ratovanju je britanska blokada francuskih i španskih luka za vreme ratova Francuske revolucije i Carstva, 1793—1815 godine. Britanske flote ispred nekoliko luka, — Bresta, Rošfora, Ferola, Kadiza, Tulona, — povezane odredima sastavljenim uglavnom od krstarica, koje posmatraju manje izlaze i izviđaju susedno more, sačinjavale su ustvari kontinuiranu liniju ili front operacija. Efikasnost takve kontrole pokazala je bezbednost britanskih ostrva i kolonija i britanske trgovine na moru. Ceo okean, oblast u pozadini ovog operaciskog centra, bio je osiguran od svega osim prepada. O tome svedoči neznatnost gubitaka britanske trgovine, koji iznose manje od tri otsto celokupne ukrcane robe, kao i neuspeh svih neprijateljskih planova za invaziju.

Ovaj istureni front u rukama flota na moru odgovara frontu koji drže vojske na kopnu, zahvaljujući jedino svojoj nadmoćnosti. Očigledno je, međutim, da će se takva preimućstva povećati držanjem obližnjih utvrđenih mesta. Naprimer, kada je Bonapartu 1796 godine u njegovom nadiranju na Austriju zaustavila tvrđava Mantova, koja je bila na boku pravca koji je jedino mogao napredovati, on je uzeo za operaciski front liniju Adiđe (Adige), sa tvrđavom Verone na obe obale reke. Verona je bila u stanju da se odupre opsadi; nju je moglo da brani relativno malo ljudi; ona je imala rezerve materijala; ona je imala takođe i moralni prestiž snage; i ona je omogućavala prelaz reke kad je potrebno prebacivanje trupa

s jedne na drugu stranu. Sve je ovo bilo dodatak samoj snazi francuske vojske. Tako se u bici kod Arkole Bonaparta usudio da ostavi Veronu sa vrlo malom posadom, dok je sa masom svoje vojske noću prešao Adidu niže tvrđave i napao začelje austrijske vojske koja je nadirala ka Veroni. U tome je bilo mnogo rizika i mnogo obmane. Ali on je uspeo u ovome jedino blagodareći korišćenju tvrđave. Ovo je poslužilo njegovoj vojsci isto onako kao što utvrđena morska luka služi mornarici koja se usudi da isplovi i napadne u ofanzivno-defanzivnoj akciji. Zauzimanjem ovog položaja, uz pojačanje koje mu pruža reka i Verona, a i koji se produžava na severu jezerom Garda, blizu koga teče u svom gornjem toku Adida, Bonaparta je u svojim rukama držao sva sredstva doline Poa i južne Italije u pozadini; isto je tako Velika Britanija držala sredstva okeana, pomoću svojih flota koje su se postavile duž francuske obale.

Ova pomorska linija je pojačana jako utvrđenim mestima, naime domaćim lukama, Portsmautom i Plimautom, i stranim lukama Gibraltarom, Maltom, Port Mahonom i drugima. Ove su manje bile izložene napadu nego Verona, a raspolagale su lokalnim magacinima za snabdevanje i radionicama za opravku i renoviranje. Takođe, one su, u slučaju iznenadnog napada nekog neprijateljskog odreda, pri bekstvu pružale utočište. Pojedinačni brodovi i manji odredi mogli su da se sklone u njima. Osim ove defanzivne koristi, ovakvi položaji imaju i ofanzivan značaj zbog blizine velikih komunikacijskih linija kojima su na boku. Tako su Gibraltar i Malta na boku svih linija koje idu kroz Sredozemno More, Plimaut i Portsmaut onih linija koje idu kroz Kanal, a Jamajka onih koje idu kroz Karipsko More. Slično tome, Brest, Kadiz i drugi bili su na boku britanskih linija prema jugu, i zbog toga, kao i iz drugih razloga, oni su morali da se savladaju kao što je Bonaparta savladao Mantovu.

Da sad pređemo na Karipsko More u celini, kao na oblast u kojoj bi Sjedinjene Države jednog dana možda htele da imaju uticaja, i pretpostavljajući da su od početka sva ostrva u neprijateljskim rukama, kada bi Kuba prešla u naše ruke, mi bismo raspolagali jednim vrlo važnim i korisnim položajem; ali bismo ipak bili daleko od toga da time ovladamo celim morem. Pretpostavljajući da su zaraćene pomorske snage u početku približno jednake, možda ne bi odmah bilo u našoj mogućnosti da držimo celo more. U tom slučaju trebalo bi da se front operacija isturi što dalje napred. Naprimer, možda bi bilo poželjno da se zauzme Samana Zaliv i da se drži Mona Moreuz; ili, ako bismo bili dovoljno jaki, možda bismo hteli da pomaknemo svoj front, liniju koju drži borbena flota, na jug i istok, da uznemiravamo neprijatelja i da štitimo plovidbene puteve kroz Vindvardski Moreuz do Prevlake, puteve koji bi ovakvim isturanjem našeg sopstvenog fronta bili u zaleđu naše flote.

Kuba, koja bi sada po ovoj pretpostavci bila naša, štitila bi nam odstupnicu prema Meksikanskom Moru, koje sačinjava važan

deo domaće operacijske baze. Neprijateljska baza mogla bi da bude, pretpostavimo, u Malim Antilima, a more između, pod pretpostavkom jednakih mornarica, bilo bi sporno ili bi menjalo gospodare. Položaj neprijateljske flote i njenih baza ukazivao bi na pravac sledeće operacijske linije.

Neprijatelj bi, lišen Kube, bilo usled ratnih događaja ili zato što je nije ni imao, mogao još da drži Jamajku kao i neke luke Vindvardskih Ostrva. Ovo je slučaj sa Velikom Britanijom, koja drži Sv. Luciju i Jamajku. U takvom bi slučaju glavni cilj rata bio za to vreme usredsređen na Kubu i Jamajku, koje bi postale kritične tačke kampanje. Niz položaja, Velika Britanija, Sv. Lucija, Jamajka, Panamska Prevlaka, odgovarao bi skoro tačno drugoj postojećoj liniji, — Velika Britanija, Gibraltar, Malta, Sueska Prevlaka. Kada bi flota kod Jamajke bila slabija od one u Kubi, kubanska bi flota postavljajući se ispred Jamajke presekla komunikacije sa Vindvardskim Ostrvima i mogućnosti pojačanja sa njih, zaštitila bi sopstvene komunikacije sa Kubom i Sjedinjenim Državama, kao i plovidbene puteve, i svom tom akcijom naterala bi unutrašnju flotu na bitku, kako bi se oslobodila ovih prepreka. U ovom slučaju kao i u drugom položaj neprijateljske flote i njegova pomorska baza pokazuje pravac operacija. Tako je Port Artur odredio pravac japanskog pomorskog rata, kao i veliki deo japanskog delovanja na kopnu, a Santjago je opredelio pravac američke flote i kopnene vojske 1898 godine. Kasniji pokreti Japanaca i Amerikanaca predstavljali su direktan pritisak na Ruse u jednom slučaju i na Špance u drugom, da prime bitku koju je svaki od njih izbegao jedino usvajajući samoubistvo flote.

Prema tome, operacije ne smeju da prestanu zauzećem ključnog položaja. Njih treba neumorno produžiti; međutim, isti razlozi koji su, radi obezbeđenja zauzete ključne pozicije, upućivali na gonjenje i uništenje neprijateljske flote vrede i za dalje operacije. Možda je tačnije za more nego za kopno da pravi cilj nije geografska tačka, već organizovana vojna snaga neprijatelja. Položaji kao što su Egipat i dunavski tesnac važni su ne samo i ne uglavnom kao mrtve mase materije povoljno postavljene, već zbog toga što polazeći od njih mase obučених ratnika ili naoružaniх brodova mogu da dejstvuju sa takvom lakoćom u raznim pravcima da vrede više nego veliki brojevi na manje podesnom mestu. Ovo je tačno i za svako veštački utvrđeno mesto; njegova je glavna vrednost u olakšavanju pokreta mobilnih snaga. Prema tome, sa posedovanjem preimućstava koja pruža zauzimanje takvih položaja dolazi i obaveza da se ona iskoriste. Kako? Na ovo pitanje vojni pisci daju nedvosmislen odgovor. Neprijateljska organizovana snaga, tj. njegova aktivna vojska na bojištu, bila je Napoleonov omiljeni cilj, kaže Žomini.

Pretpostavimo da ste zauzeli takav jedan utvrđeni položaj i proterali neprijateljsku flotu posle veće ili manje borbe sa ratišta

u vašoj pozadini i na neposrednom frontu. Ovo znači da su vaše komunikacije sa zemljom obezbeđene, osim od prepada, i da ste za to vreme uspostavili svoju pomorsku prevlast. Ako su neprijateljski brodovi organizovana celina a ne raštrkane krstarice, i ako ostaju u granicama datog ratišta ispred vašeg sadašnjeg položaja, to je zato što još uvek imaju mesta za podršku i snabdevanje na koje mogu da se oslone za svoj opstanak i čijoj odbrani oni služe. Nije verovatno da inače mogu ostati na moru u jednoj ograničenoj oblasti; operacije snabdevanja gorivom i ostalim materijalom iako se verovatno mogu vršiti na moru bez uznemiravanja, ne mogu da se sprovedu ako je nadmoćna flota u blizini, koja je obaveštena o njihovim pokretima budnim izviđačkim brodovima i bežičnom telegrafijom. Takve tačke za snabdevanje, ili baze, prema tome, moraju da postoje, i one označavaju pravac vašeg sledećeg operacijskog pravca.

Velika nadmoćnost koju je obično imala mornarica Velike Britanije u pomorskom istoriskom periodu koji je najživlji u našim sećanjima nije dozvolila pomorskoj strategiji da izvuče onoliko primera koliko bi to inače bio slučaj. Kontrola koju je ova prevlast obezbeđivala nad komunikacijama između neprijateljskih baza i bilo kog cilja koji neprijatelj ima u vidu sprečavala je u začetku sve druge strategiske ekshibicije, zato što komunikacije, u punom smislu reči, vladaju ratom. Kao strategijski elemenat one potiru sve ostale elemente. Ova uobičajena nadmoćnost jedne jedine sile dala je povoda jednoj francuskoj izreci sumnjive tačnosti: *La Mer ne comporte qu'une seule maîtresse* (More može da ima samo jednu gospodaricu). Ovo je, površno gledajući — moguće; ali ako to treba da znači da vladanje morem nikad ne dolazi u pitanje, da gospodarenje nije nikad ozbiljno osporavano, ta izreka dovodi u veliku zabluđu. Kontrola nad morem, čak i uopšte uzevši, a još više u posebnim ograničenim oblastima, ponekad je i za duge periode ostala nesigurna; vaga se naginje sad na jednu, sad na drugu stranu. Zaraćene mornarice pretile su jedne drugima po morima. Ovo je naročito bio slučaj u Ratu za američku nezavisnost; u izvesnoj meri i za vreme Sedmogodišnjeg rata, 1756—1763 godine.

Naprimera, napad na Kvibek i neutralisanje cele Kanade 1759 godine koje je usledilo tražili su kao prvi korak zauzeće 1758 godine jedne tvrđave — Luisburga, na Kep Bretonu. Time je, francuska flota, koja je pre toga išla tamo i ovamo između Francuske i Kanade, u masi ili u velikim odredima, lišena neophodne operacijske baze koja je presecala komunikacije na reci Sen Lorensu.

Za vreme Francuske revolucije i Napoleona, Velika Britanija je najveći deo vremena bila jedini gospodar mora; međutim, 1796 godine, ona je bila primorana da se evakuiše iz Sredozemnog Mora. Ta ograničena pomorska oblast — Sredozemno More — bila je, po prište duge pomorske kampanje sa promenljivom srećom od 1793 do 1798 godine, kada je konačno rešena u korist Velike Britanije Nilskom bitkom (v. sk. 10). Neće biti bez koristi da ocrtamo glavne

pojediniosti, jer one pokazuju pogodnost i potrebu baš takvih koraka koje smo opisali, čime se dokazuje da razmatranje nije čisto akademsko već izvire iz same prirode stvari.

Godine 1793, britanska flota ušla je u Sredozemno More, sa Špancima kao saveznicima. Usled nevernosti južne Francuske revolucionarnoj vladi, pružila se prilika da se zauzme Tulon i njegova flota; a ovo je odredilo prvi cilj i operacijski pravac saveznika. Setićete se važnosti koju je vojvoda od Malboroa pridavao zauzeću Tulona skoro 90 godina pre toga, i snažnog iako neuspešnog napora koji je uložio princ Evgenije 1707 godine da dođe do takvog rezultata (ranije, str. 72). Zauzeće Tulona paralizovalo bi na izvoru sve francuske pomorske pokrete na Sredozemnom Moru, od pomorskih pokreta zavisile su u velikoj meri i kopnene kampanje u severnoj Italiji i duž Rivijere. Godine 1793 Tulon je oslobođen izdajstvom; savezničke flote ušle su u luku, a savezničke trupe su zauzele linije oko nje. Britanski admiral je želeo da odjednom zarobi ili uništi francusku eskadru u luci i da tako razbije neprijateljsku organizovanu silu; ali ovome je bio protivan njegov španski kolega, oficir iz ranijih ratova, duboko svestan britanske pomorske nadmoćnosti i surevnjiv na nju, a koju bi ovo uništenje još povećalo. Britanski komandant nije se usudio da dovede do raskida saveza; i ovaj politički obzir spasao je francuske brodove, od kojih je većina posle učestvovala u Nilskoj bici. Bez njih ne bi mogao ni da počne Bonapartin egipatski pohod.

Francuska vlada ubrzo je opsela Tulon, i Bonapartin jasan uvid u taktičku situaciju doveo je do osvajanja pozicije sa koje su usidrene flote bile na dometu artiljerijske vatre. Tulon je ubrzano evakuisan. Španci su se povukli u svoje luke; Britanci, gubitkom samog mesta, bili su primorani sada da preduzmu onaj korak koji je obično prvi po redu. Morali su da zadobiju istureni položaj, za renoviranje i opravke i za prikupljanje materijala, — jednom rečju, lokalnu bazu, — sa koje mogu da kontrolišu Tulon i da pruže podršku austriskim operacijama na Rivijeri. Ovo su mogle dotle da zapostavljaju jedino zahvaljujući onoj slučajnosti koja im je Tulon stavila u ruke. Brzo oni su zauzeli položaj u zalivu Ijer (Hyeres), blizu Tulona; ali ovo je bilo suviše blizu kopna, suviše izloženo ponavljanju onih događaja koji su ih isterali iz Tulona. Prema tome, oni su svoju isturenu bazu premestili u zaliv San Fjorencio na severnoj Korzici. Ovo su, zajedno sa drugim lukama na tom ostrvu, mogli da okupiraju zahvaljujući nezadovoljstvu stanovnika prema Francuskoj.

Ovu isturenu poziciju oni su držali, i to sa posadom koja je bila dovoljna dokle god su ostrvljani bili na njihovoj strani. Vode između Korzike i Tulona i Đenove postale su sporni teren, na kome su uglavnom Britanci preovladavali, ali za koji se nije moglo reći da su ga sigurno držali. Obližnje more možda je imalo samo jednu gospodaricu, ali ta gospodarica nije bila bez suparnice. Isti je slučaj

kao sa našom pretpostavkom o flotama koje se oslanjaju, jedna na Kubu, druga na Sv. Luciju ili Martinik. Dve pomorske akcije vođene su sa tulongim brodovima 1795 godine; nijedna od njih nije bila odlučujuća. Od San Fjorenca kao baze, operacije su se vodile duž Rivijere, krajnjeg cilja operacija, radi podrške austriskom nadiranjju protiv Francuske; ali nije došlo ni do čeg odlučnog. Od 1794 godine do druge polovine 1796 godine bio je stalan konflikt, koji se oslanjao s jedne strane na Tulon, s druge na Gibraltar i isturene baze koje su Britanci prigrabili kod San Fjorenca. O ovom periodu Nelson je nekoliko godina kasnije tvrdio da Francuzi, samo da je britanski admiral bio sposoban, ne bi mogli da održe svoj istureni položaj. Ovo, ako je tačno, znači da bi Bonaparta, kada je aprila 1796 godine preuzeo komandu vojske u Italiji, našao da su Austrijanci toliko napredovali, i da je britanska mornarica u tako čvrstom položaju u odnosu na obalsku liniju od Nice do Đenove, da bi njegov plan kampanje morao biti drukčiji. Prvi njegov pokret, kojim se ubacio između Austrijanaca i njihovih pijemontskih saveznika, i jednom za svagda ih rastavio, bio je moguć samo zato što su Britanci i Austrijanci propuštali prilike i time mu dozvolili da se u početku nađe u Savoni, daleko ispred Nice. Tako isto, da nije bilo toga, njegove komunikacije, kako za trupe — pojačanja — tako i za materijal i municiju, zavisile bi od vrlo teškog kopnenog transporta, sa bednim putevima, umesto lakog vodenog puta duž obale načičkane francuskim baterijama.

Ovde se vidi krajnji cilj, severna Italija i Rivijera, koje bi pod okupacijom saveznika Velike Britanije predstavljale opasnost za Tulon; takođe se vidi da je usputni objekat, San Fjorenco, bio bitan za održavanje britanskih pomorskih operacija. Za te operacije je Nelson rekao da bi bile uspešne pod sposobnim rukovodstvom. Bilo je dosta vremena, dve godine. Onda je došao Bonaparta. Sa preimućstvima u svojim rukama, i svojim majstorskim rukovođenjem, on je za dva meseca uništio Austrijance i bio je na Adidi i u Veroni. Zapadno i južno od ovog položaja raspao se sav otpor prema njemu. Cela obalska linija severne Italije postala je francuska; i preko njenih luka mnogobrojne pristalice Francuza prešle su u malim brodovima u Korziku, jačajući tamo nezadovoljstvo prema Britancima, koje je već bilo počelo. U isto vreme Španija, jako pokolebana Bonapartinim pobedama, prešla je u savezništvo sa Francuskom. Usledilo je sjedinjavanje dveju flota. Njihove organizovane pomorske snage, od kojih je odred sačuvan u Tulonu bio značajan element, sastavile su se. Pred ovakvim teškoćama Britanci su osetili da moraju da napuste svoj istureni položaj, i povukli su se sa svojom flotom u Gibraltar, odakle se ona dalje povukla prema Lisabonu.

Ovaj pokret organizovanih snaga britanske mornarice nisu uznemiravale savezničke flote, koje su se ubrzo posle toga takođe rastale; Španci su otišli u Kartagenu, Francuzi u Tulon. Španci su onda pokušali da prebace svoje brodove u Kadiz. Britanski admiral

se otisnuo na more i susreo ih kod Rta S. Vinsenta. Iako je bio mnogo slabiji po broju, on je bio svestan superiornosti svojih brodova po kvalitetu. »Jedna pobeda je neophodna Engleskoj«, govorio je; i, pošto su mu Španci pružili taktičku »priliku«, on se borio i potukao ih je. Oni su se povukli u Kadiz, gde su ih Britanci zatvorili blokadom, snažno pojačanom iz zemlje, kako bi dozvolio da se od njega odvoji odred i krene protiv ekspedicije za koju se govorilo da se sprema u Tulonu. Ovaj je odred poveren Nelsonu, koji je našao onih 13 francuskih ratnih brodova kod egipatske obale, gde ih je uništio prilikom Nilske bitke 1798 godine. Organizovane pomorske snage Francuza i Španaca u Sredozemnom Moru, propustivši priliku kad su bile gospodarice severnog dela Sredozemnog Mora, i podelivši se u dva dela, tako su potučene pojedinačno, i celo Sredozemno More prešlo je u britanske ruke do kraja rata. Pošto je Bonaparta već bio primorao Austriju na mir 1797 godine, više nije bilo austrijskih operacija kojima je britanska flota mogla da pomogne; ali njen sopstveni front, takav kakav su trenutne potrebe zahtevale, išao je od Gibraltara do Menorke, koju je ugrabio glavnokomandujući u Gibraltaru kada je dobio vest o Nilu, a odatle u Siciliju i Napulj, i dalje preko Malte, koju su još držali Francuzi, do Aleksandrije i Levanta, gde se tada nalazio Bonaparta.

Iz ovog kratkog pregleda vidi se da more u prošlosti nije bilo isključivo pod vlašću čak ni Velike Britanije kada je bila najjača, da borba o prevlast ne mora da ima vid niza kampanja sa promenljivom srećom (v. sk. 10). Ustvari, baš one godine posle Nilske bitke francuska flota od 25 liniskih brodova prodrla je u Sredozemno More, pokvarila sve britanske planove, i na kraju se vratila sa 15 ili 20 španskih brodova (Spaniards), došavši u Brest sa koncentrisanom snagom od preko 40 brodova. Da je bilo jedne jedine luke na Sredozemnom Moru koja je bila sposobna da održi takvu snagu, možda bi tamo i ostali; to bi izmenilo bar donekle uslove, ako ne i potpuno. Kako su stvari stajale, to su čak i u Brestu gladovali zbog nedostatka namirnica; ali pored toga što ovakav ishod pokazuje potrebu dobro snabdevenih baza, on takođe pokazuje da velika Britanija nije kontrolisala more u tome smislu da njena vlast ne bi mogla da bude pokolebana. Pa ipak, ona ni u jednom ratu nije bila moćnija na moru. U Rat za američku nezavisnost Zapadnoindiska ostrva i Severna Amerika doživele su sličan sukob oko prevlasti; značajan primer toga je i Sifrenova kampanja u Indiji, u istom periodu.

Ovaj primer sa Sredozemnog Mora takođe pokazuje potrebu za dobro snabdevenim i dobro postavljenim lokalnim bazama za svaku pomorsku snagu koja se nalazi na dalekoj ili isturenoj operaciji. Odličan primer pruža i Rat za američku nezavisnost. Godine 1782 i 1783 francuska i britanska eskadra u Indiji bile su otprilike jednake. Poprište operacija, koje su nametnuli lokalni uslovi na kopnu, bila je obala Koromandela — istočna strana Hindustana. Sa-

dejstvo na moru nije bilo ostvarljivo za vreme pune snage severoistočnog monsuna, drugim rečima od novembra do marta, zato što je na obali duvao strašan vetar. U to godišnje doba Britanci su se povlačili u Bombaj, gde su imali potrebne radionice. Francuzi nisu imali slične luke bliže od Mauriciusa, i sve njihove ranije kampanje propale su zbog nedostatka isturene baze na obali Koromandela ili blizu nje. Desilo se ovom prilikom da su Holandani, koji su tada držali Cejlon, ušli u rat protiv Velike Britanije 1781 godine, a da su Britanci od njih uzeli luku Trinkomali na severoistočnoj obali Cejlona, tj. u produženju južno od obale Koromandela. Međutim, nije bilo dovoljno vremena da se onako kako treba utvrdi luka, ili je možda, što je verovatnije, propuštena prilika da se to učini. Zauzeo ju je francuski admiral Sifren umešnošću i brzinom akcije. Ovo je bio istureni položaj koji je njemu bio potreban, a kada je došla zima, on se tamo povukao za remont i tako ostao blizu ratnog poprišta, što je bilo vrlo važno radi političkog efekta za francuske saveznike na kopnu. Britanska flota je otišla u Bombaj, gde je bila skoro van domašaja četiri meseca ili više. Da je zadržala Trinkomali, Francuzi bi morali da odu na Mauricius ili da ostanu usidreni blizu jedne opasne obale izložene vetru, s kojom su retko mogli da saobraćaju. Rezultat toga bio je da se Sifren iduće sezone pojavio na tom poprištu dva meseca pre Engleza i zadobio uspehe koji su mogli da budu odlučujući da u međuvremenu nije sklopljen mir.

Iz citiranih primera može se prihvatiti da rat na moru može da uzme vid produženog niza kampanja između snaga koje su toliko slične po snazi da dozvoljavaju velike mogućnosti za strategijske kombinacije. Ustvari, za vreme Rata za američku nezavisnost, u kome je Sifrenova kampanja bila jedna epizoda mora Severne Amerike i Zapadnoindiskih ostrva pružala su sličan primer ravnoteže pomorskih snaga; prevaga je bila čas na jednoj čas na drugoj strani, sve do odlučnih događaja u Jorktaunu 1781, i Rodnijeve pobede 1782 godine koja je obeležila svršetak jedne i druge borbe. Do istog opšteg rezultata se dolazi, iako u manjem stepenu, čak i kad je jedna flota znatno nadmoćnija od druge. Jasno je takođe da snaga i brzina koje su neophodne za krajnji uspeh mogu da zavise od držanja lokalnih operacijskih baza. Ovo je bilo veliko preimućstvo Japana nad Rusijom u poslednjem ratu. Međutim, može se desiti da su lokalne neprijateljske baze suviše jake da bi mogle da se napadnu ili da je snaga napadača suviše slaba da bi mogla da se potčini kao što se desilo u Port Arturu.

Stvar je iskustva da lokalne baze, dobro utvrđene, retko bivaju predmet napada sve dok jedna ili druga strana ne uspostavi prevlast na vodi. Godine 1760—1762 Britanci su zauzeli ostrva Martinik i Gvadelupu od Francuza, i ponovo 1794 i 1810 godine; ali u Ratu za američku nezavisnost, u međuvremenu, nisu pokušali napad ni na jedno ni na drugo. Ovo je delimično bilo zato što je njihova vojna bila zauzeta na američkom kontinentu; delimično zato što nisu

mogli da reskiraju da odvoje veliki odred trupa jer bi smetnja na moru, kao kod Grenade 1779 godine, mogla da izazove njegovu predaju. Oni su otkrili Sv. Luciju; ali to je bilo pri samom početku neprijateljstava, 1778 godine, a to se desilo zato što je njihova lokalna baza na Barbadosu bila pojačana pre nego što su Francuzi završili svoje pripreme za odbranu. Ovo je bilo uspelo iznenađenje (*coup de main*). Slično tome, Francuzi i Španci nisu pokušali napad na Jamajku sve do 1782 godine, kada su bili nadmoćni u Karipskom Moru. Pokušaj je propao Rodnijevom pobedom nad francuskom flotom, tj. saveznici su potučeni pojedinačno. Poraz jednog dela njihovih snaga učinio je drugi deo, Špance, bezopasnim.

Otstojanje od vašeg najisturenijeg položaja do položaja koji hoćete da napadnete može da bude dalji razlog za teškoće. Dejstvovati iz Kube protiv Vindvardskih Ostrva, kao što su Martinik, i Sv. Lucija, koji svojim položajem čuvaju istočne vratnice Karipskog Mora, očigledno je komplikovaniji posao nego slično dejstvo sa Kube protiv Jamajke. Ako bi neka luka u Portoriku bila sposobna za efikasnu odbranu od frontalnog napada, ona bi bila u pogledu lokacije korisnija baza za operacije protiv Vindvardskih Ostrva nego protiv Kube. Sveti Toma, čini mi se, sposoban je za takvu odbranu; i ima bolji položaj nego Portoriko.

Jedna flota, koja je već brojno oslabljena svojim prvim prodorom i potrebom da čuva svoju prvu komunikacisku liniju, kao što je ona od luka Sjedinjenih Država do Kube, treba, ako je neprijatelj aktivan, ozbiljno da razmotri mogućnost druge linije, kao što bi bila linija od Kube do Vindvardskih Ostrva ili do Prevlake. Briga o drugoj isturenoj liniji može da dovede flotu do brojne jednakosti sa neprijateljem koji ima preimućstvo zato što dejstvuje bliže svojoj bazi. U takvom slučaju nesposobnost flote da nosi materijal preko ograničene količine na sopstvenim brodovima treba nadoknaditi jednim depoom — ako ga ima na izvesnom otstojanju ispred položaja do koga je izvršeno prvo nadiranje. Samanski Zaliv ili Portoriko mogu da posluže kao primer takvih usputnih, tj. isturenih, depoa; odgovarali bi zalivu San Fjorenca koji je već pomenut ili Port Rojalu ili Ki Vestu u Građanskom ratu u Americi, ili Gvantanamu u američkim operacijama protiv Santjaga. Takav depo treba samo obezbediti od prepada, jer se može pretpostaviti da će pokreti neprijatelja moći dovoljno da se prate da bi se sprečio jak iznenađan napad na njega; flota bi u tom zamišljenom prodoru bila suočena sa neprijateljskom flotom i bazom. Ako se raspolaže sa više od jedne takve isturene ili usputne tačke, između njih treba napraviti pažljiv izbor; treba gledati ne samo njihova sopstvena preimućstva, već i njihov odnos prema verovatnim pokretima flote, kao i prema prvoj i drugoj liniji komunikacija, čija bi zaštita tražila napore onih pomorskih snaga koje treba što manje da se rasturaju.

U vezi sa odbranom Kanala, koji je ključni strategijski objekat celog Karipskog Mora, može se приметiti da je napad na neprija-

teljsku bazu, kao što je Martinik ili Sv. Lucija, efikasnija mera za zaštitu i kontrolu Prevlake nego što bi neposredna odbrana Prevlake to bila, bez obzira da li bi ta odbrana bila samo pasivna, pomoću utvrđenja, ili aktivna, putem flote koja se oslanja na utvrđeni Kanal. Jer, ako jedno od ostrva — uzeto kao neprijateljska baza — napadne jedna kombinovana ekspedicija, takav napad, dokle god se vrši sa odgovarajućom snagom, zadržava ratno poprište na otostojanju od Kanala i štiti sve komunikacije zapadno od operacije. Ovo sačinjava istureni operaciski front, kombinovan sa moralnom snagom inicijative i ofanzive. Ako, na kraju, propadne, on će ipak postići taj rezultat bar za vreme dok traje; ako uspe, neprijatelj je lišen jedne neophodne baze, čiji povratak traži takve operacije koje će imati isto zaštitno dejstvo kao i one koje su omogućile zauzeće.

Ako između položaja koji ste najpre zauzeli i neprijateljske baze postoji samo čisto more (kao između Kube i Martinika, ako ne može da se upotrebi Samana), možda će biti moguće da se sa flotom prebaci izvestan broj transportata, na prvom mestu brodova za ugalj; ovo je naročito važno ako uživate toliku nadmoćnost da možete dozvoliti jednom delu flote da stalno prenosi ugalj, a da ne smanji broj brodova koji učestvuju u borbi ispod broja neprijateljskih brodova. Pre Trafalgara, Nelson je tako slao svoje brodove u grupama od 6 da prime vodu u Tetuanu. Zbog odsustva takvog odreda on je imao 27 umesto 33 broda na dan bitke. Da je mogao da se snabde vodom na moru i time drži svoje brodove na okupu, bitka bi bila još odlučnija. Ratni brod *Massachusetts* nije učestvovao u bici kod Santjaga, zato što je uzimao ugalj kod Gvantanama.

Treba imati na umu da su transporti uvek taktička slabost na dan bitke i da će verovatno smanjiti brzinu jednog broja jakih ratnih brodova. Pitanje brzine pri takvom nadiranjju, međutim, može da ima drugostepeni značaj ako očekivana neprijateljska pojačanja ne mogu da ga stignu za određeno vreme; i u trenutku bitke bezbednost brodova za ugalj i ostala opterećenja treba ostaviti po strani s obzirom na veću taktičku potrebu savlađivanja neprijatelja dok je on još slabiji. U ovim kalkulacijama mnogo zavisi od odnosa snaga dveju flota. Najbolja odbrana za transporte biće napad na neprijatelja i ona će ga potpuno angažovati, isto onako kao što bi najbolja odbrana Prevlake bila napad na neku neprijateljsku bazu. Ovo i jeste, istoriski gledajući, uobičajena praksa. U pohodu na Jamajku 1782 godine, de Gras, kad je osetio Rodnija za petama, poslao je svoje transporte u obližnje luke Gvadelupe, i onda je pristupio bici.

Dalje napredovanje iz nove baze ne mora da bude komplikovano zbog velikog otstojanja. Idući korak koji treba preduzeti može da bude kratak, naprimer, sa Kube do Jamajke; ili može biti da je neprijateljska flota još na moru, u kom slučaju ona pretstavlja veliki cilj, sada kao i uvek. To što je ona na moru možda je zato što se povlači, sa položaja koji ste vi zauzeli, ka svojoj udaljenijoj bazi; ili zato što je svesna svoje inferiornosti, ili, možda, posle više ili manje

odlučnog poraza. Tada će trebati dejstvovati brzo kako bi se neprijatelj otsekao od svog cilja. Ako ima razloga da se veruje da se on može stići i preći sa jačom snagom, mora se učiniti svaki napor da se to postigne. Pravac njegovog povlačenja poznat je ili ga treba utvrditi, a treba imati na umu da su baza ka kojoj se povlači i njegova flota delovi jedne iste snage, čije spajanje treba sprečiti. U takvom slučaju, izgovori koji se često prave za nemarno gonjenje na kopnu, kao što su zamor trupa, rđavi putevi, itd. ne važe. Oštećeni ratni brodovi treba da se ostave ili im treba narediti da plove u pratnji zajedno sa brodovima za ugalj. Takvo gonjenje predviđa samo jednu nezgodu za flotu koja se goni, tj. da ona ostavlja svoju bazu za ugalj u trenutku kad joj se gonio približavaju; ako su proračuni tačni i ispravni, ovo može da zada admiralu koji vrši gonjenje veliku brigu. Takve brige su merilo i cena koji se plaćaju za veličinu. U takvim slučajevima treba pažljivo i tačno ispitati izgovore koji se odnose na nemanje uglja. U svim drugim slučajevima pretpostavlja se nadmoćnost, jer ni pod kojim drugim uslovima ne može da se ostvari takvo vratolomno gonjenje. Ono teži za velikim uspehom. A uspesi će obično biti u srazmeri sa nadmoćnošću bilo prvobitnom bilo stečenom. »Ono što je zemlji potrebno«, rekao je Nelson, »to je uništenje neprijatelja. Samo brojevi mogu da unište«.

Ako takvo gonjenje usledi posle bitke, skoro je sigurno da će slabija strana — ona koja se povlači — takođe biti dovedena u nevolju oštećenim brodovima koje će možda biti primorana da napusti — ili da se bori. Naporno, neumorno gonjenje zato je isto toliko važno posle bitke koliko i hrabrost za vreme bitke. Veliki politički rezultati često potiču od pravilne vojne akcije; to je činjenica koju nikakav vojni komandant ne sme da ignoriše. On može da ne zna te rezultate; dovoljno je da zna da se oni mogu desiti i ništa ne može da ga opravda što je izgubio prednost koju je mogao uz izvestan napor da dobije. Napoleon, rekao je Žomini, nikada nije oprostitio generalu koji, 1796 godine, zato što je svojim trupama dao dvosatovni odmor, nije uspeo da se ubaci između jedne austriške divizije i Mantove, u koju je ona išla da se skloni, što joj je zahvaljujući njegovoj nemarnosti i pošlo za rukom. Neuspeh admirala de Turvila da snažno goni pobeđenu holandsku i englesku flotu, posle bitke kod Rta Biči (Beachy Head), 1960 godine, učinio je da je ta pobeda bila neodlučna i pomogao je da se bolje učvrsti engleska kruna na glavi jednog holandskog kralja, koji je bio duša saveza protiv Francuske. Aljkavost u dovršavanju pobede imala je na taj način odlučnog uticaja na ishod celog rata, kako na kontinentu tako i na moru. Mogao bih dodati, ona se pokazala sudbonosnom u pomorskoj strategiji zato što prividno potvrđuje teoriju o »postojećoj floti« (*fleet in being*).

Invaziju Engleske nije sprečila potučena i oštećena engleska i holandska »postojeća flota«. To je bila slabost ili inertnost Turvila, ili nespremnost francuskih transporata.

Slično tome, odbijanje admirala Hotama (Hotham) da snažno goni potučenu francusku flotu 1795 godine nesumnjivo nije samo kampanju te godine učinilo neodlučnom, već je omogućilo i Napoleonu italijansku kampanju 1796 godine, odakle su potekle cela njegova karijera i njene istoriske posledice. Ta blistava karijera dobila je svoj nenadni smrtonosni udarac kada je, na vrhuncu svog neumljivog napredovanja kroz Španiju, sa njenim glavnim gradom u rukama, u samom trenutku kada su njegovi široki planovi izgledali kao da se nalaze uoči ostvarenja, jedan preduzimljiviji britanski rukovodilac, ser Džon Mur, pokrenuo svoju slabašnu vojsku u Sahagun, na bok Napoleonovih komunikacija od Francuske do Madrida. Udarac je otkočio i srušio se na Mura koji je kao kovitlacem odbačen u La Korunju i odatle u more; ali Španija je spasena. Car nije mogao da nadoknadi izgubljeno vreme i priliku. On nije mogao lično da se vrati u Madrid, već je morao nekolicini podređenih da poveri zadatak čije je izvršenje samo njegov viši genije mogao uspešno da nadgleda. Sa vojne tačke gledišta, njegov pad potiče od tog dana. Cela Velingtonova karijera, sve do Vaterloa, nalazila se u zametku u Murovoj smeloj koncepciji. Da nije bilo toga, pisao je Napijer, Španskom ratu ne bi bio potreban hroničar.

Admiral ne mora da predvidi tako daleke posledice svoje akcije, ali on može sa sigurnošću da usvoji načelo koje je izrazio Nelson u citiranom primeru, pošto je čuo svog glavnog komandanta kako kaže da je dosta dobro uspeo: »Ako je zarobljeno 10 brodova od 11, ja nikada ne bih rekao da je dosta dobro, ako smo mogli da dođemo i do jedanaestog.«*)

Odnosi između flota admirala Rožestvenskog i Togoa pre njihovog susreta kod Cušime imali su veliku sličnost sa odnosima gonjene flote i njenog gonioca. Ruska flota, koja je pošla pre nego što je podlegla eskadra u Port Arturu, došla je tim događajem u položaj flote koja je pretrpela tako težak poraz da je njen prvi cilj morao da bude da pobegne u svoje luke. Ovo je bilo tako očigledno da su mnogi smatrali da je povlačenje u Baltičko More jedino moguće rešenje; no, u protivnom slučaju, Rožestvenski je govorio da mora odmah da žuri u Vladivostok, pre nego što Japanci ponovo dobiju najbolju priliku da ga preseku kada poprave svoje brodove, iščiste njihova dna, osveže posade. Umesto toga, ruska vlada je odlučila da ga drži kod Nosi Bea (severni kraj Madagaskara), čekajući da dođe pojačanje pod komandom admirala Nebogatova. Oba shvatanja imaju svojih dobrih strana, apstraktno uzevši; ali kada se uzme u obzir da je pojačanje bilo heterogeno i slabije po kvalitetu, da prvi cilj Rusa nije bio bitka nego bekstvo u Vladivostok, i, naročito, da je Japancima bilo stalo da upotrebe pauzu baš za onaj cilj koga se Rožestvenski bojao, izgleda verovatno da je bio u pravu. U svakom slučaju, on se zadržao u Nosi Beu od 9 januara do 16

*) »If ten ships out of eleven were taken, I would never call it well enough, if we were able to get at the eleventh.« (Original str. 268).

marta; a posle toga u Kamranskom Zalivu u francuskoj Kočinkini, od 14 aprila do 9 maja, kada mu se pridružio Nebogatov. Ako uračunamo vreme za utovarivanje uglja i za remont, ovo znači pauzu od 60 do 70 dana; ustvari, vreme plovidbe od Nosi Bea do Cušime iznosi svega 45 dana. Na taj način, da se nije čekao Nebogatov, ruska eskadra bi stigla u Cušimu 2 meseca ranije, ili oko 20 marta.

Togo nije morao da prestigne flotu u bekstvu, jer je zahvaljujući svom srećnom položaju već bio ispred nje; ali je zato morao da izabere najbolje mesto da je zaustavi, kao i da odluči o opštem toku svoga dejstva: da li, naprimer, da pođe napred da je susretne; da li da pokuša da je omete svojom nadmoćnom snagom torpednih brodova, kako bi oštetiio ili uništio neke od njenih jedinica, i time dalje oštetiio već slabiju snagu; isto tako je morao da odluči o pravcu i dejstvima svojih izviđača. Ono što je preduzeo može da se smatra kao izraz njegovog shvatanja o tim zadacima. On nije pošao napred; nije pokušao uznemiravanje pre susreta; on je celu svoju borbenu snagu koncentrisao na onaj pravac kojim je očekivao da će neprijatelj da proдре; a u tolikoj meri nije poznavao njihove pokrete da je dobio obaveštenje tek ujutro na sam dan bitke. Ovo nije bilo rđavo; ali se ipak s pravom može reći da je moglo biti bolje. Japanci, međutim, imali su za sobom veliki deo uspešne pomorske kampanje, čije glavne tačke moramo da zabeležimo jer se odnose na našu temu. Pre svega, oni su iznenadnim napadom naneli znatnu štetu neprijateljskoj floti, što im je omogućilo predah i priliku za dejstvo za vreme njenog prisilnog mirovanja. Posle toga su uništili jednu od dveju neprijateljskih pomorskih baza kao i eskadru koja se u njoj smestila. Ovim su počeli da uništavaju neprijatelja po delovima, i ostavili su pojačanju koje je stizalo samo jednu luku u koju može da uplovi.

Ako se flota koja je u bekstvu izgubila iz vida i ima samo jednu luku da se skloni, gonjenje, naravno, treba da ima pravac te luke; međutim, ako ima više takvih luka, admiral koji vrši gonjenje treba da odluči na koju tačku da usmeri svoju flotu, i odašlaće brodove u raznim pravcima da pronađu neprijatelja i pribave o njemu obaveštenja. Krstarice zauzete takvim poslom treba da su obaveštene o nameravanim ili mogućim pokretima flote, a kad je moguće treba da se šalju po dve: iako je bežična telegrafija danas uklonila potrebu da se jedna vraća sa obaveštenjima, dok druga ostaje u dodiru sa neprijateljem, nezgode mogu da se dešavaju, a u tako važnoj stvari izgleda korisno da se udvostruče mere predostrožnosti. Ovaj slučaj liči na čuvanje duplikata važne korespondencije; jer bežična telegrafija ne može da stupi u dejstvo dok ne dobije vesti, a da bi se dobile vesti, moraju ciljevi da se vide. Ne treba zaboraviti ni to da telegrafske depeše mogu da se uhvate, što će biti od velike štete za onoga koji ih šalje. Izgleda moguće da će se ponekad postaviti pitanje: da li je bolje poslati brod sa vestima ili vesti poveriti vazдушnim talasima.

Tako, teoriski, i da bi izvršenje bilo savršeno, — da bi se, da tako kažemo, uhvatio Nelsonov jedanaesti brod, — cilj treba da bude da se neprijatelj izbací sa svakog uporišta na celokupnom ratištu, a naročito da se uništi ili zatvori njegova flota. Pošto je izvršio težišni deo zadatka time što se dograbio najvažnijeg položaja, dalji napor treba da je uperen ka onim tačkama koje još mogu da mu posluže kao baza, čak iako ne misli da ih zauzme. Pri tome flota ne sme da se deli, osim ako izuzetno nadmašuje snagu neprijatelja, i ne sme da produži svoje komunikacije preko svoje moći da ih štiti, osim za sasvim kratko vreme.

Ako je primorana da bira između utvrđenih luka neprijatelja i njegove flote, ovu poslednju treba smatrati kao pravi cilj; međutim i blokada luka, ili napad na njih, može da bude najsigurniji način da se brodovi dovedu na domet. Tako je, u Ratu za američku nezavisnost, opsada Gibraltara primorala britansku flotu u više slučajeva da dođe u domašaj neprijateljske blokadne flote, u nameri da ubaci materijal. To što saveznici nisu napadali, osim jednom prilikom, ne obesnažuje pouku. Korbet u svom »Sedmogodišnjem ratu« ističe vrlo pravilno, u vezi sa Bingovim porazom (Byng), koji ga je stao života, da bi francuski admiral, da je Bing krenuo protiv francuskih transporata u obližnjem zalivu morao da ga napadne, a rezultat bi mogao biti povoljniji za Britance. Ovakvi pokreti su u osnovi udarci protiv neprijateljskih komunikacija, i ako se vrše bez suviše rizika za sebe biće u savršenom skladu sa najbolje utvrđenim načelima strategije. Jedna efikasna vojna blokada baze koja je neprijatelju neophodna primoraće njegovu flotu bilo da se povuče, bilo da napusti ratište. Kao što je na drugom mestu istaknuto, u vezi sa Sifrenovom kampanjom u indiskim morima, dokle je god Trinkomali bio u posedu Britanaca, pretnja njemu morala je neizbežno da ih navede na bitku, iako to nije bila njihova glavna baza. Ako mornarica napusti ratište vremenom će morati i arsenal da padne zbog nedostatka sredstava, kao što bi Gibraltar morao da padne da se britanska flota nije s vremena na vreme vraćala da ga snabdeva. Takav rezultat, međutim, nije tako potpun kao pobjeda nad neprijateljskom mornaricom, koja bi dovela do istog cilja, i tako bila dvostruki uspeh — dobili bi se i brodovi i luka.

Ako neprijatelj na ratištu ima dve ili više luka za snabdevanje, koje zajedno sačinjavaju njegovu bazu, a da ta mesta ispunjavaju uslov koji smo pomenuli — da ne budu tako blizu da može jedna flota da ih drži na oku, onda zadatak postaje teži. Dve najvažnije pomorske baze na našoj atlantskoj obali, Norfok i Njujork, pružaju takve uslove, pošto su udaljene jedna od druge oko 250 milja; a pri povlačenju jedne flote Sjedinjenih Država drugi ulaz u Njujork, kod Long Ajland Saunda, zajedno sa Naraganset Zalivom, sačinjavao bi za gonioca još jednu komplikaciju koja bi olakšavala bekstvo. Jedna jedina luka sa daleko rastavljenim i odvojenim ulazima približava se situaciji sa dve luke zbog nedoumice u koju dovodi ne-

prijatelja koji je izgubio kontakt. Admiral Togo imao je posla baš sa tom teškoćom. U Vladivostok su vodila tri puta, jako udaljena jedan od drugog. Blizu samog Vladivostoka mogao se naći položaj koji bi vladao nad sva tri puta; međutim, osim mogućnosti da bi kakva nepogodna okolnost, naprimer magla, mogla da dozvoli Rusima da prođu, u kom slučaju oni ne bi imali daleko da idu da bi ušli unutra, postojao je i taj rizik da bi, čak i potučeni oni koji su pobjegli začas mogli da uđu, čime bi pobjeda bila manje odlučna. Gonjenje na dan posle bitke pohvatalo je one brodove koji su uspjeli da prođu, a koji su po našoj pretpostavci mogli da stignu u luku.

U Napoleonovim naređenjima Marmonu, koje smo već citirali, car, procenjujući razne mogućnosti u vezi sa merama koje predviđa, razmatra i mogućnost bitke u blizini Salamanke. Ovo je poželjno, piše on, jer će Englezi ako budu potučeni tako daleko od mora biti uništeni, a time i Portugalija osvojena. Ovo otstojanje od mora je otstojanje od engleskog skloništa. Zasluga je ser Džona Mura što je prilikom vratolomnog carevog gonjenja izbegao odlučnu akciju i doveo svoju vojsku do mora; bio je begunac, demoralisan i iscrpljen, ali ipak spasen. Ne treba da zaboravimo da su u ovom sasvim novom primeru Cušime, Japanci neposredno pre bitke izgubili kontakt s neprijateljem. Više od jednog veka pre Togoa, Rodni je ne jedanput propustio da zaustavi Francuze koji su bili na putu za Martinik, zato što su upotrebili jedan od mnogih prolaza između Vindvardskih Ostrva da bi ušli u Karipsko More, i tako su izbegli otkrivanje sve dok se više nisu mogli uhvatiti. Ploviti ispred Martinika bilo je beskorisno, zato što su Francuzi raspolagali drugim skloništimama u Gvadelupi; osim toga, sa većitim pasatnim vetrom, ispresecanim zatišjima, jedrenjaci koji su vršili blokadu dolazili su u zavetrinu te nisu mogli da održe mesto.

Rukovodeće načelo u svim ovim slučajevima jeste da ne smete svoju snagu da podelite, osim ako je dovoljno velika da nigde ne bude slabija od neprijatelja; i da vaš cilj treba da bude da njegovu bazu svedete na jednu jedinu tačku iz koje se on potom može isterati bilo redovnim operacijama, bilo iscrpljenjem; ili da bar njegova flota ne može do nje da stigne radi snabdevanja, ili da se skloni, a da ne primi bitku. Tako su Englezi 1794 godine, i ponovo 1803 do 1810 godine uzeli od Francuza i Martinik i Gvadelupu, lišavajući ih time svakog uporišta na Zapadnoindiskim ostrvima i time obezbeđujući Karipsko More za britansku trgovinu. Pošto redovna operacija obično traži mnogo više vremena nego jurišni prepadi, to bi, ako ima više od jednog arsenala, trebalo onaj slabiji zauzeti snagom oružja a najjači ostaviti da kasnije padne pomoću manje opasnog sredstva redovnih operacija koje su već preporučene u slučaju jednog mesta. Na Sredozemnom Moru, od 1798 do 1800 godine, Francuzi su držali i Maltu i Egipat. Poznata je snaga utvrđenja na Malti; Egipat nije imao ništa slično. Posle duge blokade Egipat je savladan jednim širokim kombinovanim napadom, velikom flotom i znatnom

vojskom. Malta je savladana time što su joj presečene komunikacije i ona je pala zbog iscrpljenja. Port Artur je zauzet snagom oružja. Da je Rožestvenski stigao u Vladivostok bez borbe, rat bi se produžio; ali bi se Japanci pod tim uslovima možda zadovoljili time da blokiraju luku, oslanjajući se na prisustvo svoje flote koja je obezbeđivala čitavo more za sobom, koje je trebalo da osigura komunikacije sa vojskom u Mandžuriji.

Idući tako od jednostavnijih ka težim slučajevima, sada stizemo do onoga gde snaga nije dovoljna da sadašnju nadu da će se neprijatelj potpuno isterati sa ratnog poprišta. Drugim rečima, jedan opšti defanzivan stav sledi jednom čisto ofanzivnom. Kad se ovo desi, vi ćete pokušati da zauzmete što je moguće istureniji položaj, onako kako najbolje odgovara vašim komunikacijama. Takav isturen položaj ne mora da bude tačka ili linija na kopnu, već na moru. Kad bi Kuba, naprimer, pripadala Sjedinjenim Državama, moglo bi se shvatiti što bi flota nastojala da ovlada moreuzom Mona, koji nema nikakve baze bliže od istočnih luka Kube. Ili bi iz iste baze flota mogla nastojati da održi teren za krstarenje na jugu u Karipskom Moru, kako bi uznemiravala neprijateljevu trgovinu ili štitila sopstvene interese. S druge strane, na svom isturenom položaju ona bi mogla prosto da očekuje napad, — pokušaj, možda, neprijatelja da ponovo zadobije položaj koji je bio oduzet, — dok bi njene dužnosti bile da ga zadržava, uznemirava i da ga najzad napadne, kao što je pre rečeno u vezi sa njegovom akcijom protiv vašeg napredovanja.

Namena takvog jednog isturenog položaja jeste da štiti kopno ili more u svojoj pozadini i da susretne i onemogućiti nadiranje neprijatelja. Prema tome, on treba u svim pojedinostima da se izabere sa strogim obzirom na strategiske potrebe; dok se prilike ne izmene, ne uzima se u obzir dalje postojano napredovanje. Prema tome, zauzeti položaj ima veze sa komunikaciskim linijama iza njega i sa onima kojima neprijatelj može da mu priđe; onim koji štiti i onima sa kojih mu preta opasnost. Napoleon je 1796 godine od Adide napravio svoj odbranbeni front, obezbedivši tako celu oblast svoje pozadine koja je tako bila obezbeđena za snabdevanje njegove vojske. Tako se, takođe, i britanska flota u zalivu San Fjorenzo, na Korzici, od 1794 do 1796 godine oslanjala na taj zaliv kao na bazu, i odatle održavala svoj operaciski front pred vratima Tulona. Na taj način je držala paralizovanu moćnu francusku flotu u luci, štitila komunikacije sa Gibraltarom i obezbeđivala Sredozemno More za britansku trgovinu.

Ako se time ne rizikuje suviše, liniju treba pomaći napred kako bi obuhvatila obližnja raskršća ili uske prolaze. Iako otvoreno more nema prirodnih strategiskih tačaka, ipak će ukrštavanje najboljih trgovačkih puteva, teškoće zbog jakih vetrova u lice i suprotnih struja činiti da neka tačka i neke linije budu važnije od drugih. Postojanje jakih luka, možda i podvodnih sprudova, ili drugih na-

vigacionih teškoća, može da utiče na trasiranje linije za koju se smatra da je treba držati. Flota, naprimer, koja je prodrla do moreuza Mona, a koja se ne oslanja ni na kakvu bližu utvrđenu luku nego što su one na Kubi, mogla bi još da se usudi da uspostavi u zalivu Samana skladište uglja, koje bi joj olakšalo da ostane na tom terenu, ali čiji gubitak ne bi predstavljao bitnu povredu, u slučaju poraza. Kada se očekuje napredovanje neprijatelja, sve ono što zadržava ili što čini opasnim njegovo dalje napredovanje korisno je. Flota je, to nije nikad suvišno da se ponovi, glavni elemenat snage u pomorskom ratovanju; ali flota koja raspolaže jakim uporištima jača je nego što je flota sama.

Sada smo svoju ekspedicionu flotu, koja je dosad bila u ofanzivi i napredovanju, doveli do zastoja. Napori koje je ona činila i gubici koje je pretrpela u borbi, ili odvajanje pojedinih odreda zbog sve dužih linija, teškoće na frontu, svi ti elementi ili neki od njih zahtevaju od nje da se zaustavi za izvesno vreme, kao što je učinio Napoleon u slučaju koji sam naveo. Ovaj zastoj ima za cilj: utvrđivanje zadobijenih pobeda; pojačanje luka za snabdevanje u novoj bazi, tako da njihova odbrana može da se preda kopnenim snagama, i time da se oslobode odredi brodova koji su dotada bili vezani za njih; spremanja u tim lukama tolikih količina materijala da flota za dugo vreme bude nezavisna od matične zemlje i prve linije komunikacija sa njom. Kad se Bonaparta utvrdio u Veroni i na Adiđi, ne samo da je imao korisnu kontrolu nad čitavom Italijom na jugu i zapadu od tog položaja, osim opsednute tvrđave Mantove, nego je i postavio komunikacije najbliže Francuskoj tako daleko od mogućih smetnji, da odredi koji su nekada bili potrebni da ih čuvaju nisu više morali da se upotrebljavaju u tu svrhu. Komunikacije kao da su bile u samoj Francuskoj.

Ovi postupci odgovaraju vojnoj okupaciji zauzetih položaja, jer pripajaju tako osvojeni teren metropoli; oni će, najzad osloboditi mornaricu, u velikoj meri, od neposredne odbrane zauzetih luka, u kojoj će u početku morati direktno da učestvuje. Takvom se organizacijom isturenog položaja zavisnost od prvobitnih komunikacijskih linija smanjuje, a smanjuje se i teret njihove odbrane. Na taj način oslobođeni odredi će da se pridruže floti, i, zajedno sa drugim pojačanjima koja su poslata iz metropole, mogu da pojačaju njenu snagu tako da ona bude u mogućnosti da ponovo pređe u direktnu ofanzivu; taj će se korak preduzeti po istim onim opštim strategijskim načelima koja su već data za prvu fazu napredovanja.

Ostaće, prema tome, da se temeljitije ispituju načela kojima se rukovodi odbrana, koja smo nekada letimice pominjali govoreći o neprijateljevoj akciji za vreme našeg napredovanja.

Uputstva za odbranu ne mogu da budu onako zadovoljavajuća, bar površno gledajući, kao ona za ofanzivu, jer defanziva nije ništa drugo nego veština da se što manje izgubi u nepovoljnoj situaciji;

tada se ne radi ono što bi se želelo, nego se radi najbolje što se može u datim okolnostima.

Istina je da u izvesnom smislu defanziva ima preimućstava koja čak ponekad mogu da opravdaju jednu izreku, koja je utvrđena kao ratna maksima, naime da je »defanziva jači oblik ratovanja nego ofanziva«.*) Meni se ne dopada taj izraz, jer mi izgleda pogrešan u pogledu karakteristika svojstvenih defanzivnom stavu; ali može da se upotrebi, ako se pravilno shvati. Ustvari, time hoće da se kaže da u jednoj određenoj operaciji, ili čak u opštem planu, strana koja je u defanzivi, pošto za to vreme ne kreće napred, može da ojača svoje pripreme, da preduzme smišljene i stalne mere; strana koja je u ofanzivi, pošto je u stalnom pokretu, pre će da učini grešku koju defanziva može da iskoristi, a u svakom slučaju mora da prihvati kao deo svog problema nepovoljnu okolnost koju za njega predstavljaju nagomilane pripreme koje je odbrana izvršila dok je ona bila na maršu. Krajnji primer pripreme jeste stalni utvrđeni položaj; ali slični primeri se nalaze na bojnopolju koje je pažljivo izabrano radi preimućstava zemljišta, gde se očekuje napad, kao i u liniji brodova, koja, čvrstinom svoga reda i postrojavanjem za bočno dejstvo (deployment of broadside), očekuje neprijatelja koji mora da se približi u koloni i koji je u nepovoljnijem položaju što se tiče gađanja topovima. *Utoliko je oblik koji uzima defanziva jači od oblika koji za trenutak ima ofanziva.*

Ako jasno promislimo, zapazićemo da su kod Cušime Japanci bili u defanzivi, jer je njihov cilj bio da zaustave, da onemoguće ruski pokušaj. U suštini, koji god taktički metod oni upotrebili, trebalo je da rašire svoje bočne strane brodova tako da preseku put za Vladivostok, i da čekaju. Rusi su bili u ofanzivi, iako mi nismo navikli tako da posmatramo tu stvar; morali su da prodru ka Vladivostoku — ako mogu. Morali su da zadrže svoj pravac kretanja ka mestu, i da se probiju kroz Japance — ako mogu. Jednom rečju, oni su bili u ofanzivi, i forma njihovog napredovanja moralo je da bude kolona, pramčano, — slabija forma, — koju su morali da napuste, taktički, čim su došli u artiljeriski domet.

U našem ratu sa Španijom, tako isto, Serverin (Cervera) pokret pre Santjaga bio je ofanzivan po karakteru, a stav Sjedinjenih Država defanzivan, tj. on je pokušavao da ostvari nešto što je američka mornarica imala zadatak da spreči. Pošto su bile tri glavne španske luke, Havana, Sienfuegos i Santjago, mi nismo mogli biti sigurni protiv koje će on poći i trebalo je da budemo pred dvema od njih u takvoj snazi da bi svaki pokušaj sa njegove strane značio bitku. Imali smo snage za to. Dve luke koje je trebalo na taj način izbaciti iz stroja očigledno su bile Havana i Sienfuegos. Zamišljena potreba da se odbrani naša severna obala ostavila je Sienfuegos

*) Vidi Klauzevic, *O ratu*, izdanje »Vojno delo«, 1951, str. 302 — Prim. red.

otvorenim. Da je Servera pošao na njega, on bi stigao do istoga pre »leteće eskadre«. Potreba da se »leteća eskadra« drži u Hampton Roudzu (Hampton Roads) bila je imaginarna, ali, ipak, ilustruje uticaj rđavih obalskih odbrana na vojni plan.

Pisac koga navodim (Korbet, *Sedmogodišnji rat**), koji sam citira jednog od prvih autoriteta, Klauzevica, mora odmah da objasni svoju maksimu na ovaj način:

»Kada kažemo da je odbrana jači oblik rata, tj. da zahteva manju snagu ako je pravilno postavljena, mi, naravno, govorimo samo o jednoj operaciskoj liniji. Ako ne poznajemo opštu operacisku liniju na koju neprijatelj namerava da napadne, i tako ne možemo da koncentrišemo svoju snagu na njoj, onda će odbrana da bude slaba, zato što smo primorani da tako rasporedimo svoju snagu da bismo bili dovoljno jaki da zaustavimo neprijatelja na svakoj onoj operaciskoj liniji koju on može da osvoji«.

Očigledno, međutim, snaga koja može da bude dovoljno jaka na nekoliko operaciskih linija da bi zaustavila neprijatelja, poseduje nadmoćnost koja bi trebalo da pređe u ofanzivu. U gornjem primeru o Serverinom pokretu, prava američka politika koncentracije trebalo je da se odluči na podelu, između Sienfuegosa i Havane. Umesto odlučne superiornosti na jednom položaju jedva bi se postigla jednakost na dva. Pretpostavljajući neprijatelja jednakog po veštini i obučenosti, rezultat je mogao biti ovakav ili onakav; i jedina kompenzacija bila bi da bi neprijatelj tako slabo prošao da ne bi, po Nelsonovoj frazi, više dosadivao te sezone, a druga američka eskadra bi dotle vladala morima kao što je to Togo činio posle 10 avgusta 1904. Sa čisto profesionalne tačke gledišta treba zažaliti što Španci i Rusi nisu pokazali više profesionalne spremnosti.

Velika slabost defanzive je očigledna. Ne radi se samo o prisilnom položaju slabije strane, nego i o tome da se ne mogu sigurno znati neprijateljske namere kada on raspolaže sa više od jednog operaciskog pravca, kao što je obično slučaj. Ovo dovodi do rasparčavanja snaga. Na preimućstva defanzive smo dovoljno ukazali; ona se naročito sastoje u mogućnostima smišljene pripreme, što se vidi iz raznih mera opreznosti. Preduzimajući defanzivu vi uzimate kao gotovu činjenicu nemogućnost svog sopstvenog stalnog napredovanja i veštinu neprijatelja da se pojavi pred vašim frontom sa nadmoćnom snagom; sve je to tako ako ne možete da ga uznemiravate napadima na putu i da mu nanesete dovoljno gubitaka da bi se smanjila nejednakost. Ako ne postoji takva razlika, vi treba da budete u ofanzivi. S druge strane, u defanzivi mora da postoji makar i slabija, ali prilična borbena flota i pomorska granica koja ima izvestan broj luka koje ne mogu da se zauzmu bez regularnih operacija u kojima naoružani brodovi mogu da se pripreme za bitku i u koje, kao u bazu, mogu da se povuku za remont. Ako ta dva elementa nisu zadovoljena, ne može da bude ozbiljne defanzive.

*) Corbett, *Seven Years' War*, vol. I, p. 92. — Prim. red.

Pitanje za neposredno razmatranje ovde, međutim, nije odbrana domaće obale, već odbrana pomorske oblasti nad kojom se postigla kontrola, u celini ili delimično. Ako ova oblast nije jako blizu metropole, državna vlast se neće tako puno razviti i utvrditi kao kod kuće. Blizina Karipskog Mora daje naročitu vrednost svim pogodno lociranim mestima koja su Sjedinjene Države tamo zaposele, — kao što su zona Panamskog Kanala, Portoriko i Gvantanamo, u poređenju sa tim mestima u rukama evropskih država. Isto tako, položaj Japana na Dalekom Istoku daje mu znatno preimućstvo nad svakom evropskom ili američkom zemljom u pogledu održavanja i utvrđivanja vlasti kao i vođenja ratnih operacija. Ali, tamo gde su međuprostori skoro jednaki, pomorska oblast u našoj sadašnjoj hipotezi leži između dva daleka protivnika kao sporni teren, slično kao što je ranije Nemačka sa dolinom Dunava ležala između Austrije i Francuske. Ovo je bio slučaj sa oblašću koja obuhvata Zapadnoindiska ostrva i 13 američkih kolonija za vreme pomorskog rata koji se vodio u vezi sa američkom nezavisnošću. Ostrva i kontinenti, sa morima između sebe, bili su glavno poprište pomorskog rata, i, praktično govoreći, bili su na jednakim otstojanjima od zaraćenih velikih sila: Francuske, Velike Britanije i Španije. Na kopnu, kontrola takve daleke oblasti zavisi od dva elementa: od držanja izvesnih tačaka kao baza i održavanja aktivne operativne vojske; ali, prema tome da li je vojska jača ili slabija od neprijateljske, ona će preduzeti ofanzivu ili defanzivu. U pomorskoj oblasti, međutim, mornarica je ta operativna vojska.

U defanzivi utvrđena mesta igraju najvažniju ulogu. Kada jedna vojska napreduje sa nadmoćnijom snagom, utvrđena mesta biće u njenoj pozadini. Ona će onda služiti kao sigurne tačke za prikupljanje sredstava, za snabdevanje — komora, za pojačanja. Ako raspolažu jakim garnizonima i sigurnom vezom sa vojskom, ova vojska će imati slobodu manevra.

»Poželjno je«, kaže nadvojvoda Karlo, govoreći naročito o operaciskoj bazi — ali primedba вреди i za usputne stanice, — »da ove tačke budu utvrđene tako da mogu da se prepuste same sebi bez straha da će se izgubiti skladišta koja su smeštena u njima i da se ne moraju braniti odredima koji uvek imaju tu slabu stranu da slabe vojsku. Pokreti glavnokomandujućeg, koji je pre svega primoran da čuva svoja skladišta i da ostavi trupe da ih štite, nikad neće biti tako brzi ni tako smeli kao kad bi on mogao da krene dalje od njih za neko vreme, a da bude siguran da će ih opet naći netaknuta«.

Ovo isto je istina za svaku pomorsku operacisku bazu, ako nije dobro branjena; i, što je korisnija i potrebnija za flotu, to ona predstavlja veću smetnju za pomorske pokrete koji je ostavljaju izloženu, ako nije dobro branjena.

Nadvojvoda je govorio iz svog teškog iskustva; ako ne iz svog ličnog, a ono bar iz iskustva vojski svoje zemlje. Austrijanci, možda zato što su imali germansku krv, srodnu narodima zemalja u kojima

su dejstvovali, nisu živeli na njihov račun na onaj beskrupulozan način koji su tada primenjivali Francuzi. Njima su, prema tome, bili potrebni veliki depoi za koje nisu uvek raspolagali utvrđenim gradom. Prema tome, oni su ili morali da ostave bilo veliki kontingent vojske da ih brani, što je slabilo glavninu vojske, ili, ako su pokušavali da ih štite pomoću glavnine, onda je njena sloboda kretanja dolazila u ozbiljnu opasnost.

Treba primetiti da bi ekstremne pristalice mornarice kao sredstva za odbranu obale, a koje su protiv utvrđenja, stavile mornaricu u sličan težak položaj.

Ovo ne treba shvatiti kao da najutvrđenija mesta ne traže garnizone; ali jačina zidina predstavlja toliko i toliko ljudstva, i, štaviše, trupe koje po kvalitetu ne bi bile sposobne za bojište mogle bi da opslužuju utvrđenja. To isto važi i za morsku luku; ako nema nikakva utvrđenja, mornarica će možda morati da preduzme veliki deo odbrane; ako je utvrđena na odgovarajući način, odred mornarice je oslobođen i odbranu vrše trupe koje nisu osposobljene za pomorsku službu. Takva utvrđena mesta su temelj na kome najbolje može da počiva ofanziva; a u oblastima koje stalno pripadaju nekoj državi, njih treba izabrati tako, u pogledu sopstvene spremnosti i odgovarajućeg položaja, da budu povezana u jedan strategijski sistem, čijoj snazi svako od njih doprinosi. Ona ne treba da bude suviše malobrojna; a ne smeju da budu ni suviše mnogobrojna, jer njihova zaštita i njihove posade smanjuju snagu aktivne — operativne vojske. Kada, znači, broj luka prevazilazi ono što je potrebno, aktivna vojska nije pojačana nego oslabljena. »Francuska«, kaže Žomini, »ima suviše mnogo utvrđenih mesta, a Nemačka suviše malo; i ova poslednja su obično bila rđava« (tj. slaba) »i nepogodno smeštena«. Pod tim uslovima ne treba se čuditi da je iskustvo francuskog oficira i nemačkog nadvojvode dovelo do toga da onaj prvi pre nipodaštava, a drugi preuveličava značaj utvrđenih mesta.

Ovo pitanje utvrđenih tačaka za podršku, depoa za snabdevanje, a prema potrebi i za privremeno sklonište, zauzima naročito značajno mesto u predmetu koji nas ovde interesuje — održavanje vlasti nad pomorskom oblašću van matične zemlje. U takvom jednom slučaju operativna vojska je prvenstveno mornarica. Kopnene snage će obično imati jedino zadatak da drže ove pozicije defanzivno; ekspedicioni ili ofanzivni pokreti biće za njih izuzetni. Flota koja ima zadatak da štiti takve baze, bilo u metropoli ili van nje, biće ometana u svom kretanju, a u istoj meri će se nalaziti u lažnom položaju. Izrazit primer ovoga jeste u sadašnjem trenutku strah Velike Britanije od nemačke invazije. Ovo dolazi od velike inferiornosti vojske na Britanskim ostrvima u odnosu na Nemačku. Britanska ostrva su nedovoljno vojnički obezbeđena; njihova odbrana zavisi od same flote, a flota je, prema tome, vezana za britanske vode. Kad bi Velika Britanija mogla na sopstvenom zemljištu da susretne Nemce lice u lice, jednaka po broju i obučenosti, flota bi

imala relativno slobodne ruke. Ona bi, naprimer, mogla sebi da dozvoli da odvoji odred i da ga pošalje u Sredozemno More ili Kinu, a da kod kuće zadrži samo razumnu nadmoćnost nad mogućim neprijateljem. Kako stvari stoje, pošto sve zavisi od flote, flota mora da ima veći koeficijent bezbednosti, ogromnu nadmoćnost; drugim rečima, njena sloboda kretanja i domet akcije biće jako smanjeni time što mora kod sebe da zadrži kontingente brodova koji bi pod drugim uslovima bili slobodni.

Može da se desi da mornarica bude bačena u opasnu defanzivu u svom opštem dejstvu u nekoj oblasti, zato što je primorana da pruži zaštitu dvema ili nekolikim tačkama koje su nedovoljno zaštićene utvrđenjima ili vojskom. Tako je 1799 godine, neočekivan ulazak 25 francuskih ratnih brodova u Sredozemno More okrenuo sve naopako, zato što se smatralo da je velikom broju tačaka potrebna zaštita, a one su ga mogle dobiti jedino od flote, jer nisu bile dovoljno posednute; ovo je tačno reprodukcija, u manjoj razmeri, sadašnje dileme Britanskih ostrva. Tako je, naprimer, britanski glavni komandant osetio težinu Menorke; i on je upotrebio u vezi s njom izraz koji vredi zapamtiti zbog njegove veze sa teorijom »postojeće flote« i »Škole plave vode« (*Fleet in Being* i *Blue Water School*). »Šteta je«, rekao je on, »da ne mogu da nađem te vagabunde«, — tj. francusku flotu, — »i da mi tako vezuje ruke briga o ovom nezaštićenom ostrvu«. Čovek koji je upotrebio ove reči nije bio komandant prvog reda, ali je bio više nego obično istaknut oficir čije su se sposobnosti pokazale daleko iznad prosečnih, i on je ovde izrazio jedno mišljenje koje je neizbežno moralo da se nametne prosečnom čoveku. Da nije bilo potrebe da se štite pozicije, britanska flota bi se koncentrisala, i kretala bi se slobodno po svojoj volji i svom snagom ofanzivno protiv neprijatelja. Pri ovakvom stanju stvari, ne znajući neprijateljev cilj, ona se držala podeljena na dva glavna dela, od kojih nijedan nije mogao da se meri sa celinom francuske flote. Jedan deo, glavnina, štitio je Menorku i kretao se prilično besciljno u trouglu između Barselone, Tulona i Menorke; drugi, pod Nelsonom, štitio je prilaze Napulju i Siciliji. U ovom lavirintu britanske zbunjenosti koja je potekla iz potrebe da se odbrani nekoliko tačaka uz pomoć same flote, Francuzi su postupali bez opasnosti, mada brzo, i povukli se nepovređeni; sobom su vodili iz Kartagene veliki kontingent španskih brodova koji su ostali u Brestu na osnovu saveza sa Španijom.

Baš u defanzivi se najviše oseća vrednost utvrđenih mesta. Prvi cilj kojim mora da se bavi defanziva, to je da se dobije u vremenu. Zato je korisno da se neprijatelju pruži otpor što dalje ispred bitnih tačaka odbrane. Prilikom Bonapartine čuvene kampanje u Italiji, 1796 godine, veština njegove strategije i smelost njegove taktike omogućile su mu da za dva meseca pređe teren od Savone, dosta daleko na zapadu od Đenove, do Mantove. Tu ga je tvrđava zadržala 9 meseci. Obratite pažnju na to da je Lombardija,

dolina Poa, koja je onda pripadala Austriji, bila za Austriju baš ono što bi jedna spoljna pomorska oblast, naprimer, Karipsko More, mogla da bude jednoj pomorskoj državi kao što su Sjedinjene Države. Iako je dosta vremena proteklo od toga gubitka, Austrija se, možda, nikada nije pomirila s jednim porazom koji ju je otsekao od Sredozemnog Mora, s kojim izgleda da sad hoće da uspostavi novu vezu preko Balkana. Montova je za nju bila istureni položaj, kojim je svojim uticajem na kretanje osvajača koji se približavao štitio ne samo oblast u kojoj je sama ona ležala, već celu zemlju iza sebe. Njena jaka posada, kao flota u morskoj luci, pretila je čak i da ovlada francuskim komunikacijama koje su se uz Alpe pružale ka austriskoj domaćoj teritoriji. Bonaparta nije imao dovoljno snage da se suprotstavi posadi tvrđave i u isto vreme da se kreće napred. Nije mogao da se podeli, pa je morao da stane; a za 9 meseci čekanja Austrija je prikupila i poslala protiv njega ništa manje nego 3 armije jednu za drugom, koje je on odbio jedino zahvaljujući veštini, smelosti i energiji za koju je jedino on bio sposoban. Dva meseca posle pada Mantove on je tako daleko prodro u pravcu Beča da je Austrija zatražila mir.

Tvrđava kao Mantova, u ovakvom slučaju, daje izraziti primer o defanzivi kao snažnom obliku ratovanja, a takođe i o preimućstvu pružanja otpora neprijateljskom nadiranju što je moguće dalje ispred domaće teritorije. Možda je ovo ekstremni slučaj. Ipak, za celo ovo vreme, Bonaparta je pokazivao koliko je u duhu i u svom dejstvu jača ofanziva; dok je držao svoj položaj u Veroni i na Adiđi, koja je bila baza njegove defanzive, on je brzim ofanzivnim pokretima, oslanjajući se na te položaje, doveo u zabunu neprijatelja koji je, stalno iznenađen francuskom inicijativom, bio primoran na defanzivu i, najзад, prinuđen da se povuče. Ofanzivi pripada preimućstvo kao i rizik inicijative; a posebna vrednost inicijative jeste da je njen cilj, poznat samo njoj, jedan, i da je koncentrisan. Defanziva, ne znajući namere svog protivnika, prema kojima mora da uskladi svoje mere, oseća opasnost sa više strana a ne samo sa jedne. Prema tome, ona teži ka rasprostiranju, kao što ofanziva teži ka koncentraciji (prikupljanju).

Treba napomenuti da uslovi, onakvi kao što su bili kod Mantove, ne moraju uvek da vrše isti uticaj na pokrete jedne flote, jer brodovi nose u svojim utrobama mnogo onoga što komunikacije donose vojsci. Naprimer, 1801 godine, posle bitke kod Kopenhagena i uništenja danske flote, Nelson je hteo odmah da produži uz Baltičko More, protiv jakog ruskog pomorskog odreda koji je ležao kod Talina (Revel); ali njegov glavni komandant nije bio voljan da ide napred i da ostavi Dansku još neprijateljsku i nepokorenu za svojim leđima. Ovo nije bilo ništa drugo nego preosetljivost u vezi sa komunikacijama, što je u ovakvom poduhvatu značilo pedanteriju — odlazak i dolazak ne bi iscrpeo britanska sredstva, dok bi uništavanje ruske eskadre imalo veliki vojni i politički značaj. Nel-

son je priznavao rizik, ali je isticao da ga je važnost cilja opravdavao. Bio je nadglasan i Rusi su pobjegli. Ovakvi brzi pokreti potsećaju na prepađe, za koje je karakteristično da ne vode računa o komunikacijama. Da se, umesto o takvom iznenadnom napadu, radilo o dužoj operaciji, — naprimer, o blokadi, kakva se tada držala pred francuskim lukama, — snabdevanje baltičke flote moralo bi da prolazi na dometu danskih baterija, koje bi zbog toga najpre trebalo učutkati. Kada bi, osim baterija, tu bila i danska eskadra, britanska eskadra morala bi, takođe, da se dovede radi održavanja ravnoteže. Da su kontingenti iz Talina i Kopenhagena zajedno bili isti ili brojniji od kontingenta Britanaca, ne bi bilo efikasno da se oni podele; najpre bi trebalo savladati Kopenhagen kao što je Bonaparta morao prvo da se obračuna sa Mantovom. Modernim flotama potreba snabdevanja ugljem pogoršava takvu situaciju.

Ako je slabija od neprijatelja, operativna vojska mora da otstupi, boreći se ako je moguće za svaku stopu zemlje, dok ne dođe do isturene linije utvrđenih strategiskih položaja. Prelazeći tu liniju, ona mora da pojača te položaje srazmerno njihovim potrebama, prema svojoj sadašnjoj snazi i svojim nadama u pojačanje. Zatvoriti se u jedno od tih utvrđenja kao Mak u Ulmu, Mak Mahon u Sedanu, Bazen u Mecu, bilo to opravdano u datoj situaciji ili ne, u svakom slučaju je znak očajanja s tačke gledišta te vojske. Opšta vojna situacija može da traži takav korak, ali on znači priznanje propasti. Kada neprijatelj u gonjenju stigne do linije utvrđenih položaja, pred njega se postavlja pitanje: »Da li ovaj položaj treba zauzeti pre daljeg napredovanja ili treba da ostavim ovde samo toliko vojske koliko je potrebno da sprečim da njegova posada deluje protiv mojih komunikacija?«.

Ako se donese odluka o opsadi, izgubiće se vremena; ako je odluka da se produži, vojska koja vrši gonjenje slabi u odnosu na neprijatelja koji se povlači. Ovaj proces slabljenja razvija se dalje sa svakim mestom koje treba osmatrati, ali gonilac može biti u stanju da ga bolje podnese nego progonjeni. Jedna slabija snaga spolja, koja nema nameru da vrši opsadu, može efikasno da drži u šahu nadmoćnog neprijatelja podeljenog na dva ili više mesta, zato što različiti odredi ne mogu da kombinuju svoje pokrete, a slabiji ima preimućstva centralnog položaja i unutrašnjih pravaca dejstva. Osim toga, gonilac po prirodi stvari mora da bude nadmoćan, a može i da bude daleko nadmoćniji; a napredujući on dovodi u opasnost ili uništava linije snabdevanja utvrđenog mesta, čiji pad onda postaje pitanje vremena. Ovi momenti pokazuju i vrednost i nedostatke utvrđenih tačaka. Njihova pasivna snaga, ma koliko velika, nikada neće moći da dovede do onih rezultata koji bi se mogli postići vojskom kojom se vešto rukovodi zbog njene pokretljivosti.

Pomorsko ratovanje ne izgleda da pokazuje veliku sličnost sa slučajem slabije vojske koja se povlači pred nadmoćnom i koja zadržava napredovanje ove poslednje s takvim otporom koji koristi

svaku terensku prepreku, koje sve zajedno doprinose da defanziva bude onaj jači »oblik« ratovanja. Međutim, mi imamo istoriskih paralela, koje su u najmanju ruku sugestivne. Takav je slučaj Nelsona kod sicilijanske obale 1799 godine, koji nije imao ni tuce ratnih brodova, a očekivao je dolazak francuskih 19, kako se mislilo — ustvari 25 — i koji je nameravao da stupi u borbu radije nego da im dozvoli da zauzmu mesta koja je postavljen da brani; to se desilo 1805 godine i kada se vraćao od Zapadnoindiskih ostrva u Evropu sa 12 brodova i očekivao da sretne 18 do 20 neprijateljskih. U oba slučaja on je imao pred očima isti cilj, izražen rečima. »Kada budu potukli moju eskadru, od njih više neće biti štete ove godine«. Time je mislio, naravno, da je njegovo učešće u celokupnoj akciji britanske mornarice predstavljalo samo deo procesa pojedinačnog obračunavanja sa neprijateljem; ostalom delu britanskih snaga pripadalo je da potuče ostatak. Ovo u suštini odgovara akciji južne austrijske vojske nadvojvode Karla, 1796 godine, čiji je zadatak bio da angažuje Moroa svojim otstupanjem, boreći se za svaku tačku koja se može braniti, dok se sam nadvojvoda sa severnim trupama sručio na Žurdana sa ogromnom brojnom nadmoćnošću.

Nesumnjivo je i Nelson u prvom primeru imao u vidu isti cilj koji je izričito naglasio ovim rečima: »Neću da se tučem do poslednjeg trenutka, *osim ako* mi oni pruže isuviše primamljivu priliku kojoj ne mogu da odolim« — tj. jasno trenutno preimućstvo. Preimućstvo je preimućstvo, makako se ono pružilo ili postiglo; bilo to neprijateljskom greškom, ili usled terenskih uslova koji igraju tako veliku ulogu u kopnenom ratovanju; a na svaki od tih elemenata sposobna defanziva budno motri kako bi iskoristila svaku neprijateljevu grešku kao i ostale uslove. Kažu da je Napoleon kod Austerlica, kada su ga nagovarali da ugrabi jednu očiglednu priliku, kazao: »Gospodo, kada se neprijatelj upušta u grešku, mi ne treba da ga prekidamo suviše rano«. Opšta uloga britanske mornarice u ratovima Nelsonovog vremena bila je defanzivna i u širokim strategiskim potezima sledila je za Bonapartinom praksom — tj. preduzimala je takve korake koji bi joj davali početno preimućstvo, prelazila je hitro u ofanzivu kada joj se za to pružila prilika i primala povoljnu borbu kada su uslovi to nudili. Tako je Nelson, kada je početkom 1805 godine napuštao Sredozemno More da bi gonio Francuze ka Zapadnoindiskim ostrvima, susreo konvoj pojačanja za Maltu, što je bilo odbranbena mera. Iako je žurio, on je čekao da se sve mere obezbede da konvoj srećno stigne do cilja. Tražio je sebi defanzivne baze, iako se sam nalazio na ofanzivnom zadatku.

Na moru, kao i na kopnu, potrebni su utvrđeni položaji. Njihov je značaj čak možda veći, jer bojište na kome flote dejstvuju retko ima takvih položaja — zbog prirode zemljišta — kojima jedna slabija snaga svojim taktičkim rasporedom može da umanju značaj okolnosti koje su nepovoljne za nju. Potreba za utočištem i za bezbednošću snabdevanja je veća. Staro preimućstvo vetra zamenjeno

je većom brzinom, i brzina nekoliko brodova će verovatno biti veća od brzine znatnijeg broja. Što su mnogobrojni brodovi jedne flote, to će se verovatnije među njima naći ne samo najbrži, već i najsporiji kojima obe flote raspolažu; brzina flote nije prosečna brzina, već brzina najsporijeg broda. Prema tome, brzina brojnije flote verovatno će biti manja od druge. Ovo pokazuje da hitanje u pomoć svojim lukama ne mora da bude potrebno floti koja se povlači, naročito ako, kao što je moguće, mornarica koja se približava prati konvoje transporata kopnenih snaga.

Ipak, kada uzmemo u obzir otvorenu prirodu bojišta, može se reći da flota u povlačenju, ako je mnogo slabija, ne treba da dozvoli da dođe u napadačev domet. Izgleda da bi se sa razlogom moglo reći da ona treba da se povuče usklađujući svoju brzinu sa brzinom neprijatelja koji joj se približava, ostavljajući brze krstarice u svojoj zaštitnici radi držanja kontakta sa neprijateljem, i sa uspostavljenom vezom između njih i glavnine flote. Neprijateljski laki brodovi, naravno, pokušaću da oteraju te krstarice, ali oni ih ne mogu slediti tako daleko da uđu u raspored njihove sopstvene flote, niti sprečiti da se vrate. Pretpostavljajući jednaku brzinu, krstarice flote koja vrši gonjenje ne mogu da stignu one koje se povlače. Jedino što mogu da urade to je da drže begunce na izvesnom odstojanju od glavnine gonioca, što će biti manje korisno, zato što njihovo prisustvo otkriva blizinu glavnine. Krstarice koje se povlače ne treba da se bore, osim ako su u naročitom preimućstvu; ako su oštećene, one će pasti u ruke neprijatelju. Najviše, znači, što možemo da kažemo za slabiju flotu branioaca, pod ovim uslovima, jeste to da ona treba da ostane što je moguće bliže napadaču i da čeka priliku povoljnu za sebe. *Kako* da ugrabi takvu priliku spada više u oblast taktike; uostalom, čitavo rukovođenje takvim jednim povlačenjem spada u taktiku. Polazeći od jednake brzine i profesionalne spremnosti, manji broj obično može da se kreće brže od većeg i s njim može lakše da se manevriše. *Kako* veći broj treba da se kreće, u kom poretku, kako da štiti svoj konvoj, kako manja snaga treba da organizuje svoje povlačenje, kakve mogućnosti uznemiravanja pružaju moderni uslovi i najbolji metod da se one ostvare — sve te stvari pripadaju pre oblasti velike taktike nego strategije.

Kada je flota u povlačenju stigla do spoljne linije utvrđenih luka, — prve odbrambene linije, — dva dela braniočeve snage, njegova flota i njegove luke, tada su spojena. Onda se postavlja pitanje na koji način treba da se upotrebi flota. Neprijatelj koji se približava je, po pretpostavci, nadmoćan na moru, a takođe i na kopnu, bar što se tiče određenog cilja koji je za njega najvažniji. Ako branilac raspolaže samo jednom lukom, situacija je vrlo ozbiljna, jer se radi o njegovom snabdevanju gorivom. Ako je ta jedina luka tako slabo utvrđena da ne može da izdrži jedno prilično vreme, situacija je, što se tiče oblasti, skoro očajna.

Međutim, pošto nema smisla da se diskutuje o očajnim slučajevima već samo o onim gde inferiornost nije tako velika a da većina i aktivnost ne može delimično da nadoknadi nejednakost, mi ćemo pretpostaviti da postoje dve ili više luka dovoljno branjenih, koje su u mogućnosti da pruže jedna drugoj podršku, ali nisu tako blizu jedna drugoj da neprijatelj može obe da drži pod prismotrom, a da ne podeli svoju flotu. Sada je cilj braniočeve flote — one slabije — trostruk: ratni brodovi treba da ostanu zajedno; oni treba da teže da ne budu zatvoreni ni u jednoj luci, a borbena flota ne treba da dozvoli da je nadmoćna snaga izazove u borbu, osim pod povoljnim okolnostima. Ako nije sigurna koji će biti prvi cilj neprijatelja, ona će zauzeti najpovoljniju poziciju za odbranu jedne i druge i čekaće dalje znake. Tako je Nelson, u sličnoj nedoumici da li se francuska flota koja je pobjegla iz Tulona uputila u Egipat ili na Atlantik, pisao: »Neću da idem ni na istok od Sicilije ni na zapad od Sardinije dok ne saznam nešto pozitivno«. Togo, kod Masana (Massampana), pruža drugi primer, ali manje izrazit, jer ima manje tih elemenata sumnje.

Defanzivna flota, birajući lokalnu bazu za akciju, svoju tačku koncentracije za opštu defanzivu u kojoj je ona samo jedan od glavnih faktora, treba ozbiljno da razmotri koja će luka verovatnije da bude cilj neprijateljskih obalskih operacija — ako se to utvrdi, verovatno će neka druga pozicija biti bolja za nju samu. Tako je bilo nekoliko razloga da se pretpostavi da će Japanci više voleti da se iskrcaju u blizini Port Artura i da napadnu to mesto. Prema tome, ruskoj floti, ako je htela da odgodi bitku ili da je odbije, bilo bi bolje u Vladivostoku; zauzimajući položaj u Port Arturu ona je omogućavala, pa čak i primoravala neprijatelja da koncentriše i flotu i vojsku u jednoj tački koja je strategiski, iako ne geometrijski, tako postajala centralna pozicija, što nije dovodilo Japance ni u kakvo iskušenje da preduzmu ekscentrične pokrete. Ruska borbena flota u Vladivostoku neizbežno bi tamo privukla glavninu japanske flote i tako bi stvorila ruskim divizijama koje su krstarile veće mogućnosti za akciju protiv komunikacija japanske vojske. To što Vladivostok ima dva ulaza samo je razlog više.

Ako je prvi cilj dovoljno jak, tako da zahteva duže operacije da bi se savladao, neprijateljska flota, bilo sva bilo jedan njen deo, biće vezana za tu tačku. Čak i ako ne bude uzela učešća u direktnom napadu, ona će morati da štiti komunikacije svoje vojske na njihovoj krajnjoj tački, najkritičnijoj karici lanca koji vezuje vojsku sa metropolom, i moraće da blokira upotrebu luke za braniočeve brodove za njihovo snabdevanje gorivom i ostalim materijalom. Jedino pad utvrđenog mesta može potpuno da oslobodi napadačevu flotu. Ona će, prema tome, imati dva zadatka: jedan, da pruži podršku napadu na kopnu, drugi, da onemogući svaku štetnu akciju koju smišlja braniočeva mornarica. Ako je ova poslednja mudra i aktivna, ova dva zadatka ne mogu se zamisliti bez podele flote na-

padača. U slučaju koji pretpostavljamo, admiral — komandant braniočeve flote ima preimućstvo inicijative pošto je njegov cilj jedan ma na koliko načina mu mogao prići. On uživa ovu prednost, iako je njegova zemlja u defanzivi, a prema tome, i njegova flota, zato što je svojstven zadatak flote u opštoj shemi defanzive da preduzima ofanzivu protiv neprijateljskih komunikacija ili protiv njegovih odreda, ako ih je formirao; uopšte uzev, da čini diverzije i uznemirava. Protiv ovih diverzija i uzbuna, ofanzivna flota mora da se brani. Zato ona ima dva neizbežna cilja: neprijateljsku flotu i neprijateljsku luku, osim ako joj branilac ne olakša zadatak dozvoljavajući da se njegova flota zarobi u opsednutoj luci, kao što su Rusi učinili kod Port Artura.

Pretpostavimo, naprimer, da je za Sjedinjene Države odbrambena linija atlantska obala — sa dve dobro utvrđene luke Norfoka i Njujorka, — sa manjom ali ipak jakom flotom Sjedinjenih Država. Ako bi veliki trgovački značaj Njujorka odredio da neprijatelj tamo napadne, flota Sjedinjenih Država, koja bi se nalazila u Norfoku, sačinjavala bi drugi cilj za neprijateljsku mornaricu i nametnula bi podelu snage; u protivnom, mornarica Sjedinjenih Država, kojoj bi ostala sloboda akcije, mogla bi da napadne koje bilo neprijateljsko dobro: trgovinu, komunikacije, kolonije. Kada bi Njujork bio cilj neprijatelja i kada bi imao samo jedan ulaz, bilo bi, po mom mišljenju, pogrešno da se tamo postavi flota; ali, dva ulaza, sami po sebi nameću podelu. Uvođenje bežične telegrafije izmeniće ove uslove. Ali, s obzirom na vremenske prilike i na opšte preimućstvo inicijative, tj. na to što flota u bekstvu raspolaže izborom vremena, mesta i načina, bežična telegrafija može samo donekle da izmeni ove uslove, a ne sasvim da ih ukloni.

Nikad nije suvišno ponoviti da je praktičan zadatak flote one zemlje koja je bačena u defanzivu, što se tiče obalske linije, taj da pređe u ofanzivu. Zato sam na drugom mestu u ovim predavanjima kazao da obalska utvrđenja nisu po svojoj biti defanzivna, kao što se to obično misli, već ofanzivna; ona čuvaju mornaricu koja treba da dejstvuje ofanzivno. Primer eskadre Džona Rodžersa, 1812 godine, iako u tako maloj razmeri, vrlo je karakterističan za to. Sjedinjene Države, nemajući skoro nikakvu mornaricu, nikakvu kopnenu vojsku, bile su u defanzivi; ali plovidba Rodžersove eskadre bila je korak opšte ofanzive protiv britanske trgovine i njenih pomorskih odreda. Posledica toga bilo je to što su britanski odredi morali da se koncentrišu, jer su bili slabiji od Rodžersove celine; a američke luke ostajale su otvorene za trgovačke brodove koji su se vraćali. Zaboravljanje ili zanemarivanje ovog uslova bili su jedan od glavnih činilaca u nesposobnom rukovođenju ruskom flotom. Nije bitno da li je defanziva početni stav za jednu zemlju, kao u ovim slučajevima Rusije i Sjedinjenih Država, ili ona dolazi posle poraza na moru i povlačenja u domaće vode. Kada je završeno povlačenje i kada je prošla mogućnost za uznemiravanje neprijatelja u njegovom nadi-

ranju, bilo da je ona dobro ili loše iskorišćena, defanzivna flota nema više nikakvu obavezu do da drži spremišta na svojim brodovima puna uglja; ovo je teret, mora se priznati, koji dugujemo uvođenju pare. Ipak, velika je stvar nemati druge brige, ne biti vezan drugim dužnostima.

Ako pretpostavimo da su utvrđenja obalske linije podesna, ona mogu da se brinu sama za sebe za jedno određeno vreme. Dužnost je braniočevog admirala (komandanta mornarice), znači, da napada neprijateljske komunikacije; da uznemirava i mrsi njegove planove napadima ili pretnjama, i to u svakom mogućem pravcu; da podržava opštu defanzivu, time što će sam biti u ofanzivi. Veština admirala ili vlade koja rukovodi ovakvim operacijama videće se iz izbora onih ciljeva koji će najsnažnije da pogode neprijatelja. Istorija ratova puna je primera u kojima su politički ili sentimentalni obziri nadvladali zdrava vojna načela zbog nedostatka vojne veštine komandanata flota i vojski ili zbog nedostatka moralne hrabrosti da se podnese veća odgovornost. Cilj defanzive biće da iskoristi takve slabosti ljudske prirode, da bi se neprijatelj u ofanzivi naterao da razdvoji svoje snage. Težnja da se zaštiti svaka tačka može se savladati, kao i drugi prirodni nedostaci, jedino čvrstim pridržavanjem zdravih načela. U vreme naših neprijateljstava sa Španijom, Ministarstvo mornarice bilo je sa mnogobrojnih tačaka na obali opsednuto molbama za zaštitu. Možemo da smatramo ustupkom ovakvoj panici zadržavanje Leteće eskadre u Hempton Roudzu, kao i patrolnih snaga na severnoj atlantskoj obali koje bi bile bolje upotrebijene za blokadu i kurirsku službu. Ovo svakako nije bilo u skladu sa zdravim vojničkim načelom.

Nedavno je jedan francuski pisac pomorske strategije, kapetan Davli (Daveluy) nazvao cilj takvih operacija defanzivne mornarice »neumesnim raspoređivanjem snaga« (»déplacement de forces«). Ovaj naziv mi izgleda tačan i privlačan. Njime on hoće da kaže, pod pretpostavkom da je neprijatelj rasporedio svoje snage prema zdravim vojničkim načelima, da neprijatelja treba izazvati, ili zavešti, ili uznemiriti, ili zaplašiti, tako da on promeni to razmeštanje svojih snaga. Preterano samopouzdanje može da bude isto tako štetno kao i preterana opreznost u izazivanju takvog razmeštanja. Ako su dobro koncentrisani, neprijateljski brodovi mogu da se nateraju na razilaženje; ako su pravilno postavljeni, mogu se oterati na gori položaj. Zarobljavanje broda *Guerrière* od strane broda *Constitution* došlo je usled razmeštaja britanskih snaga. Rodžersova plovidba u eskadri primorala je Britance da se koncentrišu, i iz istog razloga da otprate značajan konvoj određen za Zapadnoindiska ostrva na nekoliko stotina milja na istok u Atlantiku. Tu se smatralo da se može bez opasnosti *Guerrière* poslati u Halifaks. Na svom putu on je sreo brod *Constitution*.

Citiraću nekoliko pasusa Davlija:

»Pomorska defanziva, ma sa koje se tačke gledišta posmatrala, pruža samo nepovoljnosti. Ona može da bude nametnuta; nju nikada ne treba hotimično primeniti. Bilo da smo na jednoj ili drugoj strani, mi smo upućeni da izaberemo ofanzivu; drugim rečima, da tražimo neprijatelja sa ciljem da ga tučemo. Ali obe strane neće ovu izvoditi istim metodima.

Ona jača će požuriti da susretne neprijateljske snage kako bi ih uništila pre nego što one stignu da nju oštete. Slabija« — koju sam ja nazvao branilac — »težiće, pre svega, da se povuče iz doticaja sa neprijateljem, kako bi ga zbog njegove neizvesnosti kojim tačkama preti opasnost naterala na razmeštanje svojih snaga i izazvala iznenađenje; zatim će pokušati da privuče neprijatelja na bojno polje gde će njene sopstvene slabije jedinice povoljnije moći da dođu do izražaja. Dokle god traje ova faza, i dokle god jednom odlučnom akcijom ishod ne postane jasan, neposredni ciljevi rata odlažu se zbog potrebe da se prvo ostvari susret sa neprijateljem pod povoljnim uslovima. U ovoj igri pobiće onaj koji je aktivniji, veštiji, uporniji i bolje snabdeven.

U početku rata, naročito, ofanziva će da dà odlučujuće rezultate. Ako se uspe da se preduhitre neprijateljski planovi smelošću napada, opšte operacije dobijaju predviđeni pravac; stvara se situacija koja ruši sva očekivanja neprijatelja i paralize ga, osim ako uspe da popravi svoje stanje nekom pobedom. Sama činjenica da je nateran u neočekivanu situaciju stavlja ga u podređeni položaj i ne dozvoljava mu da se oporavi dok u isto vreme vi možete bolje upotrebiti sopstvene snage.

Ovakav su uticaj Japanci snažno proizveli na Ruse prvim uspešnim iznenađenjem.

»Karakteristika ofanzive jeste da ona vrši napad, a ne prima ga; ovo u istoriji pokazuje činjenica da su skoro sve pomorske pobeđe odnesene kod neprijateljske obale«.

Kada bi u ratnom sukobu sa obadve strane sve bilo jednako, ne bi bilo nikakvog rezultata. S druge strane, ako postoji nejednakost, slabija strana mora da podleigne jačoj. Baš u pretvaranju nejednakosti ili inferiornosti u superiornost na određenom mestu i sastoji se ratna nauka ili, bolje, veština. Načela na kojima počiva ova veština, kako nas uveravaju najveći vojni autoriteti, malobrojna su i jednostavna; svode se na jedno veliko načelo, da treba biti jači od neprijatelja na odlučujućem mestu, ma kakva bila relativna snaga dveju strana u celini. Tako je ruska mornarica u celini bila mnogo jača od japanske, ali, podeljena, ona je bila slabija od neprijateljske na neposrednom ratnom poprištu, a ova inferiornost na odlučujućem mestu uvećana je iznenađnom akcijom Japanaca kada su otvorili neprijateljstva.

Teškoća iskršava u primeni pravilnih opštih načela na posebne ratne probleme. Načela su malobrojna, a slučajevi vrlo raznoliki, dok su manje pojedinosti skoro bezbrojne. Ovde dolazi do

izražaja iskustvo — iskustvo je, u drugoj verziji reći *eksperimenti*, leži u osnovi cele naše nauke. Ali kako da se stekne ratno iskustvo u odsustvu ratnog stanja? Pa čak i usred stalnog rata, kako će jedan čovek, naročito niži po činu ili pomorski kapetan, naći u svom sopstvenom iskustvu sve ili veći deo bezbrojnih slučajeva koji mogu da iskrсну i zaista iskrsavaju? Niko neće odgovoriti da može da ih nađe; ali ako se nađe neko tako smeo da tvrdi da može, ja ću se pozvati na reči velikih vojskovođa. Nadvojvoda Karlo piše:

»Čovek može postati veliki vojskovođa samo ako ima strast za učenjem i veliko iskustvo. Nije dovoljno ono što je čovek sam video; jer koji je čovečiji život dovoljno plodonosan da može da mu da opšte iskustvo; i koji je čovek koji može da ima priliku da najpre ostvaruje u praksi teški zanat vojskovođe a da pre toga nije vršio tu važnu dužnost? Znači, šireći svoje sopstveno znanje pomoću iskustva drugih, ocenjujući zaključke svojih prethodnika i upoređujući vojne podvige i događaje sa velikim rezultatima koje nam pruža istorija ratova, možemo steći tu veštinu«.

Napoleon I slično tome kaže:

»Vodite ofanzivni rat onako kako su ga vodili Aleksandar, Hanihal, Cezar, Gustav Adolf, Tiren, princ Evgenije, Fridrih Veliki; čitajte i pročitavajte istoriju njihove 83 kampanje i ugledajte se na njih; to je jedini način da se postane veliki vojskovođa i da se dokuće tajne te veštine. Tako prosvেćen vaš um će odbacivati maksime koje su protivne maksimama ovih velikih ljudi... Istorija ove 83 kampanje, pažljivo ispričana, bila bi potpuna rasprava o ratnoj veštini; načela koja treba primeniti u ofanzivnom i defanzivnom ratu tekla bi iz njih kao iz izvora«.

Na drugom mestu kaže:

»Taktika, evolucioniranje, inžinjerija i artiljerija mogu da se uče iz udžbenika, skoro kao geometrija; ali poznavanje velikih ratnih operacija stiče se iskustvom i proučavanjem istorije ratova i bitaka velikih vojskovođa«.

Međutim, postoji još jedna dublja misao sadržana u savetu da se proučavaju kampanje velikih komandanata. Nije samo stvar u tome da njihova postignuća postaju katalog presedana na koje dobro snabdevena memorija može da se poziva kada posebni slučajevi traže odluku. Takva njihova mehanička upotreba ima svoju prednost, može da se prenese u rasprave i može korisno da se predaje onima koji neće ništa da uče na drugi način. Ali van toga i iznad toga, onim pažljivim studiranjem koje Napoleon preporučuje, oficir koji na taj način živi sa tim ljudima upiće u sebe ne samo suvu praksu, već i duh i razumevanje koje ih je ispunjavalo i koje ih je vodilo. Čovek može da bude prožet duhom jednog velikog učitelja isto onako kao što je upoznat sa njegovim maksimama. Zaista mora u učeniku da postoji nešto srodno prirodi učitelja da bi ga tako obuzela inspiracija, — jedna predispozicija za učenje; ali predispozi-

cija, osim u retkim slučajevima velikog originalnog genija, mora da se dovede u dodir sa živim plamenom da bi se sama rasplamsala.

Tako je nešto, verovatno, Napoleon mislio kada je napravio razliku, koju smo citirali, između elementarnog dela veštine — taktike, evolucioniranja itd. — i vođenja velikih operacija, koje se može postići samo iskustvom i studiranjem istorije. Ovo on na drugom mestu izražava ukazivanjem na negativnost dogmatiziranja u takvim stvarima:

»Takva pitanja, čak kada bi se postavila Tirenu, Vilaru, ili princu Evgeniju, Aleksandru, Hanibalu ili Cezaru, mnogo bi ih zbulnila. Dogmatizirati o onome što ne znate iz prakse svojstveno je neznanju; to je isto kao da mislite da možete da rešite, jednačinom drugog stepena, problem transcendentalne geometrije koji bi zaplašio Lagranža ili Laplasa«.

Žomini, koji se potpuno slaže sa dvojicom vojskovođa o studiranju istorije, izražava istu misao govoreći da je uspešno vođenje rata ne nauka, već veština. Nauka nije sigurna ni u šta dok se ono ne dokaže; ali, ipak, ona ima za cilj apsolutne istine, — dogme, — prema kojima se, putem mnogobrojnih eksperimenata, kreće. Njene istine, kada se jednom ustanove, fiksirane su, krute, nesavitljive, i odnosi između uzroka i posledica su pre zakoni nego načela (principi); to su krute linije koje je nemoguće promeniti, a ne živo seme. Nauka otkriva i propoveda istine koje sama ne može da promeni; Umetnost, iz gradiva koje nalazi oko sebe, stvara nove oblike beskraje razolikosti. Ona nije vezana za mehaničku reprodukciju sličnih posledica, kao u mrtvoj prirodi, već daje slobodu ljudskom umu u kome ima svoj koren. Umetnost priznaje principe pa čak i pravila; ali oni nisu lanci, ili rešetke, koji vrše nasilje nad njenim pokretima, već vodiči koji upozoravaju kada se ide stranputicom. U ovom živom smislu, vođenje rata je umetnost, koja vodi poreklo od ljudskog uma, koja se bavi raznim okolnostima, priznaje izvesne principe (načela); ali, van toga, ona je raznolika u svojim manifestacijama, prema geniju umetnika i prirodi materijala sa kojim radi. Ovakvom naporu dogmatsko uputstvo ne odgovara; najbolja pravila, kada se primene na njega, ne mogu da budu kruta, već moraju da imaju onu slobodu koja razlikuje princip od običnog pravila.

Ratne maksime, prema tome, nisu toliko pozitivna pravila kao što su razvijeni oblici i primene nekoliko opštih principa. One liče na uvek raznolike, ali u biti slične, oblike koji se rađaju iz živog semena, a ne na krutu gradnju u koju ponekad mora biljka u svom slobodnom rašćenju da se ukalupi. Ali iz toga ne proizilazi da takvih maksima ne može biti, ili da one nemaju mnogo sigurnosti ili vrednosti. Žomini tačno kaže:

»Ako je primena jednog pravila i manevar koji je iz toga proizišao doveo vešte vojskovođe sto puta do pobede, zar da njihovi retki neuspesi budu dovoljan razlog da im se potpuno ospori vrednost i da se ne veruje u korist učenja ove veštine? Zar da se teo-

rija proglasi apsurdnom zato što ima samo tri četvrtine od celokupnog broja šansi na svojoj strani?»

Nije tako; maksima, koja ima koren u principu, izražava pravilo koje je obično tačno pod datim uslovima; ali učitelj mora da prizna da svaki slučaj ima svoje posebne crte — kao beskrajna raznolikost jedinstvenog ljudskog lika — koje menjaju primenu pravila, pa čak ponekad mogu da ga učine neprimenljivim. Na veštini je umetnika rata da pravilno primeni principe (načela) i pravila u svakom slučaju.

Tako moramo da gledamo na sva ratna pravila koja nam se izlažu. Učitelj koji se, bez proveravanja velikim iskustvom, usuđuje da dogmatizira, izlaže se osudi koju je izrazio Napoleon. S druge strane, ljudi koji namerno odlažu stvaranje pogleda do dana akcije, koji očekuju od trenutka inspiracije rezultate koji se obično postižu samo studijom i razmišljanjem, koji se nadaju pobedi a ne poznaju ona pravila koja su obično dovodila do pobede, ti ljudi su odgovorni za još veću ludost, jer oni zanemaruju sve prošlo iskustvo naše rase.

Završiću citirajući nadvojvodu Karla:

»Vojskovođa često ne poznaje prilike o kojima treba da odluči, sve do trenutka kada je već potrebno da odmah pređe na izvršenje potrebnih mera. Onda je primoran da sudi, da odluči, da postupi takvom brzinom da je neophodno da se ima navika da se te tri operacije obuhvataju jednim jedinim pogledom, da se prodre u posledice raznih pravaca akcije koji se nude, a da se u istom trenutku izabere i najbolji način izvršenja. Ali ta prodorna percepcija koja sve obuhvata jednim pogledom data je samo onome koji je dubokim proučavanjem sondirao prirodu rata, koji je stekao savršeno poznavanje pravila, i koji je, takoreći, sebe identifikovao s tom naukom. Sposobnost da se odmah odluči i sa sigurnošću pripada onome koji je, sopstvenim iskustvom, isprobao istinu poznatih maksima i vlada načinom da se one primene; jednom rečju, samo onome koji unapred nalazi, u svojim pozitivnim postignućima, potvrdu tačnosti svoga zaključivanja«. »Veliki rezultati mogu se postići jedino velikim naporima«.

»Na bojnopolju«, kaže veliki Napoleon, »najsrećnija inspiracija je često samo sećanje«.

Glava XI

PRIMENA NA MEKSIKANSKO I KARIPSKO MORE

(Skica 11)

Sadašnja studija o Meksikanskom i Karipskom Moru kao mogućnom pomorskom ratištu, ne uzima u obzir odnos oružanih snaga koje jedna ili druga zaraćena strana mogu upotrebiti sada ili kada bilo radi okupacije teritorije; ili se, što se svodi na isto, pretpostavlja jednakost između pomorskih snaga suprotnih strana.

Studija, prema tome, jeste studija strategije *pozicija*; studija koja prema tome uzima u obzir i vojničke i trgovačke vrednosti. Trgovačka vrednost ne može da se odvoji od vojne u pomorskoj strategiji, jer je glavna vrednost mora trgovina. Možemo ovde spomenuti da je Napoleon dao definiciju rata kao, između ostalog, »stvar pozicija«. Zanimljiva ilustracija ili primena ove izreke može da se nađe u njegovim »Komentarima«; tamo, raspravljajući o vojnim operacijama u pustinji, u vezi sa svojom Siriskom ekspedicijom 1799 godine, on kaže da su položaji bunara (izvora) najznačajniji strategijski činilac u zemlji koja je uglavnom bezvodna.

Na početku svake studije o nekom ratištu kopnenog ratovanja potrebno je, pre svega, da se jasno ocrtaju konture predmeta; a drugo, da se široko ali ne suviše detaljno obuhvate prirodne osobine koje vrše odlučan uticaj na strategijski plan. Prvi korak je proizvodljan i služi nastavniku i slušaocu da znaju tačno o čemu se radi; drugi je bitan i potiče od same prirode stvari. Isti procesi, i iz istih razloga, odgovaraju i proučavanju pomorske strategiske oblasti. Međutim, biće potrebno za proučavaoca koji se upušta u ovo pitanje da pre svega dobije takav uvid u ratno poprište da će moći precizno da odredi šta pripada predmetu a šta mu neposredno ne pripada; samo tako će moći da odredi granice svog zadatka. Ja ću vas prema tome pozvati da me pratite u ispitivanju razloga koji vode ka određivanju granica ove naše studije.

Velika količina robe i brodovlja ulazi u Meksikansko i Karipsko More. Veliki deo toga ne ide dalje, nego se raspodeljuje na ostrva i na razna mesta na obali. Veliki deo, međutim, ide dalje; a kako sad stoje stvari, a još više kako će stajati kada čovek bude izmenio prirodu i prosekao kanal kroz centralnu Američku prevlaku,

Meksikansko, a još više Karipsko More, imaju i imaće sve više, karakteristike trgovačkih magistrala, a ne svršetka puta.

Interesi nacija na moru su skoro isključivo trgovački interesi — pitanja transporta. Proizvodi mora, iako su vredni, neznatni su u poređenju sa kopnenim. Velika vrednost mora za čovečanstvo jeste u tome što pruža najbogatije sredstvo za saobraćaj između naroda — često jedino sredstvo. Po opštem priznanju i međunarodnom pravu to je opšta svojina, velika ravnica slobodna za sve, preko koje idu mnogi putevi. Svi narodi imaju zajednički interes u svim delovima ove velike imovine; ali taj interes obično postaje najveći na tačkama gde se, iz bilo kojih razloga, stiču mnoge magistrale — ili se razilaze.

U posebnoj oblasti našeg proučavanja postoje dve glavne tačke takvog sticanja ili razdvajanja — ušće reke Misisipija i centralna Američka prevlaka. U vreme kada su ova predavanja prvi put pisana, svetsko mnjenje dvoumilo se u izboru između Paname i Nikaragve kao najboljih mesta za kanal kroz Prevlaku. Pošto je ovo pitanje sada rešeno definitivno u korist Paname, ona tačka gde se susreću trgovački putevi koji prolaze kroz Karipsko More u Tihi Okean, produžiće se kod Kolona, gde je tako dugo vremena bila ustaljena, jer je tamo krajnja tačka panamske železničke pruge.

Ova dva stecišta ili raskršća dugo su bila, a i sad su, tačke od najvećeg interesa za čovečanstvo. Kod jednog se slivaju svi putevi doline Misisipija, sve pritoke i sekundarne pritoke velike reke, i odatle se razilaze. Kod druge se sastaju i presecaju svi glavni putevi između Atlantika i Pacifika. Sve veći broj stanovništva i razvoj doline Misisipija i dovršenje Panamskog kanala, zajedno će doprineti sve većem značaju ovog međunarodnog interesa u budućnosti. Među velikim svetskim silama, ni za koga ovaj napredak nije od takvog životnog značaja kao za Sjedinjene Države, zbog toga što je u njim rukama jedan od tih centara, ušće Misisipija sa ogromnim zaletom, a i zbog geografske blizine onog drugog. Ovaj interes, koji je prirodan i neizbežan zbog blizine, pojačan je državnom politikom poznatom pod imenom Monroeove doktrine, a još više onim posebnim rezultatom doktrine koji je doveo do kontrole, administracije i vojnog obezbeđenja tog pojasa sa teritorije na Prevlaci, koji se zove zona Panamskog kanala. Ova specifična odgovornost, nedavno stečena i preuzeta, sama nije ništa drugo nego kasnija faza starih ugovornih odnosa sa Republikom Kolumbijom, kojom se garantuje sigurnost tranzita; na osnovu tih odnosa Sjedinjene Države su 1885 godine oružjem zaposele teritoriju preko koje prolazi panamska železnica, kako bi održale i obezbedile upotrebu tog puta za mirnodopski saobraćaj.

Politički razvoj velikog dela karipske oblasti koji je tome usledio, — skoro celog onog dela koji nije u posedu ili pod uticajem Sjedinjenih Država ili neke evropske države, — bio je u prošlosti, a i sada je, toliko osetljiv da pretstavlja faktor znatnog uznemirenja

u međunarodnim odnosima, a ovo opet utiče na vojne i strategiske mogućnosti u budućnosti. To ilustruju i nedavni događaji: spor između Venecuele i Britanije oko pogranične linije, što je dovelo do snažne intervencije Sjedinjenih Država; oružana demonstracija Velike Britanije, Nemačke, Italije u Venecueli; spor između Sjedinjenih Država i Kolumbije koji je doveo do uspostavljanja nezavisne Republike Paname, kao i sukobi između Sjedinjenih Država i Venecuele. U vezi s tim treba spomenuti duge sporove sa Velikom Britanijom o Panamskoj Prevlaci i njenom kanalu, koji je na kraju rešen Hej-Ponsfotovim ugovorom (Hay-Pauncefote).

Ovi skorašnji događaji, upoređeni sa 70 godina istorije koja se svršava sa najranijim između njih, ostavljaju malo sumnje u to da je zasluga jedino Monroove doktrine što strane zemlje nisu zauzele veliki deo karipskih zemalja, onako kao što je zemlje Severne Afrike, Alžir i Tunis, aneksirala Francuska, i kao što se Egipat nalazi pod uticajem Velike Britanije. Maroko je takođe postao povod za sukobe koji su skoro izazvali rat, zato što nije postojala jedna jedina velika sila koja bi bila zainteresovana, kao što su to Sjedinjene Države u Americi, utvrđenom i priznatom politikom kao što je Monroova doktrina. Sadašnje neizvesnosti i nesigurnost u pogledu »otvorenih vrata« na Dalekom Istoku, koje su usredsređene na Mandžuriju i oko razvoja njene železnice, dolaze iz istog opšteg uzroka: političke slabosti zemlje posednika, Kine, i agresivne politike stranih država; bilo da su to politike suparničke, kao što je do nedavno bio slučaj, ili je došlo do sporazuma, kao što je, kako kažu, sad stanje između Rusije i Japana.

Takve oblasti, prirodno bogate i važne kako trgovački tako i politički, ali politički nesigurne, privlače pažnju i izazivaju surevnjivost kod snažnijih država. Prava stabilnih, snažno vođenih država priznaju se; a ako oni ta svoja prava vrše na način koji je štetan za druge, teret se obično prima i trpi dok se ne olakša ugovorima ili drugim miroljubivim sredstvima. Ali kad je vlada u slabim rukama, i kad postoji verovatnoća da ona neće istrajati neograničeno vreme, postaje važno za druge države ko će doći posle nje, i kakav će uticaj te promene imati na blagostanje sopstvenog stanovništva i na njegovu političku bezbednost. Engleska je, 1878 godine, pomogla Austriji da ostvari administrativnu kontrolu nad Bosnom i Hercegovinom; Austrija je odužila ovaj dug time što je engleskoj robi nametnula diferencijalne carine koje ranije nisu postojale, a otada je upotrebila povoljan položaj koji je tada stekla, da politički pridruži ove dve oblasti svojoj teritoriji, prkoseći britanskim prigovorima. Ovo je jedan primer, između mnogih, o načinu na koji su interesi naroda, a prema tome i država, izmešani sa budućom politikom država čiji sadašnji vlastodršci mogu da izgube političku kontrolu zbog političke nesposobnosti. Vojni i strategiski uslovi mogu da privlače veću pažnju nego ovakvi ekonomski rezultati, ali oni nemaju većih posledica. Takve surevnjivosti između suparničkih država često pro-

dužavaju život jednoj vladi koja bi inače pala pred jednim od takmaca, kao što je već izrazit slučaj sa Turskom, a sada i s Marokom.

Otkad su ovi redovi pisani, japanska aneksija Koreje dala je još jedan primer; a sama obaveza koja je data da će carine tamo ostati nepromenjene za 10 godina takođe pokazuje da će preimućstvo drugih trgovačkih naroda ustupiti svoje mesto japanskoj proceni. »Mandžurija se«, kaže jedan obavešten dopisnik londonskog *Times*-a¹), »nalazi celom svojom velikom dužinom i širinom pod dominacijom ruskih i japanskih posedničkih prava nad Istočnom kineskom železnicom. Sadašnje stanje jasno pretskazuje širenje japanske dominacije sa tih tankih železnih linija na sve šire sfere aktivnosti«; i dalje govori o sudbini koja polako ali sigurno odvađa Mandžuriju od Kineskog carstva, i o, kao posledici toga, »ekonomskoj gravitaciji« prema Japanu, a prema tome i o ekonomskom odvajanju od drugih zemalja.

»Postoji jedan argumenat«, rekao je ser Čarls Dilk (Dilke Charles), »koji preporučuje antirusku politiku na Balkanu, i koji se naročito dopada Džon Bulu. To je argumenat džepa u pantalonama (breeches — pocket). Svaka anektirana ili praktično anektirana zemlja od strane Rusije, zauvek je prestala da postoji za našu trgovinu zbog teških zaštitnih carina«. I opet: »Postoji jedan gubitak koji bi došao usled ruske okupacije ostataka turskih poseda s kojim se nijedna britanska vlada ne bi lako pomirila. To je gubitak trgovine. U aziskim oblastima koje su zadobili Rusi na kraju poslednjeg turskog rata, gde je postojala prilično razvijena britanska trgovina, sada nje nema; uništile su je zaštitne carine. Rusi u Carigradu značili bi naše isključenje iz trgovine na Crnom Moru, izuzimajući trgovinu žitom iz Rusije. Naši trgovački interesi u Maloj Aziji su vrlo veliki i apsolutno su dovedeni u pitanje eventualnim daljim ruskim nadiranjem«.

Iako su ove Dilkove (Dilke) reči napisane skoro pre 30 godina, nisu izgubile ništa od svoje snage i narodi celog sveta postali su u međuvremenu nešto više protekcionisti nego što su tada bili. U ovom trenutku mi imamo pred sobom slično stanje nacionalne surevnjivosti i suparništva, čiji je priznati izraz postala izreka »otvorena vrata«. Trgovački problemi se menjaju, kao i problemi strategije; ali njihovi osnovni principi ostaju isti.

Meksikansko i Karipsko More, uzeti zajedno, čine vrstu unutrašnjeg mora, ili Sredozemno More. Granične su linije poluostrvo Florida, Kuba, Haiti i Mali Antili, ili Vindvardska Ostrva, s jedne strane; a s druge razne zemlje na američkom kontinentu, od Sjedinjenih Država do, uključno, Venecuele. U ova dva reda granica, u onakvom posedu kakav je danas, mi vidimo još jednu sličnost sa Sredozemljem: s jedne strane tradicionalne evropske države, stvarno

¹) The Mail (tronedeljni Times) od 28 marta 1910.

ili relativno jake i stabilne; s druge, stanje stvari koje se, po političkim rezultatima, pokazuje malo iznad nivoa varvarskih sila.

Ulaz u ovo unutrašnje more Amerike sa Atlantskog okeana postoji samo na severnim i istočnim stranama, ali sa mnogo prolaza: Floridski Moreuz, Vindvardski Moreuz, Mona Moreuz itd., a prema Istoku, kroz mnogobrojne kanale koji odvajaju Male Antile. Na zapadnoj strani, neprekinuto kopno isključuje plovidbu; a opšte odsustvo plovnih reka, ili drugih sredstava pogodnih za unutrašnji saobraćaj, dozvoljava da se samo istočne strane zemalja snabdevaju preko ovih mora. Roba namenjena pacifičkoj strani centralne Amerike i Meksika mora da se pretovaruje i prebacuje preko Prevlake na druge brodove. Na severnim i južnim obalama, bazeni velikih reka — Misisipija, Magdalene i Orinoka — otklanjaju ovu nezgodu u celini ili delimice.

Razni prolazi u pomenuto more različite su vrednosti, ali je svaki od njih ima i svi se moraju podvrgnuti našem ispitivanju. Na ove vrednosti mogu, a obično i hoće, da utiču i vojni i trgovački obziri, i u svakom produbljenom ispitivanju oba ova elementa moraju na odgovarajući način da se izmere. Često će se desiti da će prolaz sa malim trgovačkim značajem imati veliki vojnički značaj, i obratno (*vice versâ*). Vrednost koja je vrlo značajna za trgovinu jedne zemlje ne može, zaista, da bude beznačajna sa tačke gledišta vojničke kontrole; ali može da nadmašuje snagu zainteresovane zemlje da je efektivno kontroliše, i u takvom slučaju, u ratu, trgovačka pogodnost mora da ustupi mesto uslovima koje nameću granice vojne moći nacije. Sa vojničke tačke gledišta, možemo reći, od mnogih ulaza u Karipsko More, da su zapadni najvažniji, i da se njihove vrednosti postepeno smanjuju idući od Floridske prevlake do Malih Antila. Ovo je važno ne samo za Sjedinjene Države, i to zbog relativnih otstojanja između njih i naše zemlje, već i zbog položaja, karaktera i okoline samih prolaza. Vojnički značaj takvih prolaza ili tesnaca zavisi ne samo od njihovog geografskog položaja, već i od njihove širine, dužine i težine. Tesnac je strategiska tačka čija vrednost, kao i vrednost ostalih tačaka, zavisi: prvo, od njegovog položaja; drugo, od njegove snage, za koju se može reći da se sastoji od prepreka koje stavlja na put jednom napadaču i odatle proizilazećeg preimućstva za njegovog gospodara; drugim rečima, od njegove težine; treće, od njegovih izvora pomoći ili prednosti, kao što je lakoća koju pruža sopstveniku da bi stigao do nekog mesta, ili da bi prešao iz jedne svoje luke u drugu; iz skraćivanja otstojanja, itd.

Važno je u utvrđivanju značaja svakog prolaza da se ustanovi da li postoji drugi prolaz blizu njega koji može da vrši isti zadatak. Ako je tako postavljen da je potreban dugi zaobilazak onoj strani koja ga se lišava, njegova vrednost se time povećava; a povećava se još više, ako je on jedina tesna veza između dve vode ili dve pomorske baze, kao što su, naprimer, Dardaneli ili Gibraltarski Moreuz.

Što se tiče snage jednog pomorskog prolaza, teškoće stvaraju hidrografske prilike i postojanje, bilo iznad bilo ispod vode, prepreka koje smetaju navigatoru, koje primoravaju brodove da slede određene puteve i možda floti koja čuva prolaze pružaju pogodno sastajalište, sa koga može sa lakoćom da se kreće protiv neprijatelja koji dolazi sa kog bilo pravca. Takva prirodna obeležja očigledno odgovaraju snazi koju priroda zemljišta daje jednom kopnenom položaju. Pogled na geografsku kartu pokazaće da se kombinacija ova tri uslova: uskost, dužina i težina, mogu naći u najvećoj meri oko Floridskog i Vindvardskog Moreuza; a položaj Jamajke i njene luke Kingstona, s obzirom na Vindvardski Moreuz i Jukatanski Kanal u pozadini, iako donekle na desnom boku Kube, ako se gleda prema severnom Atlantiku, odlično zadovoljava potrebe položaja koji štiti dva tesnaca; pošto je u pozadini, ima mogućnost da celu snagu okrene na jednu ili drugu stranu. Uskost koja se pridaje ovim prolazima ne može se uporediti ni sa jednim prolazom između dva ostrva istočne grupe Malih Antila koji su često, uzeti pojedinačno, už. Kontrast postoji u poređenju sa celom oblašću od Haitija do Trinidada, koja je prolazna na toliko mesta da, praktično uzevši, nije ništa drugo nego neprekidan vodeni prostor.

Vojnom položaju Jamajke doprinosi još na onoj strani na kojoj je Jukatanski Kanal, gde je taj položaj inače najslabiji, to što podvodni sprudovi i grebeni kod obale Hondurasa primoravaju brodove da idu više prema istoku, dovodeći ih tako u domašaj krstarica sa Jamajke. Jamajka je uopšte na povoljnom položaju za osmatranje prilaza Prevlaci putem Jukatanskog Kanala i Vindvardskog Moreuza. Prema tome, po svom položaju ona štiti od invazije sa Atlantika jednu graničnu liniju od preko 900 milja, od Rta Katoče (Catoche) do sredine Hajitija. Na ovoj liniji postoje samo dva prekida upotrebljiva za brodove, — Jukatanski Kanal i Vindvardski Moreuz. O idućem tesnacu prema istoku, Mona Moreuzu, treba za sada reći samo to da je na jednakom otstojanju, — 500 milja, — od Jamajke i od druge britanske baze na ostrvu Sv. Lucija.

Bahamski sprudovi i Bahamska Ostrva, koji se prostiru skoro do obale Floride, duž severnih obala Kube i Hajitija, pa do geografske dužine istočnog kraja Hajitija, imaće jakog uticaja na prilaze zapadnim prolazima, i moraju se obuhvatiti opštim planom studiranja. Osim Bahamskih Ostrva izgleda da nema nikakvog razloga da se severne granice oblasti koja se ispituje pomaknu dalje prema moru od spoljnih obala Portorika, a ni na istok dalje od manjih ostrva, sve do Barbadosa i Trinidada uključno. Unutar ove linije i Floride sve mora da se ispita, ali sve one tačke koje pokazuju eventualna preimućstva moraju do te mere da se prouče da bi se iscrplo pitanje njihove relativne korisnosti; pri tome treba imati na umu opšta načela pomorske strategije koja su već ukratko iznesena.

Međutim, odmah može da se eliminiše jedan krupan elemenat. Obalska linija Meksikanskog Mora, od ušća Misisipija na zapad do Rta Katoče, nema nikakvu luku koja bi u pogledu svojih unutrašnjih svojstava imala strategisku vrednost za Karipsku oblast; s druge strane, položaj ovog dela obale je udaljeniji od središta vojnog i trgovačkog interesa nego mnoge druge luke koje raspolažu i snagom i sredstvima. Za naš cilj, prema tome, čitavo Meksikansko More zapadno od linije koja bi išla od ušća Misisipija do Rta Katoče može da se isključi, tim pre što Meksiko nije velika sila, i prema tome, neće imati velikog uticaja na vojnu ravnotežu u Karipskom Moru; s druge strane, on je dostigao takav stepen političke stabilnosti, koji daje nade da on neće privući na sebe mešanja spolja.¹⁾ Prema tome, nema nikakve verovatnoće da će se trgovina njene istočne obale povećati time što će postati sredstvo za snabdevanje onoga što nedostaje u oblasti Pacifika. Ovo znači da trgovački značaj istočnog bazena Meksika zavisi jedino od sopstvenog prirodnog razvića. On se ne koristi kao centar za raspodelu; međutim, probijanjem Panamskog kanala cela zapadna obala Meksika dobiće trgovački stimulans, sličan onome koji se sada očekuje za zapadne obale Kanade i Sjedinjenih Država.

Za oblast koju dobijamo ovim ograničenjem nije moguće naći sličnosti s nekom pravilnom geometriskom slikom. Sa izuzetkom jedne zamišljene demarkacione linije od ušća Misisipija do Rta Katoče kontura je krajnje nepravilna. Ipak, bliža ispitivanja će pokazati da je moguće povući neke proizvoljne linije koje će poslužiti za dalju jasnoću našoj koncepciji oblasti kao celine; sa takvom šemom moći ćemo jasnije da se pozivamo na razne tačke u njoj; među njima će se naći, sa vrlo malim izuzecima, sve glavne strategiske tačke (v. sk. 11).

Linija koja bi se povukla sa južnog prolaza Misisipija do Kolona prolazi kroz sredinu Jukatanskog Kanala. Ona ostavlja spolja Rt Katoče i ostrvo Muheres*), zalive Honduraski i Moskito, lagune Beliz i Čiriki; međutim, sa mogućim izuzetkom Beliza, te tačke nisu tako daleko da se ne mogu podvesti pod ovu shemu.

Drugo: linija povučena od Pensakole preko svetionika na ostrvu Sombrero na ulazu moreuza Anegada ne izostavlja nikakvu važnu strategisku tačku. Ona obuhvata zaliv Tampa i Bahamska Ostrva.

Treće: linija povučena od Kolona kroz kanal koji razdvaja ostrva Sv. Lucija i Martinik — dve pomorske baze, od kojih jedna pripada Velikoj Britaniji, a druga Francuskoj — ne ispušta nijednu tačku koja bi mogla imati veći strategiski značaj, izuzev možda ostrvo Barbados, koje nema više onaj značaj koji je nekada

¹⁾ Nedavni događaji su donekle pokolebali ovu nadu, ali je nisu potpuno uništili.

*) *Mujeres*, meksikansko ostrvo u Karipskom Moru s. i. od Jukatanskog Poluostrva, u knjizi u originalu stoji *Mugeres*. — Prim. red.

imalo. Ova linija prolazi kroz Kartagenu, Venecuelski Zaliv i holandsko ostrvo Kurasao. Za britanska ostrva južno od Sv. Lucije možemo slobodno reći da nemaju čak ni drugostepen strategijski značaj.

Tri linije tako povučene sačinjavaju, možemo smatrati, tro-ugao, a ova reč će se i upotrebiti u zgodnoj prilici.

Jedna od prvih stvari koju treba učiniti jeste da u svojoj svesti utvrdimo izvesna otstojanja:

od Južnog Prolaza (South Pass) do Kolona ima 1.500 milja;

od Pensakole do moreuza Anegade ima 1.700 milja u pravoj liniji (Merkator);

od Kolona do Port Rojala na Martiniku ima 1.300 milja;

od Pensakole do Južnog Prolaza ima 150 milja.

Ugao C (kod Kolona — Colon) ima malo više od 90°;

Sada ćemo odrediti koje su tačke od glavne strategiske važnosti; s obzirom na njihov položaj, snagu i sredstva. Nemamo nameru ovde da iznosimo razloge za taj izbor, niti da nabrajamo prednosti ma koje od tih luka. To su ove tačke: ušće Misisipija, Pensakola, Ki Vest, Havana, Sienfuegos, Santjago de Kuba, Kingston, Laguna Čiriki, Kolon; ostrva Sv. Lucija, Martinik i Gvadalupe; zalivi Samana i Tampa.

Ovima možemo dodati, iako imaju manji značaj, ostrvo Muheres, na zapadu Jukatanskog Kanala; i Sv. Tomu, Verdžin-Gordu ili Kulebru, ostrva u moreuzu Anegada. Od ovih poslednjih treba uzeti samo jedno; ma koje bile prednosti Moreuza, toliko je lako upotrebiti neki drugi umesto njega da se uvek može izbexi neka utvrđena tačka na njemu, što se tiče njegove kontrole.

To što su ovi položaji izdvojeni kao najvažniji ne znači da nema i drugih, ili da temeljito poznavanje jednog od njih ne traži proučavanje cele njegove okoline; onih tačaka sa kojih on može da bude napadnut i sa kojih njihov značaj može da se smanji. Ovde ih napominjemo samo kao centre malih polja strategiskog uticaja od kojih svaki ima svoj značaj u većoj oblasti koju ispitujemo. Tako će Sv. Lucija poslužiti za celu grupu ostrva južno i istočno od sebe — Barbados, Grenada itd.; Ki Vest će obuhvatiti Tortugas i zaliv Tampa, Havanu, Matanzas i luke na zapadu; Santjago će obuhvatiti Gvantanamo; Kolon, reprezentativna luka Prevlake, obuhvatiće lagunu Čiriki i Kartagenu sa obe strane.

Otkada su ove reči pisane, rat sa Španijom je ostavio Sjedinjene Države političkim gospodarima Kulebre (Culebra) i korisnicima Gvantanama u Kubi. Strategijski efekat ovih tekovina, što se tiče njihovog položaja, jeste da pomakne napred bazičnu američku liniju, ako Sjedinjene Države to žele, od obale Meksikanskog Mora (Gulf) na ovaj severni deo perimetra (obima) Karipskog Mora. Ovo omogućuje Sjedinjenim Državama, pravilnim razvojem, da zamene Gvantanamo i Kulebru Nju Orliencom i Pensakolom, kao bazama opremljenim za rat. »Opremljenim« ovde znači adekvatno utvrde-

nim i sa odgovarajućim garnizonima, snabdevenim ugljem i ostalim materijalom, a na prvom mestu brodogradilišnim uređajima. Obilje uglja i odgovarajuće brodogradilišne usluge su dve osnovne potrebe za jednu flotu u vreme neprijateljstava. Veliko povećanje razmera ratnih brodova u poslednjoj deceniji nameće više nego ikada kao pomoćna sredstva jedne pomorske luke i dubinu vode na ulazu, i koliko je moguće lakoću manevrisanja u pogledu struja i hidrografske smetnje. U odnosu na ove momente, a i na položaj, luka Pensakole i ušće Misisipija relativno su mnogo izgubili od svoje vrednosti za poslednjih 20 godina. S obzirom na one glavne elemente strategiske vrednosti jednog pomorskog položaja koje smo pobrojali, možemo da kažemo da po položaju i po prirodnim svojstvima pogodnim za ofanzivnu i defanzivnu snagu, Gvantanamo i Kulebra nesumnjivo prevazilaze svaku kombinaciju luka na obalama mora; da u veštačkim sredstvima koja su najbitnija u ratu ona mogu da se izgrade da budu jednaka sa ostalim, iako ostaju slabija u prirodnim sredstvima, u poređenju sa položajima na kontinentalnoj obalskoj liniji, koji mogu bezgranično da se oslanjaju na nacionalnu teritoriju. Ukratko, što se tiče Karipskog Mora i Prevlake, Gvantanamo i Kulebra mogu da postanu za Sjedinjene Države ono što su Malta i Gibraltar za interese Velike Britanije u Sredozemnom Moru i na Suesu; sa prednošću da će biti bliže našim domaćim lukama nego što su Malta i Gibraltar Velikoj Britaniji.

Odnos Gvantanama i Kulebre prema opštoj strategiskoj situaciji u Sjedinjenim Državama, kako je ovde iznesen, još nije konačno priznat i ozakonjen. Govorićemo, prema tome, o stanju od pre dvadeset godina, pre nego što su ova mesta dobijena. Ako se vratimo na gornji spisak luka, primetićemo, pre svega, da su s izuzetkom Jamajke i Ki Vesta položaji koje drže sile prvog reda po jačini, na suprotnim krajevima oblasti. Sjedinjene Države drže Pensakolu i Misisipi. Velika Britanija i Francuska nalaze se na Malim Antilima; Britanija na Sv. Luciji i drugim malim ostrvima, a Francuska na Martiniku i Gvadelupi. Što se tiče snaga ovih raznih položaja, po opštim načelima pomorske strategije koji su već izneseni, snaga manjih ostrva, 3.000 milja udaljenih o dsvojih metropola, ne može se uporediti sa snagom onih koja leže na obalnom području jedne velike države sa svim sredstvima u svojoj neposrednoj pozadini. Međutim, britanski i francuski položaji na Malim Antilima su između sto i dvestotine milja bliže Prevlači nego ostale tačke naše baze na Meksikanskom Moru; a i struja im je bolje naklonjena, što još povećava blizinu.

Obratimo pažnju, zatim, na to da postoje dve isturene pozicije koje drže sile prvog reda, naime, Jamajka i Ki Vest. Jamajka je 930 milja udaljena od Sv. Lucije, a Ki Vest svega 460 milja od Pensakole. U ovom smislu — u smislu lakog snabdevanja iz baze, Ki Vest uživa prednost; on ima nezgodnu stranu u tome što je vrlo malo ostrvo bez prirodnih sredstava. Kao istureni položaj Jamajka

je, svakako, sama po sebi mnogo superiornija; a nalazi se svega na polovinu otstojanja Ki Vesta od velikog središta strategijskih i političkih kombinacija — Prevlake. Zbog svoje centralne pozicije, Jamajka može da vrši efikasan uticaj na celo Karipsko More. Već smo spomenuli njen izvrstan položaj za zaštitu Jukatanskog Kanala i Vindvardskog Moreuza. Pod njenim sadašnjim gospodarom, ona je pre elemenat ofanzive nego defanzive, pošto su ti prolazi korisniji za Sjedinjene Države nego za Veliku Britaniju. Naprotiv, Ki Vest ima položaj koristan i za ofanzivu i za defanzivu, u kontroli Floridskog Moreuza, koja mora da je bazirana na njemu.

Ovde je mesto da se zadržimo na tom markantnom vojničkom objektu, poluostrvu Floridi i kanalima koji je dele od Kube i Bahamskih Sprudova. Uticaj ovog dugog, niskog i relativno uskog pojasa zemljišta na pomorske interese Sjedinjenih Država može najbolje da se shvati ako zamislimo da on ne postoji; ili, inače, da je pretvoren u ostrvo pomoću jednog dubokog plovnog kanala. U poslednjem slučaju dva ulaska u kanal morala bi zaista da budu obezbeđena, ali brodovlje bar ne bi moralo da prolazi kroz dugi uski prolaz koji je s jedne strane ograničen stranim, a možda i neprijateljskim državama. U slučaju rata sa Velikom Britanijom, ovaj kanal bi verovatno bio prepun neprijateljskih krstarica u blizini jedne domaće baze na Bahamskim Ostrvima; ovo bi bio najbolji uslov za rat za uništenje tragovine. Zaštita brodova koji bi upotrebljavali ovaj kanal tražila bi veći napor od Sjedinjenih Država nego što bi tražio zamišljeni moreuz, ili kada poluostrvo Florida ne bi postojalo. Uticaj poluostrva je u tome što prebacuje put između obala Atlantika i Meksikanskog Mora 300 milja ka jugu, i što neminovno nameće kontrolu moreuza; stanje je pogoršano skoro potpunim odsustvom korisnih luka. U Atlantiku, najizloženijoj strani, nema ih uopšte, a na Meksikanskom Moru nema ih bliže Ki Vestu od 175 milja, gde nalazimo zaliv Tampa, koji stiče važnost samim tim što se nalazi tu, a ne zbog svoje snage, sredstava ili položaja uopšte. Zaista ništa se ne može reći o interesima Sjedinjenih Država u kanalu na Prevlaci koji bi spajao obale Atlantika i Pacifika, što ne važi podjednako i za Floridski Moreuz koji spaja obalu Atlantika sa obalom Meksikanskog Mora i sa dolinom Misisipija. Sve ovo pojačava značaj Ki Vesta i Tortugasa, koji mu je podređen, kao jedinih jakih vojnih tačaka na ovom sektoru; to što su sami bez prirodne snage i sredstava samo daje veću važnost nagomilavanju veštačke moći na ovom mestu.

Ki Vest, prema tome, za Sjedinjene Države ima dvostruku vrednost. Prvo, i uglavnom, zato što povezuje sisteme Atlantika i Meksikanskog Mora, štiteći ono što treba pre smatrati kao unutrašnju nego kao spoljašnju komunikaciju liniju. Drugo, to je istureni položaj koji nikad neće imati prvorazredni vojnički značaj, ali koji će ipak biti od ogromnog značaja za svaki korak koji bude išao za tim da obezbedi odgovarajuću kontrolu nad Meksikanskim i Ka-

ripskim Morem, a na taj način i nad Prevlakom i komunikacijama između Atlantika i Pacifika. Iako je slabiji od Jamajke u svakom pogledu osim u pogledu položaja, Ki Vest je važniji za Sjedinjene Države nego što je Jamajka za Veliku Britaniju.

Ova predviđanja iz 1887 godine su ispunjena 1898 na taj način što je Ki Vest postao isturena baza američkih pomorskih operacija; osim toga i time što je pod uticaj baze došla i Tampa, važno sastajalište trupa, jer je imala železničku vezu. Jedan od rezultata neprijateljstava sa Španijom bio je da su se Sjedinjene Države još više približile velikom strategiskom centru Karipskog Mora, tj. prema Kanalu. Zadobijanje Kulebre i Gvantanama, ako se bude razvijalo kao što treba, neće lišiti Ki Vest njegovog jedinstvenog značaja kao položaja koji se nalazi neposredno na toj važnoj karici naših komunikacija, Floridskom Moreuzu; razvoj onih dveju pozicija, međutim, kada bi se pomakao napred naš operaciski front, obuhvatio bi i Ki Vest, ojačao bi ga i utvrdio njegovu kontrolu; ili, što je jedno te isto, omogućio bi mu da vrši istu kontrolu sa manje brodova.

Ovo je pogodno mesto da se ubaci primedba o pomorskoj strategiji uopšte, koju sam hteo da stavim pre nego što završim. Moj je cilj bio opšte tretiranje predmeta, izdvajanje njegovih principa (načela) pomoću primera, uglavnom istoriskih, iako delimično hipotetičnih. Kao što je rečeno u početku, jedino što predavač može da saopšti to su opšti principi, izvučeni iz primera i dokazani pomoću njih. Najbolji primeri strategije jesu i moraju biti istoriski; oni koji daju vojne operacije velikog stila i zamaha kao što je Bonapartina egipatska ekspedicija i pohod Atinjana protiv Sirakuze koji je za ono vreme bio vrlo krupna operacija. Ovakvi primeri ističu izrazito reljefno načela koja treba shvatiti i koja su ista za njih kao i za operacije manjeg zamaha.

Nas ovde zanima specifična primena opštih načela (principa) na jedno moguće pomorsko ratište, — oblast Karipskog i Meksikanskog Mora. Ali uzgred, i kao dalja ilustracija, neće biti zgoreg da obratimo pažnju na slične pojedinosti u Atlantiku i Pacifiku, koje zavise od istih načela. Načela važe za sve slučajeve; i dok se najbolja mogu izvući iz istoriskih primera i njima potvrditi, kao što su ona koja smo opširno izneli i pokazali to na njima, i na drugima koje smo uzgred pomenuli, ali ona se takođe mogu plodonosno ilustrovati ispitivanjem i geografskih uslova. Jer, geografija leži u osnovi strategije; ovo je tvrdnja koja je sama po sebi našla primenu u Napoleonovoj izreci: »Rat je stvar pozicija«. Suprotstavljajući geografske uslove naših triju obala, mi potvrđujemo zaključke o svakoj od njih, na primerima ostalih; u isto vreme možemo da proširimo svoje sopstveno shvatanje opštih načela izoštravanjem svog razumevanja svakog od ovih slučajeva. Na taj način:

1. — Na Atlantiku Sjedinjene Države imaju dve luke opremljene kao glavne pomorske baze: Norfok i Njujork. Njima odgovaraju izvesne druge pozicije podesne za isturene baze, kao što je

za Veliku Britaniju u svoje vreme na Sredozemnom Moru 1794—1796 bila Korzika; u drugom periodu od 1714—1782 Menorka, a danas Malta. Slične pozicije, isturene u odnosu na Njujork, jesu Nju London i zaliv Naraganset; a za Norfok, Port Rojal i Ki Vest. Osim toga, Nju London i Naraganset daju floti koja je bazirana u njima položaj uvek opasan za neprijatelja, naime: oni su na boku neprijateljske linije, ako pretpostavimo da bi se ona pružila od Norfoka do Njujorka, dve američke luke. Nju London takođe, u poređenju sa Ki Vestom pokazuje prednost u pogledu odbrane, i za snabdevanje, koje se inače kao što smo videli vezuje za kopneni položaj.

2. — Na Meksikanskom Moru Sjedinjene Države imaju luke Nju Orlenz i Pensakolu. Kao baza, nijedna od njih ne može da se uporedi sa Njujorkom ili Norfokom, što je tim više za žaljenje jer su one, pošto su po svom položaju udaljenije od napada eventualnog evropskog neprijatelja, time i bolje zaštićene. Ovaj relativni imunitet dolazi ne samo od njihove veće udaljenosti, već i od činjenice da bi za neprijatelja, koji bi iskršao pred njih, komunikacije, bilo kroz Floridski Moreuz, bilo kroz Jukatanski Kanal, bile mnogo izloženije nego komunikacije ispred luka na Atlantiku. Ova izloženost potiče od položaja Ki Vesta i isturenosti poluostrva Floride, koji zato imaju za Sjedinjene Države ofanzivnu vrednost, ali u isto vreme i elemenat slabosti za naše sopstveno brodogradnje, kao što je ranije rečeno. Za ove luke u Meksikanskom Moru Ki Vest predstavlja isturenu bazu; a činjenica da on može tako da odgovara i za Atlantik i za Meksikansko More udvostručava njegov značaj i njegovu vrednost.

3. — Na Pacifiku u ovom trenutku mi imamo San Francisko i Pjuzet Saund kao razvijene pomorske baze, kojima Havaji služe kao isturena baza, a sada su dobili i jasno priznanje u tom smislu i počinju u tom pravcu da se razvijaju na odgovarajući način. Zona Panamskog kanala, kad bude prikladno utvrđena kao što se namećeva, činiće još jednu isturenu bazu; ona će biti zajednička za Atlantik i za Pacifik kao što je Ki Vest za Atlantik i za Meksikansko More.

Kada smo na upoređivanju suprotnosti, takođe će biti poučno da napomenemo da bi Long Ajland, kada bi se ulaz u Long Ajland Saund na odgovarajući način utvrdio, odbacujući neprijateljske brodove na izvesno otstojanje, igrao ulogu veoma sličnu ulozi poluostrva Floride koje neprijatelja primorava na opasan zaobilazak. Na taj način, Long Ajland nije samo defanzivan u odnosu na Sjedinjene Države već i ofanzivan u odnosu na neprijatelja.

U opštem smislu, najbolji raspored mornarice za odbranu obale koja raspolaže sa dve ili više pomorskih baza bio bi da se ratni brodovi koncentrišu u onoj koja je najpovoljnija za njihov izlazak i vršenje ofanzivnih zadataka; ostale luke na obali upotrebile bi se za operacije protiv neprijateljske trgovine ili njegovih komunikacija kako bi se on naveo da podeli svoje snage i time se izložio napadu. Ako ne bi bio u vrlo velikoj nadmoćnosti, on bi morao da podeli

svoju snagu ili da zapostavi neke od svojih tačaka. Na atlantskoj obali Sjedinjenih Država, naprimer, Njujork izgleda daleko najpovoljniji kao tačka za sakupljanje borbene flote, ne samo zbog njegovih velikih sredstava usled blizine najvažnijih industrija zemlje, već najviše zbog toga što on, povezan sa Nju Londonom i zalivom Naraganset putem Long Ajland Saunda, pretstavlja vanredna taktička preimućstva za zbunjivanje neprijatelja i obezbeđivanje izlaska flote. U drugim slučajevima, kao što je bio slučaj Rusa koji su držali Vladivostok i Port Artur, tačka sakupljanja odredila bi se na osnovu razmatranja tih uslova; ali izgleda da nema nikakvog razloga da se ovde odbaci ono osnovno načelo da naoružana flota zaraćene strane koja je slabija ne sme da se podeli.

Da se sada vratimo detaljnom razmatranju Meksikanskog i Karipskog Mora, što i jeste naš neposredan zadatak. Pošto smo već najpre nabrajali baze, a zatim isturene pozicije država prvog reda, da sada pogledamo liniju strategiskih tačaka — sve su važne, a neke od njih imaju najveću važnost — koje se protežu od one slabije tačke na ostrvu Muheres (Mujeres), na zapadu, do Svetog Tome na moreuzu Anegada.

Od šest tačaka ovde izabranih, dve bočne izgledaju kao da su od manje vrednosti. Ostrvo Muheres ima odličan položaj, ali nema sredstava; kao sidrište ono je osrednje i nije za odbranu prvog reda. Sveti Toma, s druge strane, ili koja bilo druga luka na prolazu Anegada, nema strategiski položaj koji bi nadoknadio male razmere ostrva i slabost koja otuda potiče kako u sredstvima tako i vojničkoj snazi. Dok su ova tvrđenja tačna, i apsolutno i u odnosu na druge četiri tačke dotične linije, možda bi zbog značaja Jukatanskog Kanala za Sjedinjene Države bilo dobro da se zadobije ostrvo Muheres, i da se na njega utroši novac potreban da mu se dadu sva moguća snaga i sredstva, ako se ne može učiniti ništa bolje. Ostrvo je 500 milja udaljeno od Južnog Prolaza (South Pass), 600 milja od Jamajke, 345 milja od Ki Vesta, i oko 300 milja od Havane. Ono je neposredno na Jukatanskom Kanalu koji je ovde širok 100 milja.

Ostrvo Muheres se nominje kao korisno ako se razmatra problem Meksikanskog i Karipskog Mora kao celina; ali prisvajanje Gvantanama i Kulebre lišava taj položaj onog značaja za Sjedinjene Američke Države koji je nekada mogao imati. Isto važi i za Svetog Tomu, ali u mnogo manjoj meri. On je još položaj koji bi bio koristan za Sjedinjene Države. Da je došao pod njihovu vlast posle pregovora sa Danskom pre nekoliko godina, bilo bi tu materijala za ozbiljno razmišljanje, naime da li bi on ili Kulebra bili korisniji kao isturena baza, sekundarna i podređena Gvantanamu. Moja studija o obema bazama, iako nije iscrpna, odlučno me opredeljuje za Svetog Tomu kako zbog njegovog položaja tako i zbog defanzivne snoge zasnovane na topografskim uslovima. Ovima treba dodati ofanzivnu vrednost koja proishodi iz veće lakoće rukovanja borbenom flotom, i veće bezbednosti i sigurnijeg izlaska iz luke usled povoljnih

hidrografskih prilika. Pošto ne postoji neposredna mogućnost da Sjedinjene Države zadobiju Svetog Tomu, ove primedbe služe jedino tome da stručnjacima obrate pažnju na celishodnost toga.

Četiri unutrašnja položaja, Havana, Sienfuegos, Santjago de Kuba i zaliv Samana, raspoređena su duž kopnene linije duge 1100 milja, računajući od zapadnog kraja Kube do istočnog kraja Hajitija, — od Rta Svetog Antonija do moreuza Mona; na ovoj dužini ona su prekinuta samo na jednom mestu Vindvardskim Moreuzom, koji je nešto više od 50 milja širok između Hajitija i Kube. Uzeti kao celina, a zajedno sa raznim prilazima koji se sastaju u Vindvardskom Moreuzu (Prolazu), koji zaslužuje taj naziv, put Vindvardskim Moreuzom na nekim je mestima uži od samog Moreuza.

Mi ovde nalazimo, znači, nadaleko od središta trougla, jednu veliku i skoro neprekidnu prepreku dugu preko 1.000 milja koju ne mogu da pređu brodovi, osim na jednom mestu. Kada bi ovaj prolaz čvrsto držao jedan od dvojice protivnika, flota drugoga ako je slabija, ili odred koji bi želeo da se pridruži glavnini sa druge strane prepreke, bili bi primorani da zaobiđu na jednom boku, a tu nezgodu bi pretrpeli svi brodovi sa ugljem i ostalim materijalom.

Prolazi koji imaju situaciju sličnu onoj u Vindvardskom Kanalu imaju sličnosti sa mostovima preko reke i moraju se držati jednom aktivnom snagom umesto pomoću stalnih utvrđenja, osim ako su izvanredno uski; jer se oni ne mogu da zatvore utvrđenjima. Kada bi, naprimer, Vindvardski Kanal između Kube i Hajitija bio širok dve milje, sa dubinom dovoljnom za sidrenje, on bi mogao da se učini potpuno neprolaznim pomoću tvrđava i torpeda za svaki običan napad ili prolazak. Prirodni vođeni mostovi te vrste dosta su retki. Bosfor i Dardaneli su istaknuti primer takvih mostova i ako su u rukama jedne jake nacije ne mogu biti savladani. Slična situacija je na ulazu u Baltik, ali on je kraći i zato slabiji; pored toga, tamo ima više od jednog ulaza. Veštački prolazi ili kanali imaju svoje granice u širini i dubini. Oni, prema tome, mogu da budu snažno obezbeđeni od prolaska neprijatelja; ali oni su u isto vreme podložni oštećenjima od prepada ili iznenadnih napada, zbog kojih mogu dugo vremena da budu beskorisni za svog gospodara. Zato je preporučljivo da se oni drže sa jakim snagom ako želimo da održimo njihovu korisnost sebi i da neprijatelja nje lišimo.

Kada takvi veštački kanali leže u celini na teritoriji jedne snažne države, onda se može pretpostaviti da će ih ona ovako čvrsto držati. Naprimer, kanal koji bi poluostrvo Floridu odvojio od kopna u rukama Sjedinjenih Država bio bi obezbeđen od svih došljaka; a strategiska vrednost za našu flotu, tj. da ona može da se koncentriše prolazeći kroz njega protiv neprijatelja čija bi flota bila podeljena između Meksikanskog Mora i Atlantika, i čiji bi prolaz bio ograničen na Floridski Moreuz, bila bi vrlo velika. Jednaki neprijatelj ne bi smeo tako da se podeli, već bi morao da ustupi jedno ili drugo more. Nemački Kilski Kanal daje istaknut primer ogrom-

nog strategiskog značaja. On omogućuje celoj masi nemačke flote da sigurno prelazi iz Baltika u Severno More, dok bi neprijatelj koji bi bio podeljen između jednog i drugog morao da zaobiđe dansko poluostrvo da bi se ujedinio. Ali kada je kanal u dalekoj zemlji, onaj koji hoće da održi prolazak mora da raspolaže vrlo jakim mornaricom da bi održao komunikaciju sa matičnom zemljom. Sueski kanal, i kanal kroz Srednju Ameriku kada bude prokopan, mogu s pravom da se nazovu mostovima koji u jednom slučaju sastavljaju Sredozemno More i Indiski Okean, a u drugom Atlantik i Pacifik. Ali pošto se nalaze u dalekim i slabim zemljama, nijedna država ne bi mogla sama da drži pod svojom kontrolom ni jedan od njih tako da bi sama mogla da ga upotrebi i da zabrani njegovu upotrebu neprijatelju, ako ne bi na licu mesta raspolagala velikom kopnenom snagom, koja bi imala obezbeđene komunikacije sa metropolom, bar sa jedne strane, zahvaljujući mornarici koja bi bila jača od neprijateljske. Ogromna je prednost držati pod kontrolom jedinu komunikaciju liniju između dva velika okeana i isključiti sa nje neprijatelja primoravajući ga na veliki zaobilazak, kao što je zaobilazak oko Rta Dobre Nade ili Magelanov Moreuz, dok vi sami možete da se krećete po unutrašnjem pravcu; ali baš iz tog razloga zadržavanje takve kontrole iziskuje ogroman napor.

Kada je ulaz na neko ratište, iako uzak, ipak suviše širok da bi se zaštitio utvrđenjima, ili držanjem jedne i druge strane ili centralnim položajem, kontrola mora da zavisi od jedne aktivne snage koja se oslanja na jaka utvrđenja u svojoj blizini. Na pomorskom ratištu ovu bi kontrolu vršila mornarica, koja je ovde aktivna snaga, oslanjajući se na jake luke. Postoji sličnost između Vindvardskog Moreuza i onog prolaza o kome govori nadvojvoda Karlo; naime, oblasti gde se Dunav probija kroz češke planine. Tu bi nadvojvoda postavio glavnu tvrđavu operacijske baze, za koju bi vezao sistem defanzivnih utvrđenja za kontrolu celog ratišta. On priznaje da postoji drugi put preko planina na sever, kojim se, preko Budvajsa (Budweis), može da priđe, a koji čak i preporučuje napadaču kao bolji pravac operacija iz posebnih razloga; ali on daje prednost Ensu kao mestu sa najjačim utvrđenjem zato što je ono ključ za obe obale Dunava na suženom prolazu o kome smo govorili, koji dozvoljava onome u čijim je rukama da po svojoj volji prelazi s jedne strane te velike prepreke na drugu; preporučuje ga i zato što ima dalekosežniji uticaj jer vlada sredstvima jednog većeg dela zemljišta i ima povoljniji položaj za dejstvo na bazičnu liniju na čijem se jednom kraju nalazi. On ima, znači, bočni položaj, koji može da iskoristi i njegova posada i vojska koja se na njega oslanja; sličnu prednost bi Nju London ili zaliv Naraganset imali za američku flotu u borbi protiv neprijatelja koji bi težio da ovlada obalom od Norfoka do Njujorka.

Ima mnogo drugih ulaza u Karipsko More osim Vindvardskog Moreuza, ali nijedan od njih u toj meri ne oslobađa od opasnog

zaobilaska, a on je usto i bliži Panamskoj Prevlaci nego ijedan drugi. Prema tome, sila koja ga drži pomoću odgovarajuće flote koja se oslanja na utvrđenu obližnju luku, nalazi se u pozadini svake one snage koja bi vršila operacije na Prevlaci sa druge strane mora, a na boku komunikaciskih linija te sile. Za Sjedinjene Države Vindvardski Kanali ima još veću vrednost zato što predstavlja direktan put od Njujorka do Prevlake; međutim, evropska sila koja bi ga držala pod svojom kontrolom dobijala bi svu svoju robu kod one tačke od koje bi imala najkraći i najzaklonjeniji, a time i najlakši za odbranu, put do Paname i Srednje Amerike. Ako država koja na taj način ima uticaja na Vindvardski Kanal ima mogućnosti da se proširi do zaliva Samana na istočnom kraju Hajitija i da tako kontroliše i moreuz Mona, a da bez potrebe ne deli svoju snagu i ne izlaže komunikacije između isturenog odreda i glavnine, onda će za nju biti vrlo dobro da to uradi; jer moreuz Mona je neobično čist i ako se ostavi nezaštićen ne zahteva obilazak oko Portorika. Međutim, moramo primetiti da bi tako produžene komunikaciske linije bile zaista vrlo duge; isto tako treba primetiti da na severnoj strani Hajitija i Dominikanske Republike (Santo Domingo) ima mnogo luka koje su na boku tih komunikacija i koje bi, prema situaciji, mogle da upotrebljavaju neprijateljske krstarice da bi uznemiravale brodove za snabdevanje itd. Pri sadašnjoj političkoj vlasti, međutim, takva upotreba luka na Hajitiju bila bi samo pojedinost opšteg pitanja o nadmoćnosti na moru. Luke nisu utvrđene i neće pružiti zaraćenoj strani ni lokalne baze ni sredstva.

Najbolji pomorski položaj za vladanje Vindvardskim Kanalom jeste, besumnje, na istočnom kraju ostrva Kube, i to zato što je blizu najdužeg dela Kanala i zato što je Kuba tako veliko ostrvo da može da računa na to da sopstvenim sredstvima snažno podrži odbranu, a isto tako i da održava pomorsku bazu. Od mogućih tačaka za takvu luku u toj oblasti najbolja je Santjago de Kuba; ali nju sa američke tačke gledišta nadmašuje Gvantanamo, takođe odličan položaj i pristanište. Zaliv Nipe, na istoj geografskoj dužini, na severnoj strani ostrva, takođe ima izvrsne osobine kao pristanište, ali nije izgrađeno onako kao Santjago. Santjago i Gvantanamo su bliže Prevlaci i imaju naročitu prednost u svom položaju prema Jamajci, što se tiče položaja na tom ostrvu, predstavljaju protivtežu Kingstonu.

Dve tačke, Kingston i Santjago¹⁾, svojim položajem dele kontrolu nad Vindvardskim Moreuzom. Može se primetiti, međutim, da će položaj Jamajke, iako je Santjago svojom blizinom najpodesniji da brani neprijatelju prolaz, lišiti Kubu upotrebe Vindvardskog Moreuza za saobraćaj nenaoružanih brodova ili manjih snaga prema Prevlaci. Brodovi iz Evrope koji idu na južnu stranu Kube bili bi pod zaštitom Santjaga, kao i obalna plovidba. Ako pretpostavimo

¹⁾ Ne treba zaboraviti da je u koncepciji o kojoj se ovde diskutuje Gvantanamo kao položaj obuhvaćen zajedno sa Santjagom.

rat između Velike Britanije i zemlje u čijim bi rukama bila Kuba, onda bi, pri jednakim snagama, Kuba zatvorila kanal svome neprijatelju i držala bi u svojim rukama unutrašnju komunikaciju liniju; ali ona ne bi mogla da pošalje svoje trgovačke brodove ni brodove za snabdevanje na Prevlaku tim putem, osim pod jakim konvojem, zato što je Jamajka na boku puta. S druge strane, Bermudska Ostrva i Jamajka, dve glavne britanske pomorske baze, saobraćale bi jedino preko moreuza Mona, — puta koji je 300 milja duži od onoga preko Vindvardskog Moreuza — ili kroz neki prolaz još dalje na Istoku. Međutim, kada bi Portoriko bio čvrsto u rukama neprijatelja, kao što bi bio slučaj pri našoj pretpostavci o jednakoj snazi, sve komunikacije sa Jamajkom, a naročito iz Halifaksa i sa Bermudskih Ostrva, nalazile bi se pod ozbiljnom pretnjom. Kao između Velike Britanije sa Jamajkom i jedne države koja bi držala Kubu i Portoriko, tako bi poziciona prednost, prema tome, bila u rukama gospodara Santjaga.

Od vremena kada su ova predavanja prvi put pisana, ova poziciona kombinacija Santjaga i Portorika, koji je onda bio u rukama Španije, prešla je u ruke Sjedinjenih Država dobijanjem Gvantanamo i Portorika. Često spominjanje komunikacija može da liči na pedanteriju; ali ako iko ozbiljno razmisli pola sata o teškoj situaciji jedne velike flote u Jamajki, sa jednakim protivnikom u Kubi, i brodova sa ugljem u opasnosti kao u slučaju koji smo pretpostavili, dok neprijatelj ima komunikacije kroz Kubu sa obalama Sjedinjenih Država na Atlantiku i Meksikanskom Moru, kojoj prete jedino krstarice bez ikakve podrške u blizini, on mora zaključiti da reč »komunikacije« ima svoje značenje u modernom pomorskom ratovanju.

Da sada razmotrimo prednost koju bi imale Sjedinjene Države od kontrole nad Vindvardskim Moreuzom, ne samo pod sadašnjim uslovima već i s pogledom na njihovu eventualnu izmenu u budućnosti. Mi smo već zabeležili uticaj koji poluostrvo Florida vrši na komunikacije između Atlantika i Meksikanskog Mora i potrebu za kontrolom Floridskog Moreuza koji iz toga proizilazi. Da sada obratimo pažnju na to da ostrvo Kuba zatvara ulaz Meksikanskog Mora, ostavljajući i s jedne i s druge strane prolaze skoro jednake širine, Floridski Moreuz i Jukatanski Kanal; a da Havana, prekoputa Ki Vesta, ali sa superiornom prirodnom snagom, osporava ovome kontroli. Kuba se prostire na istok oko 500 milja od Meksikanskog Mora, od Havane sve do Rta Majsi, ponavljajući tako slučaj poluostrva Floride, iako je nešto duža i nešto uža; ona svojom dužinom odvaja Atlantik od Karipskog Mora, baš onako kao što Florida odvaja Atlantik od Meksikanskog Mora i, u isto vreme, svojom centralnom pozicijom, lokalizovanom u Havani, stoji na straži na ulazu u Meksikansko More.

Sa vojničke tačke gledišta, Kuba i Hajiti su produženja Floride, a Vindvardski Moreuz i moreuz Mona, i jedan i drugi, daju povoda za iste misli kao i Floridski Moreuz. Slučajevi su skoro toliko isti

kao što sličnosti to često jesu. Ali na daljem kraju Vindvardskog Kanala susrećemo jedan politički uslov koji utiče na vojnički problem. Dok u Kubi postoji stanje stvari koje garantuje organizovanu civilizovanu političku vlast, potvrđenu sada političkim odnosima ostrva sa Sjedinjenim Državama, u Hajitiju društvene i političke prilike ne dozvoljavaju da se tamo razvije ikakva čvršća vojna ili pomorska sila, dok Monroova doktrina zabranjuje svakoj inostranoj zemlji da tamo uspostavlja pomorske baze, osim po cenu sukoba sa Sjedinjenim Državama. Međutim, u ratu sa Sjedinjenim Državama takve pozicije bi mogle privremeno da se zauzmu.

Ratna luka tako postavljena u zemlji nastanjenoj nerazvijenom zajednicom, politički polucivilizovanom, biće izložena istoj kritici zbog slabosti kao baza na vrlo malom ostrvu; ona neće uživati podršku i sredstva jedne bogate i napredne oblasti i tako će morati da se snabdeva iz metropole, morskim putem.

Kada, prema tome, u Vindvardskom Kanalu ponovo nalazimo Floridski Moreuz, sa njegovim Ki Vestom u Santjagu de Kuba, — ili u Gvantanamu, — mi uzalud tražimo njegovu Havanu na suprotnoj obali u Hajitiju. Havana Vindvardskog Kanala je na Jamajci, u Kingstonu. Vidik sa Rta Svetog Antonija je isti; ostrvo Muheres ima malo ili nimalo vrednosti za sopstvenika Havane, iako on ne bi želeo da vidi kako ga druga sila zauzima.

Zapadni kraj Kube, znači, svojim pozicionim prednostima ima kontrolu nad oba prolaza u Meksikanskom Moru, i tako nad celim njegovim ulazom. Središte ove kontrole je u Havani, koja tako postaje ključ Meksikanskog Mora, iako joj tu moć može da ospori Ki Vest. Produžetak Kube širi ovaj uticaj Havane na Istok, deleći Atlantik od Karipskog Mora celom svojom dužinom, i, što se tiče pozicija, taj se uticaj prostire do Vindvardskog Kanala. U jakim rukama, ovaj uticaj, pomoću flote koja bi se oslanjala na Santjago, može da se protegne preko vode do Hajitija, otsecajući neprijatelja od tog kanala i, inertnim prisustvom Hajitija, na njegovom putu primoravajući ga da saobraća tako daleko na istoku kao što je moreuz Mona. Drugim rečima, onaj koji ima Kubu, ima i kontrolu, s jedne strane, nad Meksikanskim Morem, a s druge, nad vodama Hajitija, sa obližnjim moreuzima i kanalima.

Da bismo ilustrovali ovaj kontrolni položaj Kube, pretpostavimo da su dve najpogodnije luke s jedne i druge strane ulaza u Meksikansko More — Ki Vest i ostrvo Muheres — u rukama jedne sile, dok Havana pripada neprijatelju, i da su snage sa obadve strane podjednake. Država koja raspolaže sa te dve tačke mora ili da podeli svoje brodove između njih, tako da svaki deo bude slabiji od neprijatelja u Havani; ili, držeći svoju flotu na okupu, mora da žrtvuje kontrolu nad jednim ili drugim prolazom. Jednom rečju, Havana ima uobičajeno preimućstvo centralnog položaja, tj. mogućnost da se glavna snaga kreće u jednom ili drugom pravcu tako da ima kontrolu nad oba pravca; međutim, zamišljeni protivnik mora da

bira jednu ili drugu stranu Havane, osim ako je voljan da se deobom svoje snage izloži opasnosti.

Što se tiče ovog pitanja deobe, bežična telegrafija nesumnjivo je olakšala obaveštavanje između odvojenih delova jedne iste flote i tako olakšava njihovo spajanje; ali ako i olakšava to spajanje, ona ga ne ostvaruje. Ona ne oduzima vid neprijateljskim izviđačima, koji takođe mogu da upotrebe bežičnu telegrafiju; oni će takođe, ako ne mogu da pročitaju šifrovanu poruku, samim slušanjem saznati da je nešto u vazduhu i obavestiće o tome glavninu svoje flote, koja će potražiti položaj sa koga bi se ubacila između dva dela. Radio je možda povećao potrebu za preciznim izviđanjem, tj. za onom budnošću čiji je izraz izviđanje; jer vesti moraju da se ustanove okom pre nego što mogu da se prenesu. Ali načelo da se ne deli snaga kako ne bi prestala sigurna uzajamna podrška ostaje nepokolebano, čak ako se izmeni u primeni.

Promena političkih prilika od vremena kada su ova predavanja pisana čini da više nije potrebno posmatrati, kao onda, uticaj Havane, i Kube uopšte, na komunikacije Sjedinjenih Država sa Panamskom Prevlakom u slučaju rata sa vlastodržcem Kube. Onda je bilo primećeno da, u slučaju takvih neprijateljstava, komunikacija iz najbliže i, prema tome, prirodne baze Sjedinjenih Država, Pensakole i Misisipija, moraju da prođu kroz Jukatanski Kanal na dometu Havane; to je tačno onako kao što brodovi sa atlantske obale moraju da prođu kroz prolaz Santjaga, osim ako se pomire s tim da odustanu od svog najkraćeg puta kroz Vindvardski Moreuz. Pretpostavljajući jednaku vojnu i pomorsku snagu sa obadve strane, Kuba i Portoriko, u rukama jedne države, kao što su onda bili, učinile bi da pristup Prevlaci oružanim snagama u vreme rata bude vezan za Sjedinjene Države, sa velikim zaobilaskom, bar onoliko dugačkim koliko je dug kroz moreuz Anegada; posle toga bi ostatak puta ka Prevlaci imao više-manje na čitavom svom boku položaj ta dva ostrva. Ukratko, posedovanje ili vojna kontrola na Kubom i Portorikom, pa čak i nad samom Kubom, od strane neprijatelja čija bi pomorska snaga bila jednaka sa snagom Sjedinjenih Država, bila bi apsolutna prepreka za američki uticaj na Prevlaku.

Ovo je toliko očigledno i značaj Prevlake za ceo svet je tako veliki, da ništa više nije potrebno da pokaže da Sjedinjene Države ne mogu sebi da dozvole da ih pomorskom snagom nadmaši ijedna zemlja, osim Velike Britanije. Jer od prevlasti na moru, a ne samo od držanja položaja, zavisiće stvarna kontrola nad barijerom koju čine Kuba i Portoriko. Opšte vojne i ekonomske prilike Britanskog carstva, njegov trgovački saobraćaj sa Amerikom, njegovi međunarodni odnosi, i odatle opšti pravac njegove pomorske politike, očigledan u izmenjenoj raspodeli flote, obezbeđuju mirne odnose između njega i Sjedinjenih Država u budućnosti sa maksimumom sigurnosti; sa mnogo većom sigurnošću nego i sa jednom drugom velikom pomorskom državom na svetu. Bila bi prema tome pogre-

šna politika Sjedinjenih Država koja bi išla za tim da iscrpljuje Veliku Britaniju pokušajem da se takmiči s njom za takav stepen pomorske snage koji nam nije potreban; a njena zavisnost od te snage je od životnog značaja i ona ne može da je zanemari.

Kada bi spor oko prevlasti na Prevlaci iskršao između Sjedinjenih Država i jedne evropske države, onda bi držanje Ki Vesta, Gvantanama, i Portorika sa njegovim dodatkom Kulebrom, predstavljalo vanredno snažnu liniju kontrole, koja daje veliku podršku i zaštitu putevima od Atlantika ka Prevlaci i zoni Kanala, i skoro savršenu bezbednost putevima koji vode iz luka Meksikanskog Mora. Ovome možda možemo dodati blagonaklonu neutralnost sa strane Kube, koja olakšava transport materijala kopnom do Gvantanama.

Uopšte, dok pod postojećim međunarodnim odnosima izgleda da nema neposredne verovatnoće da iko ospori prevlast interesa Sjedinjenih Država na Prevlaci, ili da njen položaj na Karipskom Moru bude doveden u opasnost, poželjno je da vojni stručnjaci beleže i jasno drže u vidu u svim detaljima strategijski značaj dugog lanca pozicija od moreuza Anegada do Jukatana, koji one imaju u pitanju kontrole na Karipskom i Meksikanskom Moru. One predstavljaju dolinu Dunava te oblasti.

Položaj Santjaga de Kube, koji smo već delimično razmotrili, isto je tako povoljan u pogledu određenih kanala blizu njega kao što je položaj Havane. Što se tiče Vindvardskog Moreuza, a tako isto i prolaza između Jamajke i Kube, Santjago ima centralni položaj, i to između svake dve moguće luke koje bi mogla da zauzme jedna zaraćena strana, a Vindvardski Moreuz je sam po sebi od velikog značaja. Ali dok je jednak sa Havanom u vršenju kontrole nad svojom sopstvenom oblašću, u dvema stvarima je slabiji od nje. Prvo, ima mnogo drugih prolaza kojima može da se uđe u Karipsko More i da se približi Prevlaci, dok ima svega dva ulaza u Meksikansko More, a obadva su pod prismotrom Havane. Vindvardski Kanal i njegovo utvrđenje, Santjago, može prema tome da se izbegne; to će biti nezgodno, značiće gubitak vremena, a možda i opasnost, ali ipak nije neostvarljivo. Drugo, trgovački interesi koji se usredsređuju u Meksikanskom Moru obično su veliki, veći od onih u Vindvardskom Moreuzu, najviše, iako ne isključivo, zbog veličine i bogatstva doline Misisipija. Proizvodi ove oblasti nemaju lakog izlaza na Okean, osim onoga kojim gospodari Havana.

Ipak, pored svih rezervi, Santjago (ili Gvantanamo) kao i Havana mora da se smatra kao strategiska tačka najveće važnosti. Uzeti zajedno, na osnovu pretpostavke da je sila koja ih drži u vojničkom smislu jednaka sa neprijateljem, ova dva mesta imaju ono preimućstvo koje pomorska strategija traži za luke na većim ostrvima, naime — dve međusobne komunikacije; one mogu da saobraćaju između sebe i kopnom i morem. Razdaljina između njih i kopna u pravoj liniji iznosi 410 milja. Morem idući na zapad oko

Kube kroz Jukatanski Kanal, otstojanje iznosi 720 milja, a na istoku od ostrva i starog Bahamskog Kanala 645 milja. Ova pomorska otstojanja suviše su velika da bi mogla da budu bez utvrđenih luka, koje ne moraju da budu najjače. Takve luke biće potrebne ne samo da bi pružile podršku krstaricama koje moraju da patroliraju obalama već i za odbranu same obale. Uzanost ostrva izložiće ga takođe opasnosti da mu se otseče železnički sistem jednim iznenadnim iskrcavanjem; tom iskrcavanju, međutim, mnogobrojni sprudovi na severnoj i južnoj obali Kube pružaju vrlo tešku prepreku.

Država koja bi htela da do kraja iskoristi položaj Kube morala bi, prema tome, da pojača veliku prirodnu snagu, i ofanzivnu i defanzivnu, kojom ona raspolaže, kao i da razvije svoja sredstva. Pošto bi se ovo učinilo, ostrvo bi u visokom stepenu imalo tri elementa strategiske vrednosti: položaj, utvrđenost i mogućnosti snabdevanja. Da bi vršili punu kontrolu, i Santjago i Havana treba da su dobro utvrđeni i osposobljeni za snažno držanje pomoću kopnene vojske i mornarice; zatim treba da budu povezani lukama utvrđenim samo prema moru, i tako bi ceo sistem predstavljao defanzivu za obalu, a ofanzivu za more. Pojediniosti takvog sistema tražile bi dugo i stručno proučavanje, kome ovde nije mesto.

Ovde se, uzgred, može umesno učiniti jedna primedba koju sam učinio i na drugim mestima; tj. da razmatranje nekoliko luka određenog sektora u njihovim međusobnim odnosima i u odnosu na njihovo zajedničko polje dejstva spada u razmatranje opštih operacija koje čine suštinu jedne kampanje, i zato je ono strategisko po svom karakteru; međutim, utvrđivanje i razvoj pojedinačnih luka, lokalne mere koje omogućuju floti da dejstvuje iz njih ili protiv njih, potsećaju na mere na bojištu i zato su taktičke prirode. O ovome je bilo opširnog govora kada je bilo reči o merama lorda St. Vinsenta za blokadu Bresta 1800 godine.¹⁾ Može, takođe u vezi sa ovim, da se citira izjava koja se pripisuje jednom ruskom admiralu da je ruska vlada nameravala da napravi od Vladivostoka i Port Artura dva glavna arsenala carstva, i da svaki od njih raspolaže flotom odgovarajuće snage. Samo kao mirnodopska mera ona bi bila administrativna, kao što je nedavno objavljena namera francuske vlade da rasporedi pola svoje sredozemne flote u Tulon, a pola u Bizertu. Ovo je mera koja ne bi morala da ima neki naročiti značaj; ali u slučaju rata, to bi bila strategiska mera koja se u suštini sastoji u tome da se flota radi akcije podeli između dve luke, mesto da dve luke služe kao baze, na odgovarajući način utvrđene, od kojih bi svaka trebalo prema potrebi da služi koncentrisanoj floti shodno potrebama kampanje. Ove koncepcije nagomilavanja ili deobe flote, njenog služenja lukama ili služenja luka floti, strategiske su; međutim, mere koje se preduzimaju oko svake luke da se

¹⁾ Vidi *Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire* (Uticaj pomorske sile na Francusku revoluciju i Carstvo), glava XI.

floti omogućće defanzivni ili ofanzivni pokreti, izlazak ili ulazak, imaju veze samo sa neposrednom okolinom i, prema tome, taktičke su. Iz tradicionalne ruske politike i iz načina vođenja poslednjeg rata, mi možemo da dođemo do zaključka o cilju deobe zasnovane na teoriji poznatoj pod nazivom »tvrđavska flota«.

Na kubanskoj obali ima toliko pristaništa da bi se bez ikakve sumnje mogla naći takva koja bi mogla da služe kao usputne luke, za pribežište ili za male krstarice. Na južnoj strani nalazi se odlična luka Sienfuegos, koji je vodenim putem udaljen 335 milja od Santjaga i 450 milja od Havane, iako je kopnom više od dva puta toliko udaljen od Santjaga kao od glavnog grada. Zajedno sa Santjagom, Sienfuegos daje Kubi one dve poželjne baze na samoj obalnoj liniji koje bi služile za operacije prema jugu. Sienfuegos ima sam po sebi osobine prvorazredne vojne luke, ali njegov je položaj mnogo slabiji od položaja ostale dve. On ne gospodari neposredno, kao one, nekim uskim prolazom ili pomorskim raskršćem: iako do izvesne mere stoji na boku puteva koji prolaze kroz Jukatanski Kanal ili na jugu od Kube, on je suviše udaljen da bi mogao da vrši uticaj srazmeran svojoj unutrašnjoj snazi. Drugim rečima, on je svojim položajem lišen ofanzivne snage. S druge strane, on je otprilike na pola puta između Rta Svetog Antonija i Santjaga, i tako izgleda kao prirodan centar za operacije krstarica bilo u pravcu Jamajke bilo u pravcu Jukatanskog Kanala, a od kojih je skoro jednako udaljen. Osim toga, na velikoj dužini s jedne i s druge strane Sienfuegos ima na boku prostrane komplekse prudina i pličaka koji se odmah nameću kao baza i sklonište za lake brodove svih vrsta, naročito torpednih brodova i podmornica, koje ne bi mogli tamo da prate teški brodovi ili neprijateljski brodovi bez poznavanja mesnih prilika. U vezi sa ovim primedbama, ove prirodne osobine mogu da se svrstaju pod taktička svojstva luke, a ne pod njene strategiske odnose. Sa bazom u Sienfuegosu takva bi flotila bila stalna opasnost za neprijatelja blizu obale.

Zanimljivo je i poučno da se pod vrlo različitim prirodnim uslovima ista upotreba i funkcija pripisuje Helgolandu u nemačkoj shemi obalske odbrane. Umesto spleta prudina, Helgoland je strmo ostrvo, sa vertikalnim stenama visokim od 100 do 170 stopa, sa nekim isturenim prudinama koje pružaju uslove za sidrište, ali ne i za pristanište. On je utvrđen i naoružan vrlo teškom artiljerijom i bacačkim (merzerskim) baterijama i organizovan kao stalna baza za torpedne čamce i podmornice. Na jednakom otstojanju, skoro 50 milja, od ušća triju velikih nemačkih reka u Severno More — Emsa, Vezera i Elbe — Nemci veruju da zadobijanje Heloglanda, koji su im ustupili Britanci 1890 godine, dugo vremena pre nego što je nemačko pomorsko suparništvo postalo ozbiljnije, čini blokadu njihove obale veoma opasnom. Kao što se vidi, po ovoj koncepciji se Helgoland dovodi u vezu sa celom shemom obalske odbrane i operacijama kako nemačke mornarice, tako i mogućeg neprijatelja.

Ovo pripada strategiji, dok su mere za odbranu ostrva, — naprimer, odbranbene baterije, lokalne, ograničene i taktičke. Plićine kao one koje okružuju Sienfuegos i još veliki deo obale Kube, ako su plovne za male brodove, ne traže da se utvrde.

Ovaj zamršeni teren oko Sienfuegosa prostire se na istok čak do Rta Kruz, gde dopire radijus uticaja Santjaga, a na zapad na 60 milja od Rta Svetog Antonija, oko ostrva Pinos (Isle of Pines). Baš ovaj prostrani sektor koji je težak za plovidbu, usto još i zabačen, učinio je od južne strane Kube omiljeno pribežište za gusare u prošlosti. Sa ovim defanzivnim dodacima, sa središnim položajem i prirodnim osobinama, izgleda da se s punim pravom Sienfuegos može svrstati među ratne luke drugog reda; ali ne izgleda verovatno da bi on od strane Kube mogao biti izabran kao baza za ofanzivne operacije prvog reda. Niti izgleda verovatno da bi samo radi pomorskih prednosti toliko privlačio neprijatelja Kube da bi to zahtevalo tešku zaštitu samo protiv pokušaja čisto pomorske okupacije. Kopnena blizina sa Havanom i sa železničkom mrežom na uskom grlu ostrva mogla bi da učini položaj povoljnim za iskrčavanje jedne ekspedicije koja bi težila za osvajanjem, iako bi trebalo da železnica takođe olakša i koncentraciju kubanske vojske. 1898 godine, za Sienfuegos se, naravno, smatralo da je cilj Servere, pošto je koristan i za dobijanje i za umnožavanje materijala i pošto omogućava saradnju sa glavinom španske vojske; i, ako se ne varam, ratni saveti Sjedinjenih Država su se bar donekle bavili idejom iskrčavanja u Sienfuegosu radi napada na Havanu.

Na severnoj strani Kube postoji grupa odličnih luka oko Zaliva Nipe kao središta, a on je izgleda najbolji. Takođe ima dobrih luka na zapadu od Havane; a na južnoj strani blizu Santjaga postoji zaliv Gvantanamo. O ovima ćemo staviti samo jednu primedbu opšteg značaja: da tamo gde postoji nekoliko luka grupisanih jedne blizu drugih one moraju da se obuhvate pod istu odbranbenu shemu, kao što je slučaj sa Njujorkom, Nju Londonom, zalivom Naraganset i ulazom u Long Ajland Saund; ali nije ni potrebno ni poželjno da se svaka od njih podjednako tretira. Zaliv Gvantanamo, naprimer, nije imao nikakve vrednosti za gospodara Santjaga; ali pošto bi ga neprijatelj mogao upotrebiti, kao što su to jednom učinili Britanci 1740 godine, kao bazu za operacije protiv Santjaga, moraju se preduzeti mere da se spreči njegovo učvršćivanje. Ovo važi za Havanu i njenu okolinu, itd.

Uskost jednog dela starog Bahamskog Kanala, na severnoj strani Kube, nagovestiće mogućnost kontrole nad tim prostorom, ako postoji ikakva mogućnost da bi ga neprijatelj mogao upotrebiti. Takva kontrola primorala bi ga da prođe oko Bahamskih Sprudova ili inače da ide pored južne strane ostrva. Naprimer, kad su transporti Sjedinjenih Država 1898 godine prolazili kroz taj uski kanal, jedna jaka torpedna snaga koja bi okupirala te isprepletene plićake koji se pružaju duž kubanske strane Bahamskog Kanala predstav-

ljala bi ozbiljnu pretnju, pa možda i zastrašenje. U slučaju velikog broja transporata, uvek se može s pravom pretpostaviti da može lako da dođe do panike; a admiral Čedvik (Chadwick), tada Samsonov (Sampson) načelnik štaba, govorio je o velikoj nervози i slabom držanju mnogih komandanata transporata kada nisu stizali tamo gde je predviđeno. Kada već jednom u takvim uslovima počne panika, ona se posle razvija sama od sebe.

U uspešnom napadu koji su britanska flota i vojska 1762 godine izvršili na Havanu, admiral je proveo ekspediciju kroz ovaj kanal, ne želeći da izgubi vreme obilaskom na jugu zbog kasnog godišnjeg doba. Pri tome je na svom putu imao samo hidrografske teškoće, pošto neprijatelj nije pružao nikakav otpor; ali sa velikom flotom transportnih brodova ovo je smatrano s pravom kao veliki podvig. Ceo sistem Bahamskih Sprudova sa svojim isprepletanim prolazima tako blizu Kube, neprohodan za teške brodove ali pogodan za sklanjanje lakih, mora da ima strategisku vrednost, iako se ne može nabrzinu reći tačno u čemu će se sastojati ta vrednost. Taj teren odgovara strašno teškom zemljištu na kopnu, neprohodnom za izvesne vrste trupa, a prema tome korisnom za druge vrste, pošto iza Bahamskih Sprudova ili na njima jedan od protivnika može da zaštiti svoj front ili svoje bokove. Time što smo pomenuli ovu dugu liniju prudina i plićina na kubanskoj strani Bahamskog Kanala, mi smo već spomenuli glavne hidrografske osobine. Takav teren povoljan je za jednu vrstu pomorske gerile. Njihova strategiska vrednost potseća na vrednost Šandeler Saunda i Misisipi Saunda na obali Meksikanskog Mora koje pripada Sjedinjenim Državama, ili na vrednost prolaza između morskih ostrva južnoatlantskih država.

Ovim smo završili raspravljanje o elementima snage ili slabosti samog ostrva Kube, kao različitim od njegovih strategiskih odnosa na ostalim delovima Karipskog i Meksikanskog Mora.

Glava XII

MEKSIKANSKO I KARIPSKO MORE

(Završetak)

Dosada smo govorili o unutrašnjoj snazi i slabosti ostrva Kube. Sada ostaje da razmotrimo mogućnosti širenja njegovog uticaja u daljinu, preko okolnih voda, putem pomorske sile. Posle toga će doći opširnije poređenje između raznih glavnih operacijskih centara samog Karipskog Mora. Ovih glavnih centara ili baza, možemo reći, ima tri, naime: Istočni Antili, bilo kao celina bilo pojedinačno, zatim Kuba i Jamajka.

Već smo rekli da bi dobro bilo da gospodar Kube, ako se oseća dovoljno jakim, ostvari kontrolu i nad moreuzom Mona zauzimajući Zaliv Samana ili Portoriko. Pri jednakoj pomorskoj snazi, sama okupacija Kube omogućuje držanje Jukatanskog Kanala i Vindvardskog Moreuza, i time, preko inertne barijere Hajitija, omogućuje svoj uticaj na sve severne ulaze u Karipsko More čak do moreuza Mone; ali ona sama ga ne ostvaruje. Da bi se postigao uticaj i nad moreuzom Mona, potrebno je zauzeti neki istureni položaj blizu njega. Ovaj položaj treba da je dovoljno jak da krstarice mogu da se sklone u moreuz u slučaju dolaska nadmoćne snage, i treba da ima dovoljan depo uglja za njihovu upotrebu. Ovakva kontrola sastoji se samo u zatvaranju moreuza, a to ne vrši glavnina flote, nego krstarice, koje bi presekle i neprijateljske komunikacije i njegovu trgovinu, i obezbedile sopstvenom brodovlju slobodnu upotrebu puta. Kako izgleda, ne bi imalo smisla da se ratni brodovi upućuju tako daleko od baze na Kubi, osim kada bi se neprijateljska flota pojavila u blizini moreuza Mona; jer blokada moreuza Mona samo primorava brodove da idu na Anegadu, 250 milja dalje na istoku, na daljinu koja se takođe može skratiti upotrebom plovnih kanala između Portorika i Svetog Tome. Nije bez koristi, istina je, da se tako nametne dug zaobilazak brodovima koji dolaze od Bermudskih Ostrva ili atlantske obale; ali ta korist nije tolika da radi nje vredi podeliti borbenu flotu, niti je slati celu tako daleko od Kube i od centralne pozicije koja je važnija. Pošto je otstojanje od Vindvardskog Moreuza do moreuza Mona 350 milja, jedna neprijateljska flota mogla bi da promakne kroz onaj prvi u trenutku kada bi on tako ostao nezaštićen. Eskadra krstarica, koja bi prodrla do moreuza Mona, ličila bi na konjicu

koja je prethodnica armije; ali jedna glavnina tako isturena, osim u neku specifičnu svrhu, žrtvovala bi centralni položaj Santjaga i slabila svoj uticaj na Jamajku i Jukatanski Kanal.

Neprijateljstva između Sjedinjenih Država i Španije 1898 godine pružila su primer uticaja o kome je ovde bilo reči, koji proizilazi iz toga što je Vindvardski Moreuz ostavljen otvoren, a on je bio pravi centralni položaj rata. Flota admirala Samsona bombardovala je San Huan 12 maja. Da je ona bila u Vindvardskom Moreuzu umesto s one strane moreuza Mona, čulo bi se za Serverinu pojavu kod Martinika već sutradan ujutru, 13 maja. Na taj način, stanje stvoreno relativnim položajima protivničkih flota bilo bi takvo da bi Servera morao da ide 1.000 milja prema Sampsonovih 100 milja da bi stigao u Santjago, ili 1.200 prema 400 milja da bi stigao u Sienfuegos. Između protivnika jednakih po snazi i brzini, takva situacija za onoga koji bi hteo da izbegne akciju i da stigne u kubansku luku zaista nije bila sasvim očajnička; ali njena nepodesnost je očigledna, kao i preimućstvo druge flote koja drži centralni položaj.

Da je, osim toga, takozvana leteća eskadra bila uz Sampsona ili blizu njega, a ne na svom ekscentričnom položaju kod Hempton Roudza, američki admiral bi imao na raspolaganju dovoljno brodova da pošalje oklopnu diviziju pred Havanu, dok bi sam zadržao dovoljnu snagu da se sretne sa neprijateljima na ravnoj nozi bilo pred Santjagom bilo pred Sienfuegosom. Ovakva mera, blokiranjem ulaska u Havanu, dozvolila bi glavnini da napusti Vindvardski Moreuz i zaposedne položaj između Sienfuegosa i Santjaga. Tamo bi ona jednim pravilno organizovanim sistemom izviđanja morala da bude na vreme obaveštena o kretanju neprijatelja da bi mogla da ga zaustavi ispred koje bilo od ove dve luke koje bi on tražio. Bez leteće eskadre Sampson ne bi mogao da se podeli; a kada bi se nalazio kod Vindvardskog Moreuza, kao što se ovde pretpostavlja, on ne bi mogao, po mom mišljenju, da reskira da napusti moreuz, i da time da neprijatelju mogućnost da ga pređe i tako stigne u Havanu. Pitanje bi sada opet postalo stvar izviđanja; ali pod težim okolnostima zbog otstojanja između Sienfuegosa i Vindvardskog Moreuza. U Vindvardskom Moreuzu američka flota bi se apsolutno suprotstavila svakom pokušaju prilazjenja sa severne strane Kube; dok bi čak leteća eskadra iz Hempton Roudza mogla da bude pred Havanom pre neprijatelja, da je pokušao da ide okolo, južno od Martinika, kroz Jukatanski Kanal.

Najverodostojniji argumenat protiv takvog zatvaranja prilaza kubanskim lukama jeste da bi se to platilo izlaganjem Portorika. Odgovor je da Sjedinjene Države nisu imale dosta brodova da zatvore sve luke, i da je za njih bilo manje štetno, a za Špance manje korisno, da stignu u San Huan a ne u kubansku luku; a flota tamo usidrena bila bi daleko više izložena napadu. Pošto bi, naravno, američki osmatrači pratili događaje na tom mestu, obaveštenja bi se prenela i američka flota verovatno bi bila na mestu pre nego što bi Španci

stigli da se snabdeju gorivom i da izmaknu. Od San Huana do Vindvardskog Moreuza ima jedva 500 milja.

Stvarno se desilo to da je američka flota bila pred San Huanom na Portoriku pre nego što su Španci stigli do Martinika. Pri tadašnjem stanju komunikacija, jedan odlučan neprijatelj imao je dosta izgleda da dobije prednost koja bi mu omogućila da dopre do bilo koje južne kubanske luke; ili, inače, do Vindvardskog Moreuza, što bi mu dalo voćstvo u trci za Havanom.

Pitanje izviđanja pokazuje veliku razliku koju je u obaveštavanju učinila radio-telegrafija. 1898 godine morala je krstarica ispred San Huana da pređe 400 ili 500 milja do Vindvardskog Kanala da bi predala svoje vesti, a flota je morala da pređe isto otstojanje u suprotnom pravcu da bi došla na lice mesta. Sada krstarica ne mora da napusti svoj položaj za takav zadatak i tako je uštedeno vreme njenog putovanja, a to znači da flota stigne dva puta brže. Štaviše, sada ne postoji potreba da se drže dve izviđačke jedinice u velikim centrima, da jedna drži kontakt dok druga nosi obaveštenja. Jedna jedina stoji na mestu i u isto vreme šalje poruke. Ne treba, međutim, gubiti iz vida da se mogu pojaviti prilike kada će dva izviđača biti korisna. Ovo je baš jedna od stvari koja može biti zanemarena u kritičnom trenutku, ako već ne spada u misaone navike jednog komandanta. U vojnim situacijama nemoguće je da se u glavi raspolaze suviše mnogim sredstvima protiv svih eventualnosti.

Dve tačke pogodne za isturene položaje koji bi držali moreuz Mona jesu zalivi Samana i San Huan u Portoriku, na severnoj obali ostrva, a takođe i na ostrvu Kulebri, posedu Portorika. Država prvog reda koja bi držala Kubu u politički čvrstim rukama, sa dobro razvijenim sistemom železnica i sa jakom vojskom i mornaricom, mogla bi uza svu opreznost da proudre dalje i zauzme jednu ili obadve ove tačke. Pod ovakvim uslovima ovi usamljeni istureni položaji imali bi tačno isti onaj odnos sa Kubom kao što Ki Vest ima sa obalama Sjedinjenih Država na Atlantiku i na obalama Meksikanskog Mora; to su istureni položaji koji nisu nedostupni metropoli. Ali bez onakvog usputnog položaja kao što ga pruža Kuba, Sjedinjene Države ne mogu čvrsto da drže te položaje osim ako im je mornarica daleko nadmoćna nad neprijateljskom. Istina je, kao što se stalno podvlačilo u ovim predavanjima, da je na pomorskom ratištu mornarica bitni činilac; ali u ovim danima ni mornarica ni kopnena vojska ne može da produži svoje komunikacije suviše daleko od jedne jake i prostrane baze. Njene komunikacije moraju da budu obezbeđene bilo prevlašću na moru, koje treba na taj način da bude kao njena teritorija, bilo dobro izatkanim sistemom položaja na pogodnom otstojanju od matične zemlje.

Kada su ova predavanja prvi put pisana, Sjedinjene Države držale su Ki Vest i atlantske luke. Po mom mišljenju, da su zavisile jedino od njih, one ne bi mogle sa izgledom na uspeh pokušati da zauzmu Samanu; ali slučaj bi bio drukčiji kada bi držale Havanu,

Santjago itd. Otada su Sjedinjene Države dobile Portoriko i susedna manja ostrva, naročito Kulebru. Ovim su postale preciznije misli o isturenim položajima na Karipskom Moru, što nije bilo moguće u godinama pre 1898, a dalje držanje u svojim rukama Gvantanama prekinulo je dotle neprekinuto otstojanje do Sjedinjenih Država i nedostajanje usputnog pribežišta zbog čega su patili položaji kao zaliv Samana, Sveti Toma, ili San Huan u Portoriku. Ako su u mogućnosti da ospore kontrolu mora pomoću snažne mornarice, Sjedinjene Države sada imaju pozicije podesno raspoređene za podršku svojih pomorskih operacija. Ostaje samo da se te pozicije obezbede dodavanjem kvalitetu njihovog geografskog položaja ostala dva elementa strategiske moći, naime, defanzivnu snagu i potrebna sredstva u materijalu i u uslužnim radionicama za opravke i smeštanje brodova u dokove.

U ovome — tj. u sadašnjem posedovanju produžene linije položaja — leži stalna prednost Sjedinjenih Država u oblasti Zapadnoindiskih ostrva u poređenju sa evropskim državama koje uvek imaju pred sobom dugo izloženo prostranstvo okeana kada hoće da stignu do najbliže od svojih karipskih pozicija. Možda je zaista mudro, kao mera pomorske strategije u mirno doba, da se zauzmu udaljene tačke kao što su ove, ili kao što je britanski Honkong ili nemački Kjau Čao na udaljenim mogućim ratištima, u nameri da se ispune praznine kad se za to pruži prilika; ali za evropske zemlje, kao i za Sjedinjene Države na Karipskom Moru pre 1898 godine, takve duge komunikacije znače ili vrlo veliku opasnost koja preti gubitkom pozicija ili nesumnjivo nadmoćnu mornaricu, kada se uzmu u obzir sve njihove međunarodne političke komplikacije. Sadašnji raspored britanske mornarice govori o tome kako su britanski evropski odnosi, a i odnosi između Sjedinjenih Država i Velike Britanije, uticali na njihovu brigu o Halifaksu, Bermudskim i Zapadnoindiskim Ostrvima; a istorija je pokazala kakav je napor čak i Gibraltar ponekad tražio od Velike Britanije. Port Artur je nedavno ponovio istu priču za Rusiju; a mi znamo šta su Filipini za nas, kada imamo u vidu sve mogućnosti u pogledu Evrope i Dalekog Istoka.

Od dve pomenute tačke blizu moreuza Mona, zaliv Samana je daleko bolji kao pristanište, — on je u tom smislu izuzetak; ali kao što je već rečeno o svim lukama ovog ostrva, on može da se oslanja jedino na sopstvenu snagu i na pomoć s mora. Političke i društvene prilike na ostrvu ne daju nikakvu nadu u pomoć okolne oblasti; i on nema nikakvih sredstava. Pod uslovima koji su se izmicali posle 1898 godine, prava vojna politika Sjedinjenih Država jeste da ne pruži drugoj državi izgovor za okupaciju ovog položaja time što sama uzima ili dobija te položaje za vojničke ciljeve. Malta je postala engleska samo zato što su je prvo Francuzi uzeli; a sadašnje japansko držanje Port Artur neposredan je rezultat ranijeg ruskog zauzimanja.

Uticaj Kube, kao što smo ga u ovoj diskusiji ocrtali, sastoji se: 1) u kontroli koju ovaj položaj vrši nad Meksikanskim Morem i Vindvardskim Kanalom; 2) u njenoj sopstvenoj prirodnoj snazi, koja dolazi od njene veličine i odličnih pristaništa; 3) u njenim velikim potencijalnim sredstvima, koja su uvećana blizinom Sjedinjenih Država, i 4) u njenoj moći da efikasno dejstvuje sve do moreuza Mona i do Portorika. Ova jaka kombinacija položaja, snage i sredstva čini Kubu nesumnjivo najvažnijim elementom cele pomorske oblasti koju razmatramo. Ne treba da zaboravimo da je vrlo veliki faktor u ovoj kontroli Kube ništavnost Hajitija, koja je rezultat njegovog političkog i socijalnog stanja, ali koji ipak pretstavlja inertnu prepreku. Pošto na ovom ostrvu nema nikakvog znaka čvrste nacionalne organizacije za dogledno vreme, Kuba, ili koja bilo velika država životno zainteresovana za Kubu, insistirala bi, naravno, na neutralnosti Hajitija, i odmah se suprotstavljala ustupanju njegovih luka nekoj stranoj sili; to su uslovi, naprimer, slični onima pod kojima Sjedinjene Države sada drže Gvantanamo. Sadašnja vlast Sjedinjenih Država nad Portorikom učinila bi dvostruko nepodnošljivim uspostavljanje ma kakve strane pomorske baze u Hajitiju, između Gvantanama i Portorika.

Da li je onda Kuba — misleći pod ovim imenom na sve moguće područje uticaja ovog ostrva od Meksikanskog Mora do Portorika — ključ za ovu oblast pomorskih interesa, koja je poznata kao Meksikansko i Karipsko More? Pod pretpostavkom o pomorskoj jednakosti između neprijatelja, mi smo videli koliko se daleko prostire uticaj Kube. Je li taj uticaj tako veliki da će, pravilno upotrebljen, moći da pruži kontrolu nad celinom, ili većim delom ovih mora, uključujući Prevlaku?

Što se tiče Meksikanskog Mora, tu će biti samo jedan odgovor, i to jasan. Pod uslovima jednake snage, i dok ona traje, ako bi Kubu držao neprijatelj, proizvodi doline Misisipija moraju da nađu svoj put do Atlantika preko kopna. Kuba je isto tako nesumnjivo ključ za Meksikansko More kao što je Gibraltar za Sredozemno More.

Što se tiče Karipskog Mora, odgovor je manje očigledan i traži da se pažljivo razmotri.

Uticaj koji smo dosad pridavali Kubi pretstavlja bar operativsku bazu za dejstvo na celom moru. Kao što je ranije rečeno o dunavskom klancu, i o Egiptu, geografski ključevi određenih oblasti dobijaju svoj značaj, ne samo iz inertne snage ili položaja, već zbog toga što su tačke odakle vojna snaga može tako da deluje da nesumnjivo bude nadmoćna nad jednakom snagom koja nema istu prednost položaja. Šta su onda ciljevi ili tačke koje treba kontrolisati na Karipskom Moru? Kakvih još ima baza osim Kube, na kojima takva kontrola može da počiva? Kakve su ove druge baze u poređenju sa Kubom po svojoj efikasnosti sa tačke gledišta ciljeva o kojima je reč?

Odgovarajući na ovo poslednje pitanje moramo da razmotrimo tri elementa koji uslovljavaju sve strategiske tačke; naime, položaj, snagu i mogućnosti snabdevanja.

Ciljevi koji treba da se kontrolišu u Karipskom Moru su trostruki:

Prvo. Ulazak u more kroz razne prolaze (moreuze).

Drugo. Glavni trgovački centri i odredišta u Karipskom Moru od kojih je najistaknutija Prevlaka, čije je središte sada Kolon.

Treće. Komunikacione linije između tačaka ulaska i odredišta.

1. — Od moreuza Anegada na jug kroz Istočne Antile postoji toliko ulaznih tačaka da je nemoguće na toj liniji sprečiti pristup u Karipsko More držanjem geografske pozicije koja kontroliše jedan ili dva od njih. Daleko nadmoćna mornarica mogla bi besumnje da bude tako raspoređena da efikasno kontroliše sve ili većinu tih kanala; ali ovaj argumenat potiče izričito od pretpostavke o jednakim snagama. Priznati uticaj Kube, s druge strane, iako ne dopire ni do jednog od Malih Antila, dominira Vindvardskim Moreuzom i moreuzom Mona, koji su daleko najpovoljniji za brodove iz svih atlantskih luka Severne Amerike, među kojima su luke Sjedinjenih Država i pomorske baze Velike Britanije na Bermudskim Ostrvima i Halifaksu. Preko Jukatanskog Kanala, koji je prirodan i zaista direktan put od doline Misisipija do Prevlake, uticaj Kube je još neosporniji. Što se tiče ulaska, prema tome, Kuba uživa jedinstvenu kontrolu.

2. — Glavni trgovački ciljevi u karipskoj oblasti nalaze se blizu Panamske Prevlake. Ako Prevlaci dodamo trgovinu Magdalenske doline, mi, verovatno, ne treba da uzmemo u obzir ni jednu drugu oblast. Naravno, postoji više ili manje trgovine duž cele morske obale od ostrva Muheres do zaliva Parija; ali ona je rastrkana, i nema neposrednog izgleda takve potražnje u zemljama zaleđa, koja bi stvorila nove i važne trgovačke centre. Ušće Orinoka nalazi se van Karipskog Mora. Možemo, znači, bez velike greške smatrati Panamsku Prevlaku kao jedini veliki centar od trgovačkog interesa; i ne samo najvećim na Karipskom Moru, već i koji obećava da će uskoro postati jedan od prvih u svetu.

Osim trgovačkih centara, takođe ima važnih vojnih ciljeva u samom Karipskom Moru (v. sk. 11). Od ovih su tri najvažnija: Jamajka, laguna Čiriki i Kolon; ovaj poslednji je trgovačka i strategiska tačka. Osim ovih glavnih tačaka postoje više drugih od drugorazrednog i trećerazrednog značaja. Holandsko ostrvo Kurasao ima odlično pristanište i nalazi se otprilike na pola puta između Prevlake i Malih Antila; njegov položaj je manje od 100 milja postrani između parobrodskih linija i istočnih ostrva, i, prema tome, na boku njihovih komunikacija. Njegovo ustupanje kojoj bilo od velikih sila izazvalo bi, prema tome, verovatno otpor ostalih. Grad Kartagena, u Ujedinjenim Državama Kolumbije, ima najbolju luku na južnoj obali Karipskog Mora (Spanish Main). Ona je svega 300 milja od

Kolona i svega 100 milja od parobrodskih puteva koji se ovde sa-
staju polazeći od svakog ulaza u Karipsko More; njegov položaj i
verovatne mogućnosti snabdevanja su povoljnije od onih koje ima
Kurasao. Kartagena, kao i Kurasao, nalazi se na boku puteva koji
vode od moreuza Anegada prema jugu do Prevlake; oba su bliže
Kolonu nego Gvantanamu iako je prednost Kurasaua nad Gvanta-
namom u ovom smislu vrlo neznatna.

Na poluostrvu Jukatan, britanski posed, Beliz, ima prednosti
kao sidrište i baza za gorivo, i mnogo prirodne defanzivne snage
zato što mu se ne može prići bez pilota; ali svaka ofanzivna snaga
mogla bi samo da bude upravljena protiv Meksikanskog Mora i
jedinog trgovačkog puta za Prevlaku kroz Jukatanski Kanal. Pošto
Jamajka ima skoro podjednako dobar položaj za obe ove svrhe, ne
izgleda verovatno da bi Beliz mogao da služi kao prvorazredna po-
morska baza; tim više što on sada nema skoro nikakvog belog stan-
ovništva i nikakvih pomorskih sredstava. Borbena flota bazirana na
Jamajki verovatno bi izbacili brze krstarice i izviđačke brodove
na liniju između ostrva i Beliza; a oni koji se nalaze na drugom
kraju mogli bi da se oslanjaju na ovu poslednju za snabdevanje
ugljem i drugim nekim potrebama. I opet, kada bi takva borbena
flota iz bilo kog razloga prodrila prema Jukatanskom Kanalu ili u
Meksikansko More, ona bi, držeći takav položaj, štitila i Beliz; a,
kao bližem ovom poslednjem, mogla bi tamo privremeno da premesti
svoju bazu za gorivo. Osim ova dva slučaja, i malo verovatnog i
sasvim sporednog slučaja krupnih operacija protiv Srednje Amerike
ili Jukatana, Beliz ne može da ima veliku vojničku vrednost za silu
koja drži Jamajku.

Isto tako, može da se kaže za karipske obale Hondurasa i Ni-
karagve da na njima nema nijedne tačke koja bi imala strategiskog
značaja za silu koja drži Kubu ili Jamajku. Oni imaju, uopšte uzevši,
prosečne luke koje nemaju ni vojnu snagu ni sredstva. Isto je, sa
malim izmenama, tačno i za mala obližnja ostrva u Honduraskom
Zalivu i prema jugu. Za državu koja vlada morem, tj. koja ima sa-
svim jasno preimućstvo na njemu, ona mogu da se upotrebe kao
privremene baze za gorivo; ali one jedva vrede onoliko koliko vrede
sredstva koja bi trebalo utrošiti za njihovo utvrđivanje, i samo
stalno prisustvo naoružanih brodova može da ih sačuva od napada.
Sada, prisustvo naoružanih brodova, tako raštrkanih po malim lu-
kama, označava takvu superiornost koja dozvoljava da se odvajaju
veliki odredi bez nesrazmernog rizika za glavninu, što nije slučaj
tamo gde postoji jednakost pomorske snage, kako smo pretpostavili
u svom razmatranju.

Naravno, iscrpno tretiranje neke vojničke oblasti pretpostavlja
i mogućnost različitog odnosa snaga kao i jednakog; ali, ustvari,
vojnički problemi sadrže mnogo promenljivih vrednosti, te je po-
trebno u svakom razmatranju da se nekoj od ovih promenljivih
vrednosti daju vrednosti koje će za dotično razmatranje biti kon-

stantne. Ovo razmatranje, koje se bavi položajima (pozicijama), pretpostavlja snage koje su konstantno jednake.

Zato možemo smatrati da smo u pravu ako kažemo da na centralnoj američkoj obali, od Rta Katoče — ili ostrva Muheres — do lagune Ćiriki, zasada nema nijedne jedine tačke makar drugorazredne strategiske važnosti; u isto vreme, istočno od Panamske Prevlake, razne luke južnog dela Karipskog Mora zastupljene su efikasno sa dve najbolje, Kartagene i Kurasaoa. Ove dve tačke udaljene su manje od 500 milja jedna od druge. Druga je manje važna, jer je mnogo udaljenija od Prevlake. Kartagena, zbog svoje situacije, svoje odlične luke i svoje sposobnosti da prima, ako ne da sama pruža sredstva, nalazi se, ako ne na istom, ono malo ispod nivoa Jamajke i Kolona. Ona bi bila naročito podesna kao isturena baza za operaciju protiv Prevlake. Ona, ustvari, dolazi u strategisku oblast same Prevlake i važan je faktor u njoj. Laguna Ćiriki ima nad njom preimućstvo u tome što je bliža Kolonu.

Vojni i trgovački ciljevi unutar Karipskog Mora, za razliku od tačaka na njegovoj obali, svode se tako na dva, naime, na Jamajku i na Prevlaku, dodeljujući ovoj poslednjoj širok značaj koji smo joj ovde dali.

3. — Treći objekt kojim treba ovladati u Karipskom Moru jeste tranzit ili komunikacije između ulaza i ovih raznih ciljeva, u moru ili na njegovom udaljenijem kraju. Ovi ciljevi su se ovde svrstali pod dva glavna, Jamajku i Prevlaku; ova poslednja obuhvata Kartagenu i okolnu teritoriju. Beliz, ako ga uopšte uzmemo u obzir, pripašće Jamajki, pošto će brod koji bude dopro do tog ostrva već savladati veći deo teškoća tranzita. Kartagena, iako je na kopnu, ipak strategiski dolazi u istu oblast kao i Prevlaka.

Sada, u pogledu pitanja tranzita. U jednom velikom okeanu, tranzitne linije između dve tačke mogu da budu vrlo mnogobrojne i razdvojene jedna od druge. Isto to je tačno, sa izvesnim ograničenjima, za zatvorena mora kao što su Sredozemno i Karipsko. Na primer, brod koji ide od moreuza Anegade do Prevlake može, prema oceni svog komandanta i prema opasnostima, da ide bilo direktno, bilo da na izvesnom otstojanju prolazi severnom ili južnom stranom, pre nego što krene za svoju luku.

Ako su, međutim, poznate početne i krajnje tačke, svi se putevi u njima stižu, a napadač, prema svojoj snazi i mestu svojih luka može da zauzme položaj ispred jedne ili druge, siguran da u takvoj strategiskoj poziciji neprijateljski brodovi moraju da dođu pod njegov domet. Ako su druge stvari jednake, krajnja tačka je pre pozvana da prekida komunikacije nego polazna, zato što je teže ući u blokiranu luku nego izaći iz nje. Ali, za prekidanje ili »zaustavljanje« vojnog pohoda, obično će se izabrati polazna tačka, — a uvek ako je njegovo mesto cilja nepoznato.

Naprimera, u oblasti o kojoj je reč, ako se za malo veću ekspediciju zna da se oprema u jednoj od baza, — Kubi, Jamajki ili

Antilima, — protivnik treba da zauzme položaj u blizini sa dovoljnom snagom, ako može. Ovo vredi i za oružanu ekspediciju i za veliki konvoj. Ali ako je neprijatelj već zauzet jednim ciljem, na primer, kod Prevlake, i zavisi od neprekidnog toka brodova za snabdevanje, onda bi koncentracija napora diktirala da protivnik bude što je moguće bliže krajnjoj tački, koliko to opreznost dozvoljava. Ovo bi bilo još pravilnije ako bi početnih tačaka bilo mnogo, a krajnjih jedna ili nekoliko; naprimer, ako bi se odlazilo iz atlanskih luka i luka Sjedinjenih Država u Meksikanskom Moru za Prevlaku ili za neku luku na Kubi. Ona snaga koja je stacionirana blizu tačke gde stiže neprijateljsko snabdevanje i koja ima zadatak da ga prekine, ne samo da je u najboljem položaju da prekida komunikacije, već ima i to preimućstvo da je pri ruci i spremna da nanese udarac neprijateljskoj mornarici ako se pruži prilika. Sopstvena utvrđena luka, ako postoji, naravno, najbolji je položaj; takvi bi mogli biti Kartagena, Kurasao, pa čak i Jamajka.

Pomorski ratovi između Engleske i Francuske u većem ospegu mogli bi se citirati kao praktični primeri i oni bi stakli korist ozbiljnog proučavanja istorijskih primera, čak i ako su njihovi uslovi zastareli kao što je zastarelo ratovanje sa brodovima na jedra. Velika Britanija, iako je daleko nadmoćna na okeanu, bila je otkrivena u mnogo pravaca zato što su joj interesi bili raštrkani u svim krajevima sveta. Tačke stizanja, tj. mesta ciljeva ekspedicija koje je Francuska često otpremala, obično su bile nepoznate, i zato je Velika Britanija s punim pravom nastojala da zaustavi njihovu plovidbu pomoću teških flota postavljenih ispred svih arsenala. Tako, kada je 1798 godine postalo jasno da se velika ekspedicija sprema u Tulonu, Nelson je poslat iz Kadiza u Mediteran da osmatra ispred luke koja je očigledno bila polazna tačka; ali saznajući da je neprijatelj otišao pre njegovog dolaska, on je odmah krenuo u ono mesto koje je po obaveštenjima kojima je rasplagao najverovatnije izgledalo kao mesto opredeljenja. Relativna nesigurnost druge alternative, međutim, videla se u rezultatu; i, mada ista nesigurnost ne mora da ističe iz istih razloga sada, ona ipak postoji, i čini od položaja blizu neprijateljevog očekivanog polazišta cilj za kojim treba težiti, ako se može. Togo je dosta vremena bio u neizvesnosti o kursu Rožestvenskog, uprkos prednostima radiotelegrafije. Jedan od najinteresantnijih detalja »Bitke kod Cušime« kapetana Semjonova jeste činjenica da je ruska radiotelegrafska služba hvatala poruke koje su izmenjivali japanski izviđači, a koje Rusi nisu mogli razumeti, ali iz čije su kratkoće i redovnosti zaključivali da su to bile samo poruke između njih samih — za održavanje kontakta, — ali one nisu značile da je ijedan od njih video neprijatelja. Rusi su se još nadali da bi mogli neprimećeni da promaknu u magli; jer radio ne vidi, on samo javlja.

Teškoća da se jedrenjaci drže blizu opasne obale često je osuđivala britanske napore, i naprezala snage kako brodova tako i

oficira skoro do iznemoglosti; ali u jednom jedinom primeru Napoleoneve kombinacije da izvede invaziju Engleske, koju je svakako ozbiljno nameravao, propao je zbog blizine blokade Bresta. Dve ili tri eskadre, koje je trebalo da se sastanu i sjedine na Antilima, pobegle su; ali preko 20 liniskih brodova je »zadržano« u Brestu i beznađežno ometeno u pridruživanju ostalim odredima. Da je, međutim, Velika Britanija, umesto raštrkanih interesa, imala samo jedan, kao što su Zapadnoindiska Ostrva, najbolji kurs sa njenom nadmoćnom mornaricom bio bi, posle preduzimanja mera za zaštitu metropole, da postavi jedan veliki kontingent na Zapadnoindiskim Ostrvima na tački najpovoljnijoj za zaustavljanje brodova koji su plovili na francuska ostrva u Antilima i da zaštite svoja. Uvek je bilo moguće, a i sad je, da kurirski brod stigne nekoliko dana pre dolaska neprijateljske flote, zato što pojedinačni brodovi mogu da idu brže nego flota. Tako, da je francuska flota pobegla sa samo jednom mogućnošću opredeljenja, britanski brod za obaveštavanje mogao je da stigne u to mesto pre njega. Ali Napoleon je da bi zbunio Britance, računao na broj njihovih izloženih položaja; a oni, priznajući činjenice, gledali su da pariraju njegovoj incijitavi čuvanjem svih polaznih tačaka.

Može se desiti da izvesni putevi na svom pravcu prođu na poznatom otstojanju od neprijateljske luke koja time ima onu posebnu strategisku vrednost koju smo ranije pripisali uskim prolazima na nekom putu; u tom slučaju luka je na boku tih puteva. Da Engleska u danima Nelsona nije imala interesa da svoju mornaricu uvuče u Sredozemno More, francuska tulouska flota mogla je dobro da se osmatra i iz Gibraltara. Jamajka ima ovo posebno preimućstvo nad svim prilazima Prevlaci; i to protiv najveće lokalne sile u Karipskom Moru — Kube. Ratni brodovi iz Jamajke, koji jedva smeju da iziđu iz vidokruga, a još manje iz sfere pomoći svoje baze, krstare po oba prilaza Prevlaci sa većeg ostrva. Jamajka je na boku oba puta, a ako tome dodamo da je za 150 milja bliža severnom delu Južne Amerike (Spanish Main) nego Gvantanamo, i pošto zato ima da se utroši manje goriva za put 300 milja kraći da bi se prešlo preko širine mora, vidi se da Jamajka ima sigurno preimućstvo nad Kubom u kontrolisanju komunikacija sa ivice mora do ciljeva, uključujući Prevlaku. Oba ostrva su na boku puteva sa istočnih Antila, ali Jamajka je bliža.

U poređenju sa Malim Antilima, Jamajka ima preimućstvo što se nalazi samo na pola njihovog otstojanja od glavnog cilja, Prevlake; ona je vrlo malo dalja nego oni od Kurasaoa. Kada bi se neka velika ekspedicija opremala na jednom od Malih Antila, Jamajka ne bi bila u tako povoljnom položaju za osmatranje kao drugo ostrvo iz iste grupe; ali pošto slična ekspedicija sa Jamajke ne bi mogla lako da se zaustavi sa Antila, razlozi za (*pros*) i protiv (*cons*) su u ravnoteži u ovom razmatranju.

Što se tiče kontrolisanja tranzita, pošto je osiguran ulazak u more, Mali Antili svojim položajem kontrolišu istočnu polovinu, Jamajka zapadnu; ali ova poslednja polovina je besumnje važnija, zato što je u njoj sadržana tačka gde se nalazi glavni cilj — krajnja tačka. Isto tako, svaka komunikacija iz Evrope za Prevlaku mora da prolazi bliže Jamajci nego što bi morala da prolazi za koje bilo od istočnih ostrva.

Između Kube i Antila, pošto je Jamajka neutralna, veća je kontrola Kube. Ako bi se Jamajka isključila, Kuba bi, zahvaljujući svojoj situaciji, defanzivno kontrolisala celu svoju komunikaciju od Vindvardskog Kanala do Prevlake, a ofanzivno zapadnu polovinu mora. Mala ostrva, svojim položajem, ostvaruju kontrolu samo nad istočnom polovinom svojih tranzitnih linija za Prevlaku. Ako bi, s druge strane, Kuba bila neutralna, a Jamajka u neprijateljstvu sa Antilima, Jamajka bi imala isto preimućstvo kao Kuba. Uzimajući sve zajedno, kontrola tranzita zavisi samo od situacije, ako su drugi uslovi jednaki, najveća je u slučaju Jamajke, posle toga Kube, a najmanja u slučaju Malih Antila.

Prihvatajući ove zaključke o kontroli tranzita, mi se sada vraćamo onom pitanju prema kome su sva ostala pitanja sporedna, naime, koja je od tri operacijske baze na Karipskom Moru — neka na Malim Antilima, Jamajka ili Kuba sa svojom interesnom sferom — najjača za vojnu kontrolu nad glavnim ciljevima u istom moru? Ovi glavni ciljevi su Jamajka i Prevlaka; što se tiče njihove relativne važnosti može se reći dok je Prevlaka sama po sebi, i za opšti interes sveta, neuporedivo važnija, dotle joj položaj Jamajke daje takav pregled na svim prilazima Prevlaci, da je on čini u vojničkom smislu glavnim faktorom prevlasti na Karipskom Moru. Jamajka je izvrstan primer centralnog položaja, sa preimućstvom unutrašnjih pravaca povoljnih za dejstvo u svakom pravcu u onom sektoru kome pripada.

Vojnička kontrola zavisi uglavnom od dve stvari: položaja i aktivne vojne snage. Pošto smo za celo vreme pretpostavljali jednaku vojničku snagu, sada je samo potrebno da se uporede položaji koji su u rukama drugih država sa položajem onoga koji drži Kubu. Ovo istraživanje takođe je ograničeno na sposobnost ili da se dejstvuje ofanzivno protiv ovih ciljeva, ili, naprotiv, da se oni brane ukoliko ih još držimo sami ili ih drži neki naš saveznik; o tranzitu smo već govorili.

Kontrola koju vršimo zahvaljujući svom položaju nad tačkom van naše teritorije, zavisi od blizine izražene u vremenu plovidbe i od odsustva prepreka koje bi mogle da zadrže i da spreče da dođemo do nje.

Santjago (ili Gvantanamo) i Sienfuegos bliži su Prevlaci ovde nego što je i jedna druga od strategijskih tačaka prvog reda koje su izabrane na ivicama Karipskog Mora, uključujući zaliv Samana i ostrvo Sv. Toma. Oni su jedva nešto više nego na pola otstojanja od

britanske Sv. Lucije i francuskog Martinika. Jako ostrvo i vojničko utvrđenje Jamajke, u samom moru, bliže je Prevlaci nego Gvantanamo za 150 milja, a od Sienfuegosa za još više.

Uzimajući u obzir samo položaj, Jamajka ima odličan položaj za kontrolu Karipskog Mora. Ona je na istom otstojanju od Kolona, od Jukatanskog Kanala i od moreuza Mona. Ona deli sa Gvantanom i Santjagom kontrolu nad Vindvardskim Moreuzom, i nad prolazom južno od Kube; u isto vreme, ako malo protegne ruku, ona doseže do puteva koji vode od Meksikanskog Mora do Prevlake. Iznad svega, u pravcu Kube, ona tako zatvara put prema Prevlaci da svaki pokušaj uperen na Prevlaku sa Kube mora najpre da računa sa vojnim i pomorskim snagama na Jamajki.

Postoje, međutim, izvesna ograničenja koja treba oduzeti od snage Jamajke koja ne vrede u tolikoj meri za Kubu. Ostavljajući na stranu veliki i nadaleko raštrkan kolonijalni sistem Velike Britanije, koji uvek to carstvo prisiljava na defanzivu i zahteva podelu flote zbog velikog broja tačaka izloženih napadu, a koje vezuju našu pažnju strogo za polje koje je pred nama, primetićemo da je u shemi britanskih operacija Jamajka u suštini, kao što je već rečeno, istureni položaj; neobično dobro lociran, istina, ali ipak sa dugim i teškim vezama. Njena udaljenost od Antigve, moguće usputne baze za snabdevanje, prevazilazi 900 milja, a od Sv. Lucije, glavne britanske pomorske baze na Malim Antilima, preko 1.000 milja. Ništa manje od 3 dana plovidbe ekonomičnom brzinom. Velika Britanija, ako je u ratu sa državom koja drži Kubu, osećena je od Vindvardskog Moreuza Gvantanomom, a od Meksikanskog Mora Havanom. Moreuz Mona, tako isto, iako ne mora biti zatvoren, biće suviše opasan da se na njega može osloniti. Iz tih razloga, da bi se održale komunikacije sa Jamajkom, biće neophodan usputni položaj i depo kao što je Sv. Lucija. Materijal koji dolazi sa Bermudskih Ostrva, iz Halifaksa ili Engleske morao bi verovatno negde tamo da se prikupi, ili kod Antigve, i odatle bi morao da preduzme sigurniji, ali ipak izložen put do Kingstona. Severne obale Kube i Hajitija treba posmatrati kao praktično pod kontrolom kubanske flote, usled njene prevlasti na Vindvardskom Moreuzu zahvaljujući položaju.

Onaj koji drži Kubu, naprotiv, svojim položajem ima otvorenu vezu sa Meksikanskim Morem, što znači da on ima sva sredstva Sjedinjenih Država na raspolaganju preko doline Misisipija. Krstarice sa Jamajke koje bi pokušale da zaustave tu trgovinu bile bi u teškoj situaciji, naročito u pogledu goriva, u poređenju sa neprijateljem koji se oslanja na Havanu. Krstarice iz Havane, koje bi stigle u svoj sektor za krstarenje sa malom ili nikakvom upotrebom goriva, mogu zato da ostanu duže, a time odgovaraju jednom većem broju brodova. S druge strane, krstarice iz Santjaga mogle bi da se kreću gotovo nekažnjeno severnom stranom Hajitija sve do moreuza Mona, a dalje od toga bez ikakvog drugog rizika sem da sretnu brodove jednake veličine i da se s njima potuku. Ako one produže svoje

napore do moreuza Anegade, one će osetiti istu teškoću u odnosu na krstarice iz Sv. Lucije, koju osećaju krstarice sa Jamajke u Meksikanskom Moru u poređenju sa onima iz Havane. Ali skrećući svoj kurs više prema severu, oko tačke Q (vidi skicu), one bi tamo bile na istom otstojanju od Gvantanama i Sv. Lucije i tako u položaju jednakosti s ovom poslednjom, a u isto vreme u mogućnosti da ozbiljno ometaju snabdevanje sa kojeg bilo mesta u severnoj Americi. Ako se odgovori da Bermudska Ostrva mogu da povedu računa o ovim krstaricama kod Q, odgovor je jasan: pod pretpostavkom jednakih snaga, Bermudska Ostrva mogu to da urade jedino ako se smanje snage na Sv. Luciji. Ukratko, u poređenju sa Jamajkom, u pogledu strategiskih veza sa Bermudskim Ostrvima, Halifaksom i Sv. Lucijom, Kuba uživa ogromno preimućstvo centralne pozicije i unutrašnjih komunikaciskih linija, sa koncentracijom snaga i napaora koje iz toga proizilaze.

Nije tako teško uvideti, pri ovakvim teškoćama, kako bi Velika Britanija, pod pretpostavkom jednake snage na ovom ratištu, mogla da izbegne da podeli svoju flotu kako bi Jamajku dovela u nepovoljan položaj u odnosu na Kubu. Ustvari, Kuba ovde uživa ne samo ostale prednosti položaja koje smo već istakli, već i tu da je centralna u odnosu na neprijateljske položaje, a što je još važnije, ona ima sigurne unutrašnje linije za snabdevanje i nabavku goriva između pojedinih tačaka svoje baze, štiteći, pritom, pomorske komunikacije u svojoj pozadini, u Meksikanskom Moru. Jer Gvantanamo i Santjago imaju železničku vezu sa Havanom, pošto samo ostrvo osigurava linije od Havane do obala Sjedinjenih Država na Meksikanskom Moru; međutim, Jamajka isključivo zavisi od mora, i to od komunikacija koje nisu ni blizu tako zaštićene.

Nasuprot Kubi, vidi se da je Jamajka, kao što je rečeno više od jedanput, snažan istureni položaj, koji je prodro duboko pred neprijatelja od koga je daleko slabiji po veličini i po sredstvima, i, prema tome, njena egzistencija zavisi od njene izdržljivosti, uprkos nesigurnim i možda prekinutim komunikacijama. Njen slučaj potseća na Menorku, Maltu, Gibraltar, čija je izdržljivost, kada su otsečeni od mora, uvek bila ograničena. Pitanje koje je ovde pred nama, međutim, nije samo pitanje njenog posedovanja u defanzivi, što bi značilo paralizu. Ako Kuba može da primora Jamajku na pasivnu defanzivu, Jamajka iščekava kao činilac kontrole u Karipskom Moru i na Prevlaci — nikakva prepreka tada neće stajati na putu Kubi koja će koristiti svoju blizinu sa Prevlakom. Ako Kuba može da izazove nedostatak uglja u Kingstonu, ona postiže strategisku prednost; lišena uglja, neprijateljska borbena flota mora da se povuče, možda na Male Antile.

Slučaj Jamajke, nasuprot Kubi, obuhvata sve strategiske tačke na ivicama Karipskog Mora, na istoku, zapadu, severu ili jugu. Skoro na samoj ivici, iako sa njene unutrašnje strane, Jamajka ima svojom blizinom, položajem, veličinom i sredstvima odlučno prei-

mućstvo nad svim lukama Hajitija i manjih ostrva. Ako je Jamajka slabija od Kube, onda je slabija svaka druga tačka na ivici i, može se dodati, sve one zajedno. Sv. Lucija je, naprimer, bitna za Jamajku. Nikada se ne bi mogli brodovi puštati pravo iz Engleske za snabdevanje većeg ostrva; potreban je usputni depo, a flota u Jamajki mora da bude obezbeđena da će sigurno naći ugajl i to ne na većoj daljini od ostrva. Niukom drugom slučaju ne može ona da ostane na mestu pod pretnjom nestanka goriva. Ali niukom smislu, ako su mornarice jednake, ne mogu Sv. Lucija i Jamajka da sarađuju. Jedna ekspedicija ne može sigurno da se kombinuje sa tako daleko rastavljenih tačaka; ona prvo mora da se sakupi na jednoj i drugoj tački, pa da onda pođe na svoj zadatak. Francuska ostrva Gvadelupa i Martinik verovatno bi mogla da snabdeju prema potrebi dve polovine jedne snage, i da imaju izgleda da ih sjedine pre borbe; ali Jamajka mora ostati usamljena. Borbena flota koja se kreće od manjeg ostrva ka njoj mora da ide u jednom kontingentu, i stalan tok snabdevanja — komunikacije — moraju da zavise od prevlasti na moru. Sv. Lucija ne može da pomaže Jamajki, osim kao usputna stanica i depo.

Pokušati ekspediciju na Prevlaku kombinovanjem na pučini dveju masa koje bi pošle od Jamajke i Sv. Lucije, kada bi one bile u ratu sa Kubom, i pretpostavljajući skoro jednake snage u celini, značilo bi doći u opasnost jednog niza pojedinačnih poraza, o čemu je jedan primer dala kampanja u Nemačkoj 1796 godine, a o čemu je bilo mnogo drugih primera iste godine u vezi sa kampanjom Austrijanaca u Italiji, koja je postala čuvena po veštini kojom je Bonaparta iskorišćavao njihovo uporno deljenje snaga kojim su onemogućili da razni delovi pružaju jedan drugome uzajamnu pomoć. Rusko rukovođenje pomorskim operacijama u nedavnom ratu sa Japanom pruža još jedno upozorenje protiv deobe, jer sjedinjavanje mora posle toga da se izvrši na domaku neprijatelja.

Baš tu vidimo ogromnu prednost strategiskog položaja ostrva Kube na ulazu u Meksikansko More. Ako Sjedinjene Države dozvoljavaju trgovini da se odvija bez prekida, Kuba može da dobavlja materijal svake vrste, čak i naoružanje, bez ozbiljnog rizika, čime postaje čvrsta operacijska baza, sposobna da opremi nepodeljenu ekspediciju svake veličine, i da održi spremnost svoje flote bez ozbiljne bojazni za svoje komunikacije. Naprimer, komunikacija od Pensakole ili Ki Vesta do Havane, dopunjena odatle železničkom prugom do Sienfuegosa ili Santjaga, skoro je nepovrediva.

Ovo izlaganje, koje se tiče Kube i Jamajke, kao i najveći deo ovog uopštenog razmatranja o pomorskoj strategiji, polazi od pretpostavke jednakih pomorskih snaga. Dok traje ta pretpostavka, relativne prednosti i slabosti Velike Britanije i vlasnika Kube ostaju na snazi. Danas (1911) komplikovanije evropske politike, čija je izrazita crta, sa tačke gledišta našeg predmeta, stalna pretnja nemačke mornarice Velikoj Britaniji, i, prema tome, britanske mor-

narice Nemačkoj, čini očiglednim da nijedna od tih dveju glavnih evropskih mornarica ne može da odvoji za prekookeanska neprijateljstva snagu veću od one koju Sjedinjene Države po svoj prilici mogu da održavaju, osim ako su ove poslednje u datom trenutku zauzete neprijateljstvima na drugoj strani. Prema tome, pretpostavka jednakosti snaga u Karipskom Moru razumna je, pored toga što je pogodna. Pod ovom pretpostavkom, Velika Britanija bi u pogledu Jamajke pred sobom imala dve alternative: jednu, da podeli svoju flotu tako da joj ostane dovoljna snaga da drži otvorene komunikacije sa Jamajkom; drugu, da prepusti Jamajku njenim sredstvima, utvrđivanju glavnih luka i držanju stalnog garnizona na ostrvu do vremena kada mornarica uspešnom akcijom bude uspostavila nadmoćnost dovoljnu da održi bojne brodove kod Jamajke, sa dovoljno uslova da njihove linije snabdevanja budu razumno obezbeđene, u vojničkom smislu reči »bezbednost«.

Pod kojom bilo alternativom, podela flote ili njeno napuštanje ostrva, značilo bi isto što i reći da Jamajka, sa svim svojim prednostima položaja, ne može da ih upotrebi sve dok je ista takva mornarica bazirana na Kubi; jer, dok položaj Jamajke dozvoljava veću kontrolu nad Prevlakom nego što je ima Kuba, dotle Kuba ima nad Jamajkom kontrolu koja sprečava punu upotrebu njene ofanzivne snage, utoliko ukoliko su njene komunikacije dovedene u opasnost.

Ova ocena situacije ne treba da se završi a da se ne ukaže na primer koji ona pruža o vrednosti utvrđenih luka. Utvrđena Jamajka može da bude ostavljena sama sebi za neko vreme; borbena flota može čak da bude tu koncentrisana, i da dejstvuje ofanzivno za sve vreme dok traju nagomilane rezerve. Kada se približi njihovo iscrpljenje, naročito uglja, borbena flota mora da se udalji na vreme; a tada, osim ako Jamajka može da se održi sama, kao što se jednom održao Gibraltar, i kao što su se Port Artur i Santjago držali za određene periode vremena, Jamajka ne samo da prestaje da bude korisna, kao što bi uvek bila u odsustvu flote, već ona pada i kontrola Kube uspostavlja se nad Karipskim Morem umesto kontrole Jamajke. Flota koja se ranije na nju oslanjala mora od tog vremena pa dalje da operiše sa udaljenije baze.

Ova ocena vrednosti Jamajke služi takođe da se ilustruje praktični interes Sjedinjenih Država u evropskim međunarodnim odnosima. U slučaju da Nemačka potuče Veliku Britaniju u pomorskom ratu, ustupanje Jamajke moglo bi se tražiti kao uslov za mir. A Zapadnoindiska Ostrva više nemaju veliki značaj u oceni Velike Britanije, pošto su je njeni evropski odnosi naveli da koncentriše svoju mornaricu u domaćim vodama, i da prizna Monroovu doktrinu. Kao Helgoland, koji je ustupila, Jamajka usto ima malu vrednost, kako vojnu tako i trgovačku, za Britansko carstvo. Izveštaj Britanske kraljevske komisije (1910) o trgovačkim odnosima Zapadnoindiskih ostrva sa Britanskim carstvom, a naročito sa Kanadom, otkriva da trgovački interesi Jamajke naginju više Sjedinje-

nim Državama nego Kanadi. Njeno ustupanje ne bi trebalo da izazove nikakvo žaljenje, osim poniženja. Odatle odlučujući faktor u pogodbi, pod uslovima poraza, ne bi bilo opiranje Velike Britanije, već otpor Sjedinjenih Država. Taj otpor u zamišljenom slučaju počivao bi isključivo na pomorskoj snazi kojom bi Sjedinjene Države raspolagale. Pod sadašnjim uslovima, rivalstvo između Nemačke i Velike Britanije podupire Monroovu doktrinu; kada bi došlo do odlučne pobeđe jedne ili druge, ta bi se potpora srušila, i jedina podrška koja bi ostala bila bi borbena flota Sjedinjenih Država.

Što se tiče Malih Antila, posmatranih kao baza operacija za kontrolu ostalih ciljeva u Karipskom Moru, mi ćemo za trenutak ostaviti po strani činjenicu da oni ne pripadaju svi jednoj sili, već, naprotiv, dok je veći deo britanski, dotle najvažniji — Martinik — pripada Francuskoj, i mi ćemo izmeriti snagu cele linije na osnovu ocene strategiske vrednosti bilo koje tačke, naime, na osnovu položaja, jačine i mogućnosti snabdevanja.

Položajem ili mestom na kome se nalaze, Mali Antili kontrolišu sve istočne ulaze ili prolaze (moreuze) uključujući Anegadu. Ovo se može korisno kazati na drugi način, tj. da ova ostrva kontrolišu prilaze iz Evrope, dok Kuba kontroliše one iz Severne Amerike. Severna Amerika, sa svojim sredstvima, i bliža je i pod boljom zaštitom Kube nego što je Evropa pod zaštitom Vindvardskih Ostrva, tako da preimućstvo ovde leži u kubanskoj bazi. Moreuz Mona može da se posmatra kao tačka u kojoj se dodiruju evropske i američke uticajne sfere. Što se tiče kontrole nad Prevlakom koja bi zavisila samo od položaja, mala ostrva su na dva puta većem otstojanju nego Kuba od Prevlake, što znači da treba udvostručiti komunikacije, udvostručiti brodove koji ih štite i udvostručiti količinu uglja koja će se utrošiti.

Što se tiče moći, Mali Antili imaju nekoliko odličnih strategijskih luka. Najbolja je For de Frans, na Martiniku, na sredini linije. Ovaj položaj i nedostatak zatvorenih luka na Dominiku, doprinose da se Sv. Lucija utvrdi kao engleska baza. Iz Sv. Lucije je Rodni posmatrao francusku flotu pre njegove poznate pobeđe 1782 godine. U stara vremena, Barbados je imao strategisko preimućstvo u tome što je bio dobro izložen vetru, ali je sada neupotrebljiv. Sledeće ostrvo po značaju, posle Sv. Lucije, za Britance jeste Antigva, dok Francuzi imaju u Gvadelupi i ostrvima koja njoj pripadaju još bolji položaj nego što je Antigva. Zapaziće se takođe da francuska ostrva leže blizu jedno drugom a da odvajaju dva najbolja engleska ostrva.

Pretpostavimo, kao ranije, da su ova ostrva pod jednom kontrolom, iako to nije verovatno. Za odbijanje ofanzivnih snaga, ako neprijatelj ne dejstvuje direktno protiv tih ostrva, bilo bi korisno da se pripremni radovi raspodele između raznih luka, a i sigurnije bi bilo da se ne zavisi samo od jedne u slučaju neuspeha; komunikacije između luka treba da budu kratke i lake. Dosada, i u ovim

pogledima, otstojanje između njenih glavnih luka davalo je Kubi slabiji položaj; ali u slučaju napada od strane neprijatelja, flota Malih Antila, odlučno poražena, morala bi da se povuče u jednu luku, koja bi otada bila izolovana od ostalih, zbog neprijateljskog posjedovanja mora. Situacija bi bila još gora ako bi se borbena flota podelila i povukla u razne luke. Odmah će se videti slabost malih ostrva u poređenju sa velikim. Kuba, pod istim uslovima poraza na moru, mogla bi da se povuče u jednu luku, dok bi druge ostale otvorene i sa slobodnim saobraćajem kopnenim putem. Ako neprijatelj pokušava da blokira ostale luke, on deli i slabi flotu pred kubanskim brodovima ostavljenim u luci u koju su se povukli. Pravilno odmeravanje ovih uslova ne ostavlja nikakve sumnje da je Kuba svakako jača od svake kombinacije manjih ostrva.

Što se tiče sredstava, sva ratna sredstva Zapadnoindijskih Ostrva zavisiće uglavnom od politike i priprema vlada. Osim Kube, ona nemaju dovoljno prirodnih sredstava pravilno razvijenih. Osim neposrednog delovanja vlasti može se samo reći da će mnogobrojnije stanovništvo Kube uzimati i davati više materijala za trupe i posade utvrđenja. Zasada, kao što je već primećeno, sredstva Sjedinjenih Država su ustvari i sredstva Kube.

Između tri moguće baze za pokušaj kontrolisanja Karipskog Mora, nema nikakve sumnje da je Kuba najmoćnija, posle nje Jamajka, a na poslednjem mestu su Antili. Pošto je Jamajka tamo gde jeste, Kuba ne može da upotrebi svoju silu protiv Prevlake ili protiv tranzitnih linija u Karipskom Moru, sve dok osetno ne smanji, ako potpuno ne neutrališe, ofanzivnu snagu slabijeg protivnika. Pod pretpostavkom jednakih flota, ako se kubanska flota bude kretala protiv Prevlake, ili ulazila u Karipsko More, ona izlaže svoje komunikacije; ako pokuša da ih zaštiti, ona deli svoju snagu. Jamajka tačno odgovara onom slučaju o kome je bila reč u jednom ranijem poglavlju (str. 209 originala). »Ako, krećući se prema željenom cilju, prođete pokraj strategiske tačke koju drži neprijatelj, sposobne da skloni njegove brodove — tačke sa koje će on možda da prekine vaše snabdevanje gorivom ili municijom, uticajna sfera te tačke tražiće vašu pažnju i smanjiće vašu snagu«.

U tom slučaju rekli smo da ćete morati da podelite svoju flotu ako ne možete da osmatrate luku a da ne oslabite svoju flotu tako da bude manja od neprijateljske; ili se mora uzeti usputna tačka, ili, ako mislite da možete da izvršite svoj naročiti cilj sa materijalom koji nosite na brodovima, možete da se odvojite od baze, napuštajući svoje komunikacije. Besumnje, istu teškoću bi osetila flota Jamajke, kada bi odlazila od domaće baze i ostavila kubansku flotu u luci bilo u Santijagu bilo u Gvantanamu; ali, od njih dveju, Jamajka raspolaže unutrašnjim putem. Ovo nije slučaj sa operacijama koje se baziraju samo na Malim Antilima i koje su uperene protiv Prevlake ili protiv bilo kog položaja u zapadnom bazenu Karipskog

Mora, u slučaju da je Kuba neprijateljska; u tom slučaju komunikacijska linija je tako dugačka da je to relativno vrlo ozbiljna teškoća.

Uglavnom, znači, Jamajka, iako je manje snažna od Kube, izgleda da zaslužuje titulu »ključa za Karipsko More«. Samo kad Kuba ovlada njime može ona da preovlada položajima toga mora. Ali ako je u ovom smislu Jamajka ključ, Kuba ima klešta da ga iščupa. Sigurno u pogledu svojih komunikacija u pozadini, prema Meksikanskom Moru, Kuba ima mogućnost da nametne neprijatelju liniju tako dugu i tako nesigurnu da je on na kraju neće moći održati. I to, prvo, zbog nedostatka uglja, zatim gladi, najzad povlačenja flote iz Jamajke do najpogodnije baze sa gorivom. Takvo je rešenje, za koje mislim da je moguće, vojnog problema Karipskog Mora, uzetog nezavisno od geografskih prilika, — tj. položaja; u vezi s ovim Napoleon je rekao »Rat je pitanje pozicija«. Onog trenutka kada kubanska flota bude imala znatnu nadmoćnost nad flotom Jamajke, ona može da zauzme položaj koji će štititi u isto vreme prilaze tom ostrvu i Vindvardskom Kanalu, držeći sve svoje brodove na okupu, dok će time neprijateljski kanali snabdevanja i pojačanja biti prekinuti. Ovo ne bi bilo tačno za flotu Jamajke, ako bi u jednom trenutku zadobila nadmoćnost, jer južne luke Kube treba da su u stanju da primaju materijal kopnom iz Meksikanskog Zaliva preko Havane.

Opšte izlaganje strategiskim odlikama Meksikanskog i Karipskog Mora završava se ovde; ali ono neće biti potpuno ako ne pogledamo još i poseban uticaj koji gornji zaključci imaju na mogućnosti Sjedinjenih Država za pomorsku delatnost u oblasti koju proučavamo.

Ova posebna primena na Sjedinjene Države svakako nije najmanje važan deo rada, pošto je ona bila osnovni motiv da bi se on uopšte započeo. Za ovu primenu, najbolji metod biće: (1) da se ponove zaključci od pre dvadeset godina, uglavnom onako kako su onda zabeleženi, 1887 godine, sa izmenama samo ukoliko se naiđe na priznate tadašnje greške; (2) posle toga da se ustanove promene koje su nastupile u međuvremenu, sa njihovim uticajem na opštu strategisku situaciju.

Dalji razlog za upotrebu ovog metoda kontrasta između dve političke epohe jeste da on pomaže studiranje razvoja međunarodnih odnosa; naime, ovi su u tako bliskoj vezi sa pomorskom strategijom da sačinjavaju jednu od njenih glavnih komponenata. Pažnja pomorskih oficira treba da se skrene na to da je njima potrebno da stalno imaju na umu međunarodne svetske odnose i da razmišljaju o njima. U tom cilju, biće ovde korisno da se setimo kakvi su bili međunarodni odnosi pre dvadeset i četiri godine, kada su najpre napisana ova predavanja, i da ih uporedimo sa sadašnjim.

1887, i za deset sledećih godina, Sjedinjene Države bile su sve više i više svesne svog naročitog interesa na Prevlaci i sve nestrpljivije pod ograničenjima koja im je nametnuo Klejton — Bulverov

ugovor trideset i pet godina pre toga. Uprkos tome, one nisu imale utvrđenih prava na Prevlaci, osim one klauzule ugovora od 1846 godine sa Kolumbijom, koja je dozvoljavala mešanje radi obezbeđenja sigurnosti tranzita. Ova dozvola bila je potrebna da bi se ostvarila garancija takvog tranzita koji je dat Kolumbiji istim tim ugovorom. Ta dozvola i garancija bile su međusobno povezane odredbe. Treba da se setimo da su se na osnovu ovih klauzula, 1885 godine, zbog revolucionarnih pokreta koji su se pojavili oko Paname, a koji su doveli u opasnost upotrebu železnica, iz atlantskih luka poslale pomorske snage koje su se iskrcale na Prevlaci i preuzele kontrolu tolikog dela teritorije koliko je bilo potrebno da se zaštiti put i osigura njegovo funkcionisanje.

Ja sam tada bio tamo i sećam se dva slučaja koji su imali politički značaj. Pošto nije bilo nikakvog američkog broda u Panami, niti, mislim, u Kolonu, tamošnji britanski pomorski komandant iskrcao je odred koji je držao odredište (terminus) Paname kada je stigao brod pod mojom komandom. Sećam se njegovog izraza olakšanja kada smo došli da ga oslobodimo brige, pošto nije bio siguran koliko će njegova vlada odobravati njegovo mešanje, čak i pod tim okolnostima. Drugi slučaj bio je onaj kada je francuski admiral sa obale Pacifika, koji je malo kasnije došao u Panamu, ponudio svoju pomoć za održavanje mira; ovu ponudu odbio je admiral Džuet (Jouett), iako je francuski kanal još bio u izgradnji. Bilo mi je očigledno da francuski oficir nije oduševljen tim odbijanjem; ali oba događaja su interesantna po tome što se iz njih vidi sa kakvom su sve većom ozbiljnošću evropske države uzimale stav Sjedinjenih Država u vezi sa evropskim mešanjem kod Prevlake.

Osim ovog eventualnog prava na mešanje u slučaju lokalne anarhije oko panamske železnice, Sjedinjene Države 1887 godine nisu imale baza na Karipskom Moru. One takođe nisu imale mornaricu. Takozvana »Bela eskadra« od tri krstarice sa pratnjom, tek je bila obrazovana. Velika Britanija i Francuska još uvek su bile dve glavne pomorske države i obadve su imale tačno iste posede u Karipskom Moru koje imaju i sada. Španija je još uvek držala Kubu i Portoriko kao od davnina. Nemačka mornarica, kao i američka, nije praktično uzevši ni postojala. Njena izgradnja je počela; ali ni u stvarnosti ni u nameri ona još nije bila jedna od velikih mornarica sveta. Prvi car, Viljem I, nije umro do 1888 godine; Bizmarkova moć bila je nepokolebana; a iskustva oba ova državnika bila su naklonjena tome da usredsrede svoju pažnju najviše na Evropu kao na arenu nemačke diplomatske aktivnosti, i pre na vojsku nego na mornaricu kao instrumenat nemačke moći. Nemački razvoj na moru kao što ga sada vidimo nije postojao ni kao zamisao nimalo više nego vojnička snaga Japana. Od onda, sadašnja međunarodna paralisnost Rusije oslobodila je Nemačku straha od francusko-ruskog saveza do mere koja je omogućila sadašnje ogromne nemačke troškove za mornaricu. Godine 1887 ova paraliza nije po-

stojala. Uprkos očiglednim slabostima, ruska autokratija nije bila pokolebana unutrašnjim razmiricama i zbog položaja Rusije, ruska vojnička snaga bila je tradicionalno ogroman faktor u nemačkim proračunima. Ukratko, japanska pobjeda nad Rusijom, i revolucionarni pokret u Rusiji, koji je tome usledio, to su činioци koji su pomogli Nemačkoj da tako poveća svoju mornaricu da prevaziđe mornaricu Sjedinjenih Država. Ako je to tako, a ja verujem da jeste, onda za koju promenu u odnosu međunarodnih snaga može da se tvrdi da je suviše daleka da bi se njome bavio pomorski strateg?

U međunarodnom smislu 1887 godine ugovor Klejton — Bulver još je obavezivao Sjedinjene Države da dele vlast nad Kanalom na Prevlaci sa Velikom Britanijom. Dve države su na taj način morale uzajamno da garantuju neutralnost svakog kanala čiju bi izgradnju, kako je izgledalo 1850 godine, preduzeli Amerikanci ako uopšte dođe do nje. Od 1887 godine, od vremena držanja ovih predavanja, ugovor Klejton — Bulver ustupio je mesto ugovoru Hej — Ponsfot, koji je ostavljao konstrukciju kanala i garanciju njegove neutralnosti samo Sjedinjenim Državama. Sjedinjene Države, koje nisu uopšte imale posede u Karipskom Moru, sada imaju političku kontrolu nad zonom Kanala sa izuzetkom, u izvesnoj meri, gradova Kolona i Paname. Zona treba da bude utvrđena, a osim toga Sjedinjene Države su zadobile Gvantanamo i Portoriko sa obližnjom lukom Kulebra. One sada imaju mornaricu ispred koje je pre godinu dana jedino bila britanska mornarica. Drugostepeni položaj na moru bio je dosad, i jeste, prirodan; a tim manje je neprihvatljiv zato što je Velika Britanija, mada ne zvanično, ali očiglednom praksom, potpuno napustila svako osporavanje nadmoćnog američkog interesa i kontrole na Karipskom Moru.

»Manifest« Unionističkog preporoda (the Unionist Reveille) u Velikoj Britaniji, pokreta koji ima za cilj da propagira pomorsku snagu i imperijalistički razvoj carstva, služi se sledećim rečima: »Japanskim savezom, Indiskim carstvom, okupacijom Egipta, podrškom Monroovoj doktrini, britanska pomorska snaga je više puta za poslednjih nekoliko godina davala garanciju platama u Lankaširu.«¹⁾ Reči koje sam podvukao pokazuju nešto što može da se smatra kao potvrda ove politike od strane javnog mnjenja, kao politike koja se zasniva na sličnim temeljima kao i ostala navedena politika.

Ova promena britanske politike velikim delom, ako ne i najvećim, ili možda čak i isključivo, dolazi od porasta nemačke mornarice; i zato u krajnjoj liniji, ako je naša dosadašnja analiza tačna, i od pobjede britanskog saveznika Japana nad Rusijom. Ratu na Dalekom Istoku dugujemo puni razvoj ovog velikog činioца, nemačke mornarice, koja sad po svojoj moći i otvorenom cilju jeste i biće nadmoćna nad mornaricom Sjedinjenih Država. Namera je vlade

¹⁾ The Mail (Tri-Weekly Times), 19 oktobar 1910.

Sjedinjenih Država, koliko može da se vidi iz predloga ili usvajanja, da zasada dozvoli Nemačkoj da zadrži vodeće mesto koje sada ima i da ga u budućnosti razvije. Francuska je, međutim, posle 1887 godine, sišla sa drugog na četvrto ili peto mesto među pomorskim državama.

Značajna odlika ovog premeštanja pomorske sile jeste da ono odgovara povećanju nacionalne moći, što se vidi iz povećanja stanovništva i bogatstva koje je postigla Nemačka počev od 1879 godine, kada je otpočeo ovaj nemački industriski i trgovački razvitak. Ova evolucija već je dovela Nemačku u oštro suparništvo sa Velikom Britanijom. U pomorskoj trgovini drugo mesto među evropskim državama sada zauzima nacija koja jednom ogromnom stanovništvu i industriji ima malo da doda u pogledu korisnih spoljnih poseda; dok je Francuska, koja je imala i ima obilje njih, sada prevaziđena kao pomorska sila. Trgovački i pomorski razvoj Nemačke je zajedno sa relativnom neznatnošću i siromaštvom svojih dalekih poseda, jedan od univerzalnih faktora u današnjim međunarodnim odnosima. On pretstavlja nacionalni impuls koji je već dobio priznanje i koji će, kao druge sile, poći putem najmanjeg otpora; ali dok taj put ne bude jasno izražen, on može biti ma gde u svetu. Prema tome, jedno od svojstava strategiskih prilika Meksikanskog i Karipskog Mora, kao i većine drugih delova sveta, jeste da je nemačka flota na ovima jača od svake druge, osim britanske.

Ostavljajući ovde po strani pitanje suprotnosti u međunarodnim prilikama između onih 1887 i ovih 1911 godine, mi ćemo produžiti upoređivanje pozicija Sjedinjenih Država na Meksikanskom i Karipskom Moru u te dve godine.

1887 godine ovako su izgledale pozicije Sjedinjenih Država u tim vodama:

»Interese Sjedinjenih Država na Prevlaci i Kanalu u Centralnoj Americi priznaju danas ljudi svih klasa. Ostavljajući po strani pitanje vojničkih priprema, koje su u zabrinjavajućoj nesrazmeri s našim pričanjem, strategiska situacija Sjedinjenih Država je ovakva:

Na Meksikanskom Moru (v. sk. 11) su dve odlične strategiske tačke — ušće Misisipija i Pensakola. One imaju svoje slabe strane, koje treba ojačati, ili »utvrditi«; ali one mogu postati vanredno jaka uporišta. Ostojanje između njih nije veliko; i upotrebljavanjem hidrografskih prednosti obalne linije između njih, za operacije torpednih brodova i podmornica, ove dve luke mogu da budu u čvrstoj vezi putem mora, i da zajedno formiraju bazu.

Ki Vest je isturen položaj na kritičnom i važnom mestu. On, u pogledu svojih komunikacija, zavisi od mora; ali, za flotu koja nije nesrazmerno slabija od neprijateljske, on može da postane sigurna luka za snabdevanje gorivom ili za opravku. Zaliv Tampa, na 200 milja, krajnja je stanica železnice i dobra luka.

Računajući Severozapadni Kanal prema Ki Vestu, iako on nije prolazan za velike brodove, Ki Vest ima dve jasne linije za snabde-

vanje — iz Atlantika i Meksikanskog Mora — dok će daljina na koju se Kiz (Keys) pruža na zapad, oko 30 milja, naterati neprijatelja na deobu svojih brodova kako bi mogao da osmatra ove obe linije. Naravno, dubina na dosta velikom prostoru prema istoku takođe će biti pogodna za lakše brodove i omogućiće braniocu da iskoristi poznavanje mesnih prilika pri dovozu materijala za snabdevanje.

Ipak, kada se u korist Ki Vesta kaže sve što ima da se kaže, neće biti moguće da se on stavi u prvi red vojnih luka, zato što ne raspolaže prirodnom snagom i što mu potpuno nedostaju prirodna sredstva, a osim toga i što mu je sidrište izloženo artiljeriskoj vatri sa mora. Dok ga njegov položaj na Floridskom Moreuzu čini jednim od najvažnijih za Sjedinjene Države, koje tamo ne raspolažu nijednim drugim uporištem, sam taj položaj, na kraju jednog dugog rta, bez ikakve potpuno sigurne komunikacije ni kopnom ni morem, traži od jednog tako isturenog položaja inherentnu snagu koju Ki Vest nema; takvu snagu Gibraltar je imao, a u velikoj meri ima još i sada. Flota Sjedinjenih Država koja bi dejstvovala u Floridskom Moreuzu protiv neprijatelja jednakog po snazi ali bolje baziranog, nikad ne bi mogla da se reši brige o Ki Vestu — izgubila bi slobodu manevrovanja. Kada bi mislili na neki smeli ofanzivni poduhvat koji bi zahtevao odsustvo od, recimo, nedelju ili deset dana, bio bi stalno prisutan strah zbog toga šta bi neprijatelj mogao da uradi dok bi flota bila daleko.

Ova slabost Ki Vesta i teškoća da se održi njegovo snabdevanje opravdava u mojim očima držanje Draž Tortugasa za koje sam nekada mislio da je nepotrebno. Dve tačke za snabdevanje čine još težim jednom neprijatelju da spreči komunikacije jedne ili druge sa kontinentom, a tako one dozvoljavaju floti koja se na njih oslanja veću slobodu manevrovanja. Neprijatelj koji bi želeo da iznudi bitku može to da učini ako se uvuče između flote i njenog goriva, jer flota, kao i vojska, mora da se bori ako su njene komunikacije u pitanju; prema tome, poželjno je da se raspolaže sa više nego jednom bazom za gorivo na svakom frontu operacija. Sa samim Ki Vestom jedan neprijatelj bi mogao da primora našu flotu bilo da se tuče bilo da se povuče na Pensakolu. Tortugas, ako može da se drži, na Moreuzu, omogućava izlazak u više pravaca i dovoljno je udaljen od Ki Vesta da može da zbuni neprijatelja; ipak bi nesumnjivo jedno veće otstojanje bilo bolje.

Floridski Moreuz je jedina vođena komunikacija između obala Sjedinjenih Država na Atlantiku i na Meksikanskom Moru; osim, naravno, ako se prihvati alternativa da se prođe južno od Kube, Vindvardskim Moreuzom, i kroz Jukatanski Kanal, kao što su holandske flote nekada obilazile severno od Britanskih ostrva kada su nalazile da je Engleski Kanal suviše opasan. Flota od 9 brodova čvrsto bazirana u Kanalu, kao, naprimer, u Havani, bila bi u povoljnom položaju da prkosi mnogo većem broju brodova podeljenih između obala Atlantika i Meksikanskog Mora. Zahvaljujući svom

položaju, i sa podesnim sistemom izviđanja, takva flota bi bila u stanju da spreči sjedinjavanje američkih delova koji bi polazili, recimo, iz Pensakole i Norfoka; ona bi bila u stanju da ih predusretne i da se obračuna sa svakom posebice; a ovo bi bilo moguće, uprkos kombinovanja takvog pokreta, zahvaljujući pari i telegrafiji. Isto tako, flota Sjedinjenih Država koja se oslanja na Ki Vest, koji je dobro utvrđen, sprečiće nadmoćnog neprijatelja da podeli svoju snagu između Atlantika i Meksikanskog Mora; i zaista, primoraće ga da drži svoje brodove zajedno, jer, ako iz bilo kog razloga budu podeljeni i u kojim bilo pravcima, čak na jednoj jedinoj obali, oni se mogu napasti pojedinačno. Ova potreba da se snage ne dele jako smanjuje opseg ofanzivnih operacija koje ima neprijatelj na jednoj obali. Nemogućnost da se pod takvim okolnostima simultano dejstvuje protiv Meksikanskog Mora i Atlantika očigledna je; ali ovo je samo krajnji primer uticaja koji može da vrši koncentrisana snaga u središnjem položaju.

Ovi momenti pokazuju neospornu vojničku važnost Ki Vesta zbog njegovog položaja, koji je prvi zahtev strategiskog značaja. Iste je vrste, iako u mnogo većem stepenu, važnost svih rtova u obalskom ratovanju; važnost ispupčenja kopna, zbog prirodne prepreke koju ona predstavljaju u savlađivanju nekog puta, ili položaja, u pravcu neprijatelja. Iz ovog razloga rtovi su tačke vanredno izložene za jednu stranu i traže da se utvrde, a za drugu znače tačke koje treba naročito kontrolisati. Oba razloga doprinose njihovoj važnosti, koja je snažno naglašena kada, kao u slučaju poluostrva Floride i Koreje, oni ne mogu lako da se izbegnu obilaskom. U trgovačkom pogledu moreuz nije ništa manje važan za Sjedinjene Države. Grad Nju Orlenz je drugi po redu izvozni grad u Sjedinjenim Državama, a peti uvozni. On ima izlaze na okean i na Karipsko More, nad kojima može da se vrši kontrola iz Flordskog Moreuza; i dok se u Atlantiku može doći železnicom, mada sa gubicima i nezgodama, ovo nije slučaj sa putom do Prevlake.

Iz svih ovih razmatranja, donekle pojačanih od vremena kada su ovako sumirani 1887 godine, izlazi da je Ki Vest onda bio i da je sada, svojim položajem, neizbežno mesto od najvećeg značaja; ali da je onda bio, kao što i sada, siromašan po prirodnim sredstvima i u prirodnoj defanzivnoj snazi koja je, iako veoma poželjna za svaku vojnu luku, neophodna za luku koja je svojim isturenim položajem tako izložena.

Zaključci 1887 godine o Ki Vestu ovako su bili prikazani:

»Očigledno je da Sjedinjene Države, zbog slabosti njihove baze na Meksikanskom Moru, i činjenice da one nemaju jakih poseda u Karipskom Moru, ne samo da su u veoma nepovoljnom položaju sa vojničke tačke gledišta za utvrđivanje svog uticaja na Prevlaci, već su izložene ozbiljnoj neposrednoj povredi samih svojih nacionalnih interesa, koji zavise od slobodnog pristupa Okeanu i Karipskom Moru preko Floridskog Moreuza i Jukatanskog Kanala.

Lek za ova zla, ako priznajemo da ona postoje, jeste predmet koji spada u delokrug naših državnika. Međutim, dok je upotreba nekog leka na prvom mestu političko pitanje, karakter leka koji treba upotrebiti, pošto je namenjen lečenju vojnih zala, mora da bude predmet vojničkog rasuđivanja».

Drugim rečima, ljudi iz vojske i mornarice svojim misaonim navikama i svojim obrazovanjem trebalo bi da budu najkompetentniji savetnici državicima jedne zemlje, da im ukazuju na pozicije koje je najkorisnije dobiti diplomatskim putem, kao što je slučaj sa Helgolandom, Kiprom, Hongkongom, Havajima, Kjao Čauom, i drugim, ili rezultatom uspešnog rata, kao što je slučaj, naprimer, sa Maltom, Gibraltarom, Gvantanamom, Kulebrom i Filipinima. Tačno razumevanje načela na kojima se zasnivaju takve potrebe može da se postigne jedino prethodnom pažljivom pripremom, prethodnim upoznavanjem sa istoriskim presedanima, i studijama kao što je ona kojom se ovde bavimo. Tome se može dodati, iako je to već rečeno, da je za oficira, koji treba da bude opremljen za takav zadatak, neophodno stalno praćenje aktuelnih međunarodnih odnosa, kao i poznavanje političke istorije poslednja tri veka.

Ukratko sumiran, opšti zaključak 1887 godine bio je da je baza Sjedinjenih Država u Meksikanskom Moru, koju su u to doba sačinjavali Misisipi, Pensakola i istureni položaj Ki Vest, bila slaba u poređenju sa položajima koje su držale druge države u cilju kontrole nad Karipskim Morem, i u odnosu na onu naročito važnu tačku za Sjedinjene Države Panamsku Prevlaku. Dalje, nabačeno je obazrivo, ali jasno, da su pozicije koje odgovaraju Kubi i Portoriku — tj. luke koje održavaju kontrolu nad Vindvardskim Moreuzom i moreuzom Mona — neophodne za ustanovljenje pozicione nadmoćnosti koja je potrebna Sjedinjenim Državama. Podvučen je značaj duge prepreke koju sačinjava Kuba i Hajiti, ako su pojačane kontrolom pomenutih moreuza; i, sve u svemu, stalno se insistiralo na potrebi za adekvatnom mornaricom, bez koje su same pozicije mrtve i neefikasne. Defanzivna oblast Ki Vesta, uprkos njenom jakom ofanzivnom položaju, bila je podvučena, da bi se jače istakla potreba za drugim uporištima, i bilo je očigledno, pored svega što bi se još moglo reći u korist tradicionalnih zasluga Pensakole i Misisipija, da ih njihova relativna udaljenost stavlja u nepovoljan položaj u poređenju sa Jamajkom i južnom obalom Kube. Luke Meksikanskog Mora bile su u samoj stvari isto toliko udaljene od Prevlake kao Martinik i Sv. Lucija; one su bile još više otsečene od velikog okeana; i put od njih do Prevlake prolazio je bliže Kubi. Ovde se može primetiti da veliki napreci u veličini ratnih brodova moraju u izvesnoj meri da utiču nepovoljno na Pensakolu i Misisipi, u poređenju sa atlantskim lukama i sa Gvantanamom; zbog hidrografskih teškoća, i onih koje potiču od neizbežnog povećanja dubine gaza, zbog većih dimenzija. Kakav može da bude tačno uticaj ovih promena na pomenute luke, ja ne mogu precizno da kažem; niti je

ovde potrebno da se učini više nego da se skrene pažnja na to pitanje i da se predloži pažljivo poređenje između njih i Gvantanama u navedenom pitanju, i u pogledu pogodnosti za dokove.

Od 1887 godine, i kao posledica događaja u međuvremenu, došle su luke, čiji položaj daje mogućnost kontrole nad pomenutim moreuzima, u posed Sjedinjenih Država. Time, i utoliko, velika prepreka ili barijera, koju pretstavlja produžena linija Kube, Hajitija i Portorika, nalazi se u američkim rukama i traži samo neophodnu veliku flotu za osiguranje kontrole. Sve ono što je rečeno o Kubi i njenoj sferi kontrole ostvareno je za Sjedinjene Države, osim upotrebe samog ostrva, njegovih sredstava i naročito njegovih pruga. Predviđena kontrola moreuza Mona okupacijom zaliva Samana više je nego ostvarena, i dalje je proširena zauzimanjem Kulebre. Što se tiče pozicija, uticaj Kube, kao što smo pre analizirali, sada je u rukama Sjedinjenih Država; i pod ovim okolnostima Ki Vest može da se smatra ekvivalentom Havane u pogledu kontrole Floridskog Moreuza. Ovo je tim tačnije s obzirom na razvoj komunikacija Ki Vesta, sadašnjih i budućih, i veštačkih sredstava ostrva. Njih ćemo naći opširno izložene u jednom članku koji je za *Naval Institute Proceedings*, od juna 1908, napisao komodor Biler (Behler¹), koji je lično i izbliza poznao sadašnje prilike. Pitanje utvrđivanja i izloženosti, zbog otvorenog karaktera sidrišta, koje nije zaštićeno nikakvim kopnenim zaklonom, niti uzvišicom za baterije, nije još potpuno shvaćeno i rešeno.

U vezi sa opštom shemom utvrđenja Karipskog i Meksikan-skog Mora, koja treba da štite lokalna nagomilana sredstva, — naročito razne dokove, koji su najvažniji od svih sredstava jedne flote u ratno doba — postaje bitno da se razmotri i odluči koja od dve luke, Gvantanamo ili Ki Vest, bolje odgovara svojim položajem, snagom i sredstvima, kao osovina oko koje treba da se okreću operacije jedne flote Sjedinjenih Država u ratu, čiji bi cilj bio kontrola nad Karipskim Morem radi zadržavanja kontrole nad Prevlakom. Odgovarajuće pripreme ove vrste imaju tendenciju da spreče rat.

Sva ova pitanja komplikovana su sukobom uslova, od kojih neki daju prednost jednoj a neki drugoj luci. Pre svega, Ki Vest je na teritoriji Sjedinjenih Država; a kada se završi železnička pruga, on će kopnom imati vezu sa središtem zemlje, a ne samo morem. Čini mi se, iz Bilerovog članka, da se opasnost od prepada sa mora protiv železnice može izbeći pomoću malih brodova koji bi dejstvovali po spletu plićaka koji je oivičavaju, pošto će plovidba po njima biti daleko sigurnija za branioca nego za napadača. Gvantanamo, naprotiv, kao Gibraltar, odvojen je širokim vodenim prostorom od Sjedinjenih Država; odatle, opet slično Gibraltaru, on mora da se oslanja na velika nagomilana sredstva da bi imao snage da izdrži, i u

¹) Komodor Biler je otada dao prilog daljoj diskusiji o vrednosti Ki Vesta u časopisu *Military Institute Journal*.

krajnjoj liniji na pomorske komunikacije, koje će bar s vremena na vreme obezbeđivati veliki konvoji; jer nikakva sredstva nisu neiscrpna ako se ne obnavljaju.

Međutim, s druge strane, nikakva engleska domaća baza nije nikad mogla da se poredi sa Gibraltarom što se tiče kontrole njegove sfere uticaja — Sredozemlja. Istoriski primeri su nam pokazali da bez stalnih pozicija na Sredozemnom Moru britanska mornarica nije bila u mogućnosti da ostane aktivna na tom terenu. Odatle zauzeće Gibraltara; a u istom ratu i Menorke. Kasnije je zauzeta Malta; jer, kao što je Nelson rekao, dugo vremena pre nego što je projektovan Sueski Kanal: »Malta je važna za vladanje Indijom«. U starim velikim ratovima, neposredna efikasnost britanske sredozemne flote zavisila je od lokalno nagomilanih sredstava, od uporišta zauzetih u tom cilju. Ona je morala da prilagođava svoje operacije lokalnim bazama, kojima je matična zemlja samo pomagala slanjem raznog materijala.

Lokalne operacije moraju da imaju lokalne centre; a da bi se odredilo kakva je razlika između Gvantanamo i Ki Vesta postaje potrebno da se utvrdi poprište i karakter operacija koje će najviše doprineti postizavanju cilja koji je najprikladniji za defanzivu i ofanzivu. Ako defanzivne i ofanzivne osobine ne koincidiraju, prednost treba dati ofanzivnoj upotrebi. Najzad, takvo pitanje obuhvata ne samo individualnu vrednost dveju luka — ovde Ki Vesta i Gvantanamo — već i njihovih operacskih odnosa jedne prema drugoj. Brani li jedna drugu i njenu specifičnu uticajnu sferu u većoj meri nego što sama dobija takvu odbranu od one druge? Daje li jedna, braneći se, na taj način bolje mogućnosti za ofanzivnu akciju, koja je sama najbolji metod defanzive?

U ratu koji bi obuhvatio Meksikansko i Karipsko More, defanzivna strana Sjedinjenih Država biće jasno izražena trgovačkom potrebom da se drži pod kontrolom Floridski Moreuz kao izlaz — i ulaz — doline Misisipija. Ofanzivna strana rata biće kontrola Prevlake. Istina je da sadašnja okupacija tog predela zasada daje defanzivni vid takvoj kontroli Prevlake; ali ipak, kao najbitniji centar napora, koji daleko nadmašuje Floridski Moreuz, Prevlaka predstavlja ofanzivnu stranu. Superiorna snaga Gvantanamo za dejstvo na Prevlaci zato je ofanzivna snaga i utoliko dragocenija. Dalje, samo kao pitanje odbrane Meksikanskog Mora i njegovih prilaza, Gvantanamo predstavlja i jeste centar jedne isturene operacijske linije, koju sačinjavaju Kuba, Hajiti i Portoriko; njena dva krila su Ki Vest i Kulebra. Takva linija, celishodno branjena flotom, moći će, kao što smo videli u drugim istoriskim primerima, da štiti sve što je u njenoj pozadini, među kojima Ki Vest i celo Meksikansko More, od uznemiravanja osim od prepada. Mogućnost prepada nikad ne može potpuno da se isključi, a osim toga, iako mogu biti teški, oni su retko, ako su uopšte ikada, sudbonosni. Izraziti primer uspešnog prepada bio je kada je britanski admiral Kempenfeld, decem-

bra 1781, zarobio 12 francuskih transporata koji su išli na Zapadno-indiska Ostrva pod pratnjom konvoja. Ma koliko da je krupan ovaj uspeh, on nije sprečio odlazak ekspedicije protiv Jamajke, aprila 1782, koju je trebalo delimično da snabdeju zarobljeni brodovi. Neuspeh ekspedicije došao je ne zbog prepada, već zbog Rodnijeve pobede nad francuskom borbenom flotom.

Ofanziva protiv Prevlake i defanziva Meksikanskog Mora susreću se kod Gvantanama. Gvantanamo, ustvari, predstavlja Kubu u našem dosadašnjem izlaganju; naravno, posedovanje jedne jedine luke ipak je manje efikasno nego posedovanje celog ostrva. Osim toga, Jamajka nad Gvantanom vrši kontrolu koju, kao što smo istakli, drži nad celim ostrvom Kubom u pogledu Prevlake. Jamajka je na boku svih komunikacijskih linija. Ali ona je takođe na boku komunikacija iz Ki Vesta do iste tačke, jer one moraju da idu istim putevima kao oni iz kubanskih luka. Ki Vest u ovome nema nikakve prednosti nad Gvantanomom; dok Gvantanamo ima vrlo veliku prednost u tome što borbena flota tamo postavljena vlada svakom linijom koja iz koga bilo kraja sveta vodi u Jamajku. U početnim predavanjima pokazano je da, pod pretpostavkom jednakih snaga, Santjago paralizuje Jamajku. Pod danas izmenjenim uslovima mi, što se tiče pozicija, treba samo da zamenimo Santjago sa Gvantanomom. Što se tiče snage i sredstava, naročito za izgradnju dokova, čini mi se da Gvantanamo ima nesumnjivu prednost u pogledu defanzivnih radova. U oba mesta sredstva mogu samo biti stvar predviđanja i sakupljanja.

Posledica promena u toku prošlih dvadeset godina, izazvanih ratom i diplomatskom aktivnošću, bila je, znači, u tome što je Sjedinjenim Državama data prilika da kontrolišu ovu liniju koju su studije ranijeg perioda pokazale kao najefikasniju za vojnu i pomorsku akciju u Karipskom Moru.

Niz radova od kojih je ovaj poslednji pisan u ubeđenju da je para, koja je flotama dala veću sigurnost i brzinu kretanja, u isto vreme im nametnula takva ograničenja, zbog potrebe obnavljanja goriva, da pomorski poduhvati više ne mogu da imaju onaj smeli dalekosežni karakter koji su nekada imali, nego moraju da se podvrgnu pravilima i uslovima koje su vojske odvajkada morale da podnose. Kopnene invazije mogu samo da budu postepene; izvestan zadobijeni prostor, koji zavisi od raznih prilika, mora da se obezbedi pre nego što se preduzme nov korak i cela linija napredovanja mora da se poveže sukcesivnim karikama. Nije uvek bilo tako na moru. Vrlo duge i daleke operacije mogao je da preduzme odbačeni jedrenjak, jer je bio siguran da nema tog materijala koji bi mu bio neophodan, a koji ne bi mogao da nađe kuda god pođe. Povremene teškoće s namirnicama i vodom savladane su zahvaljujući moći prilagođavanja ljudskog tela koje se podvrgavalo polovičnim obrocima.

Sa ugljem su došle komunikacije; a komunikacije znače da ekspedicione snage, čak i ako su karike duge, moraju da budu povezane sa domovinom kao sa bazom.

Karipsko More i Panamska Prevlaka (v. sk. 11) pružaju proučavaocu pomorske strategije vrlo izrazit primer potrebe takve povezanosti i uzajamne pomoći između vojnih uporišta koja razmatramo, a isto tako i između tih položaja i operativne vojske, — u ovom slučaju mornarice. Prema tome, oni predstavljaju predmet od prvostepene važnosti kojim takav proučavalac mora da ovlada, i to detaljnije nego što je moguće u jednom nizu predavanja, čiji cilj treba da bude da ukaže na pravce mišljenja, a ne da pokuša da iscrpe predmet. Za američkog pomorskog oficira, tesna povezanost Prevlake i budućeg kanala sa uzajamnim potpomaganjem atlantske i pacifičke obale čini predmet dvostruko zanimljivim. Ovaj interes je još povećan činjenicom da će opšti međunarodni značaj takve tačke kao što je Kanal za trgovinu svakako morati da učini uslove njegovog držanja i upotrebe povodom za međunarodne nesuglasice i pregovore koje su često rat u drugom obliku; tj. rešenje zavisi od vojne sile, čak i ako se ona drži u pozadini. Ima drugih pitanja osim trgovačkih koja zavise od vladanja Prevlakom, i ja o njima ovde neću da govorim izričito. Da bismo ih u potpunosti shvatili, moraćemo stalno čitati i razmišljati o opštim pitanjima dana.

Jedna je stvar sigurna: u Karipskom Moru je strategiski ključ za dva velika okeana: Atlantik i Pacifik, naše dve glavne pomorske granice.

Glava XIII

RAZMATRANJA O RUSKO-JAPANSKOM RATU

(Skica 12)

Rat između Japana i Rusije još je vremenski tako blizu da se može smatrati da su glavni događaji kako pomorski, tako i vojnički, i rasprave za koje su dali povoda ti događaji, živo prisutni u svesti jednog ovakvog skupa pomoraca. Možda će onda izgledati donekle pretenciozno da se oni ponovo uzmu u razmatranje tako brzo, naročito zato što je o njima već toliko pisano. Izgledalo bi da je sa toliko tačaka gledišta bačena na predmet sva svetlost, i da su otkriveni svi aspekti pod kojima se on može posmatrati.

Predmet, međutim, ima tako nesumnjiv značaj za razvoj jednog traktata o pomorskoj strategiji da se osećam primoranim ne samo da ga upotrebim uzgred, ilustrativno, kada se za to ukaže prilika, već i da preduzmem da dam i nešto ozbiljnije izveštaj i komentar o njemu; da kažem koja su se načela tu uplela, i da izdvojim što potpunije mogu pouke koje nam istorija ove bitke daje. Naravno, ona za mene lično ima taj posebni interes da služi kao primer koji je vremenski došao posle kursa predavanja o pomorskoj strategiji, čija je revizija cilj mog sadašnjeg zadatka u koledžu. Primerom ja ne mislim samo da potvrdim ideje izložene u tim ranijim predavanjima, već i da predavanja ispravim gde su pogrešna ili nepotpuna.

Imao sam prilike da se uverim, i to ne u neposrednoj vezi sa pomorskom strategijom, da greške i slabosti ubedljivije ilustruju načela nego uspeši. Iz arhiva potučene strane mi ćemo najsigurnije moći da izvučemo pouke. Ovo je delimično posledica činjenice što general ili admiral koji izgubi bitku mora da se opravda pred svojim narodom, možda i pred svojom vladom. Običaj u mornarici da se poraženi kapetan ili admiral izvede pred ratni sud pokazao se vrlo plodnim u iznošenju materijala koji je od ogromne važnosti i za istoriju i za ratnu veštinu. Čak i bez ratnog suda poraz vapije za objašnjenjem; a uspeh, kao dobročinstvo ili kao milostinja sakrije mnoštvo grehova. Do današnjeg dana Marengo je uspeh Napoleona, a ne Dezea; i opasno protezanje francuske linije koje je izazvalo prvi poraz uglavnom je zaboravljeno zbog završnog trijumfa. Čovek koji je pretrpeo neuspeh sam od sebe će izneti sve ono što ublažava neuspeh, ili što njega izbavlja odgovornosti. Pobedniku se malo po-

stavljaju pitanja; i ako je svestan grešaka on nema potrebe da ih iznosi. Više ima materijala da se kritikuju Kuropatkin i Rožestvenski nego da se priznaju bilo njihove teškoće bilo njihove zasluge. Možda je mali broj onih, čak i u ovom pomorskom auditorijumu, koji su znali, ili su pribeležili, da dan ranije nego što su ruske mine potopile dva japanska ratna broda, *Hacuse* i *Jašima*, nije bilo nijednog japanskog izviđača na vidiku da primeti kako ruski brod obavlja akciju koja je imala tako poraznu posledicu za njegove neprijatelje. Tog dana, za vreme te operacije, nije bilo nijednog japanskog broda na vidiku osmatrača u Port Arturu.

Iz navedenih razloga ja se prvo i naročito obraćam ruskoj pomorskoj akciji za ilustriranje načela, bez obzira da li su se ona ispoljila u pravilnom ili nepravilnom delovanju; i ovde najpre navodim dva takva načela, ili formulisane maksime, kao osnovne, i po mom mišljenju u osnovi pogrešne u ruskoj praksi. To su koncepcije uma, od kojih je prva jasno izražena kao vladajuća u ruskim planovima i koja je uticala na rusku vojnu misao; dok druga može da se deducira na osnovu njenog velikog dejstva. Prva, pod nazivom »tvrđavska flota« (*Fortress Fleet*) je izrazito ruska; ona je ostvarena u ruskoj teoriji i praksi, iako je zastupljena i u vojnoj misli drugih zemalja. Druga je čuvena »postojeća flota« (*Fleet in Being*); koncepcija izrazito engleska po formulaciji i po poreklu, iako, kao i ona prva, nalazi odjeka u pomorskim krugovima drugih zemalja. Ja ovde ne mislim da definišem koncepciju »postojeće flote«. Ja ću pokušati da to učinim kasnije, opisujući njen krajnji odlik; ali učiniti više, tražilo bi više mesta nego što se ovde može dati, jer bi puna definicija tražila da se istaknu razne nijanse značenja, od kojih se neka daleko razilaze, a koja pripisuju izrazu »postojeća flota«, oni koji sebe ubrajaju među advokate teorije koju označava ova fraza.

Međutim, potrebno je ovde primetiti da su u svojim krajnjim oblicima dve teorije ili načela sumirane u frazama »tvrđavska flota« i »postojeća flota« antipodi jedan drugome. Oni predstavljaju pomorsku ili vojnu misao »polarizovanu«, da se tako izrazimo. Jedna daje celo težište tvrđavi, i čini flotu tako sporednom da ona nema nikakvog razloga da postoji osim da spase tvrđavu. Druga potpuno odbacuje tvrđavu, osim možda kao trenutno sklonište za brodove flote dok utovaruju ugalj, vrše opravke ili dopunu zaliha. Jedna baca odbranu nacionalnih obalnih linija samo na utvrđenja; druga se oslanja isključivo na flotu za stvarnu odbranu. U svakom slučaju, saradnja između dvaju rodova, flote i obalskih utvrđenja, karakteriše se preimućtvom jednog nad drugim, i to tako velikim da postoje isključivo. Koordinacija jednog i drugog, koju ja smatram pravilnim rešenjem, može se reći da jedva postoji. Odnos je pre potčinjavanje nego koordinacija.

Pre nego što počnemo izlaganje o uticaju ova dva načela na rusku akciju i odatle na ratnu sreću Rusa, dozvolite mi da vam

iznesem jednu misao, koja u mojim očima ima tu zaslugu da se može primeniti na sukobe stvarnosti u svim životnim odlukama.

U slučaju onakvih sukoba kao što je ovaj pred nama, istina, pravilno rešenje neće se naći ako se odmah traži srednji kurs — ono što nazivamo kompromisom. Istina — tj. pravilan zaključak ili rešenje — najsigurnije će se dostići ako se shvate obe ideje koje se nalaze u osnovi suprotnih stavova; ako se shvate, mislim, u punom njihovom značaju, čak i u krajnjem smislu i celom utisku koji dva izražena stava sadrže. Kada taj uticaj bude u potpunosti proizveden u vašem umu, vi onda možete preći na to da svakom elementu — obalskom utvrđenju i floti — date njegovu punu težinu, odgovarajuću pažnju, u nacionalnoj shemi vojne i pomorske politike. Besumnje, rezultat neće biti, bar ne bi trebalo da bude, isključivo prihvatanje jednog od njih, onako kako ga svaka od tih škola preporučuje. Postignuto rešenje besumnje će se nalaziti negde između njih — ne mora biti na pola puta; i, zato što se nalazi između, neki mogu uporno tvrditi da ste putem koji ja predlažem ipak samo došli do »kompromisa«. Ja više volim da to nazovem »usklađivanjem« (adjustment) rečju koja, za razliku od reči kompromis, sadrži slog »just«, — tačan — francusko *juste*. Takva tačnost, preciznost, u davanju prave vrednosti suprotnim faktorima, može se postići samo takvim mentalnim procesima koji pre svega osećaju puno značenje oba, i koji, prema tome, obraćajući pažnju na jedan, stalno i lucidno imaju na umu značaj drugog. Onaj koji počinje sa kompromisom, a da prethodno ne posveti pažnju savlađivanju oba suprotna pogleda, uvek će, nehotice, početi sa predubedenjem; sa naklonošću prema jednom koja neće biti kanalisana stalnim sećanjem na drugi.

Kompromis i usklađivanje moraju i jedan i drugi da uzmu u obzir iste uslove; ali oni polaze od različitih tačaka gledišta i bitno se razlikuju po duhu. Oni pretstavljaju suprotne koncepcije. Rečnik nam ne daje reč »kompromis« među sinonimima reči prilagoditi (uskладити — adjust). Težište značenja reči kompromis nije koncentracija, već ustupanje (concession), a ustupanje u praksi znači raspodelu između više objekata, ne njihovu koordinaciju oko jedne centralne ideje, što bi bila prava koncentracija. Cilj kompromisa *nije da ustupi, definitivno, koju bilo od nekoliko poželjnih stvari, koje se ne mogu potpuno izmiriti između sebe*. Kompromis teži da ih sve obuhvati, ne kao jedinstvenu koncepciju, već kao složen konkretan rezultat; takav rezultat kao što bi bio dovršen ratni brod, ili aktivno vođenje jedne kampanje. On postiže ovaj rezultat pravljenjem ustupaka svuda unaokolo.

Produkciji jednog ratnog broda ili vođenju operacija jedne kampanje prethodi intelektualan proces kome se daje generički naziv koncepcija (zamisao). Kada se radi o brodu ovo se naziva nacrtom; u kampanji — planom. Ovaj nacrt ili plan mora da uzme u obzir sve ove poželjne, ali nepomirljive osobine. Ali, da bi u tome uspeo, on mora da počne sa priznanjem da ne može da ih ima sve,

da jedna mora da se izabere kao glavna, a druge iskreno i potpuno da im se podrede. Ovaj mentalni stav Napoleon je nazvao »isključivošću cilja«; i, prihvatajući ovakvu njegovu definiciju kao bitnu, napominjem da je ona suprotno od kompromisa, i zato predlažem da bi umesto uobičajene reči »kompromis« reč »usklađivanje« pretstavljala napredak u našem pomorskom rečniku. Kada se postigne onaj krajnje težak mentalni stav koji je Napoleon tako preporučivao, i za koji je sam tako sjajan primer, tj. kada je čovek zaista rešen da jedan od nekoliko kvaliteta jednog broda, ili jedan od nekoliko pravaca akcije u jednoj kampanji, ne sme da ustupi ništa što nije apsolutno neophodno ustupiti, dok svi drugi kvaliteti treba da ustupe sve ono što u granicama sigurnosti mogu da ustupe, u nertu ili planu koji iz toga proiziđe može zaista da bude grešaka, ali se on razvija pod najpovoljnijim okolnostima. Isključivost cilja, i ono što mi nazivamo kompromisom, to su stanja uma i karaktera; oni pretstavljaju umne i moralne uslove koji, bili oni prirodni ili stečeni, moraju da se ispolje u akciji isto onako sigurno kao što se čovečije prirodne sklonosti i sposobnosti ispoljavaju u njegovom svakodnevnom životu. »Tvrđavska flota« i »postojeća flota« nisu samo mentalne koncepcije; one su moralne karakteristike koje će da prožmu delatnost.

Isključivost cilja, čini mi se, priznaje od početka do kraja da suprotnosti jesu suprotnosti, i da, prema tome, ma koliko čovek želeo i jedno i drugo, ne može praktično da ima jedno i drugo time što će jednom i drugom nešto ustupiti, i jednom i drugom nešto oduzeti; na taj način on ustvari ne dobija ni jedno ni drugo. U strategiji je vrlo popularan primer za to odbrana jedne planinske granice sa nekoliko prevoja, ili jedne reke sa nekoliko prelaza (v. sk. 12). Neprijatelj može da napadne preko koga bilo od njih. Poželjno je braniti sve. Snaga za odbranu je ograničena, fiksirana, konstantna količina, kao što je konstantan broj prevoja ili prelaza; konstantna sila koja ovde odgovara raspoloživoj tonaži jednog broda, a broj prelaza onim osobinama koje su u njemu poželjne — kao što su ofanzivna snaga, defanzivna snaga, brzina, utrošak goriva. U odbrani jedne granice postoje dva sistema. Jedan (1), nazvan *kordonski* sistem, raširen po celoj liniji koju treba braniti, neće da ostavi nijedan prelaz nezaštićen, prema tome deli datu snagu između svih. To je kompromis. Sve se ne može kako treba braniti, i zato se nešto ustupa svakome, što znači, takođe, i da se oduzima od svakog nešto što bi zaista odgovaralo; a nijedan nije stvarno zaštićen, niti mogu drugi lako da mu pritegnu upomoć.

Sistem koji je sada opštepriznat kao pravilan jeste dvosmišleno isključiv u pogledu cilja. Tj. on ima jednu vladajuću ideju koja se sastoji u tome da se snaga kojom se raspolaže na takav način, na takav položaj, da celina može brzo da dođe do jednog prelaza kada mu zapreti opasnost (2). Očigledno je, međutim, da takva isključivost cilja, koja se ispoljava u obrazovanju jedne glavne

centralne snage, ne samo da je u saglasnosti sa onim sredstvom kojim ta snaga može najbrže da stigne do tačke koja je došla u opasnost, nego da traži, a imaće najbolje šanse na svojoj strani onda kada ga nađe. Ovu podređenu meru nazvao sam »usklađivanjem«, za razliku od kompromisa. Ona nije kompromis, jer ni u jednom trenutku ne ustupa ništa od ideje centralne koncentrisane snage. U tome je beskompromisna. Svi ostali njeni postupci imaju određeni cilj da ojačaju tu snagu povećavanjem njene pokretljivosti i njene nadmoćnosti kada stigne na mesto. Naprimer, očigledno je da na svim prelazima treba da budu postavljeni osmatrači koji će najranije upozoriti o neprijateljskom približavanju. Isto tako, ukoliko na jednom od prelaza postoji položaj gde zemljište pruža mnogo veću mogućnost otpora — otpora koji odgovara povećanom broju ljudstva branioca — očigledno je poželjno da taj položaj centralna snaga kada stigne nađe u svojim lukama. Da se prelazu dodeli dovoljna snaga za ove ciljeve potpuno je u skladu sa jedinim isključivim ciljem koji je otelotvoren u toj centralnoj snazi. Ceo proces takvog usklađivanja diktiran je jednom tačnom mišlju, i tako je on u suštini jedna kombinacija.

Reč »kombinacija« nagoveštava misao i upozorenje, u kojima možda vidite mušicu jednog pisca. Proučavajući ratovanje, kao i svaki drugi predmet, nemojte prezirati reči, i ne budite ravnodušni prema njihovoj preciznosti i potpunosti njihovog značenja. Možda vam ovaj razgovor o kompromisu i usklađivanja izgleda kao brbljarija ili cepidlačenje; ali budite uvereni da će čovek koji misli jasno vrlo brzo hteti i da govori jasno i da raspolaže tačnim rečima kojima izražava svoje misli. Tako želeti to je sasvim obična praksa. Ako su reči dvosmislene, onda ih onaj kome su upućene može pogrešno razumeti. Setite se da kombinacija ne znači samo sastavljanje dveju ili više stvari, bile te stvari kvalitete ili akcije. Kombinacija znači takvo sastavljanje stvari da one više ne znače sastavljanje dve stvari — tj. složeni rezultat, — već jednu stvar, jedan rezultat. Razlika pomalo liči na razliku između baruta i nitroglicerina; mehaničke mešavine i hemiske kombinacije; a rezultat u jednom i drugom slučaju je različit. Jedna snaga podeljena više-manje jednako među nekoliko prelaza nije kombinacija, jer ne postoji jedinstvo napora. Ista snaga u centralnom položaju, sa manjim odredima na nekoliko prelaza kao što smo opisali, jeste kombinacija — jedna harmonična celina; jedna, ne samo u tom smislu što je samo jedan deo, već što su nekoliko delova u takvom odnosu i na takav način podređeni jednom centru, da su praktično i suštinski jednaki, da imaju jedinstvenost jednog organizma.

Vredi da promislite da li vam reč kompromis ne pravi utisak da ćete, kada budete projektovali jedan ratni brod, biti spremni da ustupite nešto od svakog kvaliteta, kako bi svi drugi od njih dobili svoj deo. Priznajući, i ja to ne odričem, da zaista svaki od nekoliko kvaliteta mora nešto da ustupi, ako ni zbog čega drugog

a ono zato da bi se osigurala njegova delotvornost, kao u slučaju centralne defanzivne snage koju smo pomenuli, — zar je svejedno da li ćete prići problemu u duhu onoga koji je podelio svoju snagu između nekoliko prelaza ili onoga koji priznaje jednu središnju zamisao kojoj sve drugo ima da služi? Uzmite oklopnu krstaricu. To mi je, priznajem, slabost. Ona je oklopljena i ona je krstarica; i šta ste dobili? Brod koji će da »leži u liniji«? — kao što su govorili naši preci. Ne i da; tj. mogla bi za nevolju i uz rizik koji prevazilazi njene snage. Krstaricu? Da i ne; jer, da bi joj se dao oklop i naoružanje koji joj ne pristaju za liniju, vi ste dali veću nego što je potrebno tonažu s obzirom na brzinu i utrošak goriva koji odgovara krstarici. Dajući ovakvu tonažu oklopu i naoružanju vi ste to oduzeli sa drugog mesta; ili sa povećanja brzine i izdržljivosti broda ili sa izgradnje još jedne krstarice. U njoj imate nešto što je više krstarica nego što treba, a manje oklopni brod; ili manje krstarica, a više oklopni brod. Za mene ovo nije kombinacija, ali je bez svake sumnje kompromis. Sastavili ste dve stvari, ali one su ostale dve, nisu postale jedna i, s obzirom na tonažu, niti imate toliko oklopni brod, niti toliko krstaricu koliko bi trebalo. Ne kažem da imate beskoristan brod. Ali kažem da nemate tako koristan brod kao što bi s takvom tonažom trebalo da imate. Da li je ovo mišljenje jednog čoveka pravilno ili nepravilno, međutim, ima vrlo malo značaja u poređenju sa značajem koji ima za oficire koji se obično bave ovim temama da bi prihvatili pravilan način mišljenja i pravilan način izražavanja, drugim rečima, tačna načela i tačnu frazeologiju.

Kao primer za dokaz ovoga što kažem mogu da posluže dva izraza, *Fortress Fleet* (»tvrđavska flota«) i *Fleet in Being* (»postojeća flota«), svojim uticajem na rusku praksu i načela. »Tvrđavska flota« bila je vladajuća koncepcija u ruskoj vojnoj i pomorskoj misli. Citiram sa izvesnom rezervom, jer citiram iz jednog dnevnog lista¹⁾, ali kao verovatno tačno, a u svakom slučaju karakteristično za rusku teoriju: »Pre polaska iz Bizerte za Sueski kanal, admiral Virenijus, komandant ruske eskadre, primetio je da je ruski plan bio da učini od Port Artura i Vladivostoka dva najvažnija arsenala u carstvu i da svaki raspolaže flotom odgovarajuće snage«, — odgovarajući, znači, tvrđavi — »koja od nje zavisi kao od baze«. Raspored bi se sastojao u podeli pred licem verovatnog neprijatelja, Japana, koji bi imao centralni položaj, jer se projekat odnosi prvenstveno na tvrđavu, ne na pomorsku efikasnost. Koncepcija nije sasvim pogrešna; da jeste, greška bi se primetila. Ona ima elemenat istine, i u tome leži njena velika opasnost; opasnost polovičnih ili četvrtinskih istina. Jedna flota može da doprinese blagostanju obalskih tvrđava; naročito kada je tvrđava u nekom posedu van države. S druge strane, teorija »postojeće flote« takođe ima elemenat istine, i to vrlo znatan

¹⁾ Kopski (Kobe) *Chronicle*, 25 februar 1904; engleski list koji izlazi u Japanu.

elemenat; i ona se nalazila u svojoj jasnoći tako dugo pred pomorskim mnjenjem da je nemoguće da nije bila poznata u Rusiji. Bila je poznata i uživala je priznanje. Imala je jake pristalice. Ruski pomorski Generalštab gromko je tražio da ovlada morem; ali uticaj pomenute teorije na vladu, odgovornog upravljača i stvaraoca nacionalne politike, nije bio dovoljno jak. Pošto nije dobro shvaćena, — bilo zbog nemarnosti, bilo zato što je suprotan faktor »tvrđavska flota« već bio ovladao ljudskim mozgovima, — ona nikad nije uspjela da dođe do izraza u nacionalnim planovima. Bilo je možda kompromisa; pokušalo se i jedno i drugo, *Fleet in Being* i *Fortress Fleet*; ali nije bilo usklađivanja. Tvrđava je svuda potisnula flotu, kao flotu, do beznačajnosti u nacionalnim koncepcijama. Rezultat toga bio je da sa Port Arturom zemlja nije dobila ni tvrđavsku flotu, jer, osim topova koji su skinuti sa nje, flota nije doprinela ništa odbrani mesta; a ni postojeću flotu, jer ona nikad nije bila upotrebljena kao takva.

Zanimljivo je primetiti da ova vladajuća teorija o tvrđavskoj floti odražava nacionalni temperament, tj. nacionalne karakteristike, nacionalne naklonosti. Jer, šta ustvari predstavlja *tvrđavska flota*? Pojam defanzive. Šta predstavlja *postojeća flota*? Ofanzivu. U kakvoj vrsti ratovanja se Rusija najviše istakla? U defanzivi. Ona je imala svog Suvorova, doduše; ali 1812 godine, i na Krimu, i opet sad, 1904—1905, ona je uvek bila naklonjena defanzivi. Zbog veličine svoje teritorije i zbog svog brojnog stanovništva, ona je, tako da kažemo, puštala da neprijatelj udara po njoj, sigurna u svoj opstanak zbog te velike mase. Vojnički, Rusija kao nacija nije preduzimljiva. Ona ima jednu apatičnu naklonost ka defanzivi. Ona nije, kao stvar nacionalne ili vladine odluke, tako shvatila pojam ofanzive, niti je dopustila, kao narod, da je taj pojam obuzme, tako da ispravi nacionalnu naklonost ka defanzivi, i da uskladi defanzivu i ofanzivu u nacionalnoj i vojnoj politici.

Prema tome, sa ta dva dobro poznata izraza, »tvrđavska flota« i »postojeća flota«, aktuelna i srazmerno nova, mi se nalazimo lice u lice sa dve stare podele ratovanja defanzivom i ofanzivom. Možda očekujemo da će ovi stari prijatelji da pokažu svoje poznate osobine i slabosti u akciji; međutim, pošto smo ih upoznali u novom ruhu, mi ćemo da ih posmatramo i u njemu, ne govoreći direktno o ofanzivi i defanzivi, već o tvrđavskoj floti i postojećoj floti, i pokušavajući, prvo, da iznađemo njihov uticaj na rusko držanje.

Veoma riskantan način na koji su Rusi na Dalekom Istoku nagomilali pomorsku snagu koju su tamo imali na početku rata, već pokazuje neprikladnu koncepciju, neprikladan cilj u upotrebi flote. Ne znamo, možda svet neće nikad saznati, procese rezonovanja koji su uslovili njihove akcije. Kao i drugde, i ovdje se pobuda vidi iz postupaka; a ruski postupak, kako u prikupljanju flote tako i u njenom smeštaju i upotrebi, pokazuje otsustvo ofanzivnog cilja, i težnju da se ona upotrebi za obezbeđenje tvrđave. Jer, da je posto-

jala namera da se ona upotrebi ofanzivno, da je taj motiv jasno formulisan i dominantan, on bi diktirao okupljanje jedne snage nesumnjivo jače od japanske; ovo je Rusija bila u stanju da učini, jer je raspolagala brodovima. Naravno, nepromišljen metod, koji je uhvatio dva broda na izlasku, mogao je biti prihvaćen iz proste nemarnosti; ali bi bilo mnogo manje verovatnoće da se to desi da je cilj bio da se postupi ofanzivno. Da je prvi cilj bio da se tuče neprijateljska flota, potreba za većom snagom ne bi se mogla prevideti; a kad se uzme u obzir dalji način pomorskog ratovanja za celo vreme, može se s pravom osetiti odsustvo ofanzivne namere kod flote.

Jedan francuski pomorski oficir, poručnik Olivije, u jednom eseju koji je nagradila Francuska pomorska liga, a za koji sam našao da je vrlo poučan, tačno primećuje: »Ako se predviđa potreba za koncentracijom stalnih snaga u slučaju rata, takvu koncentraciju treba izvršiti još dok traje mir«. Ovo odgovara starom strategiskom pravilu da koncentraciju, tojest postavljanje raznih delova na takve položaje koji će sigurno obezbediti uzajamnu pomoć, treba vršiti van domašaja neprijateljeve sposobnosti da ih napadne pojedinačno. Drugim rečima, ono što mi nazivamo *raspodelom* mornarice, u mirno doba, treba da se uskladi sa najverovatnijim potrebama u slučaju rata. Ovo je ponavljanje Žominijevog komentara o komplikovanoj shemi dva armiska korpusa koji se kreću različitim putevima da bi se sjedinili blizu neprijatelja: »Kakva muka da se ostvari sjedinjavanje na kraju, koje je sasvim lepo moglo da se izvrši odmah u početku i da se održi za sve vreme pokreta«. Mesto toga, pošto su imali dve tvrđave, Rusi su pod uticajem svoje koncepcije tvrđavske flote podelili svoju borbenu flotu na dva dela; manji je bio ono što Žomini naziva velikim odredom, i za koji kaže da je u najboljem slučaju — tojest, ako baš *mora* da se obrazuje — nužno zlo. Odatle su potekli kasniji zahtevi da se oba dela sjedine, što je dovelo do dvostrukog poraza 10 i 14 avgusta; bez obzira na to postoje oni koji bi hteli da podele flotu Sjedinjenih Država na atlantsku i pacifičku. Ovo potvrđuje još više zaključak, iz opšteg iskustva čovečanstva, da su načela od odlučnog uticaja na delovanje; rezultati se pojavljuju tamo gde se najmanje očekuju i potreban je izvestan napor da se uđe u trag njihovom poreklu u pogrešnim načelima. Nepravilna načela, ili zanemarivanja pravilnih, u ovom ratu, učinila su da je slabija država pobedila jaču. Nesposobno rukovođenje ratom došlo je od pogrešnog shvatanja načela.

Od vremena kada su pisane ove reči, ja sam naišao na nešto što izgleda kao neosporan dokaz da je potreba za flotom u ovim vodama predviđena i predočena ruskom Admiralitету još 1896 godine, skoro dve godine pre ruskog zauzeća Port Artura (27 marta 1898). U *Fortnightly Review*-u od maja 1910, na strani 819, u članku »Zašto je Rusija stupila u rat s Japanom«, kao izveštaju neke zakulisane osobe u Rusiji, čitamo sledeće:

»Godine 1896, veliki knez Aleksandar Mihailovič predao je dugačak memorandum u kome se ističe hitna potreba za stvaranjem moćne mornarice u vodama Pacifika, na osnovu tvrdnje da ne možemo da se nadamo da će sibirski železnica do Tihog Okeana i dalje ostati u našem trajnom posedu ako ne vladamo morem. U ovom dokumentu je istaknuto da japanske pomorske pripreme, po programu izgradnje, treba da se završe u 1906 godini; da je očigledno da se on sprema za rat protiv Rusije, i da bismo mi već 1903 godine morali biti u stanju da se odupremo svakom pokušaju neprijatelja. U najvišim pomorskim krugovima ovaj *exposé* nije naišao na povoljan prijem«.

Ovaj citat ilustruje, i treba da nas ubedi u to, koliko je važno za pomorske oficire da se upoznaju sa savremenom političkom, ili bolje međunarodnom, literaturom. Ova uzgredna primedba, u članku koji je u suštini politički, ne vojnički, pokazuje jednu vladu koja je potpuno slepa prema potrebi da se stvore, i da se na vreme prebaci sa jedne obale na drugu, jedna pomorska snaga koja će moći tako da se poveća i prebaci. To ne samo da baca svetlost na istoriju, i na ruske metode, već je upozorenje svim vojnim stručnjacima da moraju, ako hoće da budu korisni savetnici, da budu upoznati sa međunarodnim odnosima i vojnim načelima.

Veoma pogrešna koncepcija, izražena u frazi »tvrđavska flota«, ne samo da je dovela do sakupljanja jedne flote koja je po brojnom stanju bila karakteristično defanzivna, već je dovela i do postavljanja te flote na pogrešan položaj, što je bilo diktirano idejom da se njome zaštititi omiljena tvrđava. Ovde sam suočen sa svojim prošlim pogrešnim zaključkom, do koga bih, međutim, teško mogao doći da sam se nalazio u ruskim ratnim savetima; jer tada ne bih verovao, kao što sam verovao, da je Vladivostok bespomoćno zaleđen u zimsko doba, i da je pokret time paralizovan. Ovo nije slučaj; ruski ledolomci su bili u stanju da obezbede slobodan izlaz. Ne znajući ovo, i smatrajući da flota mora da se upotrebi ofanzivno, kao što smatram i sada, izgledalo mi je da je Port Artur pravilno izabran; jer tamo je flota sigurno mogla da izlazi, pa ako bi još mogla da pomogne u defanzivi, bez štete za svoje ofanzivne funkcije, to bi bilo tim bolje. U samoj stvari, međutim, Vladivostok je bio upotrebljiv; i u njegovoj situaciji sa dva izlaza, i uopšte sa ostalim navigacionim prednostima, on je imao nesumnjivo preimućstvo za flotu namenjenu svom pravom — ofanzivnom zadatku.

Zašto je onda flota postavljena u Port Artur?

Zato što, očekujući da će Japanci napasti Port Artur, cilj ruskog rukovodstva nije bio da upotrebi flotu ofanzivno protiv neprijateljske mornarice, već defanzivno kao tvrđavsku flotu; da brani tvrđavu defanzivnom akcijom, čekajući napad, a ne napadajući sama. Tojest, zadatak tvrđave shvaćen je uglavnom kao defanzivan, a ne kao ofanzivan. Kasnije, pokušaću da pokažem da je cilj, *raison d'être*, jedne obalske tvrđave sam po sebi ofanzivan; jer ona postoji

uglavnom za sklanjanje flote i za održavanje njene borbene spremnosti da dejstvuje ofanzivno. Ako zasada to ostavimo na stranu, biće dovoljno da primetimo da je ruska koncepcija flote to da ona treba da vodi defanzivu, nužno dovela do grešaka i u samoj defanzivi. Eskadra Port Artura nikad nije dejstvovala ofanzivno, čak ni u lokalnim razmerama. Jedan očevidac kaže: »Po rasporedu svojih razarača, komande kao da nisu imale nameru da im daju slobodu dejstva, ili da im dozvole da preduzmu rizik«. I na drugom mestu: »Torpedni čamci nikad nisu odaslati sa ciljem da se napadnu japanski brodovi ili transporti. Ako su izašli i bili napadnuti, oni su se tukli, ali oni nisu izlazili u cilju napada, iako su štitili bok armije«. Ova dva postupka pokazuju ulogu koja je označena izrazom »postojeća flota«. Japanci su se čudili što nisu činjeni nikakvi pokušaji da se izviđanjem ustanovi gde je njihova pomorska baza, koja je takođe bila mesto iskrcavanja njihove vojske; i, mada se potapanje dvaju ratnih brodova 15 maja videlo iz Port Artura, nije učinjen nikakav napor da se iskoristi ovakav uspeh, koji je značio demoralizaciju za neprijatelja, iako je bio 21 razarač u Port Arturu; dok ih je 16 bilo na plovidbi. Tako se, do poslednjeg trenutka, flota držala svoje defanzivne uloge, izlazeći tek onda kada je već bila oštećena neprijateljskim granatama, i to ne da se tuče već da beži.

Ono što je najčudnije u ovakvom postupku jeste to što flota, bar po svim izveštajima do kojih sam mogao da dođem, nije ničim doprinela odbrani tvrđave osim iskrcavanjem topova, i, kada je već došla poslednja bitka na život i smrt, što je upotrebila svoje baterije da pomogne baterijama tvrđave; ali teško da bi i najokoreliji teoretičar predlagao takav zadatak kao razlog izdržavanja jedne flote. Isti ti topovi bili bi korisniji na kopnu. Što se tiče odbrane, ruska flota je lepo mogla da bude u Kronštat u celo vreme. To bi bilo bolje; jer onda bi otpratila Rožestvenskog u koncentrisanom broju, i cela ruska mornarica tamo okupljena, daleko nadmoćnija po snazi, predstavljala bi pretnju japanskoj pomorskoj komandi mnogo efikasniju, kao odbrana Port Artura, nego što je bilo prisustvo jednog dela te flote u samoj luci.

Ruska flota na Dalekom Istoku, čija je glavnina bila okupljena u Port Arturu, samim svojim prisustvom pod navedenim uslovima pokazivala je da je tu da brani tvrđavu, kojoj je pridodata (v. sk. 13.) Koncentrisana u Vladivostoku, na jednoj strani ratišta, i na boku neprijateljske komunikacijske linije koja je vodila do sektora koji je trebalo da bude središte operacija, to bi samo po sebi značilo da se tvrđava smatra pomoćnom u odnosu na brodove; da je njen glavni značaj u opštem nacionalnom vojnom planu da zaštiti, i omogućiti popravke, ukratko, da održi borbenu spremnost jednog kontingenta koji je bio namenjen borbi, i to sa određenim ciljem. Nesrećni Rožestvenski izrazio je ovu činjenicu rečima koje mu, vidim, pripisuju i pre sudbonosne bitke kod Cušime: da će, ako samo 20 od onih brodova koji su bili pod njegovom komandom stignu u Vladivostok,

japanske komunikacije biti ozbiljno dovedene u opasnost. Ovo nije ništa drugo nego teorija »postojeće flote« i to sasvim nerazblažena; jer ona izražava onaj ekstremni pogled da će prisustvo jake snage, čak i ako je manja od neprijateljske, blizu mesta operacija, izazvati veliki efekat na neprijateljsku akciju. Ekstremna škola je otišla tako daleko da kaže da će ona čak zaustaviti ekspediciju; ili treba da je zaustavi ako je neprijatelj pametan. Godinama se borim protiv tog gledišta kao nepravilnog, što uostalom pokazuje i istorija. Takvu »postojeću flotu«, ako je slabija od neprijateljske, ne treba ovaj da prihvati kao dovoljnu smetnju u običnim uslovima. Ona to nije bila u prošlosti, i Japanci je nisu prihvatili kao takvu. Ruska »postojeća flota«, u Port Arturu, nije sprečila njihovo prebacivanje, iako su u njoj videli opasnost i zato preduzeli svaki korak koji je bio u njihovoj mogućnosti da je neutrališu. Njihove operacije od početka do kraja upravljene su ka tom cilju. Prvi delimično uspešan napad torpedom; pokušaji da se luka blokira potapanjem brodova; daleka bombardovanja; mine postavljene spolja; najzad, rano uvođenje i upornost u operacijama opsade, — sve je to imalo jedan cilj, uništenje »postojeće flote«, koja je bila unutra; ali, uza sve to, ova flota nije zaustavila transport japanske vojske.

Ove dve simultane operacije, transport trupa uprkos postojeće flote i istrajan napor da se ona uništi u isto vreme — ili neutrališe — ilustruju ono što sam nazvao usklađivanjem suprotnih pogleda. Opasnost od postojeće flote priznata je, ali isto je tako priznata i opasnost odlaganja početka kopnene kampanje. Škola »postojeće flote« bi bila protiv prebacivanja, sve dotle dok bi postojala flota u Port Arturu. U samoj stvarnosti je i bila protiv toga. Londonski *Times*, koji je, ili je bar tada bio, pod uticajem te škole, objavio je šest nedelja pre početka rata kratak pregled situacije koji su dali njegovi pomorski i kopneni ratni dopisnici, u kome se nalazi ovo tvrđenje: »Sa neprijateljskom flotom iza topova kod Port Artura, Japanci bi se jedva usudili da pošlju trupe u Žuto More«. I opet, četiri nedelje posle toga: »Očigledno je, dok ruski brodovi ne budu potopljeni, zarobljeni ili blokirani u svojim lukama sa stvarno potsečenim krilima, ne može biti nikakve bezbednosti za pomorske komunikacije jedne ekspedicione snage«. Ovo su isto tako jasni primeri preteranosti teorije »postojeće flote«, koja smatra da ofanzivu može zaustaviti samo pretnja manjom snagom, kao i vođenje pomorskih operacija koje je pokazalo latentnu neefikasnost u njihovoj teoriji o »tvrđavskoj floti«.

Ako sigurnost znači osiguranje mira, onda bi se ova tvrđenja o »postojećoj floti« mogla primiti; ali sigurnost u ratu je sasvim druga stvar; i mi znamo da je, istovremeno sa prvim torpednim napadom, pre nego što se moglo znati za njegov rezultat, poslata i japanska ekspediciona snaga u Čemulpo (Inčon) u Žutom Moru, i da je ona ubrzo dobila pojačanja do procenjenog broja iskrcanih trupa od 50 do 60 hiljada. Pothvat u Mandžuriji, iskrcavanje trupa za-

padno od ušća Jalua, odložen je za izvesno vreme — oko 2 meseca. Koji je bio razlog tom odlaganju, i šta je odredilo trenutak početka, ne znam; ali mi znamo, ne samo da je to odlaganje trajalo sve dok su 4 ruska ratna broda bila u Port Arturu, već i kad se njihov broj povećao na 6 kada su opravljani oni koji su bili oštećeni prilikom prvog torpednog napada. Već 31 maja, u Tokiju se znalo da su oštećeni brodovi skoro spremni za akciju u koju su i pošli 23 juna.

Naravno, može se reći, iako su se Japanci upustili u tu akciju, da nije trebalo da se upuste. Znači da su oni bili potpuno svesni rizika. Od početka su jako pazili na svoje ratne brodove, znajući da od njih zavise komunikacije vojske. Ovo su još u početku rata primetili posmatrači na licu mesta. Ovo pokazuje da su uviđali svu opasnost od ruske flote u Port Arturu, kao i one na Baltiku, a i opasnost za njihove komunikacije. Ipak, iako su bili svesni ovih raznih opasnosti koje im prete od neprijateljske »postojeće flote«, oni nisu odustali od svoje namere.

Oko sredine marta, tojest šest nedelja pošto je rat počeo, došao je izveštaj, kome su donekle poverovale japanske vojne vlasti, da su brodovi iz Port Artura pobegli za vreme snežne mećave, 11 marta. Zna se da su svi transporti trupa obustavljeni desetak dana. Možda se sećate da je u našem ratu sa Španijom, sasvim sličan izveštaj, i to dvaju raznih i kompetentnih svedoka, zaustavio kretanje Šafterove armije iz Ki Vesta sve dok izveštaj nije proveren. U slučaju Japanaca, kao i u našem, događaj pokazuje moguće opasnosti od jedne »postojeće flote«. Ni u jednom izveštaju nije bilo očigledne nemogućnosti. Ako bi se oni pokazali kao istiniti momentana opasnost za komunikacije je očevidna; ali opasnost je takve vrste da se mora preduzeti rizik. Kao što je rekao Napoleon: rat se ne može voditi bez rizika. Okolnost da neprijateljska flota koja se osmatra u luci može da iziđe, i može da nam nanese štetu, sasvim je drugo nešto nego činjenica da je zaista izišla. Mogućnost sama nije dovoljan razlog da se zaustavi transportovanje; stvarna činjenica je dovoljna da se preduzmu naročite mere predostrožnosti, usklađene prema nastalim prilikama, kao što smo uradili i mi i Japanci u sličnim prilikama. Slučaj je sasvim drukčiji ako je neprijateljeva flota jednaka ili nadmoćna; tada je on potpun gospodar svog kretanja, ne zavisi od mogućnosti bekstva da bi se zadržala kontrola na moru, a komunikacije u takvom slučaju nalaze se u opasnosti, ne samo od privremene dezorganizacije već od konačnog uništenja. Da se ovo zna nisu potrebna neka naročita upozorenja; karakteristika škole »postojeće flote« jeste insistiranje na parališućem uticaju jedne slabije flote.

Koliko mi je poznato iz pomorske istorije, iskustvo nije urodilo jednim shvatanjem koje svakako prožima praksu kopnenog ratovanja. Često se dešava da se neki komandant zadovolji time da samo osmatra, s jednim odgovarajućim odredom, tvrđavu koja pretili njegovim komunikacijama; i mislim da su Japanci potpuno imali

pravo, ne samo zbog svog konačnog uspeha, već zbog samih uslova koje su imali pred sobom. Oni su svoju delatnost prilagodili postojećim prilikama; i to ne time što su ignorisali postojeću flotu, niti što su odustali od svoje invazije, već time što su tako osmatrali flotu da su s pravom mogli biti sigurni — u vojničkom smislu — da ona ne može da nanese neki sudbonosan udarac. Komunikacije se ne mogu učiniti nepovredivim. One to i ne moraju biti da bi bile sigurne. »Dobre partizanske trupe«, kaže Žomini, »uvek će ugrožavati komunikacije, čak i one koje su najpovoljnije raspoređene«; a operacije jedne slabije postojeće flote, čija efikasnost zavisi od njene iznenadne i skrivene akcije, nisu ništa drugo nego akcije jedne partizanske snage koja vrši prepad.

Japanci su imali jedno vrlo neprijatno iskustvo ove vrste. Ruska vladivostočka eskadra, koja se, vi ćete se setiti, sastojala od svega 3 oklopne krstarice, prilikom jednog svog prepada na Japan-skom Moru, zarobila je dvatri transporta, od kojih je jedan nosio kontingent opsadne artiljerije. Ovaj gubitak smatra se da je produžio opsadu Port Artura, a time, za Japance, i onaj period pun brige u kome je mogla da stigne baltička flota, ali koja nije stigla. Na isti način se produžila i Napoleonova opsada Akre 1799 godine, i na kraju je propala, tačno iz istih razloga, zato što je čitav kontingent opsadne artiljerije zarobila britanska krstarica; zbog toga je opsada morala da se vodi sa poljskim topovima. Međutim, teško bi se moglo reći da bi i jedan od ovih nemilih slučajeva mogao da izazove zaustavljanje sveg transporta dokle god jedna neprijateljska slabija postojeća flota ne bi bila uništena. U tome slučaju Bonaparta je trebalo da čeka u Egiptu da sazna da mu je opsadna artiljerija stigla pred Akru, a Japan bi morao da ograniči svoj transport na onaj koji je bio neophodan za zauzimanje Port Artura, pošto je to bio jedini način da se dođe ili da se moglo doći do neprijateljske flote.

Istakao sam opširno uticaj koji je lažno načelo sažeto u frazi »tvrđavska flota« imalo na rusku vladu: 1) u načinu na koji je prikupljena flota na Dalekom Istoku, i 2) u izboru tačke, ili bolje tačaka okupljanja — položaja na kojima je flota postavljena. Ova dva čina su sastavni deo materijala iz koga u nedostatku određenih svedočanstava, ljudi spolja moraju da nađu pobudu, načelo, koje je vladu, preko njenih odgovornih predstavnika, pokretalo. Da se tako nađu namere u delima načela iz postupaka, sasvim je opravdano; naročito tamo gde ima jakog dokaza koji je ovde sadržan u tvrđenju da opšte načelo zaista preovladava ili je preovladavalo u Rusiji, iako nemamo isto pozitivno znanje kao o njegovom uticaju u ovom posebnom slučaju koji se razmatra.

Međutim, najubedljiviji dokaz opšteg cilja ruskih vlasti, i misaonih navika u pomorskim stvarima koje su bile u osnovi toga cilja, ne može se naći ni u jednom od dveju navedenih okolnosti. Metod da se flota okupi, njena brojnost kada je na okupu, kao i položaj, mesto na kome je okupljena, sve su to jaki znaci pogrešnih

vojničkih načela. Da nemamo drugih, oni bi mogli da budu dovoljni za ocenu; ali treća okolnost, način na koji je flota u Port Arturu upotrebljena, sama po sebi dovoljno rečito govori o pogrešnim osnovnim shvatanjima, tako da ostale okolnosti, makoliko značajne skupno, zaostaju za njom.

Prelazim, naravno, preko izloženosti iznenađenju od torpeda koje je neposredno dovelo do gubitka dva ratna broda za duži period vremena u početku rata. Koliko god se ovo moglo pripisivati nemarnosti, to ne dokazuje ništa u pogledu namera. Posle ove nezgode, utoliko ukoliko je Rusima odmah bilo jasno da se oštećeni brodovi mogu tako popraviti da ponovo uđu u stroj, trebalo je, čak je bilo neophodno, da se ne traži akcija sve dok oni ne budu bili potpuno spremni. Isto tako, najbolje vreme za bitku mora uvek da zavisi od raznih okolnosti; i nije potrebno u našem sadašnjem stadiju da potanko ispitamo kada je to vreme bilo. To je lako moglo biti nekoliko nedelja ranije ili kasnije; ali moramo primetiti da ne izgleda da je bilo neke jasno izražene namere da se takvo vreme — tojest vreme za borbu — nađe. Desilo se, da je ruska flota napustila Port Artur, kako izgleda, samo zato što je bilo jasno da sidrište uskoro ne bi moglo da se održi. Tojest flota je, što je bilo moguće duže vremena, ostala vezana za tvrđavu, kao njena neodređena moguća pomoć, »tvrđavska flota«, kako izgleda bez ikakve pomisli na ofanzivnu akciju protiv japanske »postojeće flote« koja je bila pod rukom, napolju, od čije je aktivnosti i sposobnosti zavisio ishod rata.

A ovo nije sve. Kada je postalo očigledno da flota ne može da ostane u Port Arturu do dolaska Rožestvenskog, da bi ostajanje značilo uništenje do koga je na kraju i došlo, odluka koja je pala bila je prosta, i izgleda donekle neodređena, da se flota premesti u kakvu drugu tvrđavu. Imajte u vidu da ja ne osuđujem odluku, do koje je očigledno došlo, da se ide u Vladivostok; jer to je u suštini značilo spojiti se sa jakim odredom te luke, koji se sastojao od 3 odlične oklopne krstarice, pre nego što se primi bitka. Da bi se to moglo učiniti, bila je dužnost admirala da se ne tuče dokle god ne bude tako ujediniio svu svoju snagu; i trebalo je prihvatiti i najmanju šansu da se dođe u Vladivostok sa glavninom nepredviđenom, i da posle sjedinjavanja dođe do bitke. Da se težilo ka sjedinjavanju očigledno je iz činjenice da je brodovima iz Vladivostoka naređeno da krenu u Korejski Moreuz. Da li je ovaj sporedni pokret bio mudar ili ne, s obzirom na to da se za 4 oklopne krstarice japanske eskadre znalo da su u Moreuzu, to je stvar sporna. Moje je mišljenje da bi, s obzirom na vrlo malu verovatnoću da i jedna od eskadri izbegne borbu pod tim okolnostima, bilo bolje da su se brodovi iz Vladivostoka zadržali u svojoj luci, kako bi eskadra iz Port Artura, kada bi uspela da stigne, mogla da ih nađe neoštećene. Mogućnost da obe eskadre izbegnu borbu i da se sastanu na otvorenom moru, iako vrlo poželjna ukoliko bi se mogla postići, bila je po mom mišljenju suviše daleka da opravda taj pokušaj. Kao što je stvarno bilo, mi

znamo da je posle događaja bilo vrlo malo šanse za to, i da su obadve eskadre ustvari bile primorane da se bore, pojedinačno, i to vrlo daleko jedna od druge.

Cilj da se eskadra iz Port Artura odvede u Vladivostok, znači, mogao je po mom mišljenju da se pravda; ali način na koji je taj pokušaj izvršen konačno pokazuje da u njenoj osnovi nije bilo prilagođavanja cilja stvarnim uslovima, koji su se sastojali u postojanju i prisustvu nešto nadmoćne japanske flote, centralnog odlučnog činioca rata. Kada bih tražio tačan primer razlike između kompromisa i onoga što sam nazvao usklađivanjem, ja bih ukazao na ovaj pokret Rusa. Admiral je imao pred sobom dve stvari, dva uslova, od kojih su oba bila poželjna, oba mogućna, jedan suprotan drugome u tom trenutku, ali oba korisna za završetak rata; to jest korisna za uspeh, krajnji uspeh. 1) Jedno je bilo da se stigne u Vladivostok, da se time koncentriše komanda, i da se iskoriste mogućnosti koje je pružala luka da se ona dovede u najpovoljnije stanje za bitku. 2) Nasuprot ovome, i kao smetnja za ovo, — kao što traženje brzine brodova pretstavlja smetnju za zahteve u naoružanju — a koja ipak mora da se obuhvati u svakom proceduralnom planu, bila je neprijateljska flota, za koju se iz iskustva znalo da je blizu, i verovalo da je nadmoćna. Da se ona ošteti, ako se sretne, da se ona svede na najnižu moguću meru efikasnosti, kako bi se postigla najbolja šansa za rusku rezervnu mornaricu, bilo je očigledno obavezno.

Plan borbe trebalo je da jasno obuhvati i jedan i drugi slučaj, željeno bekstvo i moguću bitku, razlikujući ih jasno među sobom, uviđajući njihove različite potrebe, i dodeljujući svakome od njih postupak koji je zahtevao, pod takvim verovatnim mogućnostima koje su se mogle predvideti. Ako je slučaj takav da se pružala velika verovatnoća bekstva, i to gotovo bez ikakve štete, onda je trebalo po svaku cenu izbeći boj. U slučaju da bitka postane neizbežna, kao naprimer kada bi jedan brod bio toliko oštećen da se ne bi mogao održati, onda je trebalo napustiti svaku pomisao na bekstvo, i cela flota, kao jedna celina, trebalo je da se baci na neprijatelja rešena, ukoliko dođe do poraza, da bar pobedilac više neće biti u stanju da se tuče.

Nelson, iako nije bio tako dramatičan u izrazu, bio je isto toliko plodan u izrekama kao Napoleon, i dao je dve koje tačno odgovaraju situaciji Rusa. Prva, koju je nekoliko puta ponovio u vezi sa očekivanjem susreta s kakvom nadmoćnom flotom, bila je: »Ako dođemo bok uz bok, od trenutka kada oni budu našu flotu do nogu potukli, neće nam naneti više nikakva zla te godine«. Prevedeno na ruski, ovo znači: »Kada Japanci budu potukli flotu Port Artura, oni za 6 meseci neće biti u stanju da naškode Rožestvenskom«. Druga Nelsonova izreka, poznatija, jeste: »Ako signali nisu razumljivi, ni jedan kapetan neće mnogo pogrešiti ako pride neprijateljskom brodu«. Primetićete da oba suprotna načina dejstva predložena Ru-

sima imaju jedan cilj — uništenje japanske flote. Ni u jednom nema kompromisa između bekstva i borbe; delimičnog bekstva i delimične borbe; ustupka svakom od željenih ciljeva. Jedini cilj je uništenje neprijatelja; ali postoji usklađivanje, usled postojanja jakog vladivostočkog odreda. Ako je moguće pridružiti mu se pre borbe, dobro je; ako ne, onda borba mora da bude isto onako ogorčena kao da je došlo do sjedinjenja. Ne bi bilo nikakvo usklađivanje, nego goli kompromis, tući se tako da se pobegne sa delom snaga; jer deo koji bi tako bio spasen ne bi bio u stanju da se bori sa neprijateljem, a put za baltičku flotu nije bio očišćen.

Uputstva ruskog admirala trebalo je da tako jasno istaknu ove okolnosti, i naredenu akciju tako određeno, da se onemoguću ono što se ustvari desilo zbog jedinog, iako ozbiljnog, udesa, tj. istovremenog onesposobljavanja admiralskog broda i smrti glavnog komandanta. Da je pomoćnik komandanta eskadre i da su kapetani dobili, kao što je trebalo, jasne instrukcije, u kojima bi se videlo da, u slučaju da je nemoguće bekstvo bez borbe, sudbina rata — da citiram Togoà pre Cušime — zavisi od ove akcije, bilo bi nepojmljivo da oni pobegnu natrag u svoju tvrđavu kao što su učinili. Niko ne misli na kukavičluk; ali isto tako ničija mašta ne bi mogla da zamisli unapred tako potpuno naopako shvatanje o dužnosti mornarice. Ja sam sumnjam da bi rezultat bio mnogo drukčiji da je admiral živeo i da admiralski brod nije bio onesposobljen. Duh jednog lucidnog odlučnog glavnog komandanta ne umire onog trenutka kada izdahne njegovo telo. Da je ruska flota, sve do poslednjeg broda, potonula u takvom pokušaju, možda bi Mandžurija bila izgubljena; ali bi bila dobro izgubljena i to sa tako neocenjivim dobitkom za moral ruske mornarice, i, što je bilo još važnije za sam trenutak, japanska flota ne bi mogla a da ne pretrpi u najmanju ruku privremeno onesposobljenje.

Prelazim preko akcije od 14 avgusta između Kamimurine eskadre od 4 oklopne krstarice i ruske od 3 iz Vladivostoka. Uloga tih triju krstarica u opštem strategiskom pokretu, čiji je jedini cilj trebalo da bude uništenje japanske mornarice, bila je mali detalj, koji je trebalo uskladiti sa akcijom glavnine u Port Arturu. Već sam istakao da lično smatram da ih je trebalo ostaviti u Vladivostoku, i tamo ostvariti sjedinjavanje flote. Sjedinjavanje je bila prva i najglavnija stvar. Da bi se ono ostvarilo, flota Port Artura trebalo je da preduzme rizik; ali nije bilo dovoljnog razloga koji bi manji deo primorao na slično kušanje sreće. On je bio slabiji od Kamimure, i imao je malo izgleda da prođe neprimećen mimo njega; još manje da se prisajedini svojoj floti. Trebalo je pretpostaviti atmosfere prilike povoljne za obe strane; prema tome sreća koja je trebalo da omoguću neprijatelju da prođe, trebalo je isto tako da posluži da se propusti neprijatelj. Dalje, pod pretpostavkom da su Rusi i Japanci kod Port Artura bili jednaki, znači da svaki od njih raspolaže sa 6 krstarica, to su približni brojevi, lako je prostim računom utvrditi da bi

eskadra iz Vladivostoka, ako bi sreća Kamimuru, samog, kao što je i bilo, bila u odnosu 4 prema 3 u korist Japanaca; dok bi, da je ostvareno sjedinjavanje u Vladivostoku brojni odnos, koji bi odatle proizišao između dvaju kombinovanih grupa, bio 10 prema 9, — mnogo bliže jednakosti; a što bi glavnine bile veće, to bi manja bila nejednakost posle sastajanja delova. Kao stvar verovatnog računa, čini mi se da sve doprinosi zaključku da je Vladivostok bio mesto za sjedinjavanje; a ovo potpuno odgovara maksimi koju je oveštalo vreme: *da nije preporučljivo da dva odvojena dela traže svoju tačku sjedinjavanja unutar neprijateljskih linija.*

Glava XIV

RAZMATRANJA O RUSKO-JAPANSKOM RATU

(Kraj)

(Skica 13)

Držanje i postupci admirala Rožestvenskog, dok je pod njegovom komandom vodio ka završnim iskušenjima izgublenu rusku nadu, treba da se posmatraju sa iste tačke gledišta, sa gledišta jedinstvenosti cilja, kao i zbivanja sa portarturskom flotom. Ovaj zahtev, tj. jedinstvenost koncepcije i cilja, jeste kriterijum kojim treba meriti razne detalje njegovih mera preduzetih za vreme poslednje faze plovidbe; one od Sedl Ostrva, blizu Šangaja, do Vladivostoka, za vreme koje je postojala sve veća opasnost da se neprijatelj sretne na terenu koji bi sam neprijatelj izabrao.

Flota pod Rožestvenskim, može se pretpostaviti, ušla je u strategisku oblast rata kada su se brodovi usidrili blizu Sedl Ostrva, kod ušća reke Jangce (v. sk. 13). Istina je da su moguće operacije bile otvorene Japancima pre toga; i zaista, oni su preduzeli neke mere opreznosti, kao što je slanje osmatračke eskadre čak do Singapura, i postavljanje mina oko Peskadorskih ostrva, u Formoskom Kanalu. Ali odluka Togoa da koncentriše svoje oklopne brodove u Korejskom Moreuzu, i odsustvo svakog pokušaja uznemiravanja Rusa pre nego što bi se došlo do te tačke, zahtevaju da se razmatranje svede na kurs Rožestvenskog posle usidravanja na tim ostrvima, koja su za parabrode na povoljnom otstojanju od Vladivostoka. On je tamo bio, takoreći, na jednoj ivici poprišta aktivnog rata, a njegova luka opredeljenja na drugoj.

Verujem da će vremenom istorija sa više blagonaklonosti da posmatra postupak ovog nesrećnog admirala; ne toliko smanjenjem njegovih nesumnjivih grešaka poslednjih 4 dana komandovanja, koliko priznavanjem teškog zadatka koji je izvršio do tog vremena, i, takođe, naročito, uzimanjem u obzir stanja njegove svesti obuzete ruskim idealima, stanja koje je još pojačano naporom tako dugog i teškog putovanja kakvo je bilo njegovo iz Baltičkog Mora. Za sve to vreme on nije imao oslonca ni na kakve izvore snabdevanja, osim blagonaklone neutralnosti drugih država, koja se jedino mogla proširiti na račun međunarodnih obaveza. Ovom teretu briga treba

dodati poznavanje nezadovoljavajućeg stanja svoje sopstvene eskadre, kao i to da na Istoku nije postojalo pojačanje, osim dve preživele oklopne krstarice u Vladivostoku.

Pravda traži da se sećamo svih tih okolnosti, kojima se ublažava niz teških grešaka koje je tada počinio — ukoliko je moja ocena njegovog rukovođenja pravilna; međutim, i pored grešaka, još je bitnije, mereći njih, da imamo u vidu tradicije njegove službe kao i teške prilike u kojima se našao.

Ovim zaključnim razmatranjima treba još dodati izvesne jasne tvrdnje kapetana Semjonova, iz ruske mornarice, u njegovoj knjizi »Rasplata«.*)

Prvo: što se tiče transporata koji su išli za flotom i bili prisutni u trenutku susreta sa neprijateljem, okolnosti koja je morala dovesti do taktičkog oklevanja, Semjonov kaže:

»Ne mala teškoća stvorena je zabrinutim upozorenjima koja su dobijana (pre polaska iz Kamranskog Zaliva, u francuskoj Indokini) od pomorskog Generalštaba; rečeno nam je da ne budemo teret siromašno opremljenoj i naoružanoj luci Vladivostoka, i da ne računamo na snabdevanje transibirskom železnicom. S jedne strane najelementarnije taktičke maksime nalagale su nam da pođemo u borbu što je moguće manje opterećeni, i, razume se, samo po sebi, ni sa kakvim pomoćnim sredstvima flote koja bi mogla da ometaju našu slobodu kretanja. S druge strane, morali smo da uzmemo u obzir ova ljubazna saopštenja.

Morao se naći kompromis. Admiral je rešio kako sledi: ratni brodovi trebalo je da natovare sve vrste materijala u onoj količini koju je prostor predviđen za njihov prihvata na brodu mogao da ponese. Pomoćni parobrodi, 3 najveća i najbolja, trebalo je da natovare najveću moguću količinu najpotrebnijih artikala. Ova 3 broda i brod *Kamčatka* trebalo je da prate flotu i podele njenu sudbinu u pokušaju da se stigne do Vladivostoka«.

Drugo: u vezi sa količinom uglja koja je natovarena na ratne brodove, Semjonov kaže ovo:

»23 maj. U 5.30 zaustavili smo mašine i počeli utovar uglja. Brodovima je dato na znanje da je ovo naravno poslednji utovar uglja. Trebalo je prema tome da se potrudimo da još ujutro 26 maja imamo normalnu količinu uglja u spremištima«.

Ovim rečima dodao je primedbu:

»Kako su bezobrazno lagali oni koji su navodili kao izgovor da su brodovi bili pretovareni ugljem za vreme bitke«.

Tvrđenja u ovim citatima skidaju jedan deo odgovornosti sa odluke Rožestvenskog da ponese u Vladivostok najveću moguću količinu materijala; u taj materijal spadao je i ugalj. Naređenja iz Petrograda, međutim, nisu ga primoravala da drži transporte zajedno sa flotom. Vlada je preporučila cilj, a na admiralu je bilo da odluči o načinu izvršenja; ustvari sam broj transporata koji je

*) *Расплата* — što znači obračun. — Prim. red.

trebalo da krene, a koji je on odredio, bio je stvar njegovog na-
hođenja, kao što je bio i njihov odnos prema položaju njegove flote,
bilo na putu za Vladivostok, bilo u trenutku susreta sa nepri-
jateljem.

Što se tiče tovarjenja uglja na ratne brodove, tvrđenje Semjo-
nova da brodovi nisu bili pretovareni toliko je suprotno svim drugim
izveštajima da sam ja u vezi s tim uputio pitanje Birou Pomorske
obaveštajne službe. Kao odgovor, Biro mi je poslao dva citata iz
odbrane admirala Nebogatova prilikom njegovog izvođenja pred
ratni sud. Nije ih potrebno dati u celosti. Oni potvrđuju objavljeni
materijal. Jedna rečenica glasi: »Prema našoj oceni mi smo na
početku bitke imali dovoljno uglja za oko 3.000 milja, dok je ra-
stojanje do Vladivostoka kroz moreuz Cušime bilo manje od 900
milja«. Izgleda da ima razloga da se smatra da Semjonov nije uvek
strogo tačan u svojim izjavama. On je u međuvremenu umro; ali
ovde se radi o njegovoj verodostojnosti kao prisutnog svedoka, a
ne o njegovom ličnom istinoljublju.

Posledica takvih prigovora jednom komandantu, na položaju
na kome je bio Rožestvenski, jeste, besumnje, da se odredi njegova
odgovornost, i da se tako do izvesne mere zasenci njegova ličnost;
zbog toga je u izvesnoj meri kritika koju treba uputiti operacijama
koje su usledile više upućena Rusiji a manje ruskom admiralu.
Izgleda da se pristalo na to da se usput skrene pažnja na tesnu
međusobnu vezu koja obično postoji između raznih delova jedne
sheme nacionalne odbrane, ili jednog plana operacija. Dok je Ro-
žestvenski s mukom ali i uspehom vodio oružanu flotu sa transpor-
tima oko Rta Dobre Nade, — 3 godine pre nego što je naša sopstvena
borbena flota prošla kroz Magelanov Moreuz, — dotle su nedo-
voljno razvijena sibirski železnica i loše rukovođenje eskadrom
kod Port Artura pripremali bolnu dilemu s kojom se on sreo na
Sedl Ostrvima. Ništa nije bitnije za oficira koji ima ma kakvu
komandu, bilo jednog broda ili najmanjeg odreda pomoraca, nego
da ima na umu da njegova nemarnost za opštu situaciju, ili njegovo
neuspelo delovanje, može da nanese koban udarac širim interesima.

Jednom prilikom za vreme Španskog rata Ministarstvo mor-
narice bilo je ozbiljno ometeno nesposobnošću da pronađe krstaricu
koja je bila preko potrebna, a čiji se komandant upustio u nezavisnu
pojedinačnu akciju ne vodeći računa o tome da će, možda, biti po-
treban za opšte operacije.

Isti obziri vrede i za predaju. Nikakva krajnost, osim potpune
nemogućnosti otpora, ne opravdava predaju, izuzev ako je očigledno
da nikakav drugi interes ne dolazi u pitanje; a to skoro nikad nije
slučaj. Rožestvenski je potučen 10 avgusta, pred Port Arturom,
zbog neuspele akcije eskadre iz Port Artura, isto tako sigurno, iako
ne definitivno, kao kod Cušime devet meseci kasnije.

Da se sad vratimo postupanju Rožestvenskog: od početka rata
do njegovog dolaska na Sedl Ostrva odlučujući činilac se nije pro-
menio, iako se donekle bio izmenio u primeni. Sve je zavisilo od

prevlasti na moru; a prevlast na moru mogla se postići samo uništenjem neprijateljske flote. To uništenje, opet, nije se moglo postići drukčije nego borbom; artiljerijom; dovodenjem flota u sukob pod najpovoljnijim uslovima za onu stranu koja je tražila sukob. Za rusku flotu pod Rožestvenskim ovo preimućstvo značilo je nužno, ako je moguće, prvo pristup u jedno brodogradilište, kako bi taktičke osobine svakog broda, njegova brzina i sposobnost manevrisanja, sa svim činiocima od kojih ovi zavise, mašinerija, kotlovi i čisti trupovi brodova, mogli do maksimuma da dođu do izražaja. Za ovo su Japanci imali vremena; krivica je naopakog rukovođenja ruskom eskadrom u Port Arturu što ih nije onesposobila nikakvim nanošenjem gubitaka. Prema tome nije moglo biti nikakvog spora o tome da je prvi cilj Rožestvenskog morao biti da stigne u Vladivostok bez borbe, kako bi posle toga mogao da se bori sa najviše šansi na svojoj strani. Osim toga, on bi se tu sjedinio sa dve preostale oklopne krstarice; ovo nije bilo beznačajno pojačanje za njegovu pomalo otrcanu gomilu brodova.

Po svojim karakterističnim osobinama, prema tome, problem Rožestvenskog bio je tačno isti kao problem eskadre Port Artura 10 avgusta, devet meseci pre toga; i on je imao pred sobom njeno iskustvo još jedan činilac kojim je mogao da se rukovodi. Pobeći, ako se može, za trenutak; tući se odmah, ako se mora; ali ni u kom slučaju, ne znajući šta se hoće, pasti između dve stolice kao što se to desilo eskadri iz Port Artura zbog one kolebljivosti koja rađa kompromis. Obe mogućnosti — bekstvo i bitka — bile su tako moguće da su obe morale biti predviđene u planu; međutim, kao što je jedinstvo koncepcije zahtevalo od eskadre Port Artura, da se, ako već mora, tuče sa ogorčenom odlučnošću da bi neprijatelj pretrpeo što je moguće više gubitaka, kako bi se očistio teren za rezervu koja je dolazila pod Rožestvenskim; tako je to isto jedinstvo koncepcije tražilo od tog admirala da, ako ne može da pobegne, ako mora da se bori pre nego što se koristi Vladivostokom, njegovi brodovi u trenutku sukoba budu taktički u najbolje mogućem stanju, koje je on mogao da obezbedi, i da neprijatelj bude lišen bar onog preimućstva da unapred zna njegove namere. Sada nije bilo nikakvih rezervi; cela sudbina Rusije bila je u njegovim rukama.

Tamo gde su uslovi rata takvi da se rešenje ne može postići bez bitke, ovo nalaže kao strategijski cilj da se bitka nametne u trenutku, i pod uslovima, taktički najpogodnijim za nas. Pred ovom potpuno jasnom istinom, imajući jedva 1.000 milja da pređe, admiral je preduzeo da natovari svoje brodove ugljem; bilo ga je, kažu, čak i u admiralovoj kabini. Jasno je da je ovaj postupak bio poguban za bekstvo isto kao i za brzinu i sposobnost manevrisanja — tj. taktičku efikasnost. Štaviše, to je brodovima nametnulo još nepovoljniji položaj za dan bitke; to je još dublje potopilo oklopne pojaseve, koji su već bili suviše nisko u vodi zbog pogrešnog projekta, i izložilo je delove brodova iznad glavne palube većoj opasnosti od požara time što su bili prepunjeni gorivom. Jedan fran-

cuski pisac tvrdi da je bitka izgubljena zbog požara koji su u tim spremištima uglja zapalile japanske baterije srednjeg kalibra. Sumnjam da, kod toliko uzroka, posledica može da se pripíše samo jednom; ali tendencija bi svakako bila onakva kao što je rečeno.

Uvek bi trebalo da je cilj jednog glavnog komandanta da dođe do svog rezultata bez rasipanja, sa što manjim utroškom ljudstva i materijala; međutim, kao u svim slučajevima suprotnih uslova, ne sme biti nikakvog pokušaja da se uspostavi ravnoteža, kompromis, u uzaludnoj nadi da se zadovolje oba — rezultat i ušteda. Ako cilj ne vredi koliko utrošak, onda nemojte utrošiti ništa. Ako vredi, i ipak može isto tako da se postigne sa manjim utroškom, prištedite; ali nemojte štedeti nikakvu količinu, ma koliko ona bila velika i poželjna, ako bi ona bila potrebna da se postizavanje cilja stavi van svake mogućnosti neuspeha, ili bi bila potrebna za postizanje najpotpunijeg uspeha. Rožestvenskovo rukovođenje pripremanja za susret sa neprijateljem izgleda mi u celini tako puno propusta da moram doći do zaključka da on nije nikad jasno promislio o svom strategiskom problemu i tako se zadržao pri jednoj jedinstvenoj odluci. Preterana zaliha uglja je primer uštede materijala po cenu smanjenja izgleda za postizavanje prvog i najbitnijeg cilja, pobede. On je postao tako zaokupljen pitanjem snabdevanja i stizanja u Vladivostok, da ni bekstvo ni bitka nisu jasno vladali u njegovoj svesti. Bolje reći, te dve eventualnosti borile su se celo vreme za prevlast čineći ga bitno neopredeljenim čovekom, čak i u trenutku kad je svake nade za bekstvom nestalo.

Ne mogu a da ne pomislim da je ovoj neopredeljenosti dopri-nela, ne samo opšta nacionalna predrasuda u korist »tvrđavske flote«, koja nije mogla a da ne utiče na jednog prosečnog oficira čak i ako je on sam nije delio, već i preterani oblik teorije »postojeće flote«. Ako deo flote pobegne u Vladivostok, to će biti izvesna dobit, — jedna postojeća flota. Prema tome, odluka o *combāt à outrance* (borbi na život i smrt), koja je davala jedinu mogućnost odlučujućeg rešenja, stajala je nasuprot misli o bekstvu i bila je njom ograničena. Ako je ovo tačno, onda je opet ušteda materijala, u ovom slučaju spasavanje nekoliko brodova, pohvalna samo po sebi kao cilj, stajala u oprečnosti sa isključivošću cilja koja je neophodna za velike poduhvate i velike uspehe; rezultat je kompromis, žrtvovanje glavnog sporednom. Prema jednom izveštaju o rečima Rožestvenskog, koji je objavljen nekoliko dana pre bitke, on je gajio verovanje da će, ako samo jedan deo njegove flote stigne do Vladivostoka, on vršiti ozbiljnu kontrolu nad japanskim komunikacijama i tako uticati na rat uopšte. Očigledno je, međutim, da takva smanjena snaga nije mogla da promeni ishod, iako je mogla delimično da deluje na tok — da poveća neprijateljske mere opreznosti; ali, samo ako bi pobegla cela flota, da bi se pojačala ona u Vladivostoku i da bi se tukla drugom prilikom pod boljim uslovima, ruska mornarica nije mogla da vrši nikakav odlučan uticaj na ishod rata. Ako je već morao da se tuče, — a ranije ili kasnije

je morao, — taj trenutak i taj ishod nije smeo da bude zasenčen nikakvom mišlju o bekstvu, niti o snabdevanju u budućnosti. Okolnosti su, besumnje, bile protiv uspeha; ali nije moglo biti reči ni o kakvom uspehu osim u odluci da se odbaci svaka druga misao sem misli o uništenju neprijateljske flote na licu mesta.

Kritika je ovde opet jedan slučaj nagađanja o namerama o kojima se zaključuje iz postupaka; ali kada se razne pojedinosti Rožestvenskog postupanja uzmu zajedno, nameće se skoro neodoljivo zaključak da mu je mašta potpuno bila obuzeta preteranom ocenom uticaja jedne inferiorne postojeće flote. Osim suviše velike rezerve uglja, on je sobom poveo prатnju transporata, opštepoznati izvor taktičke smetnje u borbi, iako je, besumnje, u isto vreme i izvor za obnavljanje ako bi uspeo da s njima stigne do Vladivostoka; a ne postoji dokaz ni o kakvom pokušaju dubokog izviđanja s njegove strane, ili proterivanja, kao što je mogao da učini, japanskih izviđača koji su se pojavili; rezultat je bio da je Togo znao sve o njegovim namerama, a on nije znao ništa o Togoovim dok nije ugledao neprijateljsku glavninu.

A ja bih rekao da je sve ovo bilo rđavo rukovođenje pred licem neprijatelja i prema tome slaba taktika; slaba taktika je proizlazila iz strategiske zablude; a strategiska zabluda je dolazila od onog nedostatka sasređenosti na jedan cilj, koja je bit strategije i koja podređuje, usklađuje, sve druge činioce i okolnosti ovom isključivom cilju. Pišući ove stranice, naišao sam na nekoliko redi koje je napisao prvi od nemačkih istoričara filozofa, Ranke, u jednom od svojih najvećih dela »Engleska u sedamnaestom veku«. Oni se odnose na politiku, ali politika je bliznac strategiji. Dozvolite mi da ih citiram:

»Zašto je Viljem III nadvladao Džemsa II u Irskoj? Zato što je uvek imao jednu svoju veliku ideju pred očima, među mnogim zamršenim okolnostima koje su ga okružavale. Odluke do kojih je dolazio u svakom trenutku počivale su na jednoj činjenici da je on imao *samo jedan cilj*, i to onaj koji je *nametnuo tok stvari*«.

Primenite to na Rožestvenskog. Jedini cilj koji mu se nametao tokom stvari bio je uništenje japanske flote, koje bi obuhvatilo svaki oklopni brod koji bi Japan mogao da pripremi za taj rat. Togo je pre bitke priznavao ovaj jedini cilj i nije bilo nikakvog razloga da ga i njegov protivnik ne prizna. Dolazak u Vladivostok bio je samo jedno sredstvo da se taj cilj postigne; a cilj je bio vrlo važan, jer je, ako se postigne, trebalo da stavi Ruse u najpovoljniji mogući položaj za bitku. Ali ovo ni u kom slučaju nije bilo važnije od jedinog neophodnog cilja — bitke. Štaviše, to nije čak ni odlagalo taj cilj, koji je zahtevao da se odmah razmotri i pripremi; jer, iako je bekstvo skroz do Vladivostoka možda bilo moguće, ono nije bilo sigurno. Ono čak nije bilo ni verovatno u svim tim uslovima. Prema tome, dok je svaka briga trebalo da se posveti bekstvu, ako je bilo moguće, nju je trebalo da prati nedvosmislena odluka da na borbu, u slučaju da bitka bude nametnuta, ne utiče nikakva misao o bekstvu, i da flota, kao brod pripremljen za akciju, bude oslobođena

svih tereta od trenutka odlaska sa Sedl Ostrva. Jedna flota je već napola potučena kada ide u borbu sa zadnjom misli o nečem drugom osim borbe.

Da je Rožestvenski uvideo ove činjenice, u njihovom relativnom značaju, da je bio ubeđen da mu je borba jedini cilj i da je bar postojala stvarna mogućnost da ona ne može da se odloži do posle Vladivostoka, izgleda mi da bi rezonovao ovako: »Moram da imam dosta uglja da stignem do Vladivostoka, uz razumnu kalkulaciju otstojanja, i utroška brodova; i jedno i drugo bilo je poznato. Ovoj količini treba dodati razuman koeficijent sigurnosti. Ovo u celini treba imati u vidu za bekstvo, ako je izvodljivo; možda je još bio potreban dodatak dovoljan da traje za vreme borbe sa probijenim dimnjacima, što je lako moglo da se desi. S druge strane, opet uz svaki brod postoji izvesna količina vode koja najbolje odgovara njegovim manevarskim potrebama. Verovatno je da će nas neprijatelj sačekati bilo u užem delu mora, bilo blizu svojih brodogradilišta. Pošto postoji jedan položaj, a to je Korejski Moreuz koji služi i jednom i drugom cilju, verovatno ću tu trebati da se tučem, ako uopšte dođe do bitke. Prema tome, ukoliko je moguće, količina uglja koji flota nosi na polasku treba da je tolika da utrošak do trenutka stizanja do Moreuza dovede flotu u najbolje taktičko stanje. Količina uglja potrebna da se dođe do Vladivostoka na taj način je usklađena sa zahtevima bitke«.

Sad što se tiče transporata. Zasad, na ovom poslednjem sudbonosnom delu puta, oni apsolutno nemaju nikakvog značaja što se tiče rezultata. Njihovo usklađivanje sa borbom kao ciljem, sastoji se u tome da se uklone iz svesti kao i iz našeg prisustva. Ako smo potučeni, njihov gubitak neće imati nikakve posledice po Rusiju; ako pobedimo, oni se mogu pozvati sa određenog zborišta i ispratiti do određenog mesta pod takvom zaštitom kakva onda bude izgledala potrebna. Jedan austriski oficir izneo je da bi brodovi za snabdevanje, da je ceo kontingent ostao zajedno, a noću se razdvojio, u konvoju mogli istočno od Japana da pobegnu neprimećeni; ili, ako budu primećeni, izveštaj o tome mogao je pre da zbuni Togoa nego da mu rasvetli situaciju. O ovoj sugestiji neću praviti nikakav komentar, osim da bi to bio jedan način da se izdvoje brodovi za snabdevanje.

Kritična situacija trebalo je da privuče, i privukla je, svu japansku borbenu snagu u Korejski Moreuz, jedan elemenat za Rožestvenskovo razmatranje. Prema Semjonovu, pomoćni parobrodi *Terek* i *Kuban* upućeni su sa istočne obale naročito zato da bi privukli pažnju, ali nisu sreli nikoga, i njihovo prisustvo bilo je nepoznato Japancima.

Nisam raspoložen da ispitujem ili da sumnjam u to da bi bilo vrlo nezgodno za ratne brodove koji su se popravljali u Vladivostoku da je ruska eskadra pobegla Togou i da je izdvojen kontingent za snabdevanje bio zaustavljen. Niti dovodim u pitanje da bi, u slučaju takvog bekstva, ugaj koji bi ostao usled količine koja je u

početku utovarena na palube brodova bio od velike vrednosti za buduće operacije. Što su stvarnije i veće ove sporedne brige, kao brige Viljema III u Irskoj, tim reljefnije ističu važnost, kao i potrebu, da se one podrede onoj jednoj neophodnoj stvari, naime, da budu što je moguće spremnije za dan bitke. One takođe jasno pokazuju koliko nas može dovesti u zabludu naklonost ka kompromisu, ka ustupanju nečega na sve strane; uzjahati jednovremeno na dva konja, bekstvo i bitku.

Kurs Rožestvenskog bio je kompromis, mešavina bekstva i borbe; strategiska greška na početku koja je potekla od toga što se pažnja nije usredsredila na onu jednu neophodnu stvar na koju jasno ukazuje tok događaja i koja je otuda nužno dovela do celog niza daljih grešaka koje sve zajedno mogu da se nazovu taktičkim. Sve su one povezane kao rezultati jednog intelektualnog stava; pretovarenost ugljem, veća opasnost od požara koja odatle proizilazi, potapanje oklopnih pojaseva, gubitak brzine i taktičke sposobnosti, zanemarivanje izviđanja, zadržavanje transporata, u formaciji za plovidbu, — sve taktičke greške, — dolaze od neshvatanja činjenice da je vladajuća misao strategije u ovom ratu trebalo da bude pomorska bitka pod najpovoljnijim uslovima. Ovo je ponavljanje grešaka eskadre iz Port Artura. Kada postane neposredno jasno da će se možda morati tući pod uslovima manje povoljnim nego što bi se želelo, okolnosti su izmenjene; ali nema nikakve promene u načelima koja ovde važe. Kada se jednom došlo do Vladivostoka, načelo bi tražilo najveće pripreme koje je brodogradilište dozvoljavalo, u najkraćem vremenu, tako da sve bude što je moguće spremnije za bitku. Kod Sedl Ostrva, ista ta spremnost zahtevala je da se u određivanju svog kursa odbaci svaka pomisao na Vladivostok i o snabdevanju tamo, ukoliko bi takva pomisao mogla da utiče na pripreme za verovatnu bitku. Izgleda vrlo verovatno da su pogrešne koncepcije koje se mogu izdvojiti iz postupaka Rožestvenskog bile naglašene i pojačane teškim brigama oko snabdevanja, koje su, naravno, bile pratilac njegovog mukotrpnog putovanja. Njegova svest i *moral* dobili su određeno skretanje, ustaljene poglede, od kojih nisu mogli da se oslobode.

Da ovde završimo jednom pohvalom koju je Lanfre (Lanfrey), neprijateljski kritičar, izrazio o postupanju Napoleona, velikog majstora strategije, u međuvremenu između poraza kod Eslinga i pobeđe kod Vagrama:

»Nikad nije načelo o žrtvovanju sporednog glavnome, u čemu Napoleonove vojničke koncepcije obiluju tako sjajnim primerima, a koje je tačno u svakoj umetnosti, primenjeno sa više aktivnosti i tačnosti. Komplikacije kojih se najviše bojao« — nedoumice, da kažemo uzgred, Viljema III i brige Rožestvenskog oko snabdevanja — »za njega u tom trenutku kao da nisu postojale. Nikakav sporedni događaj nije imao moć da ga odvuče od velikog zadatka koji je sebi prvobitno dodelio«.

Ukratko, vi ćete primetiti da su ovde svi postupci kao i sve snage za akciju koncentrisani na ostvarenje cilja.

Uzeto u celini, pomorska strategija Japanaca u vreme ovog rata obeležena je tačnošću dijagnoze, koncentracijom cilja i čvrstinom postupanja, koji su tako vidno nedostajali njihovim protivnicima. Predlažem samo uzgredni komentar o izrazitijim crtama; a u ovom pokušaju imam nameru da stavim težište naročito na zapletene i uznemiravajuće okolnosti pod kojima su oni delovali, baš zbog toga što se u njihovoj sredini čvrsto držalo pravilnih koncepcija uprkos svim iskušenjima. Naročito je potrebno da se tako zapaze njihove teškoće; jer posmatrajući niz uspeha kao što su bili njihovi, mi ćemo biti skloni da im pripisujemo tako izvanredne osobine koje će skoro izgledati natčovečanske, i tako, u neodređenom divljenju, izgubićemo iz vida običnu korisnu pouku. Mnogo komentara poslednjih pet godina pripisalo je Japancima izobilje vrlina koje ih stavlja iznad svih drugih boraca, koje čak ima tendenciju da lišava njihove vođe jednog dela njihovih zasluga. Proučavajući građu za ova predavanja, stalno sam se sećao, dosta zanimljivo, nekih reči u Bibliji koje se tiču sličnog utiska koji je vladao u staro doba: »A Egipćani su ljudi, a ne bog; a njihovi konji su meso, a ne duh«.

Jedna od prvih primedbi koje su zadržale moju pažnju bila je primedba jednog posmatrača na licu mesta u samom početku rata: »Japanci su pod jakim uplivom potrebe da sačuvaju svoje ratne brodove«. Ovo je bilo skoro dva meseca pre nego što su *Hacuse* i *Jašima* potopljeni minama istog dana. Zamislite onda kakva je teška morala biti zabrinutost posle gubitka ta 2 broda koje je bilo nemoguće zameniti istim takvim, i za koje su dve oklopne krstarice kupljene u Italiji bile samo delimična zamena. Srećom za Japan, uslovi njegovog saveza sa Velikom Britanijom oslobađali su njegove vođe od potrebe da uzmu u obzir i jednu drugu mornaricu osim ruske. On nije morao da razmišlja o mešanju neke evropske države u svoju svađu; ovo je bila mogućnost koju su izvesni preteći događaji uvek držali pred očima Sjedinjenih Država u našem ratu sa Španijom.

Kada je Japan otpočeo neprijateljstva, on je morao da prizna da je u materijalnoj snazi cela ruska mornarica bila mnogo jača od njegove. Ipak, da bi ostvario svoje ciljeve, on je morao da izvrši invaziju s mora, jedan ofanzivni pokret velikih razmera, koji zavisi od gospodarenja morem, ne samo za prvi uspeh, već za stalno održavanje njegovih operacija. U ovom ofanzivnom cilju nisu mu smetale nikakve predrasude u korist »tvrđavske flote« kao što je to bilo kod Rusa. Ne nalazim traga ni o kakvim sličnim koncepcijama. Naprotiv, Japan kao da je u potpunosti shvatio, i prema tome i postupio, princip da je jedini cilj mornarice da gospodari morem; iz toga neposredno proizilazi da je cilj mornarice neprijateljska mornarica — njegoa organizovana plovna snaga. Ovo su oni priznavali na dva načina. Prvo, oni su dozvolili Rusima da okupe svoje brodove na Dalekom Istoku, dok je njihova mornarica kao celina

bila stvarno podeljena u dva dela. Zatim, oni su vodećom crtom svoje kampanje napravili napad na onu polovinu neprijateljske flote koja je bila izložena njima. Ja aludiram ne samo na uspešni torpedni napad na brodove spolja, kojim su se neprijateljstva otvorila, već i na činjenicu da su dva meseca činjeni neprekidni napori da se naškodi onima koji su ostali, kako unutra tako i van luke; bombardovanjem, postavljanjem mina i pokušajima da se prolaz kroz kanal zatvori potopljenim brodovima. Svi ovi napori diktirani su jednim principom: uništenjem ili neutralizacijom neprijateljske flote.

Ukoliko se poboljšala artiljerija ruskih tvrđava, utoliko je isti princip, ili potreba, nametao Japancima još veću brigu za njihove oklopne brodove. Daljina bombardovanja postepeno se povećavala i velika pažnja je posvećena iznalaženju mrtvih uglova. Sigurnost za njih same u ovoj stvari imala je prednost nad oštećenjem neprijatelja unutra; pošto su oni zavisili od svoje nadmoćnosti na moru i bili slabiji u celokupnoj pomorskoj snazi, moguća dobit od bombardovanja nije bila ni blizu mogućoj šteti od nesrećnog udarca. Rizik se nije mogao opravdati; ali i briga za sopstvene brodove i napad na neprijateljske dolazili su od jednog načela, prevlasti na moru. Što se tiče efekta ovih pomorskih bombardovanja, naš pomorski *attaché* u Port Arturu izvestio je da je materijalna šteta mala, ali da je uporno agresivno delovanje Japanaca još u početku vršilo jasan i sve veći poguban uticaj na moral ruske flote, naročito na više oficire. Ovo mora da je saznao iz drugih izvora, pošto on sam nije stigao na mesto do 8 maja. Ustvari je bombardovanje sa strane kopna konačno oteralo mehaničare sa ruskih brodogradilišta, i tako, 10 avgusta, doprinelo odluci o pokušaju odlaska eskadre.

Kada sva ova sredstva — bombardovanje, mine i blokiranje kanala — nisu urodila plodom, ista koncepcija o stalnom držanju cilja pred očima, i priznavanju onoga što je bilo »nametnuto samim tokom stvari«, kao što je kazao Ranke, diktirala je sledeći potez Japanaca. Glavnina flote povučena je iz susedstva luke do jednog položaja udaljenog od mogućnosti torpednog napada, do Eliotovih Ostrva, nekih 60 milja od Port Artura. Tu je našla još veću sigurnost zbog složenog sistema vodenih zapreka pred lukom (booms), koje ne samo da su štitile prilaze ostrvima već su zaštitu prenosile sa njih na kopno. Na ovaj način zaštićeni su i sidrište za transporte, i mesto na poluostrvu za iskrcavanje trupa određenih za operacije protiv tvrđave. Ovo se može nazvati defanzivnom bazom pomorskih operacija pred Port Arturom; ostvarivanje prevlasti na moru čuvanjem sopstvenih brodova i netaknutim materijalom. Ova veštački zaštićena morska oblast oko Eliotovih Ostrva postala je isturena baza i kopnenih i pomorskih operacija, čija koncentracija na jednom mestu, kada je moguća, kao što je bila u ovom slučaju, ima očigledna preimućstva. Ona može povoljno da se uporedi sa

položajem Britanaca pod Velingtonom u Lisabonu, koji je služio i kao pomorska i kao vojna baza za vreme Španskog rata.

Sa ofanzivne tačke gledišta trebalo je da ruska flota bude ne samo lišena svoga skloništa, isterana na čistinu, primorana na bitku, i to pomoću opsadnih operacija koje su, u izvesnom trenutku njihovog razvoja morale da učine održavanje položaja nemogućim; nego je u međuvremenu bila efikasno paralizovana, onemogućeno joj je bekstvo bez borbe, složenim nizom mera preduzetih na sektoru okolnih voda, i sa baza na Eliotovim Ostrvima. Ove lokalne mere treba smatrati taktičkim, a ne strategiskim, i prema tome one ne dolaze neposredno u moju oblast razmatranja. Ipak, ja ću ih nabrojati, donekle zbog toga što su uzeto u celini, uspostavljanje jedne sporedne baze i razvitak operacija koje se oslanjaju na nju u principu strategijske mere, iako su pojedinosti taktičke; a donekle i zato što cela akcija ilustruje jedinstvo one osnovne strategijske koncepcije, koju Rusi nisu nikad savladali, ili, ako jesu, oni je nisu proveli u delo; naime, koncepciju da je bitna stvar bila da se parališe kretanje neprijateljske flote, ili da se ona uništi.

Japanske mere koje su oni vršili u ovom cilju, jedan od njihovih oficira, koji je, kako mi kažu, bio u Togoovom štabu, nazvao je »ogradama«. Prvo, to je bilo nekoliko redi mina postavljenih u koncentričnim krugovima oko ulaza u Port Artur i najbrižljivije čuvanih danju i noću sa osmatračkih kula na visovima poluostrva Ljaotunga, pošto je ono deo po deo padalo u ruke japanskih kopnenih snaga. Neposredno sa spoljne strane od ovih bili su torpedni čamci i razarači, koji su tako formirali drugu liniju, oslonjenu na treću, sastavljenu od drugorazrednih i trećerazrednih krstarica. Četvrta ograda bila je glavna flota kod Eliotovih Ostrva. Unutrašnje linije odgovarale su pretstražnim linijama jedne vojske, i imaju isti zadatak, tojest da spreče da napad bude iznenadan svojim brzim razvojem. Mine su besumnje bile namenjene tome da potope neprijatelja koji bi ih dodirnuo; ali njihova bitna taktička vrednost bila je u tome da izazovu odugovlačenje, potrebno za otvaranje kanala, kako bi japanska flota, koju bi opomenuli izviđački brodovi, imala vremena da dođe, što se i desilo u kritičnim prilikama 23 juna i 10 avgusta 1904 godine. Kao studiju uporedne taktike, dvostruko poučnu zato što su vremenski tako udaljene da predstavljaju pomorske epohe, od kojih je jedna zabeležena jedrima a druga parom i torpedima, ja bih predložio upoređivanje ovih mera sa merama preduzetim prilikom britanske blokade Bresta 1800—1801 godine. Ove druge sam analizirao u »Uticaju pomorske snage na Francusku revoluciju i Carstvo« (*The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire*).

Očekivani pokreti flote Port Artura, protiv koje su ove mere preduzete, imali bi za cilj dolazak u Vladivostok (v. sk. 13). Pošto je prošla zima, nestalo je velike slabosti te luke, leda, a Japanci su bili svesni da će neprijateljska flota, ako stigne tamo, biti za njih mnogo nesnosnija. Ovo je, naravno, strategiska misao: sprečiti

neprijatelju zadobijanje pozicije (položaja). Ishod 10 avgusta, povratak Rusa u Port Artur, s pravom su, prema tome, Japanci smatrali kao strategijski uspeh. Tako je jedan japanski oficir, koji je bio na položaju na kome je mogao da zna mišljenja rukovodilaca, pisao jednom japanskom listu:

»Da su Rusi uspeali da razbiju blokadu 10 avgusta, i da su neki njihovi ratni brodovi i krstarice dospeli u Vladivostok, koji ne bi mogao dugo da se opsega, japanska mornarica i država bi se našle u vrlo nezgodnoj situaciji u pogledu strategije drugog perioda borbi, naime, perioda posle dolaska baltičke flote«.

Pokret Kamimurinih oklopnih krstarica ispred Vladivostoka do Korejskog Moreuza — ili Cušime — donekle je imao taj cilj u vidu. Tu su one bile neposrednije pri ruci da bi u slučaju potrebe mogle da presretnu eskadru Port Arturu, kada bi ona pokušala delimično bekstvo; takođe bi bile pri ruci i za pojačanje eskadre ratnih brodova u slučaju da izbije bitka ispred Port Artura i da se ona pretvori u pokretnu bitku. Ukratko, Kamimura je bio pri ruci i mogao svakog časa da ukaže saradnju, a oficir koga sam citirao naziva ga petom pregradom. Dva dela japanskih oklopnih brodova, iako rastavljena, zauzimala su unutrašnje položaje u odnosu na Port Artur i Vladivostok; prema tome oni su imali povoljne položaje za uzajamnu podršku protiv jednog ili drugog neprijatelja, ili protiv njihovog sastajanja. Praktično se i dogodilo, prilikom ruskog ispada 10 avgusta, da je Kamimura otplovio iz Cušime u južni deo Žutog Mora, — na ostojanje od oko 200 milja. Tu bi on bio skoro sigurno na putu eventualnih ruskih begunaca; jer oni bi mogli da krenu na jug, mesto da obidu ispust Koreje. *Cesarevič*, sklonivši se u nemački Kjao Čao, naravno, nije došao na dohvat ovoga dela flote, on je, saznajući da se većina Rusa ponovo povukla u Port Artur, opet zauzeo položaj na pučini kod Cušime, tako da je tu sreo i sukobio se sa brodovima iz Vladivostoka, i uništio oklopnu krstaricu *Rurik*.

Ovde možemo da spomenemo da su, osim prednosti unutrašnjeg položaja, guste magle, koje su oko Vladivostoka preovladavale u tom godišnjem dobu i pre njega, činile okolinu luke ustvari gorim položajem nego što je bila Cušima za sprečavanje zaista opasnih operacija eskadre koja je bila unutra. Glavna opasnost koja je od tih brodova pretila Japancima bila je povreda komunikacija od samog Japana do Eliotovih Ostrva. Najveća je ugroženost bila u Korejskom Moreuzu, gde je Cušima. Gusta lokalna magla oko Vladivostoka mogla bi učiniti da se bekstvo tako dugo ne primeti da bi posledice mogle biti vrlo ozbiljne. Već sam pomenuo da je čak iznenadno izbijanje brodova iz Vladivostoka, jula, sa Kamimurom u blizini, dovelo do gubitka jednog važnog opsadnog odreda, te tako produžilo opsadu Port Artura.

Postupak Japanaca u slučajevima koje smo sad razmatrali, iako je očigledno pravilan, bio je tako strogo u skladu sa priznatim pravilima da nije predstavljao neku naročitu vrednost osim upornog

pridržavanja pravilnih načela; a to je stvar koju nije nimalo lako sprovesti u delo u trenucima zabrinute nedoumice. Naprimjer: želja da se nešto bombarduje, da se pokaže snaga, jako je izražena u početku rata kada još nema rezultata. Ovo nije samo stvar dopadanja publici — igranja za galeriju. Ono proističe iz još nezadovoljene žedji za akcijom, da se nešto uradi, bilo šta. Potrebna je veća čvrstina da se uvidi da je, osim ako imate brodova za bacanje, takmičenje između brodova i tvrđava nejednako. Japanci su došli u iskušenje, i donekle su mu se podali; ipak su bili vrlo oprezni i brzo su se zaustavili, ali ne, međutim, pre nego što je jedan njihov brod, *Asahi*, došao u tako kritičnu situaciju da je jasno pokazalo opasnost tog poduhvata. U svemu ovome oni nisu pokazali nikakvu naročitu originalnost, samo su sledili za priznatim pravilima. Njihov najveći doprinos pomorskoj strategiji u ovom ratu bio je taj što su pokazali preteranost teorije postojeće flote (*Fleet in Being*). Ovo su zaista pokazali, ukoliko može da se kaže za jedan istaknut dalekosežan uspeh da on nešto pokazuje. Značaj dokaza, naravno, donekle je umanjen ruskom nesposobnošću u rukovođenju flotom.

Škola *Fleet in Being* (»postojeća flota«), koja je u osnovi isto što i takozvana *Blue Water School* (»škola plave vode«), pridaje samoj pomorskoj snazi, nezavisno od drugih faktora, značaj i efikasnost koji su po mom mišljenju preterani. Ona, naprimjer, hoće da umanji značaj utvrđenja, da neopravdano potceni njihovu vrednost za nacionalnu odbranu i pomorsko ratovanje. Ovaj misaoni pravac, u njegovom savremenom obliku, potiče od pokojnog Koloma (Colomb), admirala engleske mornarice. Iako ga ne možemo smatrati odgovornim za sve krajnosti njegovih sledbenika, mislim da je opravdano reći da on precenjuje ono stvarno zastrašujuće dejstvo na prekomorske operacije jedne pomorske snage, kada je ona jaka, mada slabija od protivnika. Tako on kaže o postupku Toringtona, koji je ovaj izraz i skovao 1690 godine:

»Postojeća flota, iako je bila diskreditovana (tj. potučena), slabija, i zatvorena iza peščanih nasipa bez bova (oznaka za opasnost), pretstavljala je svojim postojanjem takvu snagu da je bila u stanju da parališe akciju naizgled pobedonosne flote bilo protiv mora bilo protiv obale. U ovome se sastoji glavni interes bitke kod Biči Heda¹⁾.

Opet, u svom trećem izdanju (1899 godine), on navodi ovu izjavu kao definiciju svog sopstvenog mišljenja, i dodaje (str. XLI):

»More treba da se očisti od brodova ili eskadri koji ga brane pre nego što se preduzme onaj dalji korak u pomorskom ratovanju, napad na teritoriju«.

U rukama nekih od njegovih sledbenika samo postojanje jake iako inferiorne flote, na priličnom otstojanju, trebalo bi da zaustavi nameravani prelazak dok se ta flota ne uništi. Ovaj se zaključak može podržati, kao što se i čini, istoriskim primerima u kojima

¹⁾ *Naval Warfare* (Pomorsko ratovanje), 1890, str. 122.

se takav rezultat ostvario. Ali pokazati da se često postupalo na jedan izvestan način još uvek ne znači da je taj način bio pravilan; tako isto i suprotan postupak Japanaca u nedavnom ratu ne pokazuje neopozivo i za sva vremena da tako treba postupiti kao što su oni postupili. Prilike menjaju slučajeve; ipak, sve u svemu, sklon sam da mislim da je odluka dogme »postojeće flote« da nikakvi uslovi ne menjaju istinitost njene postavke.

Razlika između kursa Japanaca i postavke škole »Postojeće flote«, uopšte uzev, jeste u tome što su Japanci, pošto su pažljivo odmerili mogućnosti, preduzeli odlučan korak, korak koji je morao da dovede do rezultata, i pored bliskog prisustva jake neprijateljske flote; što oni nisu pokušali da pobeđu bez ikakvih rizika, već samo, da citiramo Napoleona, stavljanjem što više povoljnih okolnosti na svoju stranu. Da su ipak izgubili, protiv njih bi mogla da se iznese baš ova greška, ili neka druga; u svakom slučaju, oni ništa manje ne bi bili u pravu nego što je njihov uspeh pokazao. Flota Port Artura mogla je da ostane postojeća flota do ovog dana, da su Japanci odustali od transportovanja svojih trupa dok je ne unište. Trebalo je samo da ostane u luci. Ukratko, takva flota, prema mišljenju njenih pristalica, samim svojim postojanjem nameće svojim neprijateljima pasivnost, paralizu, slom bez ikakvog izgleda na uspeh, sve dok se ona sama drži luke. Mislim da nije preterano reći da bi prihvatanje ove teorije primoralo Japance da na neodređeno vreme odlože svoje kopnene operacije, čekajući na neprijateljevu odluku da pređe na pomorsko dejstvo. Da ovo nije preterano može se naći dokaza u komentarima koje sam već naveo. Pravda zahteva da se kaže da ima ljudi kojima je blizak ovaj pomorski misaoni pravac čiji su zaključci umereniji. Tako je ser Džordž Klark, dugogodišnji sekretar Komiteta za imperijalnu odbranu, pisao: »Efikasna flota«, pretpostavlja se inferiorna, »ima snažno zastrašujuće dejstvo na pomorske operacije, a naročito na transporte trupa preko mora«. Niko se neće suprotstaviti ovakvoj izjavi; ali za nas je zanimljivo da primetimo opasnost onih krajnosti u koje zapadaju ljudi koji kuju pomorske fraze a da ne razmotre pažljivo sve činioce.

Sada je više od petnaest godina otkako sam čitao Kolombovo »Pomorsko ratovanje« (*Naval Warfare*). Prema tome, ono mi nije sveže u svesti; međutim, pozivajući se ovom prilikom na njega, našao sam, listajući knjigu, ovu pribeležku, koju sam tada napravio: »Izgleda mi da Kolom suviše isključivo brani napuštanje kombinovane ekspedicije u korist same pretnje pomorskom snagom — čak ni nadmoćnom — čak jednakom, pa i manjom«. U vezi sa istoriskim primerima kojima je poduprta ova teorija, a koji zaista pokazuju da je ovaj ili onaj čovek napustio neki poduhvat zbog takve postojeće flote, izneo sam primedbu, u više slučajeva, da bi i rezultat očigledno bio uspešan da je akcija bila drukčija. Posle toga sam ukratko izložio opšti utisak koji sam stekao na osnovu ove postavke, tj. da ona prelazi preko Napoleonove dobro promišljene *izreke* (*dictum*): »Rat se ne može voditi bez rizika«. Ovo je pandan njegove

druge izreke, malopre citirane, da se ratovanje, pravilno shvaćeno, sastoji u stavljanju što više povoljnih okolnosti u svoju službu.

Ove su maksime ne samo opravdavale rizike, već opravdavaju i tvrđenje da neuspeh može da bude vredniji poštovanja i od uspeha; jer i najveća tačnost predviđanja i energije u akciji mogu da urode neuspehom, dok uspeh može da bude posledica slučajnosti, ili nadmoćnije snage. Dva pitanja pri razmatranju eventualnog rizika jesu: da li cilj opravdava rizik i da li je preduzeta svaka moguća mera opreznosti da bi se obezbedio uspeh? Nelson je, predlažući napad na Livorno, nesvesno potvrdio Napoleonovu maksimu; ustvari, dugo pre no što je ona napisana. On nije predlagao avanturu, on je pažljivo razmotrio pojedinosti, ali je jasno istakao potrebu za primanjem rizika:

»Nešto se mora ostaviti sreći. Naš je jedini obzir: da li za čast i korist naše zemlje vredi to rizikovati? Ako vredi, za ime boga, na posao«. »Možete biti uvereni«, pisao je drugom prilikom, »ako nađem francuski konvoj ma na kom mestu na kome postoji mogućnost da se on napadne, on će biti ili zarobljen ili uništen makar po cenu žrtvovanja moje eskadre, koja je stvorena zato da se rizikuje kad prilike zahtevaju«.

Glava XV

ODNOS OBALSKIH UTVRĐENJA PREMA POMORSKOJ STRATEGIJI

Rat između Japana i Rusije bio je poučan na više načina, ali mi se čini da ni u čemu nije bio više poučan nego u stvarnom pitanju do koga na kraju dovodi naš predmet — odnosa obalskih utvrđenja i pomorske snage; u ovome se ne bavimo pojedinostima, makoliko dragocenim, već širokim opštim principima koji proizilaze iz pravilne ili pogrešne državne politike. »Škola plave vode« (*The Blue Water School*) je pravoliniski potomak u sledećoj generaciji »škole postojeće flote« (*The Fleet in Being School*). Jedna za drugom one ilustruju princip koji u svom razvoju rađa svojim neizbežnim plodom. I jedna i druga se tiču odnosa kopnenih operacija i flota. U ovome, kao u svim vojnim procenama, sigurno rešenje zavisi od pravilnog usklađivanja jednih i drugih, zasnovanom na punom ostvarenju funkcija jednih i drugih u onoj zajedničkoj akciji koju nazivamo kombinacijom; kojom oba elementa tako dejstvuju da ustvari pretstavljaju jedan. Obalska utvrđenja, obalske tvrđave, nalaze se na graničnoj liniji shvatanja između koncepcija o pomorskim i kopnenim operacijama kao različitim vrstama operacija u ratu; to je isto onako kao što su one tačke otpora zauzete na fizičkoj granici koju priroda povlači između odnosnih sfera flota i vojski. Prema tome nije neobično da se javljaju sporovi na ovom spornom terenu.

Kada rat postoji između dveju država odvojenih morem, onda je očigledno da ona koja prodire na teritoriju druge preduzima ofanzivu, a da je sredstvo za napad ono oružje koje ostvaruje tu invaziju, tj. vojska. Mornarica čuva i obezbeđuje komunikacije vojske. To što samo mornarica omogućuje invaziju, ne čini je snagom koja vrši invaziju. To što ona samo omogućuje ofanzivu ne čini je ofanzivnim sredstvom. To što je sam njen način dejstva ofanzivan ne mora da je čini ofanzivnim činiocem u kombinovanoj operaciji. U zajedničkoj akciji ona ima defanzivnu ulogu. Što ona, idući za svojom defanzivnom ulogom, stalno preduzima ofanzivnu akciju gde se ukaže prilika da se uništi neki neprijateljski brod, ne menja u suštini karakter njenih operacija. Ona brani ofanzivnom akcijom, dokle god dosežu njeni topovi; ali ona brani. Ovo je svakako bila funkcija japanske mornarice u nedavnom ratu.

A opet, ako se radi o invaziji, kakvu ulogu u ratu imaju obalske tvrđave napadnute zemlje? Koji je njihov zadatak? Izgleda na prvi pogled da je defanzivan; ali da li ovo odgovara tačnom stanju stvari? Da li ono što je očigledno odgovara stvarnoj istini? Naprotiv; kao što je metod mornarice ofanzivan, dok je njena funkcija defanzivna, tako je i metod obalske tvrđave defanzivan, ali je njena funkcija ofanzivna. Ne samo što ne može da odbrani jednu zemlju, nego jedna obalska tvrđava samo po sebi ne može ni da zaštiti od invazije, osim ako nema obalske linije van tvrđave — uslov koji je očigledno nemoguć. Iskrčavanje može skoro uvek da se izvrši dalje od njenog dosega. Port Autur sam po sebi nije imao ni jotu uticaja na iskrčavanje japanske opsadne snage, koje se obavilo na otstojanju od 60 milja. Za vreme tog dela operacije, Port Artur nije počeo da brani ni sebe, akamoli zemlju.

Tvrđave, obalske ili druge, brane samo zahvaljujući ofanzivnoj snazi koja je sadržana iza njihovih zidina. Obalska tvrđava brani zemlju kojoj pripada uglavnom pomoću flote koja se u njoj sklanja. Njena utvrđenja i trupe, koje ih poseduju, doprinose aktivnosti te flote, obezbeđujući joj snabdevanje opravke i skloništa u slučaju potrebe. Pošto je tako, očigledno je da obalske tvrđave napadnute zemlje zaista jesu ofanzivna sredstva, iako sama zemlja, samim tim što je napadnuta, vodi defanzivni rat. Posebne karakteristike tvrđave su samo stvar detalja; njena bitna funkcija je ofanzivna, zato što dovodi do odbrane samo putem olakšavanja napada. Ovo je tačno isti odnos koji imaju tvrđave prema nekoj kopnenoj granici. Njihova zaštitna uloga prema svojoj zemlji ne proteže se van dometa njihovih topova; čak, obično, ni toliko. Tvrđava brani ustvari time što pruža sklonište jedinicama, dovoljno velikim da mogu da preduzmu opasnu akciju protiv komunikacija vojske napadača. Pošto se tvrđava sa svojom posadom nalazi na boku neprijateljskih komunikacija, ona pretstavlja životnu opasnost za njega i tako štiti sprečavajući neprijateljsko nadiranje. Njena ofanzivna moć dejstvuje, a ne defanzivna.

U kopnenom ratovanju, odmah je očigledno da tvrđava mora da je osigurana sa svih strana, bilo prirodom bilo ljudskom veštinom. Fortifikacija je veština da se slabosti prirodne zaštite nadoknade. Na izloženoj morskoj obali, ovo je takođe tačno, ali mnogo manje očigledno. Vremenom smo počeli da gledamo na fortifikaciju morske obale tako isključivo kao na meru odbrane od neprijateljskih flota, tako da se u velikoj meri izgubila iz vida ona istinska koncepcija tvrđava kao ofanzivnih instrumenata koju sam isticao. Posledica toga je to da bi možda bilo moguće lišiti našu flotu upotrebe ove ili one pomorske baze, jednom vojskom koja bi se iskrcala na izvesnom otstojanju od tvrđave, kao što su to Japanci uradili kod Port Artura; samo bojim se još mnogo lakše, jer sumnjam da je ijedna od naših pomorskih baza i blizu tako zaštićena sa kopnene strane kao što je bio Port Artur.

Ovaj je rezultat, ako je tačan, po mom mišljenju zanimljiva ilustracija postepenog delovanja jednog pogrešno shvaćenog principa. Ljudi počinju ovako: obalske tvrđave služe samo za odbranu. Produžuju: mornarica brani bolje nego makakva tvrđava. Zaključuju: prema tome novac utrošen na tvrđave je bačen, i treba da se troši na flotu. Ovo je, ukratko, silogizam »škole plave vode«. Ako se prihvati ova premisa, zaključak sledi samo po sebi; ali sama premisa je pogrešna. Strategijski, obalske tvrđave nisu za odbranu, već za napad, putem zaštite i podrške one snage koja je ofanzivno sredstvo protiv napadača; drugim rečima, mornarice. Iz toga sledi da one moraju biti razvijene na kopnenoj kao i na morskoj strani, kako bi se sačuvala od zauzeća, bilo na prepad (*coup de main*) bilo produženom opsadom, kao Port Artur. S obzirom na sve ove okolnosti, za Santjago može da se kaže da je pao kao žrtva prepada, kao što je Port Artur pao putem opsade. U oba slučaja, flota je lišena baze. Ovo je bitan momenat za rezultat; uništenje flote koje je usledilo u oba slučaja bilo je samo neizbežna posledica, iako vrlo poželjna. Da je ijedna od flota pobegla u neku drugu tvrđavu, u Havanu ili Vladivostok, dobitak ili gubitak luke iz koje je flota pobegla ne bi imao mnogo značaja ni za jednu od zaraćenih strana, jer bi iščezao ofanzivni elemenat toga mesta, i on bi se mogao iskoristiti drugde.

Odbrana sa morske strane protiv neposrednog napada sa mora relativno je laka; s te strane ne mogu da se podižu objekti za opsadu, a brodovi, preostalo sredstvo za napad, su u priznato nepovoljnijem položaju u borbi protiv utvrđenja. Neko to osporava; ali za Japance se neće reći da im je nedostajalo smelosti, a nisu dugo ostavili svoje brodove izložene ruskim utvrđenjima. Za vreme bombardovanja oni su povećali svoje otstojanje, što je pretstavljalo elemenat bezbednosti; pa čak i tada, jedan od njihovih brodova, *Asahi*, jedva je izbegao ozbiljno oštećenje. Prema tome, s kopnene strane treba najbolje obezbediti tvrđave, jer im tu priroda najmanje pomaže.

Ovi principi su opšti, ali, naravno, treba ih prilagoditi uslovima u svakom pojedinom slučaju. Pod pretpostavkom čak i neosporno jače mornarice, kao što je bila mornarica Velike Britanije u prošlim vremenima, potrebna su obalska utvrđenja; nikad nije bilo vremena, niti ikada može biti, da mornarica jedne proširene teritorijalne sile može svuda sama od sebe da spreči invaziju. Kao što je Sendvič pisao Rodniju, mornarica ne može da se nalazi u svoj snazi na svakom mestu. U prošlosti, britanska mornarica čuvala je Britanska ostrva; ali na drugim morima, bio joj je potreban Gibraltar i slične pozicije. Potreba za utvrđenjima raznih pozicija razlikovala se prema lakoći kojom je eventualni neprijatelj mogao da dopre do njih. Čak i na samim Britanskim ostrvima jedna uspešna invazija, u drugim vremenima ili sada, besumnje bi morala sebi da postavi zadatak zauzimanja i uništavanja brodogradilišta kao glavnog cilja, u slučaju da nisu branjena sa kopnene strane. Priča o Gibraltaru poznata nam je svima. On je izdržao zahvaljujući pri-

rodnoj i stečenoj defanzivnoj moći koja je postala poslovična; ali uzmimo slučaj Malte i Egipta 1798 godine. Ovo nisu bili britanski posedi, ali su bili od velikog interesa za Britance. Da je Aleksandrija bila britanska tvrđava, celishodno snabdevena posadom, mešanje u Bonapartine operacije u Egiptu bilo bi čak ozbiljnije nego kasnija blokada tog mesta. On bi bio primoran da ga zauzme, kao što je kasnije morao da zauzme Akru, ali u tome nije uspeo; taj neuspeh je doveo do napuštanja siriskog poduhvata. Takođe bi ga i Malta duže zadržala da je bila u odgovarajućoj meri branjena. Ovo se vidi iz činjenice da je Britancima trebalo dve godine da je vrate, opsadom i blokadom. A koliko je neophodno bilo da se ovo izvrši vidi se dovoljno iz Nelsonove upornosti u tome.

Osim teškoće za neprijatelja da izbací iz stroja jednu obalsku tvrđavu zbog njene udaljenosti i okoline, važna misao pri određivanju snage koja treba da joj se da kao pomorskoj bazi jeste i raspoloživi broj luka na nekoj određenoj obali. Takav je, naprimer, slučaj sa našom pacifičkom obalom. Broj trgovačkih luka potreban za flotu ograničen je u poređenju sa atlantskom obalom. Gubitak jedne od najboljih je prema tome veća nesreća. Pretpostavljajući da je naša borbena flota koncentrisana u jednom ili drugom okeanu, izgleda jasno da bi gubitak jednog pomorskog uporišta na Pacifiku, u slučaju da je ono na Atlantiku a da bi rat postavio zahtev njegovog premeštanja na Pacifik, pre dolaska flote bio ozbiljniji nego u protivnom slučaju, jer su tamo druge luke malobrojnije.

Iako bi takva nesreća u svakom slučaju bila vrlo ozbiljna za jednu flotu, izgleda jedva moguće da bi neprijatelj tako mogao da zaposedne dovoljnom snagom sve raspoložive položaje na Atlantiku i u Meksikanskom Moru te da flota kad stigne ne može da nađe sebi utočišta gde bi takođe mogao da joj se šalje i materijal potreban da je osposobi za borbu. I sam neprijatelj mora da se koncentrira. Prema tome, njegova borbena flota može da bude samo na jednom mestu na obalskoj liniji od 2000 milja; a neće se desiti takav slučaj da će on moći sebi da bira položaj sa onom relativnom sigurnošću kojom se Togo namestio kod Masana (Masampona), znajući da neprijatelj ima samo jednu moguću luku, Vladivostok.

Togoov problem bi bio teži da su Rusi još imali dve luke, i Port Artur i Vladivostok; pa čak i tada njemu bi mnogo pomogao istureni deo Korejskog Poluostrva, koji toliko liči na Floridu. Sličnost Ki Vesta sa Masanom po položaju, vrlo je upadljiva; ali zbog velike razlike u većini uspeh Rožestvenskog bi bio manje verovatan nego da se neki admiral Sjedinjenih Država približavao našoj istočnoj obali. Ovde bi lakše bilo floti koja se primiće da se povuče; a neprijatelju teže da je preseče. Osim toga, Masan nije bio ustvari ništa drugo nego japanski posed; njegov pandan, Ki Vest, nadamo se — iako bi ta nada mogla da bude suviše preterana — biće dovoljno osiguran da izdrži napad s mora. Kada bi, znači, Njujork, naš glavni arsenal, prešao u ruke neprijatelja, jednoj američkoj floti koja bi se primicala ostali bi Boston, Norfok, Gvantanamo, Ki Vest.

Iz rečenih uslova može da se izvuče zaključak o neodložnoj potrebi izgrađivanja obalskih tvrđava najsigurnije vrste kako na atlantskoj tako i na pacifičkoj obali; ali naročito na ovoj poslednjoj — jer je ona slabija u pogledu elemenata pomorske snage. U svakoj shemi odbrane pacifičke obale, Havajska Ostrva tražila bi, naravno, najveću pažnju. Po mom shvatanju, naša »postojeća flota« — pod kojom ne mislim na inferiornu flotu koja se obično naziva tim imenom, već na jednu bar jednaku po kvalitetu i broju floti svake postojeće države, osim Velike Britanije, — zahteva utvrđene luke da joj obezbede akciju; zahteva luke obezbeđene i na kopnenoj strani, koje su snabdevene zalihama materijala i posadama koje su po broju i efikasnosti u stanju da izdrže opsadu bar dok se flota ne prebaci sa jedne obale na drugu. U takvom slučaju, flota postupa sa sigurnošću, jer zna da će naći sredstva koja su joj potrebna za delotvornu ofanzivnu akciju; a sama poznata činjenica da ona oseća tu sigurnost pretstavljajući faktor od međunarodnog značaja, u teži ka miru, više od dvostrukog značaja nego što bi ta flota imala kada bi, stigavši pred ugroženu obalu, mogla da nađe kakvu glavnu pomorsku bazu u rukama neprijatelja, kao što je to bio slučaj sa Rožestvenskim. Opšte je poznato, i potvrđeno iskustvom, da trupe koje su nesposobne da se susretnu sa regularnim trupama na bojnom polju mogu da drže utvrđene linije; Džekson kod Nju Orljenja, Banker Hil u drugim proporcijama, primeri su koji će Amerikancu odmah pasti na pamet. Uzalud je očekivati da se od našeg civilnog stanovništva može organizovati vojska sposobna da se na bojnom polju susretne sa vojskama militerističkih država; ali može biti moguće organizovati sistem utvrđenja pomorskih luka, time što će se od njih praviti obalske tvrđave tipa Port Artura, koje bi mogla i vojska od mesnih stanovnika da drži, ukoliko ovi budu voljni, po svojim lokalnim i nacionalnim interesima, da prođu kroz relativno kratku obuku potrebnu da od njih napravi efikasnu potporu regularne tvrđavske posade.

Ukratko, i kao zaključak, nije bilo ničega u celom toku rata između Japana i Rusije tako poučnog kao što je uloga koju je odigrao Port Artur. Ona je tako poučna baš zato što svetlost koju ona baca osvetljava jednu tačku koja se mogla smatrati sumnjivom, pošto je o njoj toliko diskutovao baš onaj misaoni pravac koji je najpre nosio epitet »postojeća flota« a posle »plava voda«. Ja sâm nikad nisam imao nikakvu sumnju o toj stvari, tako da mi ova pouka nije bila potrebna. Moje se mišljenje prosto potvrdilo, a ne izmenilo. Pošto su uslovi bili takvi kada je počeo rat, celo se pitanje okretalo oko obalske tvrđave — oko toga da li će ona biti u rukama jedne ili druge strane. Pitanje se ne bi izmenilo u načelu, već samo u primeni, da je ruska flota najpre koncentrisana u Vladivostoku. Ima ponešto povoljno da se kaže i o jednoj i o drugoj luci, ali prevaga je ipak na strani Vladivostoka, pretpostavljajući efikasne ledolomce. Opsada sa kopnene strane bila bi, mislim, teža,

veća i razvučenija operacija, iako ne mogu da dam odlučno mišljenje o tome, pošto ne spada u moju oblast. Ona izgleda teža.

Kao pomorsko pitanje, međutim, jasno je, da je cela ruska dalekoistočna eskadra oklopnih brodova bila koncentrisana u Vladivostoku, kao što je mogla biti, ona bi tamo morala biti opkoljena, kao što je i bila kod Port Artura; a da se mesto držalo sve do dolaska Rožestvenskog (što je više nego verovatno, s obzirom na to koliko se odupirao Port Artur, iako ga je Rusija tek nedavno zadobila), on bi po dolasku imao da uđe u dve luke mesto u jednu. Nikakav položaj sličan Masanu (Masampou) ne bi Togou omogućio da efikasno drži u šahu obe ruske eskadre. Pod našom pretpostavkom, koja je sasvim moguća, on bi se ili složio s tim da Rožestvenski uđe u Port Artur da tamo očisti i popravi brodove za dalju akciju, ili bi, u cilju da to spreči, napustio svoje motrenje na Vladivostok, dozvolivši izlazak flote koja je unutra i mogućnost spajanja oba ruska dela. Ovo, da se ostvarilo, ne samo što bi predstavljalo veliku brojnu prednost, već bi povećalo ruske šanse moralnim efektom koji daje uspešna kombinacija i očigledna nadmoćnost. Da je ovo spajanje osuđeno privezivanjem japanske mornarice za jednu ili drugu luku, ona bi bar morala brzo jedno za drugim da se bije sa dva neprijatelja, od kojih bi joj svaki — približno, ako ne sasvim — bio jednak po materijalnoj snazi. Slabijoj floti ovakva dva uzastopna sukoba daju veće šanse nego sukob sa celom ujedinjenom neprijateljskom flotom. Ipak, rizik ostaje veliki; a Japanci ne bi imali tu dragocenu priliku da izvrše remont, koju im je pružio dug interval između pada Port Artura i dolaska Roženstvenskog.

Da bi se iscrple pretpostavke, može se zamisliti i to da, pod datim uslovima prisustva ruske dalekoistočne flote u Vladivostoku, Japanci preduzmu da zauzmu i Vladivostok i Port Artur istovremeno, shvatajući kao što bi morali da shvate nezgodnu situaciju za sebe, ako bi došla baltička flota imajući dve otvorene luke, i ako bi uz to istočna pomorska eskadra još bila u životu. Ova dilema, u kojoj su Rusi mogli da se nađu od samog početka, možda je najjači argumenat u korist Vladivostoka. Tamo bi ruska flota nametnula Japancima različite ciljeve od interesa, koji bi razdvajali njihove napore. Otsustvo baltičke eskadre dalo je Japancima jedinstvenu priliku koju su oni izvanredno iskoristili. Rusi su im dalje pomogli time što su sastavili dva objekta, Port Artur i svoju flotu, blizu tačke gde je trebalo da počne nameravana invazija Koreje i Mandžurije. Pošto su u to vreme bili slabiji i u defanzivi, umesto da izazovu neprijatelja da podeli svoje snage, oni su ga naterali, svojim sopstvenim rasporedom, da se koncentriše na onoj tački koja je za njih bila najopasnija. Pri tome su zaobišli oblast gde su snage Japancina morale biti iscrpene i omogućili su im da potpuno zanemare Vladivostok, koji u sukobu nije pružio nikakvu pomoć, jer ga je sama Rusija eliminisala. Što su Rusi tako postupili došlo je, skoro sigurno, od njihove želje da sačuvaju Port Artur, i od njihove napačke teorije o »tvrđavskoj floti«: floti koja opslužuje tvrđavu,

mesto tvrđave koja opslužuje flotu. Izgledalo bi, po komentarima prisutnih svedoka o akciji flote kod Port Artura, da ni u kom trenutku nije bilo rasporeda koji bi pokazivao nameru da se iskoriste prilike na moru, tj. prilika koja je omogućavala da se oštete japanski brodovi, i na drugi način osim nepokretnim minama koje su široko upotrebljene. Ipak, iako nisu imali nameru da upotrebe svoju flotu, oni su je vezali za tvrđavu.

Pod pravilnim koncepcijama, ruska flota, ako je kod Vladivostoka bila nešto slabija, ali ne odlučno slabija — kao što je dokazano tek 10 avgusta — svojim ugrožavanjem japanskih komunikacija naterala bi Japance na opsadu i blokadu, kao kod Port Artura. Polazeći od onoga što su Japanci stvarno uradili, mi znamo da ih ruska eskadra, bilo kod Vladivostoka bilo kod Port Artura, ne bi, a, po mom mišljenju, ne bi to ni trebalo, zadržala nijedan dan u transportovanju trupa. Odlučivši se za rat, oni su pred sobom videli jasno, kao da je bilo napisano plamenim slovima, da im je ono vreme, koje bi moglo proći pre izlaska baltičke flote, davalo jedinstvenu priliku da postignu odlučan uspeh; koji bi im, iako su bili slabiji, dao dobru šansu za borbu. Oni su očekivali, takođe, u početku, da će Port Artur pasti mnogo ranije nego što je pao, a s njim i flota, što bi ustvari bilo jedini odlučan uspeh za njih. Posle takvog uspeha, oni bi mogli da produže sa borbom sa priličnim izgledima. Kao potvrdu ove postavke, imajte stalno u vidu Togoovu poruku svojoj floti kada se Rožestvenski pojavio na vidiku, iako su u tom vremenu pad Port Artura i uništenje polovine ruske mornarice, koje je tome usledilo, bili svršeni činovi. Poznato je da je čak tada briga japanske vlade u vezi s baltičkom flotom bila velika, i trajala je sve dok nisu, zahvaljujući tome što je ona došla sa velikim zakašnjenjem, uspeali da poprave svoje brodove.

Isti strategiski razlozi vredeli bi i za Japan, da je ruska flota bila u Vladivostoku (v. sk. 13). To bi ih nateralo da vrše opsadu i blokadu. Da su, iz razloga koje sam naveo, u isto vreme napali i na Port Artur, onda bi te dve operacije lišile vojsku koja je nadirala u Mandžuriji od 150.000 ljudi potrebnih za tu operaciju; osim toga, druga opsada dodala bi ogromno mnogo trošku koji je tako iscrpeo Japan, i koji je nesumnjivo bio glavni faktor koji je na njega uticao da želi mir. Jedan japanski oficir blizak admiralu Togou pisao je u nameri da to objavi, posle izvesnog vremena, u vezi sa pokušajem povlačenja 10 avgusta: »Da je glavnina eskadre kod Port Artura dospela u Vladivostok, Japanci bi bili jako ometani za celo preostalo trajanje rata, a opasnost od baltičke eskadre bi se jako povećala«. Izgleda da nema mnogo razloga da sumnjamo u to da bi došlo od istih posledica da je eskadra iz Port Artura od početka bila u Vladivostoku.

Pogrešan postupak Rusa s njihovom moćnom eskadrom u Port Arturu je još sugestivniji, još ilustrativniji u pogledu onih pogubnih posledica koje teku iz pogrešnog principa, kao što je »tvrđavska flota«, zato što su još u početku bili formulisali opšti plan

kampanje koji su proveli u delo; plan koji je bio pravilan za onu stranu koja je trenutno bila slabija, ali u krajnjoj liniji jača, kao što je bila Rusija. Obaveštajni oficir jednog od naših brodova koji se nalazio u Njučuangu, u početku rata, javio je da se među ruskim oficirima uveliko moglo čuti da oni ne mogu da drže poluostrvo Ljaotung na kome se nalazi Port Artur, pa ni Donju Mandžuriju; da će oni da postave posadu u Port Arturu u očekivanju opsade, i da će operativna vojska postepeno da se povlači prema Lianjangu i Mukdenu do Harbina, boreći se za one pozicije koje su se mogle braniti, ali povlačeći se ipak. U Harbinu bi se zaustavila, pojačana trupama i materijalom koji se tamo već nagomilao za vreme povlačenja, i sa planom da dobije veća pojačanja, ukoliko bude trebalo, dok bi držala ovo mesto. Onda, kada sve bude bilo spremno, oni bi preduzeli ofanzivu brojno dovoljno jaki da bi savladali svaki otpor. Harbin bi, sa svoje strane, tako pokazao korisnost tvrđava.

Takve priče potiču iz jednog od dva izvora — verovatno iz oba. Ili se nešto razotkrije iz viših štabova, ili se radi o nečemu što obrazovana vojna lica smatraju jasno nagoveštenim pravilnim kursom, što je ovde svakako i bilo.

Kuropatkin se nalazio tačno u onoj situaciji u kojoj je bio nadvojvoda Karlo kada se povlačio ispred Francuza 1797 godine, tj. posle njegove uspešne kampanje na Dunavu, o kojoj je već bilo reči. O situaciji 1797 godine, Bonaparta je pisao svojoj vladi:

»Da je neprijatelj učinio tu ludost da me sačeka, ja bih ga potukao; ali da se dalje povlačio, da se spojio sa delom svojih snaga sa Rajne i nadvladao me, tada bi povlačenje bilo teško, a gubitak vojske u Italiji mogao bi dovesti do gubitka Republike«.

Kuropatkinov plan je u suštini bio pravilan, i u svom povlačenju on nije došao dalje od Mukdena, kada je Japan pokazao svoju spremnost za pregovaranje.

Port Artur je bio jedan od bitnih elemenata ruskog plana. On je naterao Japance da od svoje glavnine u toku napredovanja odvoje kontingent od ništa manje nego stotinu hiljada ljudi¹⁾. Na ovo nisu primorani ni zbog kakve nacionalne preosetljivosti usled nepravde koju su im Rusija, Francuska i Nemačka nanele 1895 godine, — iako je i to možda imalo svog uticaja, — već zbog potrebe da se razbije pomorska eskadra u Port Arturu pre nego što baltička flota stigne polja. Kao što smo videli, vremenski razmak koji im je omogućio ovo olakšanje, iako dovoljan nije bio suviše veliki; a mi znamo i to, da je komandant tvrđave osuđen na smrt zbog prerane

¹⁾ Ser V. Nikolson, načelnik britanskog carskog Generalštaba, u predgovoru jedne knjige pod naslovom »Opsada i pad Port Artura« (*The Siege and Fall of Port Arthur*), od V. Ričmonda Smita, smatra da je Japancima za zauzeće Port Artura bila potrebna, ukupno uzeto, snaga od 150.000 ljudi. (Videti »Američki istorijski pregled« (*American Historical Review*), april, 1911, str. 521). Nezavisno od toga, japanski gubici u opsadi procenjeni su na ne manje od 59.000 ljudi (*Journal of the Royal Artillery*, oktobar, 1905, str. 322).

predaje. Rusko zadržavanje Port Artura, prema tome, nije bilo nikakav kompromis ni sa nacionalnom sujetom ni sa vojničkom kolebljivošću. To je bilo pravilno prilagođavanje te odluke ruskih uslova kampanji kao celini; ono je bilo podređeno glavnom planu, ali je doprinosilo njegovom uspehu. Broj jedinica glavnine ruske vojske umanjen je brojem tvrđavske posade; ali da bi se savladala posada, neprijatelj je morao broj svojih jedinica da umanji za dva do tri puta toliko.

Ova odlična mera doprinela je štaviše odlaganju koje je bilo prvi i bitni cilj za Ruse. Port Artur je ovde kvalitativno, a skoro i kvantitativno, izvršio isti zadatak koji je izvršila Denova 1800 godine, u kampanji kod Marenga. Opsada Denove zadržala je austrijskog generala, Melasa, dok je Bonaparta prelazio preko Sv. Bernarda i dok nije svoju vojsku prikupio u Lombardiji presecajući austrijske komunikacije; isto bi tako dolazak Roženstvenskog, da su Port Artur i njegova flota još postojali, ugrozio japanske pomorske komunikacije. Denova je omogućila dobitak u vremenu koji je Bonaparti bio potreban; sve dotada iscrpljena posada nije popustila gladi kao što nije bila popustila ni pred snagom. Izgleda da nema dovoljno razloga da se sumnja u to da bi isto takav uporan otpor kod Port Artura mogao da učini to isto; ali Stesel nije bio Masena. Ja sam, pišući pre događaja 10 avgusta, i uzimajući podatke isključivo iz objavljenih obaveštenja, mogao sam tada da primetim koliko se japanska mornarica žurila da zauzme Port Artur, i da je postojalo jedno osećanje opasnosti koje je poticalo od jednovremenog postojanja te luke i još udaljene baltičke flote. Japansko Ministarstvo mornarice vikalo je »Hitno!«, a ruska obalska tvrđava odgovarala je »Dobiti u vremenu!«.

Tako su se oba dela ruskog plana, prava kombinacija, u kojoj su bila dva dela ali jedna akcija, ostvarivala s uspehom, svaki podnoseći svoj deo tereta; ali se komandant tvrđave pokazao nedoraslim, i flota tvrđave, ma kako nadahnuta, nije ništa radila. Dobilo se u vremenu; prilika se pružila; ali odlaganje je beskorisno ako nije dovoljno, prilika bezvredna ako se ne iskoristi. Šta vredi odložiti kobni čas, ako on na kraju ipak mora da se dočeka. Ipak, iako dobitak u vremenu postignut zahvaljujući otporu Port Artura nije zadobio Rusiji krajnju pobedu, on je vrlo verovatno nepovoljno uticao na snagu Japanaca u pregovorima za mir; ovi očigledno moraju da se zasnivaju na stepenu pobednikovog uspeha i prednosti pozicije koje je izvojevao.

Postoji još jedan zaključak koji bi trebalo izvući iz rata između Japana i Rusije, koji bi bio u oprečnosti sa ranijim opštim utiskom koji sam sâm delio, i možda bi u izvesnom stepenu doprineo i da se raširi. Taj utisak jeste: da mornarice zavise od pomorske trgovine kao uzroka i opravdanja svog postojanja. Do izvesne mere ovo je, naravno, tačno; i baš zato što je tačno do izvesne mere, zaključak može da prevari. Zato što je delimično tačno, ono se prihvata kao tačno bez ikakvog ograničenja. Rusija ima malo pomorske tr-

govine, bar sa svojim brodovima; retko se viđa zastava njene trgovačke mornarice; ima slabo razvijenu morsku obalu; ne može ni u kom slučaju da se zove pomorskom državom. Međutim, na ruskoj mornarici je bilo da odigra odlučnu ulogu u nedavnom ratu; a rat je doživio neuspeh, ne zato što mornarica nije bila dovoljno velika, već zato što se njome slabo rukovalo. Možda je bila i sama po sebi nedovoljna — slaba po kvalitetu; i loše trupe i loše rukovodstvo. Sudbonosan ishod ne opovrgava istinu da je Rusija, iako sa malo pomorskog brodogradnja, imala neophodnu potrebu za mornaricom.

Nemam naročitog interesovanja da ovde definišem odnose trgovine i mornarice. Izgleda razložno da se kaže da će se, tamo gde postoji trgovačko brodogradnja, logično razviti i onaj oblik zaštite koji se zove pomorski; međutim, postalo je sasvim očigledno, na konkretnim primerima, da mornarica može da bude potrebna i tamo gde nema trgovačkog brodogradnja. Rusija i Sjedinjene Države danas su takvi primeri. Postaje sve jasnije i jasnije da su zadaci mornarice nedvosmisleno vojnog i međunarodnog karaktera, ma kakvo bilo njihovo istorisko poreklo u posebnim slučajevima. Mornarica Sjedinjenih Država, naprimer, iznikla je iz čisto trgovačkih razloga. Međutim, spoljni interesi ne mogu da se ograniče na trgovačke. Oni mogu da budu politički a ne samo trgovački; oni mogu biti politički zato što su trgovački, kao zahtev za »otvorenim vratima« u Kini; oni mogu biti politički zato što su vojni, neophodni za nacionalnu odbranu, kao Panamski kanal ili Havaji; oni mogu biti politički zbog nacionalnih ubeđenja i simpatija, rasnih simpatija, kao što postoje u Evropi, ili tradicija kao što je Monroova doktrina. Monroova doktrina u početku bila je delimično izraz trgovačkih interesa, uperenih protiv obnavljanja španskog monopola u kolonijalnom sistemu; ona je bila delimično vojna, odbrambena protiv evropskih agresija i opasne blizine; delimično politička, iz simpatije sa zajednicama koje se bore za slobodu.

Široka osnova pomorskih trgovačkih interesa i brodogradnja besumnje će dovesti do zadovoljavajućeg stanja u ovoj oblasti, obezbeđivši rezervu materijala kao i ljudstva. Osim toga, u parlamentarnim zemljama, vojni interesi ne mogu bez štete da se odreknu one potpore koju pruža široko raširen, duboko ukorenjen, civilni interes, onakve potpore kakvu bi nam pružilo trgovačko brodogradnja.

Spremati se za rat u vreme mira neostvarljivo je za trgovačke parlamentarne države, jer narod, uopšte uzev, neće da pokloni dovoljno pažnje vojnim potrebama ni međunarodnim problemima, niti oseća onaj pritisak koji primorava na spremnost. Jedino što pomorski oficiri mogu da rade to je da sami sebi jasno pretstave, da usvoje kao deo svoje misli, da je trgovačko brodovlje samo jedna od mnogih formi koje spoljni odnosi jedne zemlje mogu da poprime. Mi imamo takva spoljna pitanja u Monroovoj doktrini, Panamskom kanalu, Havajskim Ostrvima, kineskom tržištu, i, mogu dodati, u izloženosti pacifičke obale sa svojom retkom naseljenošću, nedovoljno razvijenim sredstvima i donekle nepomirljivim stavom prema Azijatima. Sjedinjene Države, bez agresivnih namera, već samo da bi održale prihvaćene političke pravce, za koje su njeni ljudi spremni da se tuku, iako nisu voljni da se zato pripreme, potrebno je da imaju ratnu mornaricu i mnogobrojnu i efikasnu, čak iako se nikad više ne bude ni na jednom trgovačkom brodu vila njihova zastava. Ako se jasno i sa razumevanjem, kao i sa ubeđenjem, držimo ovih istina, možda ćemo uticati na one koji imaju uticaja na zakonodavstvo. U svakom slučaju, pridržavati se toga ne bi bilo rdavo.

S A D R Ž A J

Glava I

	Strana
Napomene redakcije uz naše izdanje — — — — —	5
Datum postanka ovih predavanja — — — — —	9
Njihov dalji razvoj — — — — —	9
Promene u metodima i naoružanju od njihovog postanka — — — — —	10
Promene ne utiču na načela (principe) strategije, već na njihovu primenu	10
Tri pomorska rata od prvobitnog pisanja ovih predavanja — — — — —	11
Opšti razvoj proučavanja pomorske strategije — — — — —	11
Primeri stalnosti načela — — — — —	12
Da bi se pravilno shvatila načela, potrebni su istoriski primeri ili lično iskustvo — — — — —	13
Citati reči Napoleona i Nelsona u vezi s tim — — — — —	14
Vulfov običaj da beleži navedene primere — — — — —	15
Citat reči lorda Vulzlija — — — — —	15
Kritika deobe ratne mornarice SAD između Atlantika i Pacifika na osnovu primera deobe ruske flote 1904 godine — — — — —	15
Istorija je registar primera — — — — —	16
Razvoj pomorske strategiske misli za poslednjih dvadeset godina — — — — —	16
Taj razvoj je ilustrovan svakidašnjom pomorskom praksom — — — — —	16
Taj razvoj je ilustrovan takođe i pomorskom literaturom — — — — —	17
Darijev »Rat na moru« — — — — —	17
Davlijeva »Studija o pomorskoj strategiji« — — — — —	17
Korbetova »Engleska na Sredozemnom Moru« i »Engleska u Sedmogodišnjem ratu« — — — — —	17
Veza između Šermanovog pohoda na more i osnivanja Pomorskog ratnog koledža SAD — — — — —	18
Određeni metodi obrađivanja strategije — — — — —	18
Preimućstvo istoriskog metoda — — — — —	19
Uzajamni uticaj načela i primera — — — — —	19
Bliska veza između nacionalne politike i vojnih priprema ilustrovana primerima — — — — —	20
Potreba da pomorski oficiri budu obavešteni o međunarodnim prilikama uopšte — — — — —	21

Glava II

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNENJA

Prvi uslov za razmatranje jednog ratišta — — — — —	23
Primer: proučavanje Dunavske oblasti od strane nadvojvode Karla — — — — —	23
Kampanja nadvojvode Karla 1796 godine protiv Žurdana i Moroa — — — — —	24

Važnost: 1) koncentracije; 2) centralnog položaja; 3) unutrašnjih pravaca dejstva; 4) komunikacije — — — — —	25
Serijska primera: 1) čisto kopnena kampanja; 2) mešana ili kombinovana kopnena i pomorska situacija; 3) čisto pomorska kampanja — —	26
Borba između Francuske i austrijskih poseda u Španiji i Nemačkoj 1630—1660 godine — — — — —	26
Centralni položaj Francuske — — — — —	27
Komunikacijske linije između Španije i centralne Nemačke — — —	28
Španska mornarica u nemogućnosti da se suprotstavi holandskoj mornarici u Kanalu Lamanšu — — — — —	28
Važnost sredozemne linije preko Đenove, Milana i alpskih prelaza — —	28
Primena ovih uslova na centralni položaj, unutrašnje pravce dejstva i komunikacije — — — — —	29
Poređenje sa dunavskom linijom u Nemačkoj — — — — —	30
Diskusija o takvim situacijama uopšte — — — — —	31
»Rat je stvar pozicija« — — — — —	32
— Plevna	
— Port Artur	
— Tulon	

Blizina — činilac od prvostepene važnosti za poziciju. Primeri: Kadiz, Gibraltar, Malta, Jamajka, Gvantanamo Zalik — — — — —	33
Bekstvo obilaznim pravcima — Fausses Routes (Pogrešni putevi) — —	33
Poguban uticaj strahovanja javnosti na vojne mere — — — — —	34
Francuska ulazi u Tridesetogodišnji rat — — — — —	35
Francuska mornarica prebacuje se iz Atlantika u Sredozemno More —	35

Glava III

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(nastavak)

Pogrešno vođenje rata pod Rišeljeom — — — — —	37
Prvorazredni značaj koncentrisanja snaga. Citat Nelsonovih reči — —	37
Primena istog načela na brodogradnju — — — — —	38
Primena na pogranični napad i na taktiku — — — — —	38
Bonaparta u Italiji, 1796 godine. Analogija sa nadvojvodom Karlom u Nemačkoj iste godine — — — — —	39
Prednost bočnog napada. Razlozi — — — — —	39
Analogija u pomorskoj taktici. Trafalgar — — — — —	40
Nelsonovi metodi i razlozi — — — — —	40
Faragut kod Mobila — — — — —	41
Bitka u Japanskom Moru — — — — —	41
Koncentracija kao osnovno načelo i strategije i taktike — — — — —	41
To načelo primenjeno na odbranu obale i napadu na nju — — — — —	41
Rat 1812 godine — — — — —	42
Vojne linije dele se za lakše proučavanje na tri dela — — — — —	42
Primena na obale SAD — — — — —	43
Sličnost poluostrva Floride sa Korejom — — — — —	43
Analiza prednosti centralnog položaja — — — — —	44
Kriterijum jedne sile (One power standard). Kriterijum dveju sila — —	44
»Ako« i »Ali« — — — — —	45
— Napoleon pred Austerlicom	
— Togo pred Cušimom	
— Nadvojvoda Karlo 1796 godine	

Izvanredna izreka nadvojvode Karla, citat — — — — —	46
---	----

Primena na pretpostavku deobe flote Sjedinjenih Država na atlantsku i pacifičku — — — — —	47
Procena vrednosti koncentracije, centralnog položaja i unutrašnjih pravaca dejstva — — — — —	48

Glava IV

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(nastavak)

Nastavak istoriskog izlaganja od smrti Rišeljea, 1642 godine — — —	49
Politika Mazarena. Vojne crte — — — — —	50
Kraj Tridesetogodišnjeg rata — — — — —	50
Produženje neprijateljstava između Francuske i Španije — — —	50
Engleska pod Kromvelom stupa na pozornicu — — — — —	51
Reorganizacija engleske mornarice — — — — —	51
Kromvelova politika — — — — —	52
Pokušaj političkog združivanja holandske i engleske republike — —	52
Holandija odbija takvo združivanje, ali ga Viljem III ostvaruje — —	52
Rat između Engleske i Holandije — — — — —	53
Zaštita trgovine — — — — —	53
Pomorski događaji na Sredozemnom Moru — — — — —	54
Pomorski događaji u Kanalu Lamanšu — — — — —	55
Englezi priznaju potrebu združivanja — — — — —	56
Iznurenost Holandije usled engleske kontrole Kanala i trgovine — —	57
Mir sa Francuskom koji je tome usledio i rat sa Španijom — — —	57
Načelo koncentracije treba da se primeni po duhu, ne samo po slovu —	58
Primer iz rata između Japana i Rusije — — — — —	58
Primena na atlantsku i pacifičku obalu Sjedinjenih Američkih Država	58

Glava V

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(kraj)

Potreba za stalnim pozicijama radi efikasne pomorske akcije — — —	59
Kratak pregled događaja 1654—1689 godine, između Prvog englesko-holandskog rata i opšteg evropskog sukoba — — — — —	59
Francuski pomorski pothvati na Sredozemnom Moru pre 1650 godine —	60
Uticaj na ovo stupanje u dejstvo engleske mornarice 1654 godine — —	60
Uticaj Port-Artura na rat između Japana i Rusije — — — — —	61
Kromvelov napad na španska Zapadnoindiska ostrva — — — — —	62
Mir sa Francuskom koji je tome usledio i rat sa Španijom — — — —	62
Smrt Kromvela 1658 godine. Pirinejski mir između Francuske i Španije 1659 godine — — — — —	62
Stalno opadanje Španije — — — — —	62
Uticaj Kromvelove politike na položaj Engleske u Evropi — — — —	62
Politika kraljeva iz dinastije Stjuarta posle toga — — — — —	63
Ispravnost Kromvelove politike — — — — —	63
Slične prilike danas — — — — —	63
Međunarodna slabost Engleske pod dinastijom Stjuarta — — — — —	64
Unutrašnje nacionalno jedinstvo neophodno za spoljni uticaj — — —	64
Primeri iz trideset godina francuske istorije, 1622—1655 godine — —	65
Moć Luja XIV pokazuje unutrašnje učvršćenje nasuprot međunarodnim razmiricama — — — — —	65
Posebna vojna važnost Sredozemnog Mora, 1688—1713 godine — — —	65

	Strana
Potreba za stalnim pozicijama na primeru Sredozemnog Mora — — —	66
Opšti evropski savez protiv Francuske — — — — —	67
Vojni planovi Francuske — — — — —	67
Značaj Sredozemnog Mora za saveznike u vezi s tim, 1689—1713 godine	68
Suprotnost između ovoga i njegovog rezultata postignutog nekom ranijom prilikom — — — — —	68
Tok pomorskih događaja 1690—1696 godine — — — — —	68
Neodložna potreba saveznika da drže stalan položaj na Sredozemnom Moru — — — — —	69
Strategijski smisao Viljema III — — — — —	70
Naređenje savezničkoj floti da prezimi u Kadizu mesto da se vrati kući	70
Posledica za Savoju i za francuske operacije u Kataloniji — — — —	71
Kao rezultat toga Luj XIV preči invazijom Engleske — — — — —	71
Poguban uticaj panike u engleskoj javnosti posle toga — — — —	71
U odsustvu savezničkih flota Barselona pada, a Savoja napušta savez —	71
Osetni uticaj dvogodišnjeg boravka savezničke flote u Sredozemnom Moru — — — — —	71
Iscrpenost Francuske — — — — —	71
Strategijski uticaj vojne pozicije putem nametanja zastoja: Američka eskadra na jezeru Čamplinu 1776 godine; Mantova 1796 godine; Denova 1800 godine; Lejdismit 1899 godine; Port Autur 1904 godine	72
Mir između Francuske i saveznika 1697 godine — — — — —	72
Obnova rata 1702 godine — — — — —	72
Nove političke kombinacije — — — — —	72
Trajni uticaj novog rata 1702—1713 godine — — — — —	72
Smrt Viljema III (1702 godine) — — — — —	72
Malboro ga nasleđuje u rukovodstvu ratom — — — — —	72
Malborovi planovi — — — — —	73
Kratok pregled događaja — — — — —	73
Utrehtski mir 1713 godine, ustupljenim pozicijama, postavlja Veliku Britaniju na Sredozemno More — — — — —	73
Vojni značaj Sredozemnog Mora — — — — —	74
Sličan uticaj američkih Velikih Jezera 1812—1814 godine — — — —	74

Glava VI

OSNOVI I NAČELA

Osnovni cilj ovih predavanja — — — — —	75
Interes Sjedinjenih Država na Karipskom Moru u vreme prvobitnog pi- sanja ovih predavanja — — — — —	75
Značajne promene posle toga — — — — —	76
Sličnost Panamske Prevlake i doline Dunava i Valtelinskih Prelaza. Slič- nost Karipskog i Sredozemnog Mora — — — — —	76
Uticaj rata sa Španijom na međunarodne odnose Sjedinjenih Država —	77
Prema evropskoj politici ne mogu biti ravnodušni stručnjaci za strategiju	77
Promene u evropskim međunarodnim prilikama i odnosima od 1897 godine — — — — —	77
Njihov značaj za Sjedinjene Države — — — — —	78
Siroki značaj povećane nemačke mornarice — — — — —	78
Dalji razvoj Monroeove doktrine — — — — —	79
Uspostavljanje nacionalne flote je strategisko pitanje — — — — —	79
Posledice promena u međunarodnim prilikama za Veliku Britaniju — —	79
Preimućstva Nemačke i Japana u sadašnjim takmičenjima — — — —	81
Sposobnost Sjedinjenih Država da zaštite svoje obale i svoju spoljnu politiku zavisi na prvom mestu od snage na moru — — — — —	81
Razvoj ideja o pomorskoj snazi za poslednjih trideset godina — — —	81
Nove velike mornarice pripadaju Americi, Nemačkoj i Japanu — — —	82

	Strana
Razvoj pomorske literature ide uporedo sa razvojem pomorske sile —	82
Takav razvoj nije ništa drugo nego izraz ranije priznatih istina —	82
Istorija ratova na moru i biografije učesnika daju materijal za izražavanje strategijskih načela — — — — —	84
Uzrok zakašnjenja u razvoju pomorskog strategiskog izučavanja — —	84
Uticaj pare — — — — —	84
Nameće se formulisanje principa — — — — —	84
Značaj primera: deoba holandske i engleske mornarice 1652; deoba ruske flote 1904; Napoleonova kritika deobe britanske flote u Brestu 1805 godine. Razmatranje — — — — —	85
Para je povećala značaj pojma »komunikacija« za mornarice — — —	86
Poseban cilj Pomorskog ratnog koledža — — — — —	87
Odlučujući momenti u ma kom strategiskom problemu obično su sasvim malobrojni — — — — —	87
Reč »ključ« ilustruje tu činjenicu — — — — —	88
Primer iz pravničke profesije — — — — —	88
Vrednost poznavanja kopnenog ratovanja za stručnjake — — — —	88
Pomorska strategija primenljiva je u doba mira kao i u doba rata. Razlog za to — — — — —	89
Primeri strategije u doba mira — — — — —	89
Široko geografsko polje pomorskih operacija — — — — —	90
Noviji, izmenjen metod rasporeda mornarica — — — — —	90
Potreba za ovo. Razlozi — — — — —	91
»Rat je stvar pozicija« — — — — —	92
Opreznost pri primeni ove istine — — — — —	92
Položaj Kube — — — — —	92
Položaj britanskih flota u ratovima s Francuskom — — — — —	93
Položaj istih u vezi sa sadašnjim nemačkim suparništvom — — — —	93
Preimućvo isturenog položaja ako se čvrsto drži — — — — —	93
Položaj Britanskih ostrva u odnosu na Nemačku primer je isturenog položaja — — — — —	93
Prepadi nisu isto što i prekidanje »komunikacija« — — — — —	94
Suprotno dejstvo pravilno postavljene koncentracije — — — — —	94
Za isturene pomorske položaje povoljno je da budu povezani kopnom —	94
Izbor položaja traži da se oceni i vrednost koju on ima sam po sebi i njegova isturenost — — — — —	94

Glava VII

OSNOVI I NAČELA

(nastavak)

Tri glavna uslova koji utiču na strategisku vrednost svakog položaja: raspored, snaga, sredstva — — — — —	95
Primeri iz pisma admirala Rodnija — — — — —	96
Raspored je najneophodniji uslov — — — — —	96
Okolnosti koje utiču na vrednost rasporeda — — — — —	96
Bitna razlika u kopnenoj i pomorskoj strategiji — — — — —	97
Istoriski primeri — — — — —	97
Ključni strategijski položaji ređi su na moru nego na kopnu — — —	99
Citat nadvojvode Karla — — — — —	99
Strategijske položaje velikim delom određuju putevi, naročito raskršća —	99
Primeri sa Zapadnoindijskih ostrva — — — — —	100
Snaga položaja — — — — —	101
Analiza i razmatranje odbranbene snage — — — — —	101
Brodovi za obalsku odbranu — — — — —	104
Torpedni brodovi i podmornice — — — — —	105

Znatna uloga odbranbenog sistema utvrđenja na morskim i kopnenim granicama — — — — —	105
U pomorskom ratovanju mornarica je operativna vojska — — — — —	106
Odbrana je temelj; ofanziva je zgrada — — — — —	106
Posledice pritiska javnog mnjenja — — — — —	107
Oslanjanje na mornaricu samo za odbranu logično dovodi do mnogobrojnih malih brodova — — — — —	107
Pogrešno je svako nastojanje da se mornarica upotrebi samo za odbranu. Razlog — — — — —	108
Pravi smisao u kome je mornarica sredstvo za odbranu — — — — —	108
Pregled razloga zašto mornarica nije podesno sredstvo za odbranu pomorskih luka — — — — —	108
Ofanzivna snaga pomorskih luka, analiza i razmatranje — — — — —	109
Uticaj pomorskih mina — — — — —	110
Odnos taktičkih uslova i strategije — — — — —	111
Pravilan položaj spoljne flote — — — — —	111
Prednosti dva izlaza jedne luke — — — — —	112
Mogućnost da se pruži podrška udaljenim operacijama jedne flote elemenat je ofanzivne snage u morskim lukama — — — — —	112
Neophodnost dokova — — — — —	113
Ta neophodnost ilustrovana Rusko-japanskim ratom — — — — —	114
Sredstva kao elemenat snage u morskim lukama — — — — —	115

Glava VIII

OSNOVI I NAČELA

Strategiske linije

Razna obeležja strategiskih linija — — — — —	116
Mnogobrojne linije stoje na raspolaganju brodovima na otvorenom moru — — — — —	117
Važnost komunikacijskih linija — — — — —	117
Primeri — — — — —	118
Značaj dvostrukih linija povlačenja ili komunikacija — — — — —	118
Atlantske pomorske baze Sjedinjenih Država — — — — —	119
Vladivostok i Port Artur — — — — —	120
Pomorska granica sa svojim lukama kao strategiska linija — — — — —	120
Pokreti od luke do luke retko mogu da budu iza obalske linije — — — — —	121
Upotreba kopnenih voda od strane torpednih brodova — — — — —	121
Problem ujedinjenja flote razdeljene u nekoliko luka — — — — —	122
Sugestije — — — — —	122
Strategijski značaj prepreka pri obali — — — — —	123
Strategiska pitanja u vezi sa udaljenim prekomorskim posedima — — — — —	123
Prvostepeni značaj borbene flote među njima — — — — —	123
Zavisnost svih spoljnih položaja od nje — — — — —	124
Vojni problem imperijalne federacije — — — — —	125
Analogija sa problemom Velike Britanije za vreme Ratova za američku nezavisnost i Francuske revolucije — — — — —	127
Citat lorda Kičinera — — — — —	127
Primena na obale SAD — — — — —	127
Mere britanske pomorske strategije u prošlosti i danas — — — — —	128
Bonapartina egipatska ekspedicija. Analogije — — — — —	128
Ofanzivno zauzimanje prekomorskog položaja mora neizbežno da bude praćeno defanzivnim potrebama — — — — —	130
Analogija između Egipatske ekspedicije i Bonapartine kampanje u Italiji 1796 godine — — — — —	131
To isto i u ratu između Japana i Rusije — — — — —	131

	Strana
Daleke ekspedicije lakše su ostvarljive morem nego kopnom — — —	132
One su u isto vreme i manje odlučujuće, a i teže za održavanje — — —	132
Uslovi potrebni za početni uspeh — — — — —	132
Operativne vojske i flote na moru efikasnije su nego utvrđeni položaji	133
Ipak, utvrđene baze su potrebne — — — — —	133
Načela kojima treba da se rukovodimo pri izboru baza — — — — —	133
Prvi neophodni vojni uslov jedne pomorske baze — — — — —	135
Poželan broj i karakter takvih baza — — — — —	136
Nacionalni značaj Tihog Okeana za Sjedinjene Države — — — — —	137
Karipsko More predstavlja središte Monroove doktrine — — — — —	137
Održavanje svakog sistema spoljnih utvrđenih luka zavisi od mornarice	138
Pravi cilj mornarice je neprijateljska mornarica — — — — —	138

Glava IX

OSNOVI I NAČELA

Udaljene operacije i pomorski pohodi

Potreba za lokalnim pomorskim bazama na udaljenom ratištu — — —	139
Karakteristike takvih baza — — — — —	139
Japanske i ruske baze u nedavnom ratu — — — — —	139
Redosled važnosti takvih udaljenih baza — — — — —	140
Potreba proučavanja pri izboru baza — — — — —	140
Ratne operacije. Predmet i cilj — — — — —	141
Uslovi neophodni za prevlast u jednoj pomorskoj oblasti — — — — —	141
Operacije u takvim udaljenim bazama predstavljaju specifičan slučaj opštih vojnih operacija — — — — —	142
Posebna svojstva koja ih razlikuju — — — — —	142
Izbor baza, ciljeva i operacijskih pravaca — — — — —	142
Primeri baza: Velika Britanija, Austrija, Rusija, Sjedinjene Države — — — — —	142
Operacijski pravci i komunikacije — — — — —	143
Savremeni primeri velikih pomorskih pohoda — — — — —	144
Zavisnost istih od prevlasti na moru — — — — —	144
Konvoji su primeri lokalizovane pomorske zaštite — — — — —	145
Uticaj neprijateljskih arsenala blizu operacijskih pravaca ili komunikacija	145
Dva metoda za zaštitu takvih pravaca — — — — —	146
Prednost postojanja više od jedne takve komunikacione linije — — — — —	146
Razlika između kopnenog i pomorskog ratovanja u pogledu stepena kontrole jakih položaja — — — — —	147
Razlozi. Izuzeci. Primeri — — — — —	147
Pomorska nadmoćnost neophodna je za bezbednost udaljenih pomorskih baza — — — — —	147
Primeri: Bonaparta u Egiptu i na Malti; Japan i Rusija u Mandžuriji	148
Zbog toga će verovatno morati doći do bitke — — — — —	149
O pitanju da li u velikim pomorskim pohodima flota i kopnene trupe treba zajedno ili posebno da plove — — — — —	149
Paralela između prelaska preko mora i preko reke — — — — —	149
Glavne operacije i diverzije — — — — —	150
Položaj u kome defanzivna flota treba da pokuša da se tuče sa zavojevačima na njihovom putu — — — — —	150
Primeri iz istorije — — — — —	151
Potreba za stalnom koncentracijom napadačke pomorske snage. Primeri iz Bonapartinih komentara — — — — —	152
Bitna promena u zadatku kopnene vojske i mornarice posle zauzeća jednog udaljenog cilja — — — — —	153
Atinski pohod protiv Sirakuze, analiza i razmatranje — — — — —	153
Bitne odlike plana pomorskih operacija koji je predložen Sirakuzi — — — — —	156

	Strana
Analogija sa Santjagom 1898 godine i Port Arturom 1904 godine — — — — —	157
Bonapartin egipatski pohod, analiza i razmatranje — — — — —	158
Položaj Francuza u Egiptu bitno je defanzivan — — — — —	159
Posledice pomorske inferiornosti — — — — —	159
Upotreba jedne slabije mornarice pod takvim uslovima — — — — —	159
Povoljan uticaj Nilske bitke na britanske pomorske mere — — — — —	161
Poređenje između dveju pomorskih ekspedicija o kojima je bila reč i izvesnih slučajeva kopnenog ratovanja — — — — —	164
Uticaj bočnog položaja nije toliko u utvrđenjima koliko u posadi ili floti koja je tamo smeštena — — — — —	165

Glava X

OSNOVI I NAČELA

Ratne operacije

Strategiska upotreba pomorske snage posle osvajanja jednog dalekog pomorskog položaja — — — — —	166
Primer iz kopnenog ratovanja. Napoleonova uputstva Marmonu 1812 god.	166
Džinovska pomorska diverzija koju je nameravao Napoleon 1804 godine	168
Poređenje sa uslovima egipatske ekspedicije 1798 godine — — — — —	169
Odnosi mornarice i odbrane zemlje — — — — —	169
Obalske tvrđave na prvom mestu su ofanzivne po svom zadatku — ne defanzivne — — — — —	170
Primer. Eskadra Sjedinjenih Država pod Džonom Rodžersom 1812 godine	170
Određivanje pravilnog sastava nacionalne mornarice. Nemačka definicija	171
Preimućstvo jednog isturenog »fronta« operacija — — — — —	171
Primeri: britanska mornarica 1793—1815 godine; Bonaparta na Adidi 1796 godine — — — — —	171
Utvrdjena mesta koja su zauzeta u oba slučaja — — — — —	172
Primena na Karipsko More — — — — —	172
Linije britanskih utvrđenja ka Suesu i Panamskoj Prevlaci — — — — —	173
Pravac operacija u pomorskom ratu određen je položajem neprijateljske flote i pomorskih baza — — — — —	173
Neprijateljska organizovana snaga prvi je cilj operacija — — — — —	174
Uobičajena velika nadmoćnost britanske mornarice u moderna vremena učinila je da bude srazmerno malo primera iz pomorske strategije	174
Iz toga proizilazi pogrešna izreka »More trpi samo jednu gospodaricu«	174
Nepravilnost ove izreke pokazana na primerima — — — — —	174
Promenljivosti u kampanjama na Sredozemnom Moru 1793—1798 godine	175
Novi primer 1799 godine — — — — —	177
Sredozemne kampanje pokazuju potrebu za lokalnim bazama — — — — —	177
Isto tako i Sifrenova kampanja u Indiji — — — — —	178
Ravnoteža pomorskih snaga u Američkom ratu za nezavisnost — — — — —	178
Nadmoćnost na moru potrebna je za napad na utvrđenu pomorsku bazu	179
Uticaj daljine. Iz toga proizilazi potreba za isturenim bazama u udalje- nim operacijama — — — — —	179
Napad na neprijateljsku bazu može biti najbolja odbrana sopstvenih lokalnih interesa — — — — —	179
Smetnje koje borbenoj floti čini prisustvo brodova za snabdevanje — — — — —	180
Potreba za neumornim gonjenjem neprijatelja u povlačenju — — — — —	181
Primeri rđavog uticaja slabog gonjenja — — — — —	181
Kratak pregled odnosa japanske i ruske flote pred Cušimom — — — — —	182
Gonjenje u slučaju da se izgubi kontakt s neprijateljem u povlačenju	183
Napad na utvrđenu bazu znači primorati neprijateljsku flotu na bitku	184
Gibraltar, Trinkomali — — — — —	184

Teškoće napadačke flote kada pred sobom nalazi dve neprijateljske luke, pogodno locirane i utvrđene — — — — —	184
Jedna luka sa dosta udaljenim ulazima liči na dve luke. Vladivostok	185
Poželjni položaji za bitku — — — — —	185
Postupak nadmoćne mornarice kada pred sobom ima dve široko rastavljene baze — — — — —	185
Postupak mornarice čiji su uspjesi, uz neizbežno produžavanje komunikacija doveli do gubitka nadmoćnosti — — — — —	186
Operacijski front treba držati što je moguće više napred — — — — —	186
Primeri: Bonaparta na Adidi 1796 godine; Britanci na Korzici 1794 — 1796 godine — — — — —	186
Kako treba iskoristiti zaustavljeno nadiranje — — — — —	187
Postupak flote ograničene na defanzivu — — — — —	188
»Odbrana jači vid rata«, razmatranje — — — — —	188
Pothvati Rožčevskog i Servere smatraju se ofanzivnim — — — — —	188
Nedostatak defanzive je u tome što dovodi do rasturanja snaga — — — — —	189
Elementi neophodni za ozbiljnu defanzivu — — — — —	190
Preimущество blizine metropole položajima koje treba braniti — — — — —	190
Uloga utvrđenja u defanzivnoj kampanji — — — — —	190
Utvrđeni položaji u datoj oblasti ne treba da budu ni odveć mnogobrojni ni malobrojni — — — — —	191
Potreba utvrđenih položaja za održavanje nacionalne prevlasti u udaljenoj pomorskoj oblasti — — — — —	191
Oni treba da su nezavisni od zaštite mornarice — — — — —	191
Nezgode s kojima ima da se bori flota koja treba da brani važne ali izložene položaje. Primeri — — — — —	192
Bonaparta i Mantova 1796 godine. Analogija sa spoljnim pomorskim ratištem — — — — —	193
Mantova i Bonaparta — svako za sebe ilustruje defanzivu i ofanzivu kao oblike i metode ratovanja — — — — —	193
Razlike u kontroli utvrđenih mesta nad pokretima vojski i flota. Pitanje komunikacija — — — — —	193
Bonaparta u Mantovi u poređenju sa Nelsonom u Kopenhagenu — — — — —	193
Pokreti operativnih vojski u povlačenju i napredovanju — — — — —	194
Analogije sa pomorskim ratovanjem u Nelsonovoj karijeri — — — — —	195
Pokreti slabije flote kada je u prisustvu nadmoćnijeg neprijatelja koji nadire — — — — —	195
Flotu i utvrđene luke treba smatrati kao dva dela jedne celine — — — — —	196
Rukovođenje slabijom flotom koja brani pomorsku oblast i oslanja se na utvrđene luke — — — — —	197
U takvim slučajevima je metod defanzivne flote da preuzme ofanzivu	198
Primer: eskadra Džona Rodžersa 1812 godine — — — — —	198
Neprijateljske komunikacije i spoljni interesi ukazuju na cilj takvih operacija — — — — —	199
Ogromno interesovanje za zaštitu. »Leteca eskadra« 1898 godine. »Raspo- red snaga« — — — — —	199
Citat iz Davlija — — — — —	200
Problem je u tome da se slabost pretvori u nadmoćnost — — — — —	200
Japan i Rusija — — — — —	200
Vrednost iskustva u primeni načela — — — — —	201
Stvarno iskustvo se ne ograničava na lično iskustvo — — — — —	201
Citati iz dela nadvojvode Karla i Napoleona — — — — —	201
Komentar o ovim citatima — — — — —	201
Vođenje rata nije nauka već veština — — — — —	202
Suprotnost između nauke i veštine — — — — —	202
Ratne maksime. Citat iz dela Žominija — — — — —	202
Razmišljanja — — — — —	202
Napoleonova mudra izreka — — — — —	203

Glava XI

PRIMENA NA MEKSIKANSKO I KARIPSKO MORE

Strana

U proučavanju Meksikanskog i Karipskog Mora postavlja se jednakost pomorske snage kod oba protivnika — — — — —	204
Prema tome, proučavanje se odnosi samo na položaje — — — — —	204
Potrebno je odrediti granice ratišta koje se proučava — — — — —	204
Takođe treba razmotriti i odlučujuće prirodne činioce — — — — —	204
Razlozi koji određuju granice ratišta koje je sad pred nama — — — — —	205
Dve glavne tačke, ušće Misisipija i Panamska Prevlaka — — — — —	205
Politički momenti koji utiču na okolnosti — — — — —	206
Trgovački momenti u međunarodnoj politici — — — — —	206
Granice ratišta koje je u pitanju — — — — —	207
Njegovi prilazi — — — — —	207
Vojni značaj moreuza i drugih vodenih puteva — — — — —	208
Ključni značaj Jamajke kao položaja — — — — —	208
Relativna vojna beznačajnost Meksikanskog Mora zapadno od Jukatana i Misisipija — — — — —	209
Linije o kojima će biti reči u studiji — — — — —	210
Spisak strategijski važnih tačaka — — — — —	211
Postignuća Sjedinjenih Država posle rata sa Španijom — — — — —	211
Njihov vojni značaj — — — — —	212
Analiza relativne vrednosti nabrojenih tačaka po njihovom položaju — — — — —	212
Značaj poluostrva Floride — — — — —	213
Poziciski značaj Ki Vesta — — — — —	213
Analogije između atlantske, meksičke i pacifičke obale SAD — — — — —	214
Značaj Long Ajlanda i Saunda kao položaja — — — — —	215
Raspored mornarice koja ima dve utvrđene baze na istoj obali — — — — —	215
Nastavak analize vrednosti nabrojenih strategijskih tačaka Meksikanskog i Karipskog Mora kao položaja — — — — —	216
Kuba i Hajiti kao stalna prepreka za prolaz brodova — — — — —	217
U odnosu na to vojni značaj jedinog prolaza kroz Vindvardski Kanal — — — — —	217
Paralelni primeri — — — — —	217
Držanje takvih prolaza od strane efikasne mornarice koja se oslanja na obližnju bazu — — — — —	218
Uticaj flote koja na taj način kontroliše Vindvardski Moreuz na neprijateljsku snagu koja pokušava da operiše kod Prevlake — — — — —	219
Najbolji položaji za kontrolu Vindvardskog Moreuza. Santjago, Gvantanamo i Jamajka upoređeni sa ove tačke gledišta — — — — —	219
Značaj komunikacija, naročito zbog uglja, u savremenom pomorskom ratovanju — — — — —	220
Analiza poziciskog vojnog uticaja Kube i Hajitija — — — — —	220
Vojni uticaj Sjedinjenih Država kod Prevlake nestao bi kad bi Kubu osvojio neprijatelj sa jednakom pomorskom snagom — — — — —	222
Zaključak o potrebnoj veličini mornarice SAD — — — — —	223
Oslanjanje takve mornarice na Ki Vest, Gvantanamo i Kulebru — — — — —	223
Nadmoćnost položaja Havane u odnosu na Santjago i Gvantanamo — — — — —	223
Međusobna podrška Havane i Santjaga zahvaljujući kopnenim komunikacijama — — — — —	224
Strategiske i taktičke karakteristike pomorskih luka — — — — —	224
Zaštitne luke na kubanskoj obali, na severu kao i na jugu, između Santjaga i Havane — — — — —	225
Analiza Sienfuegos, strategiska i taktička — — — — —	225
Loš teren oko Sienfuegos daje prednosti za odbranu pomoću torpednih brodova i podmornica — — — — —	226
Poređenje u ovom pogledu sa Helgolandom — — — — —	226
Helgoland, strategiska vrednost i taktičke crte — — — — —	226

Luke koje stoje jako blizu treba da su obuhvaćene jednom jedinom odbranbenom shemom — — — — —	226
Bahamske obale i Kanal posmatrani strategiski — — — — —	227
Britanska upotreba Bahamskog Kanala u napadu na Havaje 1762 godine — — — — —	227
Zaključak diskusije o vojnim odlikama Kube, za razliku od njenih strategiskih veza sa drugim delovima Karipskog i Meksikanskog Mora — — — — —	227

Glava XII

MEKSIKANSKO I KARIPSKO MORE

(kraj)

Pogled na širenje uticaja Kube na Karipsko More pomoću pomorske sile — — — — —	228
Tri glavna operacijska centra na Karipskom Moru — — — — —	228
Stepen kontrole koji omogućuje držanje same Kube, pod uslovom da postoji potrebna pomorska snaga — — — — —	228
Mere koje su potrebne za proširenje kontrole nad moreuzom Mona — — — — —	228
Kontrolu nad moreuzom Mona treba da vrše samo krstarice — — — — —	229
Primer posledice ostavljanja Vindvardskog Moreuza nezaštićenog u ratu sa Španijom 1898 godine — — — — —	229
Strategijski značaj bežične telegrafije — — — — —	230
Položaji podesni za kontrolu moreuza Mona — — — — —	230
Linije pomorskih komunikacija ne treba da su suviše duge — — — — —	230
Uticaj na komunikacije nastao zadobijanjem Gvantanama i Kulebre — — — — —	231
Posledica toga je lokalno preimućstvo Sjedinjenih Država nad evropskim državama — — — — —	231
Politika zadobijanja udaljenih pomorskih baza. Hong Kong, Kjao Čau, Port Artur, Gibraltar — — — — —	231
Prava vojna politika SAD u vezi s lukama na Hajitiju. Primeri Malte i Port Artura — — — — —	231
Uticaj Kube na Meksikansko i Karipsko More, kratak pregled — — — — —	232
Tri glavna objekta kojima treba ovladati u Karipskom Moru: 1) ulaz; 2) glavni ciljevi trgovine ili rata; 3) put od ulaza do ciljeva — — — — —	232
Detaljno razmatranje ovih objekata — — — — —	233
Opšti pregled tranzita okeanom ili uskim morima — — — — —	235
Tačke odlaska i stizanja s obzirom na njihov strategijski značaj — — — — —	235
Primeri iz istorije. Nelson. Togo — — — — —	236
Uticaj britanskih metoda na Napoleonove kombinacije — — — — —	237
Uticaj obližnjih morskih luka na komunikacione linije — — — — —	237
U vezi s tim — Jamajka nasuprot Kubi — — — — —	237
Sa Malim Antilima — — — — —	238
Kuba sa Antilima — — — — —	238
Veća vrednost Jamajke kao položaja — — — — —	238
Zaključak koji treba izvući iz ovakve njene vrednosti zbog udaljenog položaja — — — — —	239
Preimućstvo Kube u ovom pogledu — — — — —	239
Posledice ovih nedostataka za Jamajku — — — — —	240
Opasnost koja mora da prati svaki pokušaj da se spoje delovi iz međusobno udaljenih položaja — — — — —	240
Primer: Rusija u ratu s Japanom — — — — —	241
Strategijska preimućstva Kube u pogledu njenih komunikacija — — — — —	241
Odgovarajući nedostatak Jamajke — — — — —	242
Značaj utvrđenih luka na primeru Jamajke — — — — —	242
Jamajka pruža primer interesovanja SAD za evropske međunarodne prilike — — — — —	242
Procena važnosti Malih Antila kao operacijskih baza u Karipskom Moru — — — — —	242

Zaključci u vezi sa relativnom strategiskom vrednošću Kube, Jamajke i Malih Antila — — — — —	243
Kraj opšteg razmatranja o strategiskim osobinama Karipskog Mora	245
Posebna primena na interese Sjedinjenih Država u Karipskom Moru	245
Metod upotrebljen u ovoj primeni — — — — —	245
Suprotnosti između 1911 i 1887 godine, vremena prvog pisanja — —	246
Tesna veza između strategije i međunarodnih odnosa — — — — —	246
Poređenje između međunarodnih i pomorskih prilika 1887 i 1911 godine	246
Poređenje između položaja koje su držale Sjedinjene Države u Meksikanskom i Karipskom Moru 1887 i 1911 godine — — — — —	248
Poziciski značaj Ki Vesta — — — — —	250
Slabost baze Sjedinjenih Država u Meksikanskom Moru 1887 godine	250
Lek koji je tada predviđen — — — — —	251
Promene od 1887 godine naovamo, koje povoljno deluju na uticaj Sjedinjenih Država u Karipskom Moru — — — — —	252
Razvoj Ki Vesta u ovom međuvremenu — — — — —	252
Suprotnosti između prednosti Gvantanamo i Ki Vesta — — — — —	252
Njihovi odnosi: odnosi međusobne pomoći i odnosi u vezi s operacijama kako ofanzivnim, tako i defanzivnim — — — — —	253
Strategisko dejstvo flote koja se oslanja na Gvantanamo kao na centar uz podršku Ki Vesta i Kulebre — — — — —	254
Relativna neefikasnost prepada bilo na kopnu bilo na moru — — — —	254
Kratka pregled posledica promene vlasti u Karipskom Moru za poslednjih dvadeset godina — — — — —	254
Povoljan i nepovoljan uticaj uvođenja pare na pomorske operacije — —	255
Primer zahteva moderne pomorske strategije koju pružaju Karipsko More i Panamska Prevlaka — — — — —	255
Odnos Prevlake i Kanala sa uzajamnom pomoći atlantske i pacifičke obale — — — — —	255
Karipsko More — ključ za Atlantik i Pacifik — — — — —	255

Glava XIII

RAZMATRANJE RUSKO-JAPANSKOG RATA

Značaj predmeta ovog poglavlja za pomorsku strategiju — — — —	256
Greške i nedostaci daju bogatiji materijal za ilustraciju načela nego uspesi	256
Razlozi i primeri — — — — —	257
Zbog čega se u razmatranje prvo uzima rusko vođenje rata — — — —	257
»Tvrđavska flota« (»Fortress Fleet«) i »postojeća flota« (»Fleet in Being«)	257
Pravilan postupak sa suprotnim koncepcijama — — — — —	257
Rasprava o »kompromisu« i »usklađivanju« u vezi sa tipovima brodova i planovima kampanja — — — — —	258
Bitne karakteristike kompromisa — — — — —	258
»Jedinstvo cilja« — mentalna suprotnost kompromisa — — — — —	258
Primer uzet iz suprotnih sistema planinske i rečne odbrane — — — —	259
Potreba za preciznošću misli i upotrebe reči — — — — —	260
Tačno značenje reči »kombinacija« — — — — —	260
Utisak koji stvara reč »kompromis« — — — — —	261
Oklopna krstarica kao kompromis — — — — —	261
»Tvrđavska flota« — ruska koncepcija — — — — —	261
Primer: Port Artur i Vladivostok — — — — —	261
Opšti uticaj ove koncepcije na rusku praksu — — — — —	262
Ruska nacionalna sklonost ka defanzivi — — — — —	262
»Tvrđavska flota« i »postojeća flota« predstavljaju: jedna defanzivnu, druga ofanzivnu ideju — — — — —	262
Poseban uticaj ruskog gledišta na metod: — — — — —	262
1) okupljanja flote na Dalekom istoku — — — — —	262

	Strana
2) u njenom raspoređivanju tamo, posle okupljanja — — — — —	263
Upozorenje na koje ovo navodi protiv deobe borbené flote SAD između Atlantika i Pacifika — — — — —	263
Relativni strategijski značaj Port Artura i Vladivostoka u ovom ratu — — — — —	264
Karakteristično defanzivan stav i dejstvo ruske portarturske flote — — — — —	264
Neefikasan rezultat — — — — —	265
Položaj kod Vladivostoka tražio bi ofanzivnu akciju — — — — —	265
Teorija »postojeće flote«. Verovatan uticaj na aktivnost Rožestvenskog — — — — —	265
Opšti kurs Japanaca ukazuje na njihovo neprihvatanje — — — — —	266
Opasnost se uviđa, ali se prihvata — — — — —	266
Vojna bezbednost nije isto što i bezbednost u miru — — — — —	267
Uspešan prepad nije isto što i presecanje komunikacija — — — — —	268
Zarobljavanje na moru japanskog opsadnog konvoja — — — — —	268
Slična nezgoda Bonaparte pred Akrom — — — — —	268
Uticaj ruske koncepcije »tvrđavske flote« na rukovođenje eskadrom Port Artura — — — — —	268
Oцена rukovođenja ovom eskadrom prilikom njenog pokušaja bekstva iz Port Artura 10 avgusta 1904 godine — — — — —	269
Suprotni uslovi treba da se izmire ne kompromisom, već usklađivanjem — — — — —	270
Nelsonove izreke koje se mogu primeniti na ovaj slučaj — — — — —	270
Kompromis u ruskoj akciji između ideja bekstva i borbe — — — — —	271
Pogubna posledica — — — — —	271
Kamimurina akcija u vezi s ruskim krstaricama 14 avgusta 1904 godine — — — — —	271
Pogled na pravilno rukovođenje ruskom eskadrom u Vladivostoku — — — — —	272

Glava XIV

RAZMATRANJE RUSKO-JAPANSKOG RATA

(kraj)

Rukovođenje Rožestvenskog svojom eskadrom — — — — —	273
Jedinstvo shvatanja — kriterijum za ocenu — — — — —	273
Nastupa strategisko ratište pomorskog rata — — — — —	273
Kolebanja Rožestvenskog — — — — —	274
Tvrđenja u »Rasplati« Semjonova — — — — —	274
Pitanje o količini uglja koja se ponela na poslednju etapu — — — — —	275
Uticaj na Rožestvenskog opomena iz Petrograda (Lenjingrada) — — — — —	275
Uticaj rđavog rukovođenja kod Port Artura na planove Rožestvenskog — — — — —	275
Opšta vojna pouka — — — — —	275
Pitanje predaje; kad je opravdana — — — — —	276
Vladanje morem je odlučujući i objedinjujući činilac u ovom ratu — — — — —	276
Prema tome, problem Rožestvenskog bio je pre svega problem ruske flote kod Port Artura — — — — —	276
Smisao ove postavke u vezi s pravilnim postupkom koji se može izvući iz nje — — — — —	276
Osnovni zahtev jeste da se dobije bitka pod povoljnim okolnostima — — — — —	277
Tok postupka Rožestvenskog — — — — —	277
Nedostatak jedinstvenosti cilja — — — — —	277
Indikacije — — — — —	278
Poređenje sa Rankeovom primedbom o Viljemu III Engleskom — — — — —	278
Posebna primena na problem Rožestvenskog — — — — —	278
Pitanje brodova za snabdevanje — — — — —	279
Nedoumica između suprotnih potreba. Kompromis i usklađivanje — — — — —	279
Pogled na kurs Rožestvenskog — — — — —	280
Slikovit citat iz Lanfrijevog Napoleona — — — — —	280
Japanska pomorska strategija — — — — —	281

	Strana
Susret sa zapletenim i mučnim uslovima — — — — —	181
Potreba da se ne izlažu ratni brodovi, osim ako je cilj od odlučnog značaja — — — — —	281
Stvarno izlaganje opasnosti u opštem planu kampanje — — — — —	281
Mere da se na moru postigne nadmoćnost sa brojno slabijom mornaricom	282
Pri ovakvom cilju treba voditi računa o jedinstvenosti namere. Početne mere — — — — —	282
Dalja procedura odaje isto jedinstvo shvatanja — — — — —	282
Taktičke mere koje obezbeđuju strategijski cilj savlađivanja neprijateljske flote — — — — —	283
Strategijski uspeh ovih mera u sprečavanju Rusa da pobegnu u Vladivostok — — — — —	284
Strategijski i drugi razlozi za Kamimurin položaj u Cušimskom Moreuzu	284
Opšta pravilnost japanskog postupka — — — — —	284
Svetlost koju ovo baca na teoriju »postojeće flote« — — — — —	286
Potreba primanja rizika — — — — —	286
Citat Napoleona — — — — —	287
Citat Nelsona — — — — —	287

Glava XV

ODNOSI OBALSKIH UTVRĐENJA I POMORSKE STRATEGIJE

Obalske tvrđave na granici između vojne i pomorske oblasti — — —	288
Odatle neizbežan sukob mišljenja — — — — —	288
Analiza funkcija flota i tvrđava u pomešanim pomorskim i kopnenim operacijama — — — — —	288
U takvim operacijama je funkcija obalske tvrđave, zbog sklanjanja flota, u suštini ofanzivna — — — — —	289
Odatle nastaje potreba za utvrđivanjem na kopnenoj strani — — —	290
Brodovi su u nepovoljnom položaju u odnosu na tvrđave — — —	290
U udaljenim morima su obalske tvrđave potrebne čak i nadmoćnoj pomorskoj sili — — — — —	290
Gibraltar, Aleksandrija, Malta — — — — —	290
Strategijski uticaj nekoliko luka na istoj obali — — — — —	291
Potreba za obalskim tvrđavama na atlantskoj i pacifičkoj obali Sjedinjenih Država — — — — —	292
Uticaj na kretanje flote i bezbednost njenih baza — — — — —	292
Odlučan uticaj Port Artura na rat između Japana i Rusije — — —	292
Strategijski uslovi koji se mogu stvoriti sličnom upotrebom Vladivostoka	293
Uslovi koji proizilaze iz stacioniranja ruske flote u Port Arturu umesto u Vladivostoku — — — — —	293
Flota je tamno podređena tvrđavi, shodno pogrešnom načelu — — —	294
Rusko neraspoloženje prema ofanzivnoj pomorskoj akciji — — — —	294
Nužna potreba Japana da uništi rusku flotu pre dolaska pojačanja — —	294
Uticaj ove potrebe na kopnenu kampanju — — — — —	294
Ruski plan kopnene kampanje — — — — —	295
Poređenje sa akcijom nadvojvode Karla 1797 godine, koju ističe Bonaparta	295
Držanje Port Artura bitna je odlika ruskog plana — — — — —	295
Važno dobijanje vremena, iako je Port Artur najzad pao — — — —	296
Poređenje sa Denovom 1880 godine — — — — —	296
Ruski plan je prava kombinacija: dva dela, ali jedna akcija — — —	296
Uzroci neuspeha — — — — —	296
Mornarice potrebne zemljama koje imaju malo brodova zauzetih spoljnom trgovinom. Rusija i SAD — — — — —	297
Spoljni interesi nisu ograničeni na trgovinu i plovidbu — — — —	297
U reprezentativnoj vladavini pomorski interesi pružaju zakonsku podršku mornarici — — — — —	297
Prekomorski interesi i problemi SAD — — — — —	297

PREGLED SKICA U PRILOGU

1. — Crtež koji pokazuje preimućstva centralnog položaja
2. — Strategiska situacija kod Plevne 1877 godine
3. — Bonapartin centralni položaj kod Kastiljona 1796 godine
4. — Kampanja u Nemačkoj, od juna do oktobra 1796 godine
5. — Pokreti holandske i engleske mornarice u Sredozemnom Moru, 1653—1654
6. — Holandani i Englezi u Lamanšu, 1652—1653
7. — Karta srednje i zapadne Evrope koja pokazuje ratove, 1630—1713
8. — Atinski pohod na Sirakuzu, 415 pre n.e.
9. — Karta Španije i Portugalije koja pokazuje situaciju 1812 godine sa nastupanjem i oštupanjem ser Džona Mura 1808—1809
10. — Karta Sredozemnog Mora, za praćenje pomorskih ratova 1793—1798
11. — Karta Meksikanskog i Karijskog Mora
12. — Crteži koji pokazuju načine suprotstavljanja pri odbrani nekoliko planinskih prevoja, ili prelaza preko reke
13. — Poprište pomorskog rata između Japana i Rusije

VOJNA BIBLIOTEKA

— inostrani pisci —

U svojoj seriji **klasika** izdala je dosada ova dela:

I knjiga: **Klauzevic**

O R A T U

Opšte priznato klasično delo u kome je nemački vojni pisac general Karl fon Klauzevic početkom XIX veka filozofski razradio suštinu rata i postavio temelje ratnoj veštini.

Delo ima 582 strane, staje 340 din.

(rasprodato)

II knjiga: **Žomini**

PREGLED RATNE VEŠTINE

Učesnik u Napoleonovim ratovima, general Anri de Žomini je otkrio i razradio osnovne principe ratne veštine i visoko uzdigao vojnu nauku prošloga veka. Stoga se pri izučavanju savremene vojne nauke ne mogu običi dela vojnih klasika XIX veka: Klauzevica i Žominija.

Delo ima 380 strana, staje 250 din.

(rasprodato)

III knjiga: **Erl**

TVORCI MODERNE STRATEGIJE

Delo predstavlja esej vojne misli za poslednjih pet stoleća koji je obradila grupa od 20 američkih pisaca. Od značajnijih tvoraca moderne strategije, koji su ušli u ovo delo, pominju se: Makijaveli, Voban, Fridrih Veliki, Napoleon — Žomini i Klauzevic; Adam Smit, Marks, Engels i Lenjin; Moltke i Šlifen; Ardan di Pik i Foš; Čerčil, Lojd Džordž i Klemanso; Ludendorff, Mahan, Duet i Hitler — kao predstavnik nacističkog shvatanja rata.

Delo ima 603 strane, staje 380 din.

(rasprodato)

IV knjiga: **Engels**

IZABRANA VOJNA DELA

(I sveska)

Knjiga sadrži Engelsove radove o razvoju rodova vojske kroz istoriju i o stanju evropskih vojski polovinom prošlog veka, članke o dobrovoljačkom pokretu i nekoliko studija, kao što su: **Po i Rajna, Savoja, Nica i Rajna. Mogućnosti i preduslovi za rat Svete alijanse protiv Francuske 1852 godine, Planinski rat nekad i sad**, zatim opis nekoliko bitaka i biografije nekih značajnijih istoriskih ličnosti.

Delo ima 551 stranu staje 400 din.

V knjiga: **Šliften**

K A N A

Generalfeldmaršal fon Šliften, dugogodišnji načelnik nemačkog Generalštaba pre Prvog svetskog rata, obradio je bitku za okruženje i uništenje tipa Kana na osnovu kritičke analize niza primera iz Napoleonovih i Moltkeovih ratova. Ova studija, koja je korisno poslužila ne samo nemačkim generalima, već i mnogim ostalim vojskovođama za planiranje i izvođenje operacija za okruženje i uništenje neprijatelja, i danas je značajna i aktuelna.

Delo ima 380 strana, sa posebnim atlasom skica, staje 400 dinara.

VI knjiga: **Mering**

OGLEDI IZ ISTORIJE RATNE VEŠTINE

Ovo delo predstavlja zbirku odabranih radova Franca Meringa, koji rasvetljavaju sa marksističke tačke gledišta pojedine ratne događaje, obuhvatajući: Maraton, Termopile, Peloponeski rat, Hanibala, Cezara, a zatim Srednji vek, Sedmogodišnji rat i nešto detaljnije ratove Francuske revolucije. Pored toga, u ovo delo ušli su i članci koji tretiraju pitanja milicije i stalne vojske, suštine rata, kao i druge istoriske probleme. Na kraju knjige data su kratka objašnjenja istoriskih događaja, ličnosti i geografskih naziva sa skicom stare Grčke.

Delo ima 384 strane, staje 420 din.

VII knjiga: **Engels**

IZABRANA VOJNA DELA

(II sveska)

Ova knjiga obuhvata zbirku Engelsovih kritičkih radova i članaka koji se odnose na ratna zbivanja u svetu u drugoj polovini XIX veka, kao što su: Krimski rat 1853—56, Ustanak u Indiji 1858, Italijansko-austriski rat 1859, Američki građanski rat 1861—65, Prusko-austriski rat 1866, Francusko-pruski rat 1870—71, Ustanak u Španiji 1873, kao i Engelsove ocene nekih dela, ličnosti i događaja.

Delo ima 683 strane.

VIII knjiga: **Zofr**

RATNI MEMOARI

Maršal Zofr, potpretsednik Višeg ratnog saveta i načelnik Generalštaba uoči rata, a u ratu vrhovni komandant francuske vojske do kraja 1916 godine, opisao je u svojim **Memoarima** stanje francuske vojske i njene pripreme uoči Prvog svetskog rata, zatim pokretne operacije 1914, stabilizaciju 1915, stvaranje Solunskog fronta i izvođenje savezničkih ofanziva u 1916 godini. Delo je dokumentovano mnogobrojnom arhivskom građom.

Delo ima 676 strana, cena 900 din.

(rasprodato)

IX i X knjiga: **Mao Ce Tung**

IZABRANA DELA

Pod ličnom redakcijom autora izašla su **Izabrana dela** Mao Ce Tunga na kineskom jeziku u četiri knjige. Mi ih objavljujemo u prevodu sa ruskog. Ona sadrže najvažnije radove Mao Ce Tunga iz vremena Kineske revolucije i rata protiv Japana. Radovi su raspoređeni hronološki, u skladu sa pet perioda istorije Komunističke partije Kine. U ova dela ušli su i oni važni radovi kojih nije bilo u ranijim izdanjima. Prvi tom originala odnosi se na period Prvog i Drugog građanskog revolucionarnog rata; drugi i treći na rat sa Jpanom, a četvrti tom sadrži radove iz vremena Trećeg građanskog revolucionarnog rata, kao i radove napisane posle stvaranja Kineske narodne Republike.

U našem izdanju dela izlaze u dve knjige.

I knjiga ima 572 strane, cena 1.200 dinara.

XI knjiga: **Mahan**

POMORSKA STRATEGIJA

Klasično delo koje predstavlja filozofiju rata na moru. Svojom pojavom još početkom ovog stoleća ono je udarilo solidan temelj pomorskoj strategiji kao nauci, te i danas zauzima vidno mesto u vojno-pomorskoj literaturi.

Mahan je poznat našim čitaocima i iz dela **Tvorci moderne strategije** od Erla u kome ima svoje poglavlje. Po ugledu na Žominijevu teoriju rata na kopnu, Mahan je u svojoj **Pomorskoj strategiji** razradio teoriju rata na moru. Njegovo delo služi kao osnova za dublje ulaženje u probleme rata na moru.

Delo ima 320 strana.

XII knjiga: **Lenjin**

VOJNA DELA

U ovu zbirku Lenjinovih **Vojnih dela** ušli su u celini ili izvodno radovi napisani u vremenu od 1897 do marta 1923 godine koji rasvetljavaju pretežno razna vojna pitanja toga vremena.

U radovima iz perioda 1897—1904 godine Lenjin otkriva klasni karakter carske ruske vojske i ukazuje da je takva vojska bila potrebna carizmu za vođenje oružane borbe protiv radničke klase kao i za osvajanje tuđih zemalja i pljačkanje drugih naroda. Zato on postavlja pred Partiju zadatak razvijanja revolucionarnog rada u vojsci i stvaranja socijaldemokratskih grupa u vojnim jedinicama, ističući ideju o zameni stalne carske vojske naoružavanjem čitavog naroda.

U člancima napisanim za vreme Prve ruske revolucije (1905—1907), Lenjin je marksistički razradio novu teoriju i taktiku proletarijata u revoluciji u kojima je istakao hegemoniju proletarijata u narodnoj revoluciji. U ove radove spada i Lenjinova razrada osnove vojnog programa boljševičke partije u buržoasko-demokratskoj revoluciji, kao i njene strategije i taktike, pri čemu je ukazao na nužnost stvaranja, naoružavanja, obučavanja i vaspitavanja revolucionarne armije i njenog pripremanja za oružani ustanak.

U ostalim delima Lenjin proširuje marksističko učenje o ratu i vojsci, iznosi istoriske uslove izbijanja ratova u doba imperijalizma, njihove uzroke i klasni karakter i daje naučnu analizu međusobne veze između rata i politike; razrađuje osnovne marksističke postavke o vrsti ratova i stavu proletarijata i Partije prema pravednim i nepravednim ratovima.

Iako je jasno da se u Lenjinovim delima ne može povlačiti neka strogo određena granica između čisto vojnih i ostalih domena njegove delatnosti, pošto takva granica ne postoji ni u prirodi obrađenih problema, redakcija je ipak nastojala ovakvim izborom studija, govora, depeša i raznih članaka da omogući čitaocu lakši uvid u vojnu delatnost Lenjina.

Delo je u pripremi za štampu i izići će u jednoj knjizi od oko 600 strana.

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA »VOJNO DELO«

Poštanski fah 692, telefon: 44-981/43

Beograd, Zahumska 26

MAHAN
POMORSKA STRATEGIJA

*

Jezički redaktor
DOBRIVOJE ALIMPIĆ, prof.

*

Tehnički urednik
major

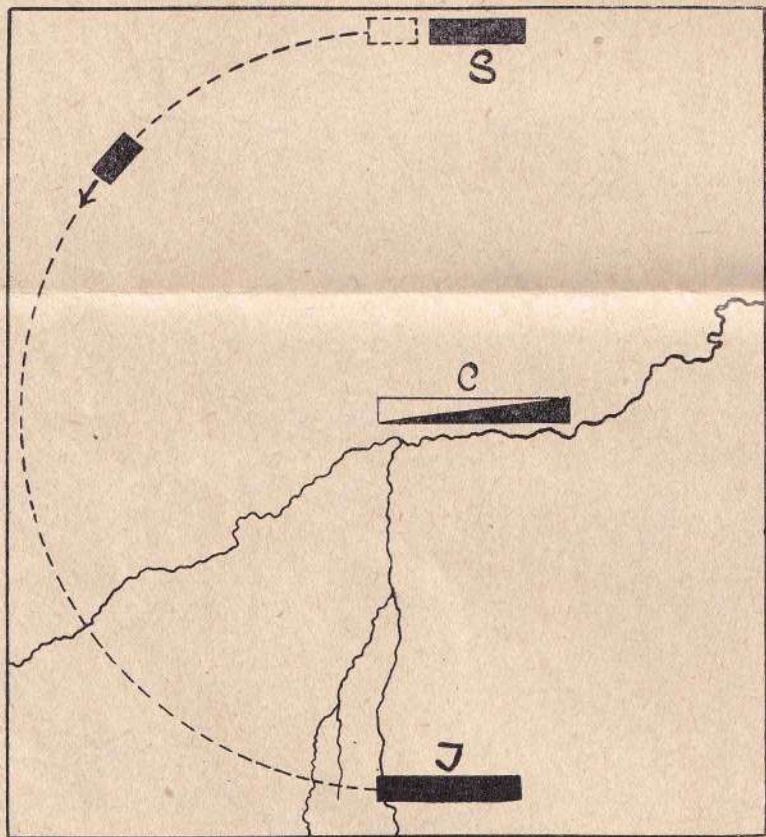
SLOBODAN MITIĆ

*

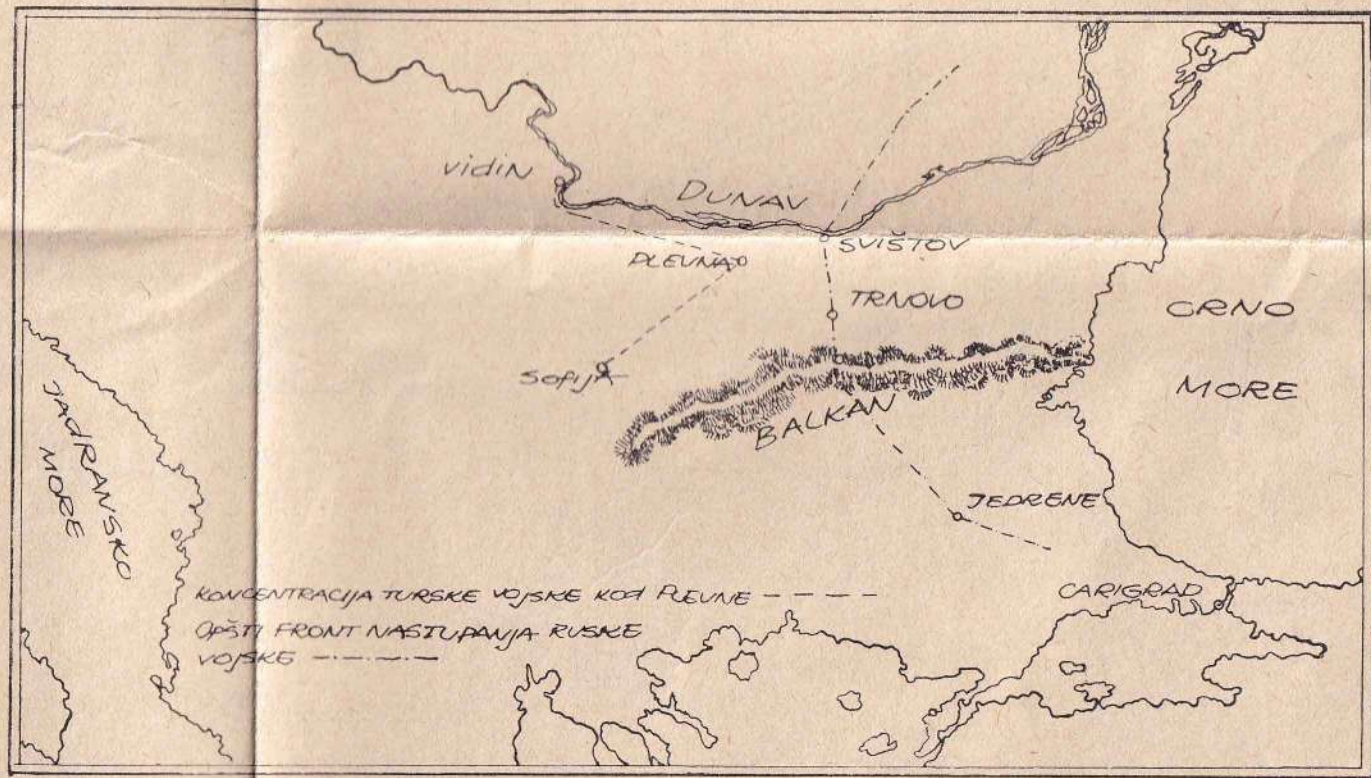
Korektori
DANICA GLUMAC
GORDANA BANOVIC

*

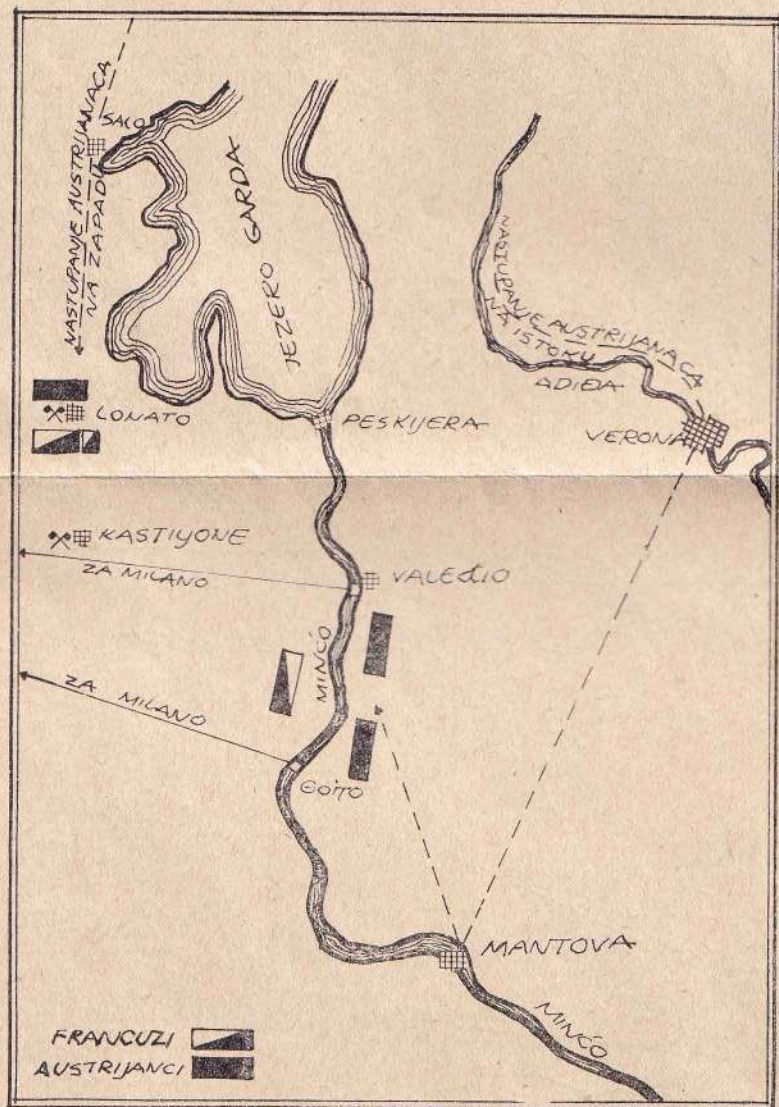
Štampanje završeno aprila 1960
Tiraž: 3.000

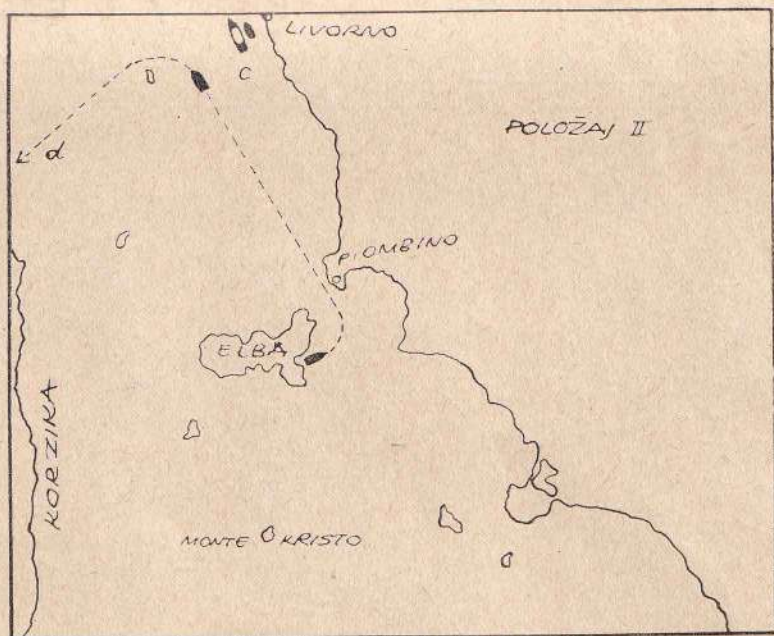
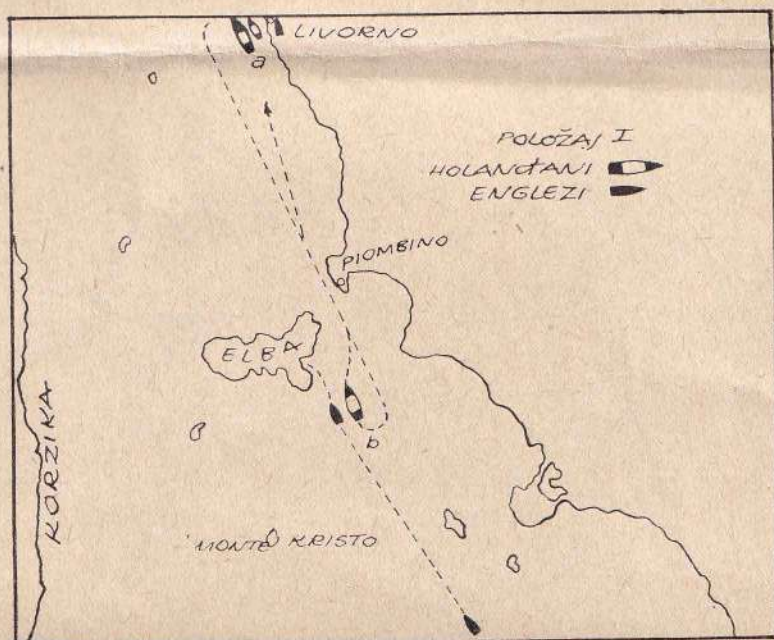
Skica 1. — Crtež koji pokazuje preimućstva centralnog položaja

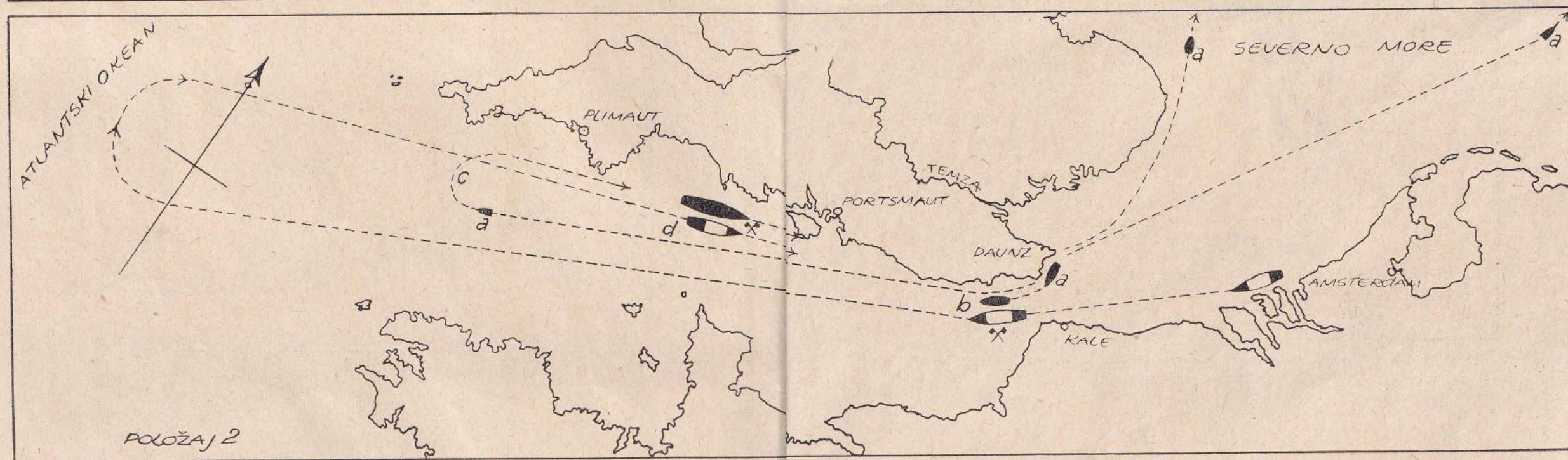
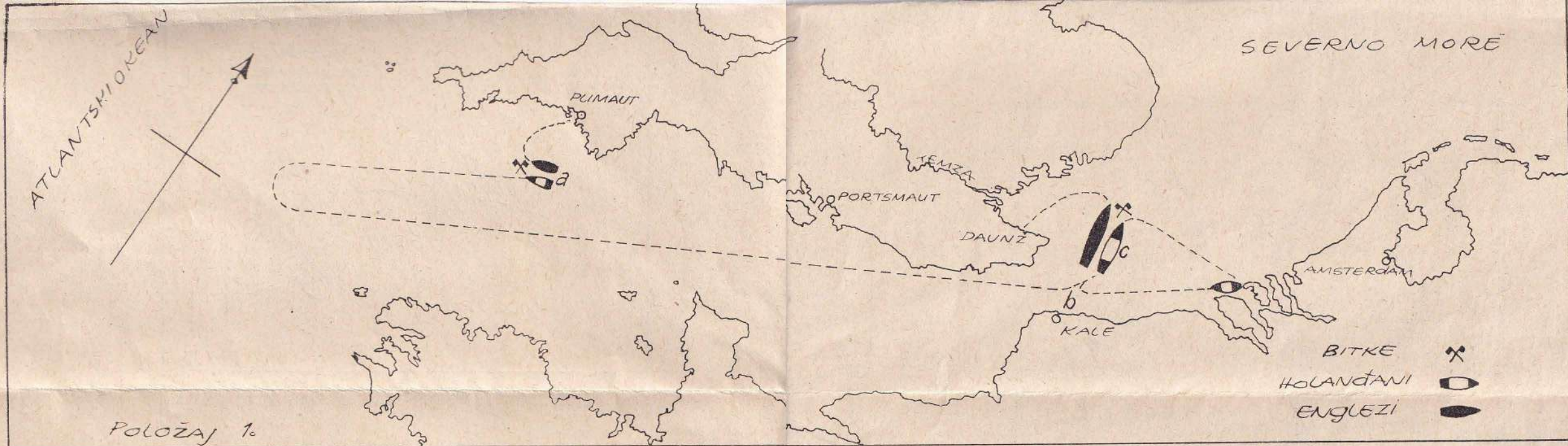
Skica 2. — Strategiska situacija kod Plevne 1877 godine

Skica 3. — Bonapartin centralni položaj kod Kastiljona 1796 godine

Skica 5. — Pokreti holandske i engleske mornarice u Sredozemnom Moru, 1653—1654

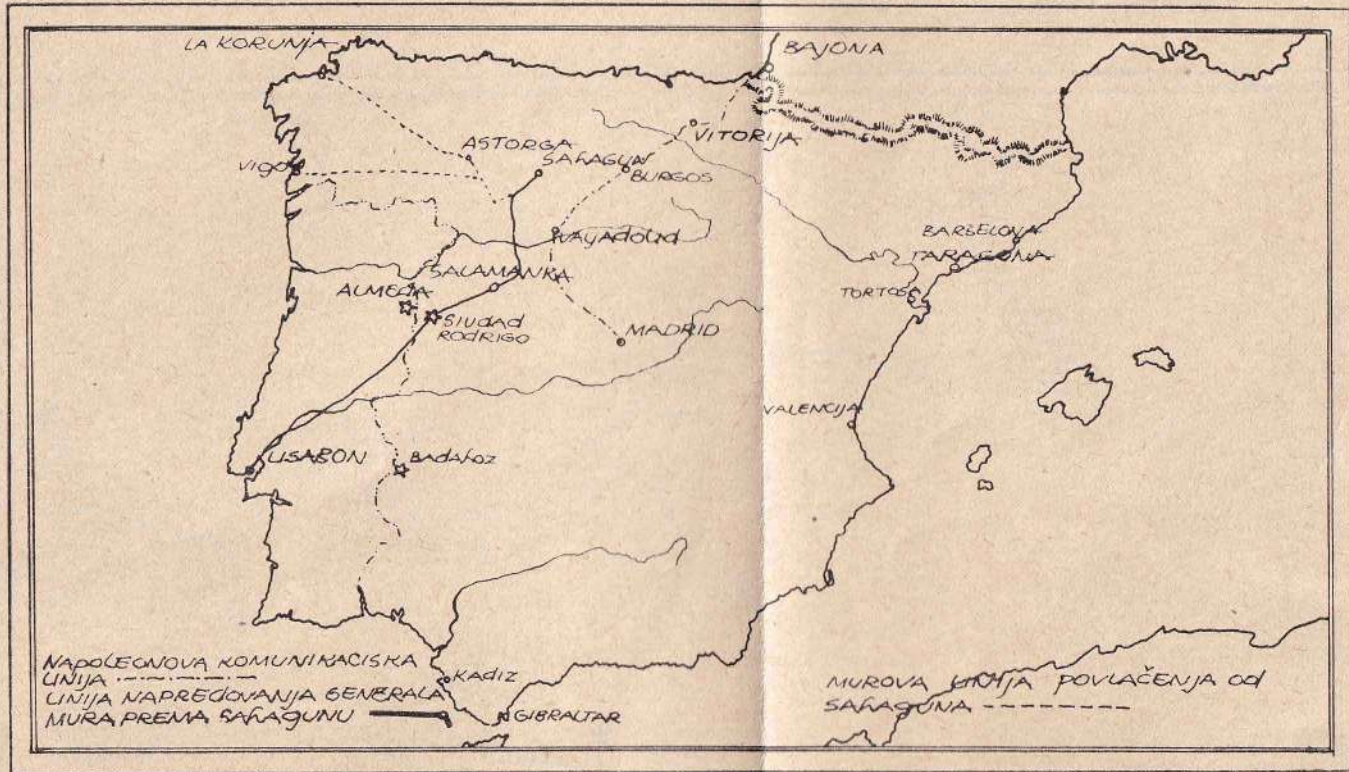
Skica 6. — Holandani i englezi u Lamanšu, 1652—1653

Skica 7. — Karta srednje i zapadne Evrope koja pokazuje ratove 1630 — 1713

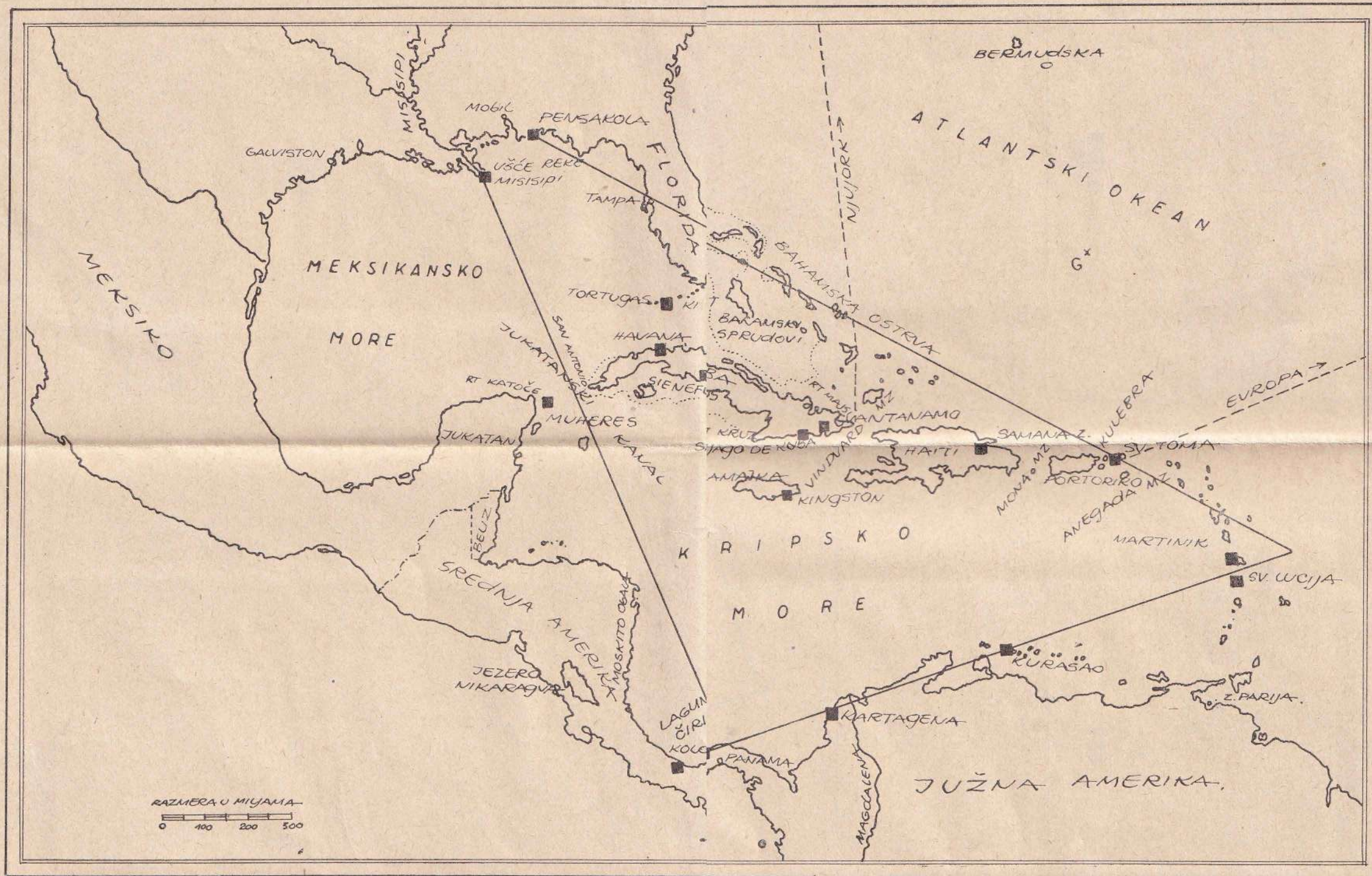
Skica 8. — Atinski pohod na Sirakuzu, 415 pre n. e.

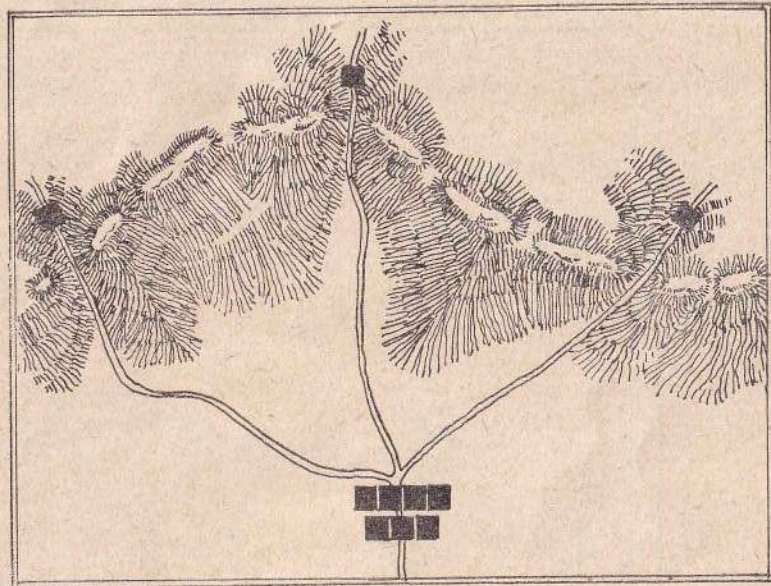
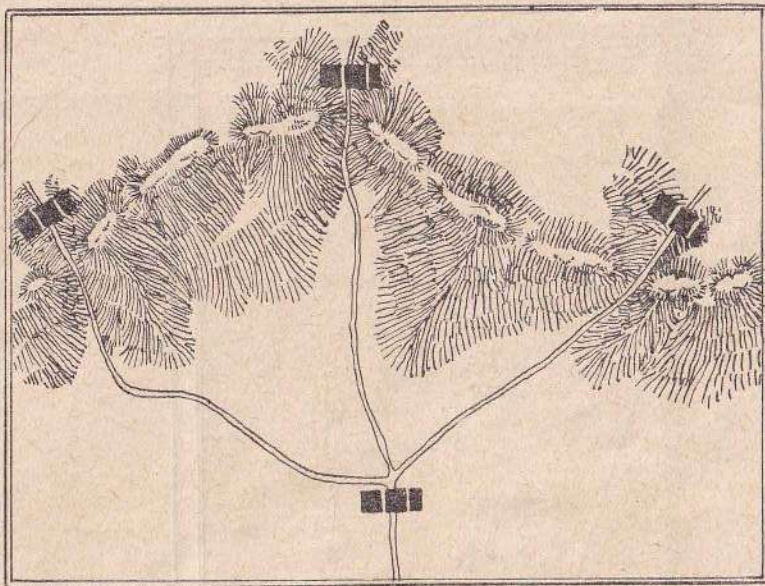
Skica 9. — Karta Španije i Portugalije koja pokazuje situaciju 1812 godine sa nastupanjem i otstupanjem ser Džona Mura 1808—1809

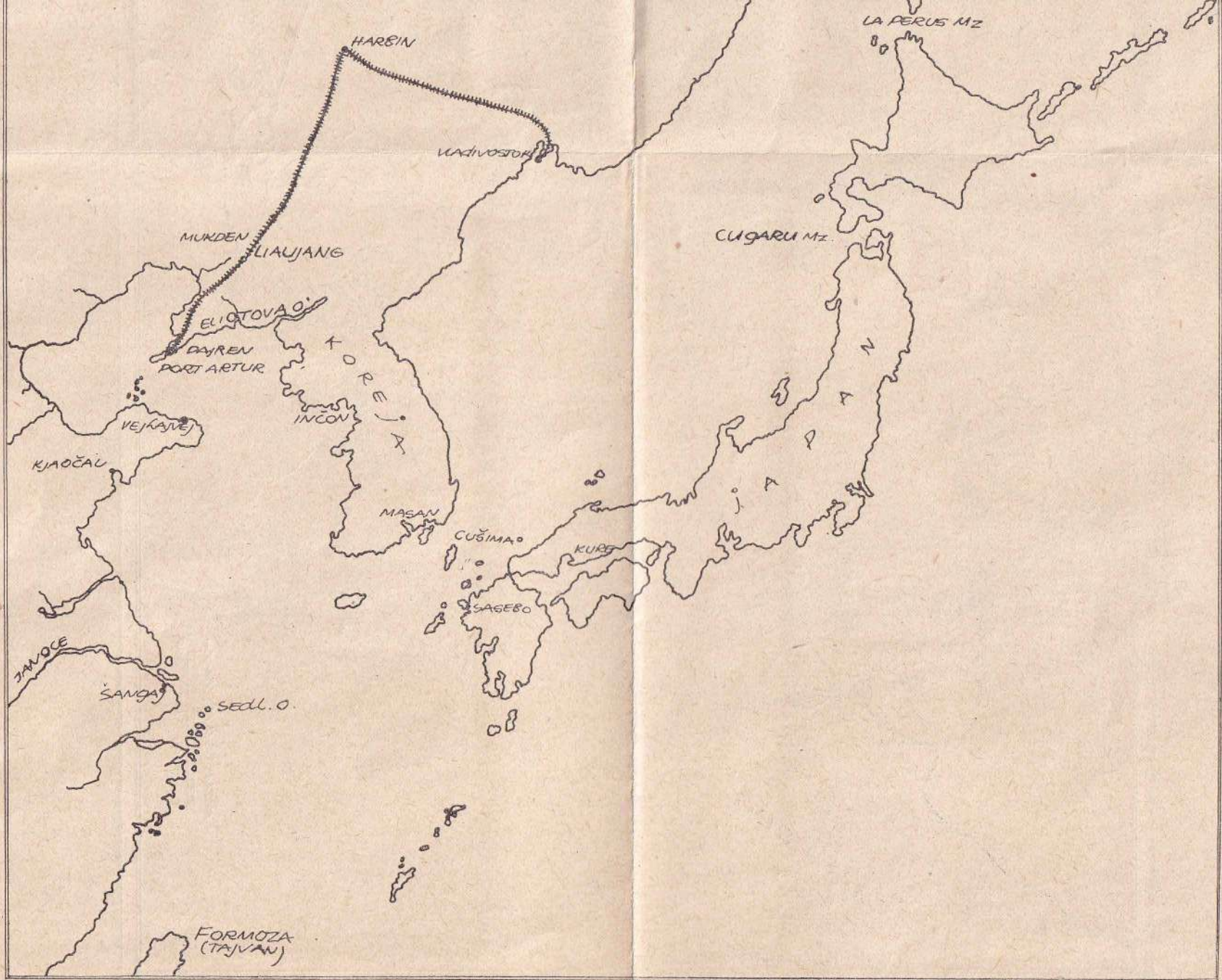
Skica 10. — Karta Sredozemnog Mora za praćenje pomorskih ratova 1793—1798

Skica 11. — Karta Meinskog i Karipskog Mora

Skica 12. — Crteži koji pokazuju načine suprotstavljanja pri odbrani nekoliko planinskih prevoja, ili prelaza preko reke

Skica 13. — Poprište pomorskog rata između Japana i Rusije

CENA 700 DIN.